

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

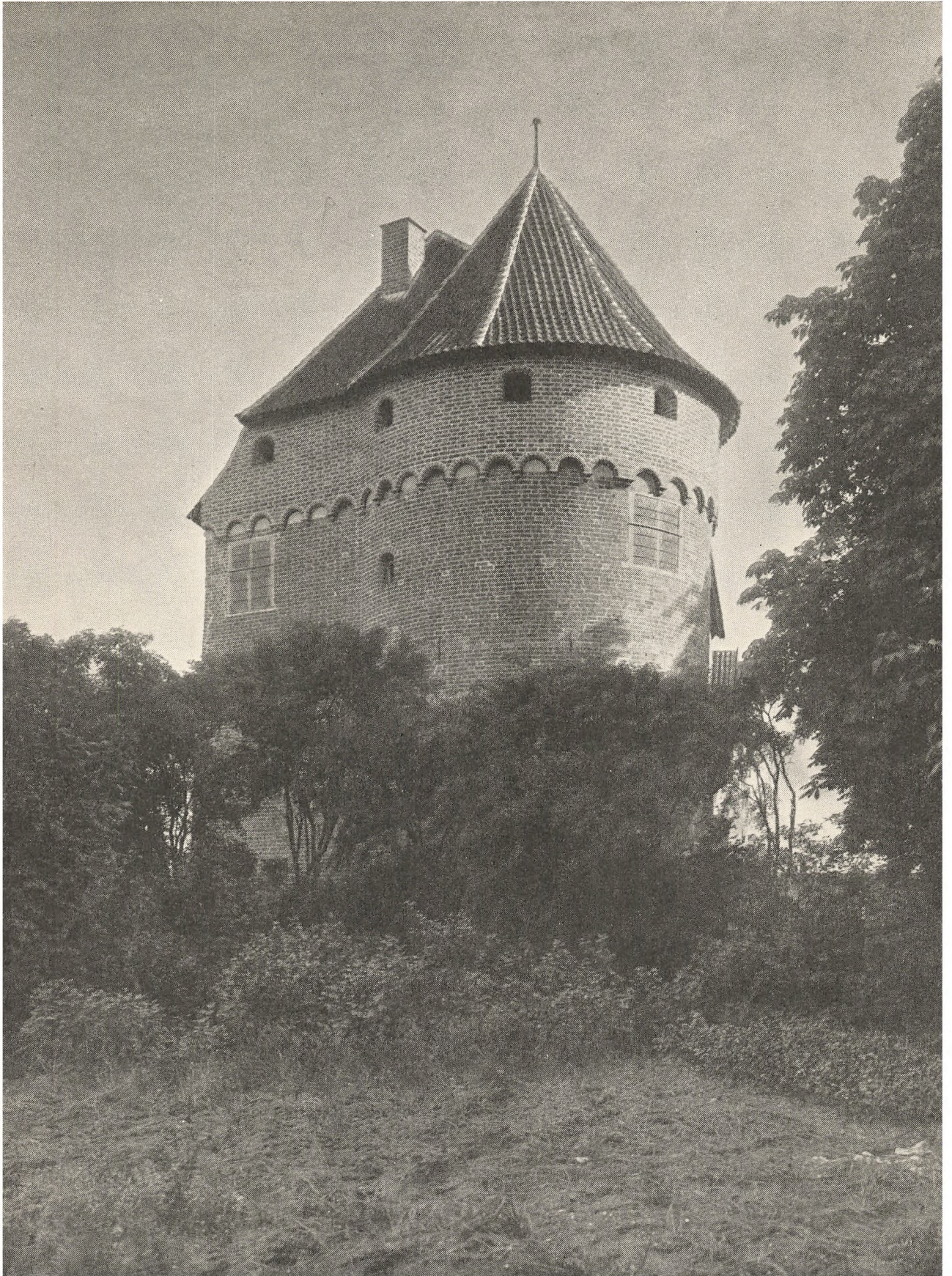

Olaf Wentrup

VORE GAMLE KØBSTÆDER

FYN

FLENSTEDS FORLAG

Tidligere udkom

Mine Sange. 1921. Udsolgt

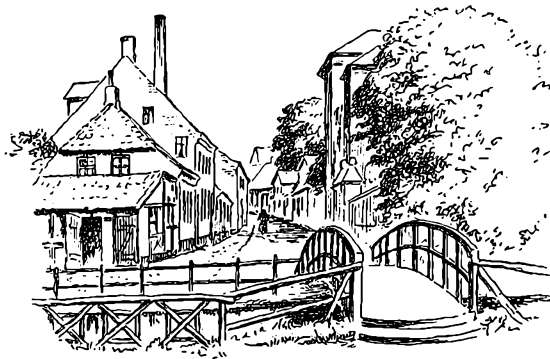
Gamle Odense. 1943

Flyv, min Sang. Digtsamling 1944

OLAF WENTRUP

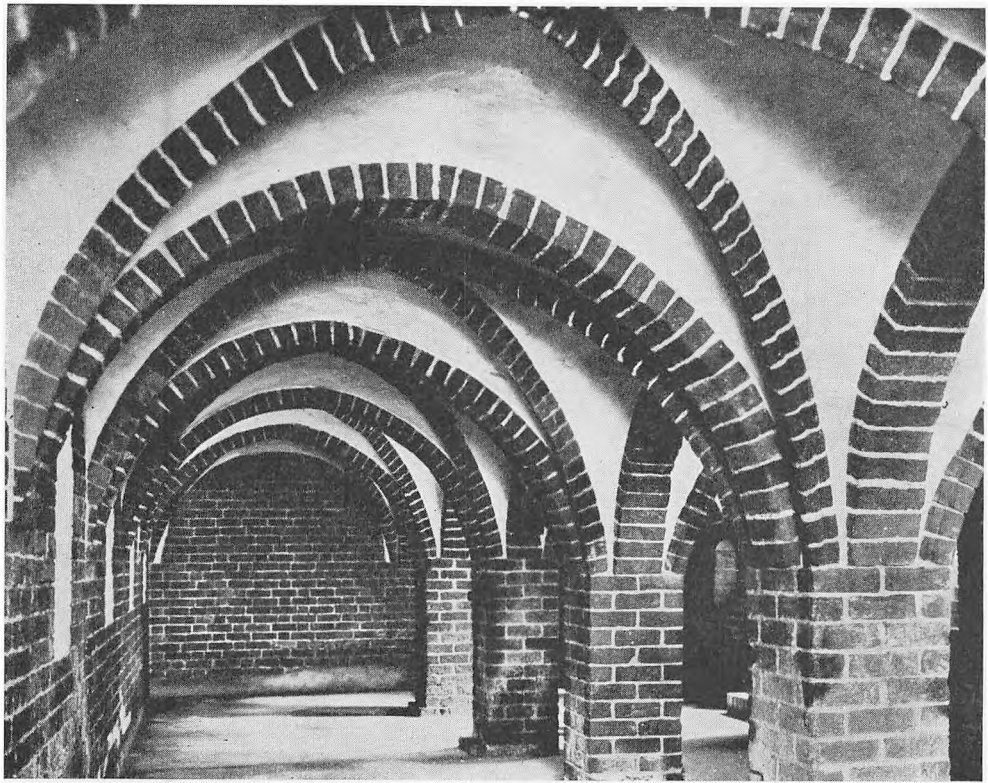
VORE GAMLE
KØBSTÆDER

*HISTORISKE STREJFTOG I TEKST
OG BILLEDER*

FLENSTEDS FORLAG

1947

*Din egen Dag er kort, men Slægtens lang;
læg Øret ydmygt til dens Rod forneden:
Aartusind toner op i Graad og Sang,
mens Toppen suser imod Evigheden.*

Jeppe Aakjær

*„At leffve udi Tiden oc icke vide Tiden,
er som icke at være til.“*

Arild Huitfeldt.

Hvorledes som i en Sum samle alt, der karakteriserer den gamle fynske Købstad?

Trods den Lighed, som altid vil findes mellem Søkende, har hver By dog sit eget Ansigt, sin specielle Stemning og Charme. Men hvori denne bestaar, er lige saa vanskeligt at definere, som i Ord at skildre Blomstens Duft.

Historiens store Bølgeslag satte deres Spor i Byens Udvikling; hvad der blev skabt i Fredens lykkelige Dage, blev ofte ødet i Krigens Blod og Brand.

Aarhundreder kom og gik, den gamle By fulgte Udviklingens Bud, den var som en Knægt, der vokser og vokser og tilsidst ikke kan være i sit vante Tøj. Noget bliver for kort, andet for snævert, og Resultatet er tit, at meget gammelt kasseres til Fordel for det nye.

I Byens Periferi kan man bedst konstatere denne Vækst. Nye Gader, Veje og Vænger tegner deres tætte Net over Markernes Muld, Byen strækker sine Arme ud mod det aabne, grønne Land og tager mere og mere i sin stærke Favn.

Ogsaa den gamle Del — Byens historiske Kerne — er som en kendt Profil, der præges med nye Træk. Dog er det stadig her, i de smalle Gader og Gyder, vi hører Historiens Tale. Her, i Ly af den gamle Kirke, findes Købmandsgaarde og Huse, som trofast holdt Stand, mens Slægt fulgte Slægt.

Dem hilser vi med særlig Glæde paa vor Vej, de knytter Traaden mellem Før og Nu og er de svundne Generationers djærve Haandtryk til os, der lever i Dag.

Olof Huitfeldt.

*Som en Røst fra svundne Dage
taler gamle Mures Sprog,
kalder Minderne tilbage
om de grumme Venders Tog.
Valdemarers stolte Æt
bandt sit Navn til denne Plet,
bygged Borg ved Fjorden.
Stort og stærkt blev Nyborg Slot,
hused ofte Danmarks Drot,
vandt sig Ry i Norden.*

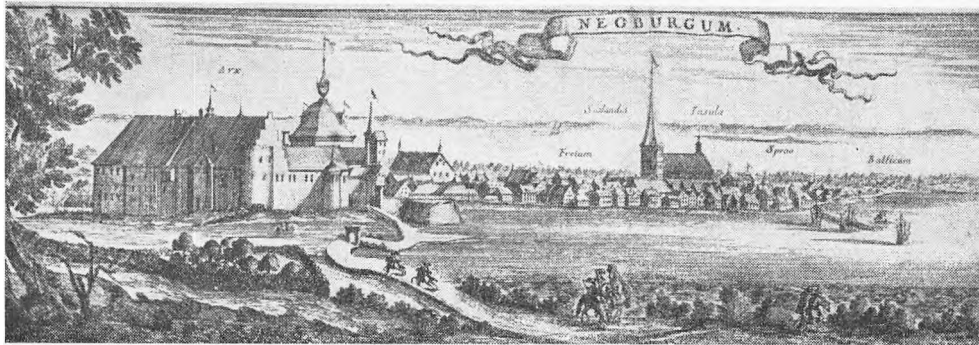
*Her ved Danehof i Sale
Drot med Bispe og Ridder sad,
her er vekslet dristig Tale,
smedet Stof til Skjaldes Kvad.
Kuren fra sin Vægtergang
lytted tit til Gigers Klang
under Fakkeldansen.
Her blev gyldne Bægre tømt,
elsket varmt og hvisket ømt
under Stjerneglansen.*

*Danmarks Storhedstider døde,
Slottets Taarne sank i Grus.
Svensken lagde Byen øde,
hærgede i Kongens Hus.
Borgen trodsed Tidens Tand,
spejler end i Gravens Vand
sine stolte Tinder.
Atter tale kan i Nord
gamle Slot ved Nyborg Fjord
højt om Danmarks Minder.*

Carl Langballe

Foranstaaende Digt blev sunget ved en af Forfatteren arrangeret „Danmarks-Aften“ paa Nyborg Slot efter dets Restaurering Søndag den 5. August 1923.

Det var da første Gang siden Christian den Fjerdes Dage, at der lød Sang og Musik i den gamle Riddersal.

Nyborg i Svenskekrigens onde Aar

NYBORG

Nyborg deler Skæbne med Søsterbyen paa den anden Side af det blaanende Bælt. Den er Færgeoverfartens By, det er her, Strømmen af Rejsende mødes fra Øst og Vest, for mange er den derfor kun en Station paa Vejen, mens der hastes fra Tog til Færge. „Far hen! Far hen!“ synger Vinden, og de fleste er tilbøjelige til at nynne med paa denne Melodi. — I de gode, gamle Dage var det dog ganske anderledes, da havde Folk langt mere Tid. Naar de dengang kom rullende til Nyborg med den store Diligence, saa blev man her til næste Morgen, indtil Smakken var parat til Turen over Storebælt. Og ved Vintertide, naar Sne og Slud satte ind, og ofte forlængede Opholdet til flere Dage, da var der rig Lejlighed til at lære den gamle, minderige By at kende. Hvad er der saa at finde her, vil maaske nogen spørge. Ja, det er nu slet ikke saa lidt, hvad det følgende skal søge at vise.

Først Borg, saa By, thi Nyborg er vokset op om den Borg, som under Valdemar den Store blev anlagt her i Aaret 1170. Hvad er da mere rimeligt end først at gæste denne, der kaldtes Ny-Borg i Modsætning til en tidligere Befæstning ved Vindinge, som nu helt er forsvundet. At den er et Besøg værd, derfor garanterer selve Johannes V. Jensen, der skriver om det historiske Slot:

„Har man set det?“ — „I Arkitekt Mogens Clemmensens Restaurering er det den fineste Bygning i Danmark, fornemmere end alt, hvad der hedder Rosenborg, Kronborg og Frederiksborg.“ — Se, det var jo slet ikke saa lidt.

Borgen bestod af det firkantede Taarn, der med sine tre til fire Meter tykke Mure var Kernen i Datidens Fæstningssystem. Udfra dette gik en 10 Meter høj Mur, der indhegnede hele Øen i en Firkant. Til den indvendige Side byggedes det ældste Slot, og det er dette, samt Taarnets nederste Del, som stadig er bevaret. Her staar vi overfor de ældste, verdslige Murstensbygninger i Danmark. Og at Johannes V. ikke i sin Begejstring har sagt for meget, skal villigt indrømmes, ved Synet af dette Bygningsværk, der i Sandhed er kongeligt.

Saa langt tilbage som i Midten af 1200'erne har disse Mure været Rammen om talrige Rigmøder, hvor de høje Herrer forhandlede om Landets Ve og Vel, men har ogsaa været Vidne til muntre Gilder, hvor Faklerne kastede deres flammende Skær over det festglade Selskab, mens Pauker og Trompeter klang. Men alt faar som bekendt en Ende, og det sidste Danehof paa Nyborg Slot fandt Sted i Aaret 1413, ved hvilken Lejlighed Greverne af Holsten fradømtes Lensretten til Sønderjylland.

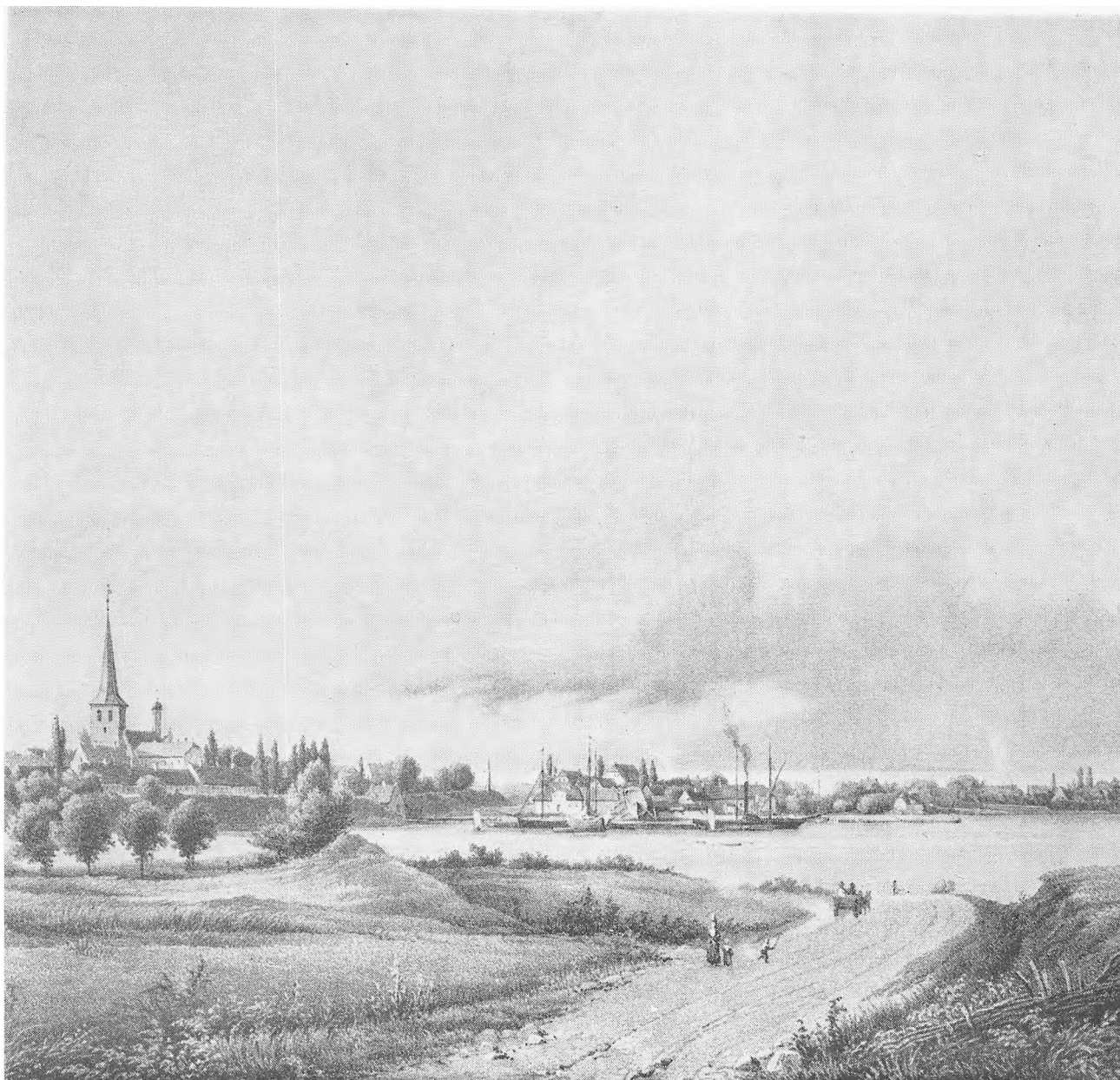
Selv om Danehoffernes Tid saaledes var forbi, og et stolt Kapitel i Slottets og Byens Saga slut, saa havde Nyborg dog i sin geografiske Beliggenhed et Aktiv i Behold, der stedse var af største Værd. Hvad var da mere naturligt, end at Kongerne paa deres Rejser gennem Riget rastede her, Gang paa Gang.

Aarene kom og gik, og det gamle Slot tilfredsstillede efterhaanden ikke de voksende Ønsker om større Bekvemmelighed og Komfort. Derfor gennemførtes da ogsaa i Slutningen af det 15. Aarhundrede en længe tiltrængt Modernisering og Udvidelse, hvorved et Stokværk føjedes til, saa Slottet fik den Højde, det har den Dag i Dag. Store Vinduer blev indsat, og samtidig skabtes med en aaben Svale mod Gaarden Forbindelse mellem Rummene i øverste Etag.

SIN STORHEDSPERIODE

gik Slottet i Møde under Christian den III, den Konge, der med Sværdet i Haand maatte erobre sit Rige. Kongens Interesse for Slottet var ikke alene baseret paa Beliggenhedens Fortrin, men han var tillige klar over, at det var et vigtigt Led i den Fæstningskæde, der skulde danne Landets Styrke og Værn.

Derfor fordobledes Murenes Tykkelse, mens Hjørnetaarnets Indre blev opfyldt med svære Sten, at det øverste Stokværk kunde bære Skytsets Tynge. Som et Minde om denne Tid ser man stadig i Skydeskaarene de forsvarlige Egeplanker,

UDSIGT FRA VINDINGEVEJ ca. 1835

*I Havnen ligger Hjuldampere „Mercurius“
med Dampen oppe*

- hvortil de tunge Malmkanoner var fastgjort. Ligeledes opførtes det saakaldte „Stranges Taarn“, hvis rundbuede Renaissancegavle svulmede af samme Pragtglæde som Gavlene paa den nærliggende Hesselagergaard. Endvidere indrettedes en statelig Riddersal, der lykkelig og vel er sluppet gennem den Skærsild af Prøvelser, som Slottet maatte udstaa paa sine gamle Dage. Salen, den tredie i Slottets Historie, er et saare skønt Rum, hvor Lyset vælder ind gennem de store Vinduer ud mod Slotsgaarden.

De efterfølgende Konger, Frederik den II og Christian den IV, fortsatte i samme Spor og byggede begge til, den sidste har antagelig ladet Knudstaarnet opføre, der blev prydet med det knejsende Spir, som ses paa gamle Stik.

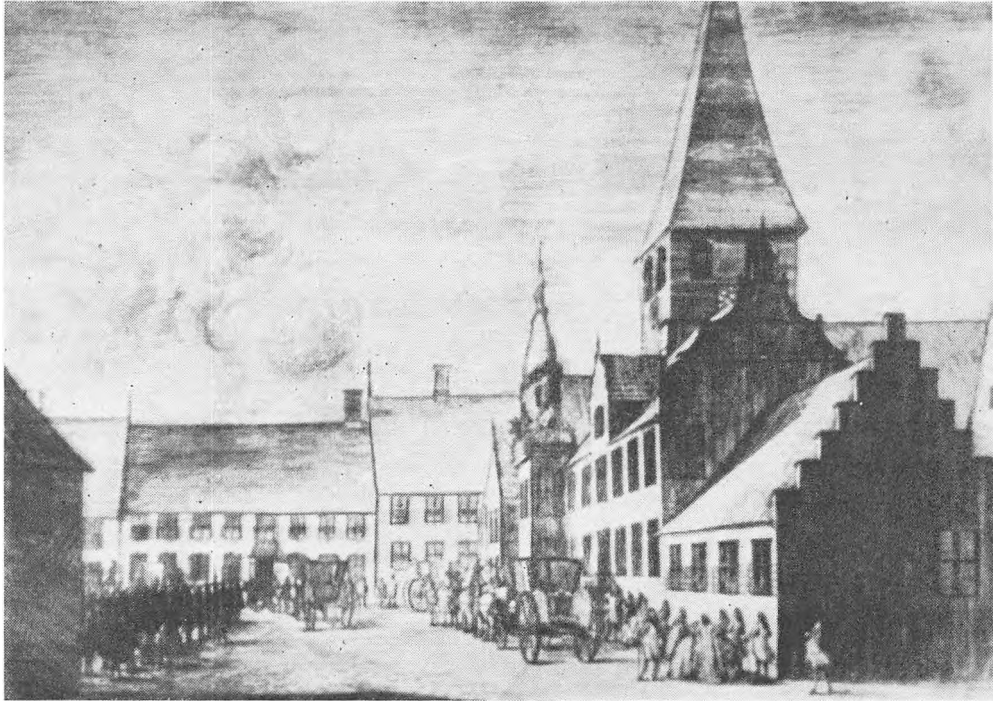
Svenskekrigen kom, og Slottet blev besat af Fjenden; da endelig Freden oprandt, saa man, hvorledes Krigen havde bragt den ærværdige Bygning i Forfald. Den tredie Frederik paa Danmarks Trone vilde gerne hindre en Gentagelse og gjorde derfor sit til, at Fæstningsværkerne blev mere tidssvarende, men ellers fulgte efter Enevældens Indførelse Slottets gradvise Forringelse. Da Nyborg fik Garnison, indrettedes Bygningen til Tøjhus, derefter gik det uafbrudt, Trin efter Trin, ned ad Fornedrelsens Trappe. „Stranges Taarn“ jævnedes med Jorden i Slutningen af det 18. Aarhundrede, 1828 sløjfedes den maleriske Vægtergang, og endelig i 1873 var Bunden naaet, da Slottet stod overfor sin totale Tilintetgørelse.

Men naar Nøden er størst, er Hjælpen nærmest, Bladet vendtes, og et Udvalg blev nedsat til Bygningens Bevarelse. Der skulde dog gaa baade Vinter og Vaar, og først i 1913, da Militæret flyttedes fra Nyborg, tog man fat paa Restaureringen. En kvart Million Kroner anvendtes til dette Formaal, men dermed var der ogsaa skabt en Seværdighed af Rang.

Monumentalt rejser sig nu det gamle Slot med de røde Mure paa den grønne Vold – en værdig Bauta over Nyborgs stolte Fortid.

DOG HVAD VAR SKALLEN UDEN KERNE

Lad os derfor høre lidt om Livet inden for Murene, og om de Afgørelser, der vedtoges her, hvoraf mange er skelsættende i Historiens Gang. Da Valdemar var blevet Enekonge, svejsedes Riget sammen til eet, og Nyborgs centrale Beliggenhed medførte, at Borgen fik Betydning som Mødested for Kongen og hans Stormænd.

Kong Frederik den V besøger Nyborg 1749. Vognene med Majestæten og hans store Følge kører gennem Adelgade op til „Postgaarden“

Under Knud den Sjette og Valdemar Sejr skal flere saadanne have fundet Sted, men først fra Erik Plovpenning foreligger skriftlige Vidnesbyrd om disse. Danmarks første Grundlov, prentet paa Latin, blev vedtaget paa Danehoffet den 29. Juli 1284 og stadfæstet af Kongen, Erik Klipping, med baade Haand og Segl.

I denne Haandfæstning – som den kaldes – hedder det bl. a.: „at Kongen lover at samle Danehoffet hvert Aar, ikke at fængsle nogen, som ikke var dømt skyldig, ikke at straffe nogen højere, end det var fastsat i Kong Valdemars Lov o. s. v.“ Faa Aar i Forvejen havde samme Konge udstedt Nyborgs Stadsret, der var lige saa streng som den berygtede Ribe Ret, der satte Dødsstraf for Salg af forfalskede Varer og Tyveri. Samtidig følger en Tilføjelse, der er vel værd at bemærke: „Hvilken Kvinde, som stjæler, fortjener at hænges, men for hendes kvindelige Hæders Skyld, skal hun levende begraves“ – unægtelig en Hæder af noget problematisk Karakter.

Forøvrigt blev Kongens Paabud om Danehoffernes Afholdelse, som en aarlig tilbagevendende Begivenhed, langtfra respekteret. Alt i alt, kan dokumenteres, at der kun har været Danehof en 25 Gange i Nyborg. Har flere fundet Sted, hvad dog maa formodes, er der i alle Tilfælde ikke opbevaret skriftlige Vidnesbyrd.

Efter den noget miskendte Erik Klippings Drab i Finderup Lade Sct. Cæcilie Nat (22. November) 1286 fulgte Erik Menved, som især vil være kendt i den idealiserede Skikkelse, hvori han optræder i Ingemanns historiske Roman. Med denne Konge, og i endnu højere Grad med Broderen, Kristoffer den II, kom en lang Række Nedgangens Aar, der først afsluttedes da Niels Ebbesen vog den kullede Greve i Randers, den sidste Martsdag i Aaret 1340.

Hermed var det dybe Fald endt, og et nyt Foraar indledtes med Valdemar Atterdag, som samlede sit stakkels sønderdelte Rige. Den store Valdemar, Danmarks Genrejser, afløstes af sin ikke mindre Datter, Dronning Margrethe, der ofte boede paa Nyborg Slot. Det er ogsaa hende, som har Æren for Nyborgs nuværende Kirke, hvis Opførelse paabegyndtes 1388. Med Efterfølgeren, Erik af Pommern, afholdtes det sidste Danehof i Nyborg, da den Union mellem de tre nordiske Lande, som den kloge Margrethe saa snildelig havde skabt, medførte, at København fremtidig blev Mødestedet for Stormændenes Samling, og dermed Regeringens Sæde.

Nu var Nyborgs Storhedstid forbi; i 200 Aar havde den været Landets første Hovedstad, herefter blev det altsaa København, der fik løfte Arven.

TRO IKKE DERFOR

at den gamle By hermed var sat ud af Spillet, det var saa langtfra Tilfældet, og Slottet, der stadig var en af Landets stærkeste Borge, havde ofte kongeligt Besøg, f. Eks. vendte Kong Hans, Sommer efter Sommer, trofast tilbage og opholdt sig her i længere Tid, hvor ogsaa to af hans Børn saa Lyset. Kongens ældste Søn, den senere Christian den II, er saaledes født paa Nyborg Slot 1. Juni 1481.

Den kendte Historie om Aben, der løftede den spæde Prins op af Vuggen og balancerede faretruende med ham henad Slottets høje Tagryg, er vel kun et Sagn, sikkert er det derimod, at den lille Tronarving sammen med Søsteren, Prinsesse Elisabeth, har leget glade og ubekymrede i de gamle Sale.

Christian den II, som saa ubestridt er Byens største Søn, blev netop den, der gav Aarsag til nogle af de mest dramatiske Episoder i dens Historie.

Med Kongens Fald 1523 udbrød Kampen om Danmarks Krone, som den landflygtige Monarks Farbroder, Frederik den I, sikrede sig. Ti Aar svandt derefter i relativ Ro, saa døde denne noget tysksindede Fyrste, og et nyt Kongevalg stod for Døren. De voldsomme Begivenheder, dette udløste, blev Ouverturen til det blodige Drama, der kaldes Grevens Fejde.

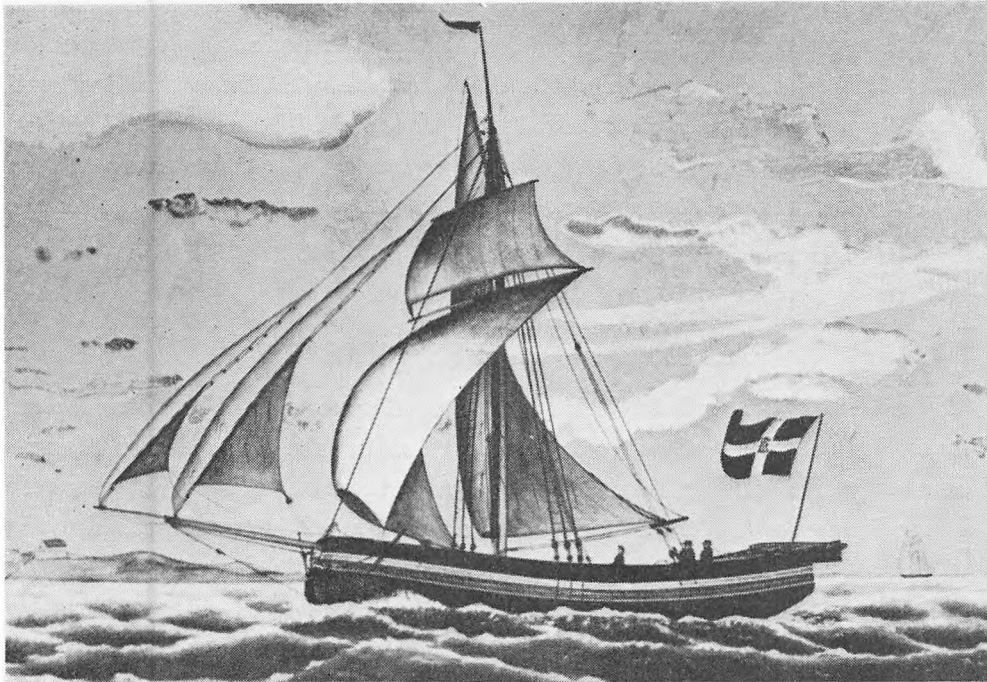
NYBORG I GREVEFEJDENS TID

Ogsaa Nyborg drages ind i Striden, da Grev Christoffer en Nat overrumplede Byen, endda ved Hjælp af dens egne Borgere. Det var selve Borgmesteren, Rasmus Rostocker (en Udlænding, hvad Navnet røber), som sammen med tre ligesindede aabnede Byens Porte. Efter Sigende, skal han have omviklet Skoene paa sin Hest med uldne Klude, for lydløst at kunne ride gennem de øde Gader, og paa denne Maade komme Oprørstropperne i Møde.

Planen lykkedes til Fuldkommenhed, Byen kom i Grevens Haand, Vagten blev nedsablet, og et frygteligt Blodbad anrettet paa de kongelige Tropper. Byens nordlige Del, der afbrændtes ved denne Lejlighed, og som aldrig siden er genopført, viser tilfulde, at det var ikke med Fløjshandsker, By og Borger blev behandlet.

Derefter kom Turen til den gamle Kongeborg, der rummede en Besætning paa 400 krigsvante Mænd, og vel nok kunde være en haard Nød at knække. Men efter at Grevens Tropper havde ledet Vandet bort fra Slottet, og dermed overskaaret en uundværlig Livskilde, var Resultatet givet, saa meget desmere som der var opstaaet Strid indenfor selve Besætningen, hvorfor Kommandanten saa sig nødsaget til at kapitulere. Blandt Fangerne var 35 Adelsmænd, hvorimellem den navnkundige Johan Friis til Hesselager, som havde spillet en fremtrædende Rolle paa Adelens Møde i Hjallese.

Med Nyborgs Fald var Christoffer Herre over det ganske Fyn, han udøvede Kongemagtens Funktioner og afsatte og udnævnte Embedsmænd fuldstændig efter Forgodtbefindende. Brikkerne flyttedes i det store Spil, og blandt dem, der maatte bide i Græsset, var ogsaa Knud Gyldenstjerne, hvis Bispesæde overtoges af den svenske Ærkebiskop Gustav Trolle, Christian den II's haandgangne Mand. Desuden

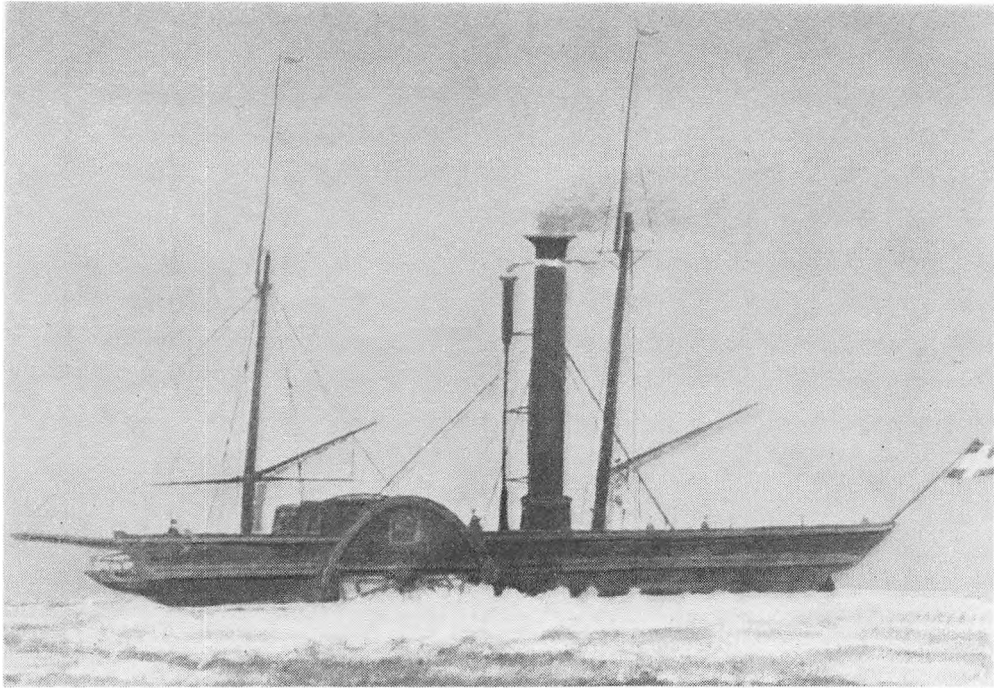
En Postsmakke ca. 1800. Da Overfarten fra Kyst til Kyst ofte varede en halv Snes Timer eller mere, maatte Passagererne have en god Madpakke med; en varm Drik kunde Skipperen skaffe. Rejselivet var den Gang ingen ublandet Fornøjelse, i Særdeleshed ikke naar Bæltets Bølger sendte Skumsprøjt ind over det aabne Dæk

indsattes Otto Stisøn som Lensmand paa Nyborg Slot. Det var dog kun kort, denne Herlighed varede; med Slaget paa Øxnebjerg Banke Aaret efter var Grevens Æra slut, og alt kunde atter sættes paa rette Plads.

At Krig koster Pengé, er ingen Nyhed, det var det heller ikke dengang; og den, der har Magten, skal nok vide at faa Skatteskruen sat i Bevægelse. Saaledes paalagde Grev Christoffer Nyborg at udrede 200 Lod Sølv, hver Præstemand fik 10 Mark at betale, mens Degnene ikke sattes højere end til 3.

MEN HAR MAN TOPPET

maa man dale. Johan Rantzau, den geniale Fører for de kongelige Tropper, kom til Fyn med sine Mænd og besejrede den grevelige Hær definitivt den 11. Juni 1535.

*„Mercurius“, det første Dampskib, der fra 1828 knyttede Forbindelsen
Nyborg—Korsør*

For Oprørerne var Spillet hermed forbi, nu fik Piben en anden Lyd, først faldt Assens, Faaborg og Odense, der alle grundigt plyndredes, og en Nat blev Nyborg, som havde en stærk grevelig Besætning, overlistet og indtaget. Rantzau, der selv ledede dette Angreb, som kom fuldstændig bag paa Forsvaret, lod først Trommerne røre i Gaderne, da hele Byen var besat. For Grevens Folk, der forstumlede styrtede ud, var der kun Valget imellem at overgive sig eller blive hugget ned, hvorimod Borgerne skaanedes, vel at mærke, hvis de klogeligt holdt sig inden Døre. Da det hele var forbi, blev de mange faldne begravet, samtlige Adelsmænd i en stor Kule Nordvest for Kirken.

Den blodige Fejde var endt, nu kunde Regnskabet gøres op, og det var saavist ikke Smaating, Kampen havde kostet Land og By. Erfaringen er en streng, men god Læremester, derfor blev Byen nu ogsaa skærmet af Volde og Grave, der ikke saa let kunde rendes over Ende.

STIGEN OG FALD

kendetegner Historien, snart rejste Byen sig paany efter Krigens Ragnarok, Handel og Skibsfart blomstrede, og da Nyborg desuden som Overfartssted til Sjælland fik Indtægter af Strømtolden, samt til yderligere Sikkerhed et Vagtskib stationeret, forstaar man let, at Opgangstiden var inde.

I den lange, lykkelige Fredsperiode, der nu fulgte, og som varede et helt Aarhundrede, blev Nyborg en af vort Lands største Handelsstæder, hvis Plads midt i Riget gav den et Plus fremfor mange andre. Men var det før Adelen, der paa Danehoffernes Tid gav Byen Ry og Rang, saa blev det nu de mange driftige Storkøbmænd, som dominerede. Den ene Købmandsgaard skød op ved Siden af den anden, som Blomster af en frodig Jord, de fleste er vel forlængst forsvundet, enten nedrevet eller blevet Luernes Rov, men enkelte er lykkeligt bevaret, og om dem skal vi senere høre.

Alt stod i Fremgangens straalende Tegn. Da det oprindelige Torv ikke mere svarede til Tidens Tarv, viste Frederik den II Byen sin Gunst og Velvilje og skænkede den store Turneringsplads til dette Formaal. Kort efter — ca. 1585 — byggedes et nyt Raadhus, der dog senere maatte vige for det nuværende, som ligger paa samme Plads.

Den fjerde Christian var Byen god, gerne boede han paa det gamle Slot, hvor han med sand kongelig Festivitas lod afholde de overdaadige Gilder, hvor Tidens Umaadeholdenhed, saavel i Mad som Drikke, fejrede uanede Triumfer. Men samtidig var Kongen en jævn Mand, der gerne lyttede til Folkets Tale, og ofte tog Del i Borgerskabets Fester. En Gang, hvor han var paa Besøg i Korsbrødregarden, forærede hans Vært, Borgmester Peder Nielsen, sin høje Gæst en hel Fregat, der var bygget i Frankrig. Ogsaa i andre Henseender viste Byen den afholdte Konge sin Erkendtlighed, i Krigsaarene 1643—45 laante Borgerne ham saaledes en Sum paa ikke mindre end 1183 Daler, der gik ind i den kongelige Krigskasse, sikkert med samme Virkning, som da man i sin Tid søgte at fylde Danaïdernes Kar.

Sin Forstaaelse af Hverdagens Krav og Kaar viste Christian den IV paa mangfoldige Maader, bl. a. da han tilstod Nyborg et aarligt Fæ- og Hestemarked, som paa Sct. Galli Dag skulde holdes „mellem Møllestrømmen og det Kapel, som ligger udenfor Byen“.

DEN GAMLE HOVEDVAGT

*ved Aarhundredets
Begyndelse*

Overalt sporedes den gyldne Tid, Velstanden gav sig allehaande Udslag, ogsaa i Kirken, hvor Stadens rige Borgmestre og Raadmænd, som gerne vilde mindes efter Indgangen til den evige Hvile, over deres Gravsteder lod sætte de pragtfulde Epitafier, der skulde tjene „Kirken til Zirat, dem selv til ævig Amindelse“ — som det saa skønt hedder. Og det sidste var næppe det mindst vigtige.

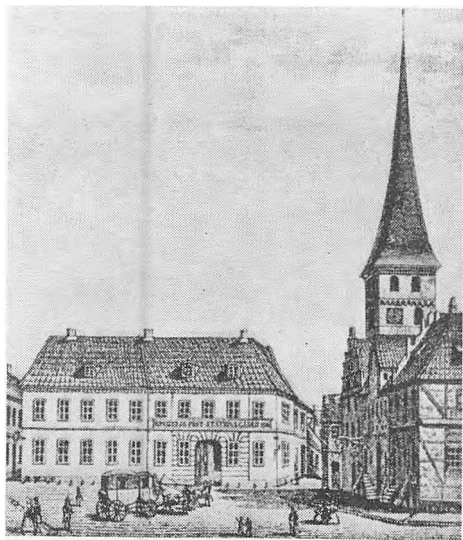
SKÆBNENS HJUL SIG DREJER

og ti Aar efter, at den gamle Christian den IV var gaaet til sine Fædre, skifter Billedet atter, de gode Dage var udrundne, nu fulgte Krigen med al dens Armod og Forlis. Efter den lange, lyse Opgangsperiode kom Svenskekrigen, der for lange Tider gav Nyborg et alvorligt Knæk.

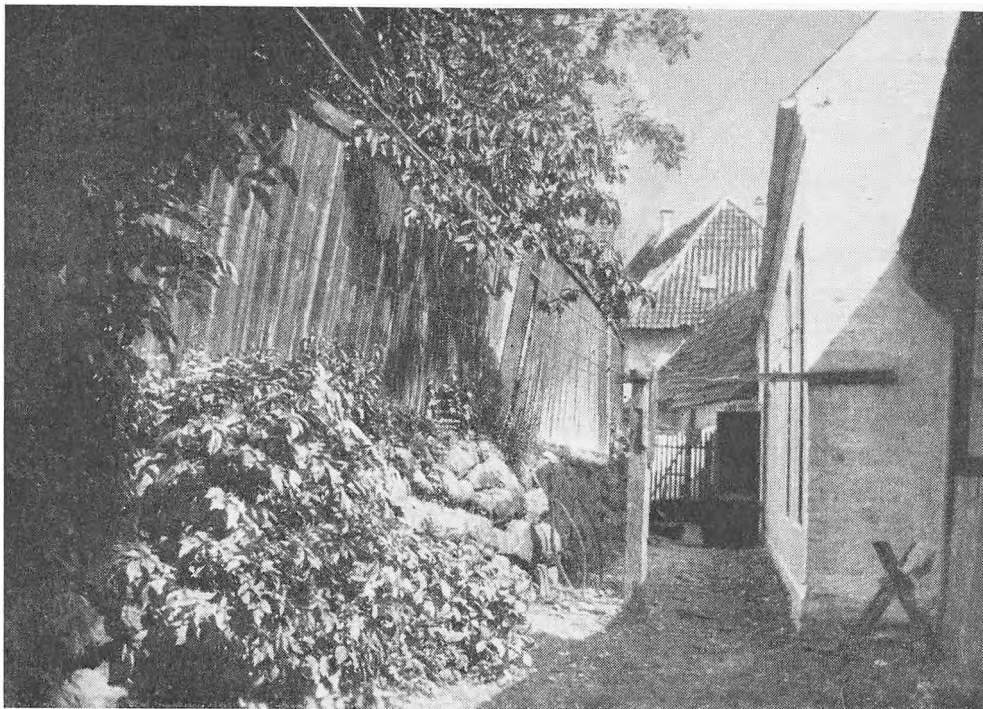
Over Lillebælts Is var Svenskerne paa deres Erobringstogt naaet til Fyn, hvorfra det var deres Hensigt at fortsætte over det islagte Storebælt. Derfor fik Nyborg, maaske mere end nogen anden fynsk By, Krigens Byrde at bære. Den 31. Januar 1658 blev Slot og Fæstning besat, og al Modstand brudt af Carl Gustavs sejrsvante

Tropper. Da Mørket var tættest, brød dog en enkelt Lysstraale igennem med Peder Bredals heltemodige Bedrift. I Fjordens tykke Is laa Bredal med fire smaa Orlogsskibe, der forsvarede sig bravt, fra Volden skød Svenskerne; men den danske Kaptajn gav ikke op, han lod Isen hugge i Stykker rundt om Skibene, overøste dem med Vand, som straks frøs til Is, saa det var umuligt for Fjenden at erobre disse flydende Fæstninger. Senere førte han sin lille Flaade, fri og frelst, til København, hvor kongelig Majestæt straks udnævnte sin tro Kaptajn til Admiral.

Nyborg Turistforening har ved Havnen rejst en smuk Støtte til Heltens Minde.

Den nu forsvundne kongelige Postgaard i den gode Stad Nyborg ca. 1830. Bemærk Diligencen, der med sit Firsband er ved at svinge ind gennem Porten

Rosenbækken — den første Bygrav, der stammer helt fra Erik Klippings Tid

Men ellers er der ikke mange Lyspunkter at finde i de to Aar, hvor Svenskerne huserede i Nyborg. Carl Gustavs Ønske om at passere Storebælt blev dog ikke til Virkelighed, paa dette Punkt havde Kongen forregnet sig, thi selvom Frosten baade bed og sled, saa var Isen stadig ikke i Stand til at bære Hærens tunge Artilleri. Planen maatte derfor ændres, og Forsøget voves med Taasinge, Langeland samt Lolland som Etapper paa Vejen til Sjælland. At denne Overgang lykkedes, ved vi alle, det blev Sejrens Vej for Svenskekongen, indtil Bladet vendtes i Historiens Bog med Nederlaget foran Hovedstadens Volde.

Forud for dette eventyrlige Togt, der er lige enestaaende i Plan som Realisation, gik selvfølgelig mange alvorlige Forhandlinger. Efter at Generalkvartermester Erik Dahlberg med en lille Skare Østgøtaryttere havde gennemprøvet Ruten med Held, red han den 4. Februar om Aftenen til Dalum Kloster ved Odense, hvor den svenske Konge havde sit Kvarter. Kongen, som sad ved Bordet, hørte med største Interesse

paa Generalens Referat af den spændende Tur, og da denne sluttelig tilbød at føre hele Hæren sikker og velbeholden til Lolland, udbød Kongen overmodigt: „Nu, Bror Frederik, skal vi tales ved paa godt Svensk!“

Samme Aften tog Carl Gustav med hele sit Følge, trods en forrygende Snestorm, straks til Nyborg, hvor det for Danmark saa skæbnesvangre Krigsraad blev afholdt i Hjørnestuen paa Korsbrødregaarden. Her gik baade Overgeneral Wrangel og den danske Landsforræder Korfitz Ulfeldt Kongen imod, men denne, der saa ubetinget var Handlingens Mand, støttede sig til Dahlbergs Erklæring og stod stejlt paa sit. Hvad ellers ingen havde tænkt muligt, blev altsaa Virkelighed, det store Spil begyndte, og Carl Gustav kunde rette sit Slag lige mod Danmarks Hjerte.

Svenskekongens Gevinst i første Omgang blev den for os saa bitre Fred i Roskilde, en Fred, der foruden Skaane, Halland og Blekinge medførte Tabet af Bornholm, Bohus og Trondhjems Len. Med den underskrevne Traktat var Danmark lemlæstet som ingensinde, men dermed var Sejrrherren endda ikke tilfreds, nu fulgte Spillets anden Akt, idet Carl Gustav vilde underlægge sig hele Danmark. Den franske Ambassadør, Terlon, bemærkede i den Anledning til Kongen, at det var et aabent Traktatbrud, en uhørt Tilsidesættelse af et kongeligt Æresord, som Verden vanskeligt vilde forstaa eller billige. Carl Gustav svarede hertil: „at det Togt, jeg har indladt mig paa, vil føre mig til den højeste Anseelse eller fremkalde mit Fald.“

Det var lidt Danmarkshistorie, og nu tilbage til Nyborg, der stadig laa fast i Svenskernes Haand.

DEN 14. NOVEMBER 1659

Efter det svenske Nederlag foran København, hvorefter Danmark, lidt efter lidt, atter blev frit, kom ogsaa Turen til Nyborg, hvor Slaget den 14. November 1659 satte Punktum for det svenske Herrevælde i den gamle By. Ikke underligt derfor, at denne store Dag blev mindet, Kong Frederik den III befalede i den Anledning, at den 14. November hvert Aar skulde fejres. Paa Sejrens Dag burde man saaledes samles til Bøn og gudelige Øvelser af anden Art, desuden skulde Klokkeringning, Musik o. m. a. give Dagen sin særlige Karakter. Dette Kongebud overholdtes nøje, lige indtil den 21. November 1766, saa fik Tonen en anden Lyd, da Christian den VII.s Søster blev formælet med Gustav den III af Sverige.

VED DEN GRØNNE VOLD

*rejser Nyborg Slot sine røde Mure —
Historiens tro Riddervagt*

Men uanset dette, har Klokkerne fra Nyborg Kirke ladet deres malmfulde Røst lyde over Byen, Aften efter Aften Kl. 9,45 i snart tre Hundrede Aar, til Minde om Slaget ved Nyborg.

Da Svenskerne var fordrevet, stod Slottet næsten som Ruin, Byen var ødelagt, Ladegaarden nedrevet, samt Skovene sørgeligt forhugget, og for at gøre Elendigheden komplet, havde samtidig Fjenden ranet alle de Skibe og Færger, som fandtes i Havnen.

Genrejsningens Tid var inde, let var Opgaven ikke, men alle Viljer sattes staalhardt ind, tillige gjorde Frederik den III ogsaa sit for at hjælpe den nødstedte By, idet han fritog Borgerne for Skat og anden Byrde. Ligeledes udvidede Kongen Fæstningen samt byggede den imponerende Landport, hvor hans kronede Navnetræk stadig ses. Dog skulde trange Tider gaa, før Nyborg igen kom rigtig paa Fode, Saar, som næsten syntes ulægelige, satte længe deres Ar i Byens Ansigt.

Men til al Lykke fulgte nu en lang Række Fredens Aar, og det 18. Aarhundrede havde Fremgang i Følge, Handelen florerede paany; hertil bidrog ikke mindst den udmærkede Havn, der kun i Hovedstaden fandt sin Lige.

Gang paa Gang er det Krigen, som har slaaet Nyborg ned, i 1797 blev det til en Forandring en Ildebrand, hvorved den halve By blev lagt i Aske. Nøden var ubeskrivelig, da ikke mindre end 143 Gaarde stod i Ruiner. Men Barmhertigheden er Nødens Søster, og fra hele Landet strømmede Gaver ind til de brandlidte; ogsaa Regeringen traadte hjælpende til med forskellige Lettelser, der søgte at mildne Borgernes Vanskeligheder.

Kuets, men ikke knækket, tog man dog fat igen med Myrens Energi, flere grundmurede Huse blev med Statsstøtte rejst, f. Eks. den gamle Latinskole i Slotsgade, Rasmus Møllers Gaard i Nørregade samt mange flere; hertil kom yderligere en anseelig Række Bindingsværkshuse, hvoraf adskillige endnu er med til at præge Gadebilledet.

SPANIOLERNE I NYBORG 1808

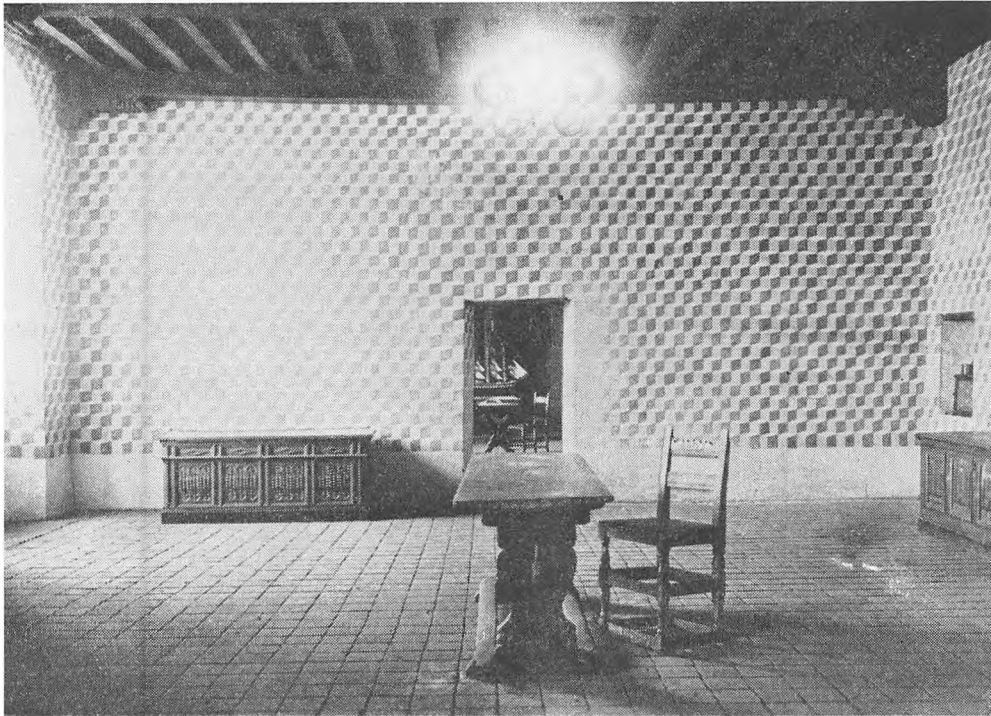
Vor uheldige Alliance med den store Napoleon, hvorved vi ogsaa fik Svenskerne til Fjende, bragte Danmark ind i Begivenhedernes Malstrøm. Det gamle Ord: „Naar man spiser Kirsebær med de store, faar man let Stenene i Øjnene!“ slog

sørgeligt til ogsaa ved denne Lejlighed, og Tabet af Norge blev den dyre Pris, vi maatte betale, da Eventyret var ude. I 1808, hvor den franske Kejser stod paa Magtens Tinde, kom 23.000 franske og spanske Soldater til Danmark. Hensigten var at forsøge en Landgang i Skaane, og til dette Formaal skulde den fremmede Styrke forenes med ca. 14.000 Mand af vor egen Liniearmé. Men med Spaniolernes Mytteri naaede denne Plan imidlertid aldrig længere end til Papiret.

Ogsaa Nyborg oplevede selvfølgelig en saare bevæget Tid, selvom den naturligvis ikke blev draget direkte ind i Storpolitikken, saa naaede dennes Bølgeringe dog alligevel den gamle By. I Marts kom de første spanske Tropper til Nyborg, hvor deres Overgeneral, Marquis de la Romana, med sin Stab opslog sit Hovedkvarter paa Hotel Postgaarden. Forholdet mellem de franske og spanske Styrker var alt andet end hjerteligt, hertil medvirkede ikke mindst de store Omvæltninger, der fandt Sted i Spanien. Var det end muligt at holde den menige spanske Soldat uvidende om disse Begivenheder, saa kunde det dog ikke forhindres, at visse Rygter kom Ledelsen for Øre, og derved paavirkede dennes Dispositioner. Englænderne, der var fuldstændig klar over dette, havde omgaaende deres Garn ude for at fiske i rørte Vande. En af deres Agenter, en katolsk Præst ved Navn Robertson, kom i den Anledning til Nyborg udstyret med falske Pas.

Og efter Skoleinspektør Johannes Høirup, der i „Spaniolerne i Nyborg 1808“ (Turistforeningens Aarbog 1940) giver en levende Skildring af hele Sagens Udvikling, kan oplyses, at Robertson, som udgav sig for at være en fredelig tysk Købmand, tog ind paa Postgaarden, hvor, som før nævnt, ogsaa Romana residerede med sin Stab.

Under Foregivende af at ville vise Generalen sit Sortiment af Chokolade og Cigarer lykkedes det ham, ved Værtens Hjælp, at faa Lejlighed til et Møde med Romana selv. Da de var alene, røbede Robertson sin Identitet og meddelte, at han var udsendt af den kongelige engelske Regering for at tilbyde de spanske Tropper Hjemrejse paa engelske Skibe. Generalen, som ikke i et helt Aar havde modtaget Brev eller Bud fra Hjemlandet, men kun var orienteret gennem de franske Aviser, var ikke saa lidt betænkelig, skønt Robertson fortalte alt, hvad han vidste om Oprøret i det fjerne Spanien. Sluttelig bad han Generalen, om ikke denne vilde hjælpe ham ud paa de engelske Skibe i Bæltet, et Ønske, som dog blev afslaaet.

Danehofsalen, hvor saa mangen historisk Beslutning er vedtaget, naar Konge og Raad her drøftede Rigets Ve og Vel

Herefter maatte Robertson selv forsøge, Begyndelsen var lovende nok, idet hans Vinken fra Stranden med et Lommetørklæde blev bemærket paa Krigsskibene, hvor en Baad hastig sattes i Vandet. Men Skæbnen indhentede ham i Form af en aarvaagen, dansk Vagtpost, der førte sin Fange til den danske Oberst, som gik og spillede Kegler. Men ogsaa her gjorde det tyske Pas Underværker, fri og frank kunde han faa Minutter efter begive sig til Postgaarden, hvor han havde det Held paa Trappen at møde Romana, der hviskede paa Engelsk, at han kunde komme op til ham næste Morgen Kl. 8.

Nu var Udviklingen i Skred, og ved den følgende Sammenkomst havde Generalen taget sin store Beslutning og var parat til at acceptere det engelske Tilbud. Før de skiltes, takkede han ogsaa Præsten for den beundringsværdige Maade, hvorpaa denne havde løst sin vanskelige Opgave. Saavidt Høirup. —

Mads Lerkes skønne Borgmestergaard fra 1601 (th.). Paa Gadens modsatte Side ses den gamle Latinskole. I Baggrunden Kirken, der rejstes paa den store Dronning Margrethes Bud

Foreløbig gjaldt det dog om at holde gode Miner til slet Spil. I den Hensigt sendte Romana en Lykønskningsskrivelse til Kong Joseph, Napoleons Broder, der ved Bajonetternes Hjælp havde besteget den spanske Trone, ydermere udtalte han en Dag ved en Revy til Soldaterne: „Lad os slutte os til den nye Konge og følge den store Napoleons Stjerne!“ Franskmændene, der havde hørt Rygter om, at den spanske Hær tænkte paa Flugt, blev atter beroligede — og dermed var jo Hensigten naet.

Men forud for Overførslen af de spanske Styrker til de ventende engelske Skibe laa rigtignok et stort Arbejde, der ikke alene skulde gøres forsigtigt, men ogsaa med den største Behændighed. Tilsidst var alt i Orden, som et af Planens sidste Led sendte derfor General Romana den 9. August følgende Brev til den danske Fæstningskommandant, Baron Gyldenchrone:

„Jeg tilmelder Dem, Hr. Commandant, at jeg har faaet meget strenge Ordre fra Hans Højhed, Prinsen af Pontecorvo, til at bemægtige mig hele dette Fort, saavel som de 6 Kystbatterier, der forsvarer dets Havn. Jeg opfordrer Dem derfor til at give Befaling til, at alle Poster straks overgives til de spanske Tropper, som jeg i denne Hensigt har ladet komme i stort Antal, og jeg vover at haabe, at De ikke ved et Afslag vil tvinge mig til Yderligheder, som jeg saa gerne vil undgaa.

Jeg har den Ære o. s. v.

MARQUIS ROMANA,

commanderende General for de spanske Tropper i Danmark.“

At Ordren kom fra Bernadotte, var en Krigslist, men Romana har utvivlsomt tænkt, at Danskerne snarere vilde adlyde Marskallens Ordre, end hans egen. For den gamle General Gyldenchrone, der endnu ikke havde nogen bestemt Formodning om Spaniolernes virkelige Hensigt, var der i dette Tilfælde intet Valg, da de spanske Tropper i Antal var langt overlegne.

Nu var Fæstningen i Romanas Hænder; for at alt skulde klappe, rekvireredes her efter 50 danske Skibe, som fandtes i Havnen og paa Fjorden. Endnu var der dog en Hindring at overvinde, det var de to danske Krigsskibe, som laa paa Vagt udenfor Nyborg. Romana anmodede derfor deres Chef, Løjtnant Rasch, om velvillig Assistance ved Overførsel af Tropperne til Langeland — som det officielle Paaskud lød. Men Svaret blev et blankt Afslag.

Derefter fulgte Udviklingens anden Fase, idet 6 engelske Krigsskibe stævnedes ind i Fjorden og opfordrede de danske Skibe til at overgive sig. Men den djærve, danske Søgut var ikke til at rokke, uforfærdet saa han Faren i Øjnene og gentog, kort og bestemt, sit Nej. Ilden aabnedes nu fra Englændernes svære Kanoner, men ogsaa de danske lod modigt Skytset spille. Trods alt, Overmagten var for stor, og efter at den ulige Kamp havde raset et Kvarter Tid, maatte Løjtnant Rasch stryge Flaget. Men han kunde gøre dette med Ære, stolt havde han hævdet vor Sømagts bedste Traditioner, og det var ikke ufortjent, at han senere af sin Konges Haand modtog Ridderkorset for den kække Daad.

Efter at det danske Forsvar saaledes var nedkæmpet, kom Turen til Gyldenchrone, der modtog et Brev fra den engelske Admiral, som meddelte, at han ønskede at behandle Nyborgs Indbyggere med største Høflighed, vel at mærke, saa længe der ikke spændtes Ben for Spaniolernes Afrejse, i modsat Fald vilde Byen blive totalt

ødelagt. Paa denne Maade klappedes der blidt med den ene Haand, men truedes med den anden. De spanske Afdelinger samledes i Slipshavn, hvorfra de lykkelig og vel slap ombord. Men ingen dansk Sømand traadte hjælpende til, man havde ikke glemt, at Englænderne Aaret i Forvejen havde røvet vor stolte Flaade. Det var et Saar, der sent vilde læges. Derfor maatte engelske Officerer og Matroser gaa i Land for at sørge for Indskibningen af Spaniolernes Kanoner, Tros og meget andet. Samtidig indkøbtes Proviant i rigelig Mængde, og alt forløb uden Episoder af nogen Art. Tilsidst var alt klappet og klart, den lange omstændelige Hjemfart begyndte, men det er en anden Historie — som Kipling siger.

Epilogen er Beretningen om de 600 kulsorte, andalusiske Hingste, Spaniolerne maatte efterlade. De smukke, fyrige Dyr kom i indbyrdes Kamp, mange mistede Livet, mens Jorden farvedes rød af Blod. Og — Sagnet fortæller — at den prægtige Kornvalmue, der er saa typisk for Nyborgegnen, skal stamme fra denne Lejlighed.

Maaske er dog lidt Valmuefrø i Muleposerne den rette Forklaring, men den er ganske vist langt mere prosaisk.

I ET PAR TAL

tager vi de næste Trin ad Historiens Trappe. I Aaret 1828 stod det første Dampskib Havnen ind, det var „Mercurius“, der skulde besørge Færgeforbindelsen mellem Nyborg og Korsør. En ny Tid var begyndt. Den første Gang „Mercurius“ med Post gik over Bæltet, var den 11. Juni. Forøvrigt var Skibet alt andet end godt, det krævede idelige Reparationer, og Vogne af større Vægt kunde ikke overføres, da man i saa Fald frygtede, at det vilde tage Skade. Alligevel benyttedes det dog paa Ruten i næsten 30 Aar, tilsidst dog nærmest som Reserve.

I 1869 blev Fæstningen nedlagt, kun Skade, at det meste af de herlige, gamle Grave og Volde forsvandt, Mangel paa Pietet har gennem Aarene kostet dyrt. Og endelig i 1913 mistede Byen sin Garnison. — I Dag er Nyborg en moderne og driftig By. Dens Borgere, der bor og bygger paa historisk Grund, slaar sig ikke til Ro i Mindet om svunden Storhed, nej, tværtimod er de parat til at øve Tidens Gerning og derved yde den Indsats, der kan være dem selv samt deres By til Gavn. Og med berettiget Stolthed kan de pege paa den Kendsgerning, der er Historiens, at vel er Odense den fynske Hovedstad, men en Gang var Nyborg dog hele Rigets. Det er — sagt i al Beskedenhed — en Trumf, som er svær at stikke.

HØJT LØFTER NYBORG SKØNNE KIRKE

sit slanke, irrede Spir over den gamle By. Som det højeste paa Fyn, har det gennem Aarhundreder været Stadens stolte Vartegn, mens det pegede mod Skyernes drivende Flaader.

Skønt Spiret er fra Aaret 1588, er Kirken selvfølgelig af en langt mere ærværdig Alder, dens Historie rækker helt tilbage til Middelalderens Dage, til den store Dronning Margrethe, paa hvis Bud Opførelsen paabegyndtes 1389. Om Kirken, der oprindeligt kaldtes „Vor Frue Kirke“, hedder det i en Beretning i Pontoppidans Atlas: „Vor Frue Kirke har Dronning Margrethe ladet bygge Maria til Lof og Ære.“

Omkring Kirkens Mure groede det middelalderlige Nyborg op, paa samme Maade som den ældste Stad samledes om det stærke Slot, trygt i Ly og Læ, som Kyllinger under Hønens Vinger. Efter Grundlæggelsen fremmede Dronningen Bebyggelsen i Kirkens umiddelbare Nærhed, og det i et saa anseeligt Format, som Borgerne ikke selv kunde paatage sig, de maatte stadig tage til Takke med Datidens lave, lerklinede Huse. Først blev Præstegaarden bygget, omkring 1400 fulgte det store Klokketaarn og endelig 10 Aar senere „den Latine Skole“. Stort og stateligt opførtes alt, Dronningens Udsyn fornægtede sig heller ikke paa dette Omraade, hvor hun havde Fremtidens Udvikling for Øje.

Kirken, der er gotisk, rejstes som en taarnløs Bygning af de store, røde Munkesten. Desværre naaede Dronningen aldrig selv at faa den færdige Bygning at se; af forskellige Grunde skred Arbejdet langsomt frem, og da den endelig stod under Tag, parat til Indvielsen i Aaret 1428, havde hun forlængst fundet Hvile i sin skønne Sarkofag foran Højkoret i Roskilde Domkirke.

I DEN KATOLSKE TID

vrimlede det med Altre i Kirken, der var hele 14, som ikke alene stod i Højkoret og Sidekorene, men ogsaa efter Tidens Skik havde Plads i Gangene. I Aarenes Løb har Kirken gennemgaaet en lang Række Forandringer, og der er langt fra altid taget med rette Forstaaelse paa dette middelalderlige Bygningsværk, der i hele sit Anlæg er præget af en egen, afklaret Højhed og Ro.

Mangt og meget forsvandt, men stadig er der dog adskilligt at glædes over, der

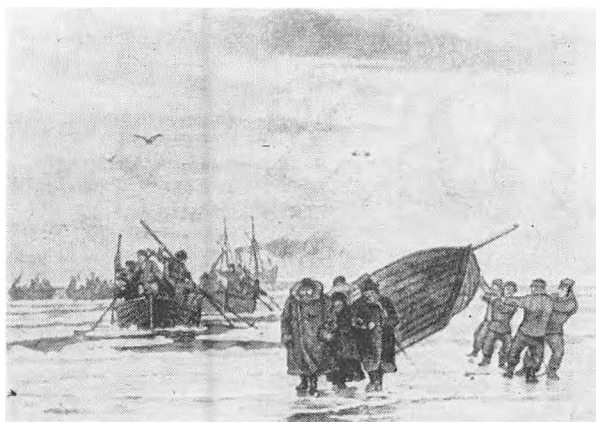
bringer Bud om hedengangne Slægter. Saaledes den smukke Prædikestol fra 1653, der pudsigt nok er sammensat af to, idet selve Stolen er den, som Mads Lerke 1605 lod lave til et Kapel i Humlevænget, som imidlertid aldrig blev taget i Brug. Opgangen skyldes derimod Lensmanden Laurids Brokkenhuus' Enke, Karen Skram (Datter af Søhelten), som i 1620 lod den forfærdige til Slotskirkens forfaldne Prædikestol. Her blev den 30 Aar efter overflødig, da Gudstjenesterne ophørte paa dette Sted. Da samtidig Vor Frues ældste Stol var nærmest kassabel, løste man Vanskelighederne nemt og praktisk ved at anvende Lerkes Stol i Forbindelse med Karen Skrams Opgang. Først maatte dog begge Dele til Odense, hvor den kendte Anders Bildthugger fik samlet alt til et skønt Hele, hvorefter det „blev saa paa 4 Vogne aget til Nyborg“.

Kirkens største Sjældenhed er det ejendommelige, patinerede „Tralværk“, som Borgmesteren Peder Jensen Skriver, samt hans værdige Matrone, Johanne Knudsdatter, skænkede 1585. Det er absolut det eneste i sin Art, der nu findes i Danmark, kun Ulfborg Kirke ved Ringkøbing skal have et lignende, og saa er det vel at mærke kun Overdelen, som her er bevaret.

Det anseelige Trætaarn er en „Fontlukker“, hvori Døbefonten stod skjult; naar et Barn skulde døbes, hejsede man blot Overdelen „Himlen“ op. Et symbolsk, men

unægtelig naivt Billede af Himlen, der aabnede sig til Velkomst for det nye Medlem af Menigheden. Trods den Mangel paa Pietet, der blev Aarsag til talløse Værdiers Ødelæggelse, kan det i Dag ikke andet end undre, at dette kuriøse Inventar er i Behold.

Naa, det har da ogsaa været i Farezone og skulde kasseres i 1834, men havnede heldigvis i Stedet for i „det adelige Kapel“, der dengang vel nærmest var at betragte

Istransporten over Storebælt er et Kapitel for sig i Overfartens Historie. Passagererne frøs i den strenge Frost, men til Gengæld svedte Fiskerne efter Noder, mens de snart roede de tunge Baade gennem aabent Vand, snart slæbte dem over den svære Is

som et bedre Pulterkammer, hvor overflødig Skrammel kunde stilles hen. Gemt og glemmt stod det saa her til Restaureringen 1870—71, hvor det blev anbragt paa Kirkens Loft, indtil Nationalmuseet i 1901 overtog det gamle Billedskærerarbejde. At dette 10 Aar senere vendte tilbage til Kirken, skyldtes alene den Velvilje og Forstaaelse, som Museets Direktør, Dr. Mackeprang udviste.

I Kirken findes endvidere et prægtigt Gitterværk, der er gjort af den navnkundige Caspar Fincke, som er Mester for Gitteret paa Runde Taarn og især berømt for Dørene til Christian den IV.s Kapel, hvor han — omend ikke beskedent — har sat denne Indskrift:

„Caspar Fincke bin ich genant,
dieser Arbeit bin ich bekant.“

Dog, naar man staar overfor dette Arbejde, tilgives let den Selvfølelse, der lyser ud af Ordene, skønnere kan det ikke gøres, end her, hvor Kunst og Haandværk gaar op i en højere Enhed. Hatten af for den gamle Mester!

At ogsaa Gitterporten i Nyborg Kirke var ved at forsvinde i Restaureringernes Syndflod, er et sørgeligt Faktum, i mange Aar stod den udenfor Kirken, udsat for alle Slags Vejr. Men en senere Tid viste heldigvis bedre Forstaaelse, og i 1909 vendte den tilbage til sin rette Plads.

Af Epitafier har Kirken et sandt Væld, hvoraf mange er saavel af kunstnerisk som historisk Værd. Fra disse Tavler, hvoraf flere er prydet med malede Portrætter og moraliserende Rim, nikker Nyborgs gamle Borgere ned til Nutidens Slægt. Karakteristisk nok fik Kirken ikke flere efter Svenskekrigen, ogsaa paa dette Omraade gjorde den almindelige Nedgang sig gældende.

Paa Toldinspektør Bruns Epitafium finder vi følgende Betragtning:

„Tænk, Læser, tænk, at ogsaa Du
skal blive Støv, som jeg er nu,
thi jeg og før har været Dig
i Førlighed og Styrke lig.“

Som en Sidebemærkning skal tilføjes, at en lignende Opfattelse kommer til Orde paa en gammel Ligsten i Køge, hvor Tanken blot er udtrykt paa en endnu mere koncis og rammende Maade, her lyder den:

„Som Du er, var ogsaa jeg,
som jeg er, skal Du ogsaa blive!“

Stundom møder man Indskrifter, der er en Blanding af Poesi og Prosa, som f. Eks. denne:

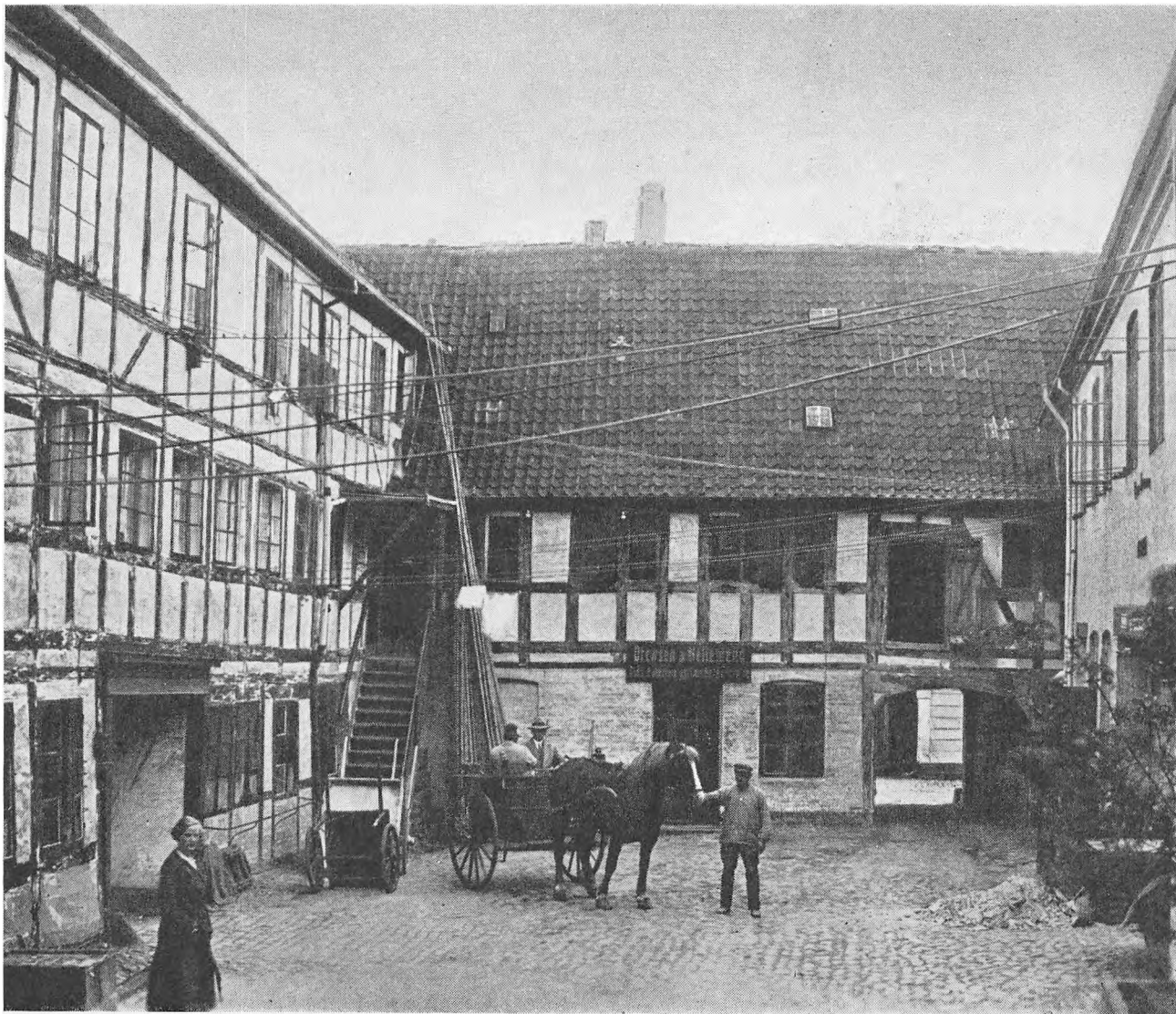
„I fordums mørke Vraa og nedentil Bolig
nu hviler sødelig fra Modgangs Anstød rolig
Raadmand Peder Sørensen † 1723 og hans Hustruer
Maren Nielsdatter † 1696 og Maria Kirstine Borchenfeld † 1750.
Gud, som paa Jorden her dem samlede i Naade
og skjuler deres Ben i Graven uden Vaade,
kan hisset samle dem i evig Fryd og Fred
og krone dennem med, af Naade, Salighed.“

Et stateligt Epitafium fra 1654 viser Portrætter af Borgmester Jens Madtzen og hans Hustru Pernele Otis- eller Ottosdatter, samt Ægteparrets 10 Børn. Det var jo en frugtbar Tid. Madtzen var en fornem og velhavende Mand, det ser vi bl. a. af den Kendsgerning, at han ved Svenskerne's Indkvartering blev Vært, ikke alene for Overgeneralen og dennes Gemalinde, men endda for Carl Gustav selv. Lad os, før vi forlader den gamle Borgmester, lytte til Datidens Ord, der taler til hans Ære:

„Intet Hus var mere honet og skickelig i alle Maader, saasom Forældrene vaare gudfrygtig ærbarheds faure Eksempler for de gamle, og Børnene vaare tugtig Høvidskheds Eksempel for de unge.“

Man kan dog ikke gæste den gamle Kirke uden at beundre den Lysekrone, som Borgmester Peder Nielsens Enke, Kirsten, skænkede i Aaret 1640. Kronen, der er smykket med de tolv Apostelfigurer og vejer 367 kg, er ikke alene den største i Nyborg, men ogsaa i hele Landet. Det bør tilføjes, at for faa Aar siden har Haderslev Domkirke anskaffet en Kopi.

I Midtergangen hænger en anden Krone, mindre, men ikke mindre skøn, den er tillige den eneste i sin Stilart i Danmark. Kronen, som er gotisk, er fra det 14. Aarhundrede, den har opløftede Arme og hænger i en Mandella, d. v. s. „Maria i Mandelgloria“. Det sidste Udtryk kan lyde noget dunkelt, Forklaringen er imidlertid den, at „Glorie“ er Straaleglansen om den helliges Hoved; vilde man nu — som her —

OGSAA NYBORG HAR SINE GAMLE
KØBMANDSGAARDE

*Billedet viser en saadan, opført faa Aar
efter den store Ildebrand 1797*

gøre det rigtigt godt, forlængedes Straalekransen til at omfatte hele Skikkelsen. Glorien fik Mandelform — deraf Navnet.

De ædle Givere, der betænkte Kirken med dette Klenodie i 1589, er den kendte Borgmester Mads Lerke og dennes første Hustru.

DE GAMLE BYGNINGER

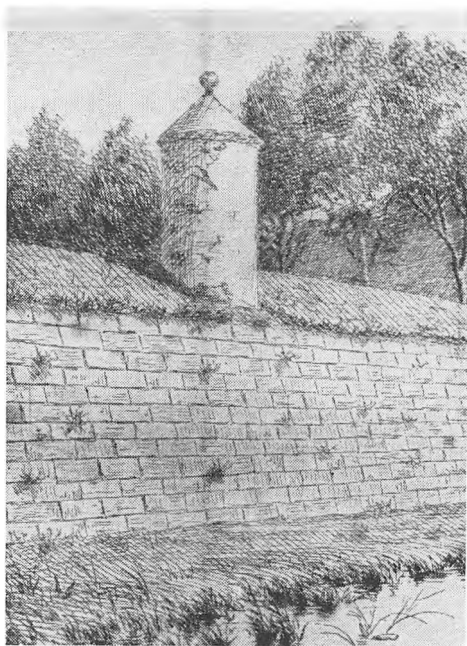
er en Kulturskat af højeste Rang, og Nyborg har ikke saa ganske faa, der med fuld Ret falder ind under dette Begreb. Først og sidst det historiske Slot, der funkler som Juvelen i en kostelig Kæde, hvis andre Led er en Række Borgerhuse, som paa værdig Maade repræsenterer de forskellige Tiders Byggeskik.

Lad os begynde med den gamle Korsbrødregaard. Kernen i dette Komplex er Hjørnehuset mod Adelgade, der er opført omkring 1400. I Aaret 1441 overdrog kongelig Majestæts Lensmand paa Nyborg Slot, Hr. Sten Basse, denne Gaard til

Antvorskov Kloster. „Rigens Skriver“, Anders Hansen, som senere ejede den, lod i 1614 Sydfløjen tilbygge. Paa en Tavle over Porten læses under Ejerens Bømærke: „Naar Gud giver, kan hverken Misundelse eller Vrede faa Magt.“

Faa Skridt herfra hænger i Kirken Anders Hansens Epitafium, hvor et Billede viser den gamle Skriver samt hans Familie. De Arbejder, denne Ejer lod udføre paa den prægtige Korsbrødregaard, er alle mærket af Renaissancens straalende Byggeglæde, saaledes er den statelige, svungne Gavlv mod Adelgade som et skønt Digt i Sten.

Slægt fulgte Slægt, i 1650 kom Bygningen i Borgmester Jens Madtzens Besiddelse, der — som tidligere omtalt — var Borgmester i den gode Stad Odense og dog

„Den hvide Jomfru“, som Frederik den III lod opføre til Støtte for en Palisaderække tværs over „Kammen“

Korsbrødregården, Johannitternes Hus i Nyborg. Gavlene af Dom. Baetiaz kort efter 1600

foretrak at finde sit sidste Hvilested under Hvælvingerne i Nyborg Kirke. I en Karnap, der fandtes paa Hjørnet, lige overfor Hotel Postgården (som nu ogsaa er forsvundet), skal Svenskekongen og hans Mænd have taget den endelige Afgørelse om den skæbnesvangre Overgang til Øerne 1658. Kedeligt, at dette Minde om en bevæget Tid i Danmarks Historie ikke er bevaret. Det er derimod den overhvelvede Kælder med den smukke Vindeltrappe, her staar man midt i den graa Middelalder.

Gennem de skiftende Aarhundreder er Korsbrødregården ofte blevet ombygget, og som Regel uden smaalig Hensyn til dens oprindelige Karakter, idet ikke alle Ejere havde Øje for Bygningens kulturelle Betydning. Med Konsul Gundel kom derimod en Ejer, der værdsatte den efter Fortjeneste; Restaureringen, han i Tidsrummet 1903—09 lod foretage, giver selv det bedste Bevis. Derfor er Korsbrødregården — midt i Byens Hjerte — saa fuldgod en Repræsentant for det gode, gamle Nyborg.

VEL VÆRD AT NÆVNE

er ogsaa Præstegaarden, der uafbrudt i 500 Aar har været Bolig for Sognepræsterne. Ved en Restaurering, som fandt Sted 1908, fik man ikke alene grundigt Kendskab til Bygningens Historie, men gjorde samtidig flere interessante Fund, som med nænsom Haand istandsattes. Et udmærket Interiør fra Middelalderen har man i „Præstens Stue“, et herligt Rum med svære Loftsbjælker og dybe Vinduesnicher. Ogsaa under Præstegaarden er Kælderhvelvinger, her endda tøndeformede, hvad der er en stor Sjældenhed.

Over Torvet begiver vi os til Mads Lerkes Gaard, opført 1601 af Borgmester Lerke og Hustruen, Sidsel Knudsdatter. Den gamle Egetræsafbinding har paa Façaden brede svære Stolper samt udskaarne Knægte under Tagudhænget. Paneler, Døre og Beslag er altsammen et Bevis paa godt, gammelt Haandværksarbejdes høje Stade.

Ifølge en sagnagtig Forklaring skal Gaarden have tilhørt den brave Drost Peder Hessel, vor Barndoms Helt, der spiller en fremtrædende Rolle i Ingemanns historiske Roman „Erik Menveds Barndom“. Ganske vist er Bygningen af respektabel Alder, men slet saa gammel er den alligevel ikke, alene lidt Kendskab til svundne Tidens Byggemaade er nok til at affive denne Krønike. Mads Lerkes Gaard, som har en smuk, malerisk Svalegang, er nu indrettet til Bymuseum. Her er mange sjældne Genstande udstillet i de rette Omgivelser, Billede og Ramme svarer saaledes fuldendt til hinanden. Værd at bemærke er ogsaa den smalle Slippe (ca. 1 Alen bred), der skiller Ejendommene fra hinanden.

Nummer 26 i Skippergade er et hyggeligt Bindingsværkshus fra det 18. Aarhundrede, Klassicismen finder vi i Nørregade 3 og Korsgade 4; samtidig er der god Grund til at fremhæve Raadhusets Bagside, hvis Murværk stammer fra 1585. Jomfrutaarnet er en Rest af Nyborgs gamle Befæstning, hvor det skulde tjene til Støtte for en Palisaderække tværs over Kammen. Til dette runde, hvide Taarn knyttes et Sagn, der vil vide, at i sin Tid blev en levende Jomfru indmuret her. Det kan dog ikke anbefales at fæste Lid til denne Forklaring, der gør Historien mere spændende end Virkeligheden.

Men der er meget mere endnu. Blandt andet findes en sidste Rest af Nyborgs ældste Befæstning, den gamle Grav fra Erik Klippings Dage, som under Navnet

PRÆSTENS STUE —

*et middelalderligt Interiør, der taler
til Stemning og Sind*

„Rosenbækken“ (stundom ogsaa — men mindre poetisk — kaldet „Skidtgraven“) stadig kan paavises. Tillige er der Rester af Voldene med Landporten fra 1660, der er den længste i Danmark, og minder om hin hyggelige Tid, hvor Byens Port om Natten, paa Kommandantens Bud, blev forsvarlig lukket og laast.

Saa kunde Borgerne sove lunt og trygt under de tunge Dyners Vægt, vel vidende, at nu var alle onde Anslag afværget.

AF DE GAMLE GADENAVNE

er flere affødt af Beliggenheden og Byens Betydning som Fæstning. Hertil refererer Nørre- og Østervoldgade, Vestervoldgade o. s. v. Nyenstad er et Eksempel paa den Respekt, hvormed man i Nyborg lytter til Historiens Tale. Denne Gade, som indtil Udgangen af 1946 hed Østergade, fik derefter sit oprindelige Navn, der fortæller, at her opførtes den nye Stad, da den gamle By var brændt. Naar man andre Steder ofte gør Attentat paa de gamle Navne, saa foretrækker altsaa Nyborg — saare prisværdigt — lige det modsatte.

Ogsaa en Vægtergade findes, forøvrigt den eneste med dette Navn, der endnu eksisterer paa Fyn. Vi ser i Tanken den gamle Vægter, iført laadden Kabuds og med den drabelige Morgenstjerne i Favn, skride tungt og værdigt gennem de natte-stille Gader.

Om I vil Tiden vide,
Husbonde, Pige og Dreng;
Da er det paa de Tide
Man føjer sig til Seng!
Befaler Eder Herren frie,
Vær klog og snild,
Vogter Lys og Ild!
Vor Klokke er slagen Ti!

*Der staar derhjemme i Svendborg
i Stuen et gammelt Chatol
med Klap af blank Mahogni
og Perlemors Nøgleskjold.*

*Det gemmer lidt gammelt Sølvøj:
Gafler og Skeer paa Rad;
de fine, slebne Krystalglas;
Porcellæns Asietter og Fad.*

*Det gemmer Damask til Bordet,
foldet i stive Læg;
det gemmer fra gamle Dage
et sølvforgylt Hovedvandsæg.*

*Et Hovedvandsæg som et Hjerte —
og bryder jeg Hjertet itu,
da aabner det sig og aander
en Vellugt, jeg kender endnu.*

*Men ovenpaa Chatollet, i en Kasse af Glar
med guldpapirslimede Kanter,
der staar en Svendborgskude, lavet af Far,
et fuldrigget Dukkeskib, en Brig som Brigger var,
med Master, Stænger, Stag og Mers og Vanter.*

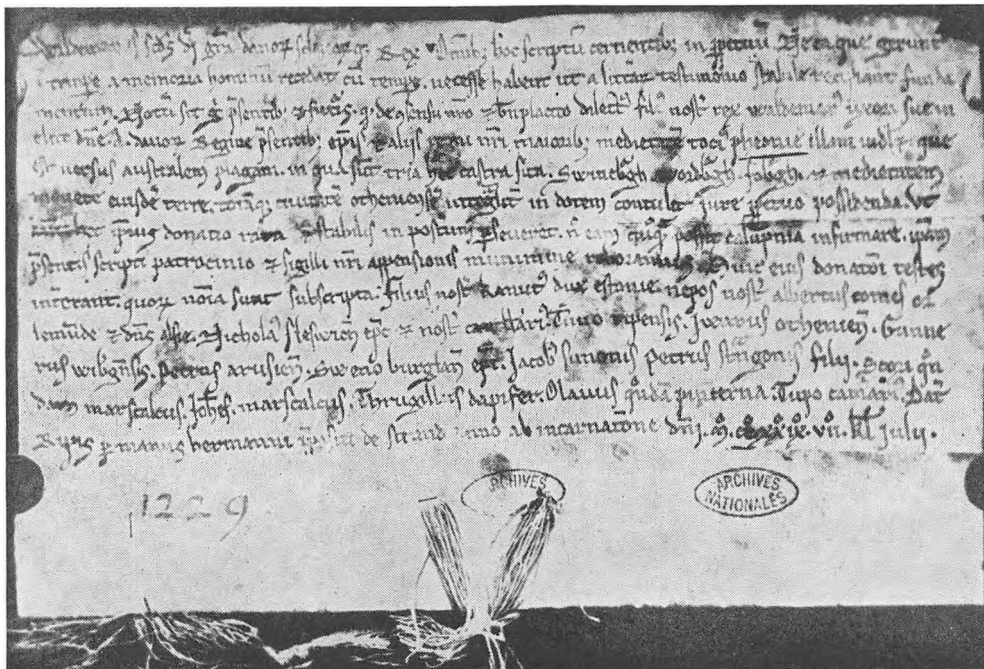
*Der mangler ej et Reb, der mangler ej en Blok;
to Par „David“ er bærer hver sin Jolle.
Kahytten har sit Skylight, og som Konen ved sin Rok
staar en Træmatros ved Rattet, stiv som en Stok,
og Chaluppen har Aarer og Tolde.*

*Takkelagen er komplet. Men Skuden mangler Sejl.
Hvorfor føre dem indenfor Glasset?
Den er i Dok; den venter . . . Ak, slog dens Venten fejl?
Kom der aldrig nogen Ordre til paany at sætte Sejl,
til atter at kølvandsføre Stillehavets Spejl,
alene med Vorherre og Kompasset?*

*Den staar paa Chatollet i en Kasse af Glar —
jeg spørger — den véd kun at tie.
Men hen langs dens Ræling staar der malet af Far:
„Hjemstavn Svendborg. Briggen Marie.“*

Johannes Jørgensen

Gengivet med Forfatterens Tilladelse efter Digtsamlingen „Brig „Marie“ af Svendborg og andre Digte“. (1925)

Det ældste Dokument, hvori Svendborg omtales. Valdemar Sejrs Bekræftelse paa Morgengaven til Svigerdatteren Eleonora den 25. Juni 1229

SVENDBORG

Svendborg er dog en saare dejlig By! Om det er de hyggelige gamle Gader, hvoraf enkelte i deres Stigen og Fald næsten minder om et Alpelandskab, eller det er Byens Beliggenhed ved det blaanende Sund, maaske begge Dele i Forening, der berettiger til denne Kompliment, skal lades usagt, her skal den blot noteres som en ubestridelig Kendsgerning.

Rammen om Byen er den skønnest mulige, her er samlet som i Eet, alt, der særpræger den fynske Natur, dens smilende Ynde, dens blide Ro.

Smukt er der ved Christiansminde, med den berømte Strandpromenade, mens de hvide Sejl, som rappe Maager, krydser over Sundets blanke Flade, Thurø, og Taasinge med Søheltens stolte Herresæde, Valdemar Slot, alt er vel nok en Lovsang værd.

Og i denne By, hvor Fortid og Nutid broderligt rækker hinanden Haand, har Svendborgenserne bygget og boet fra fjerne Tider. Slægt fulgte efter Slægt, mens Byen i sin Udvikling støt og stadigt groede, som Blomsten, der skyder af frodig Jord. Det er derfor ikke underligt, at Før og Nu her er vævet sammen paa en intim Maade som det brogede Mønster i et Stof. Fortiden, som er repræsenteret ved Stadens gamle Kirker, Sct. Nikolaj og Vor Frue, der sammen med en Række Borgerhuse fra svundne Dage bærer Bud om Aarenes Gang. Og Nutiden, kendetegnet af det friske Initiativ, som besjæler Borgerne i deres blomstrende By.

LANG ER HISTORIENS TALE —

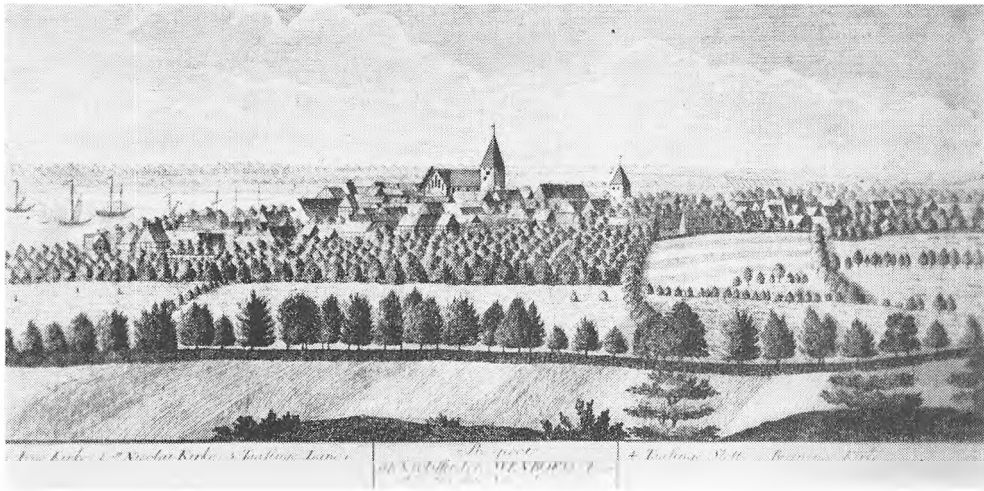
Vil man tro et gammelt, ærværdigt Sagn (hvad man dog ikke altid skal), skyldes Svendborgs Tilblivelse Svend Tveskæg, og ifølge dette har Kongen opholdt sig hos den navnkundige Palnatoke paa Fyn. Al Ære og Respekt for Slægtens gamle Sagn, der som kosteligt Arvegods er bevaret og værnet af vekslende Generationer, men overfor en kritisk Vurdering maa de dog som Regel kapitulere.

Basis for Tanken, der tildeler Svend Tveskæg Æren som Byens Grundlægger, er en Meddelelse fra den lærde Hellevad, som levede paa Christian den IV.s Tid. Paa en længst forsvunden Altertavle i Vor Frue Kirke skal der nemlig have staaet følgende Indskrift:

Svend Tveskæg Konning med stor Ære,
Der hand mon Danmaarchs Chrono Bæ'r,
Et Tusind Aar og ved den Trent
Efter Mand at Schrive begyndt.
Fra Christi, Guds fødselstid
Svendborg hand Bygde med stor Flid.

Om saa Hellevad i dette Tilfælde har haft sin uklare Kilde i Sagnets Verden eller fundet Støtte for sin Opfattelse i gulnede Munkeoptegnelser, lader sig ikke afgøre her. Forøvrigt har en senere Tids Historikere forkastet denne Teori, der i Dag kun kan paaregne Kuriositetens Interesse.

Ogsaa om Navnet Svendborgs Oprindelse er Meningerne noget delt. Pontoppidans Atlas vil vide, at Byens Navn skyldes det smilende Sund, andre har derimod

Udsigt over Svendborg ca. 1750

en ganske anden Forklaring, som f. Eks. Bircherod, der mener, at det stammer fra Svinesund, og at dette igen refererer til de Mængder af Marsvin, som i sin Tid indfangedes her. Hvem der saa har Ret, er en anden Sag, men da alt skal have en Ende, vil vi lade Fader Holberg faa det sidste Ord med den Erklæring, at Svinborg er Byens rette.

VOR VIDEN

om Oldtidens Svendborg er selvfølgelig meget begrænset. Her kan man mere ane, end vide. Givet er det imidlertid, at denne Egn har været Boplads for vore første Forfædre, og utallige Fund bringer os da ogsaa Bud og Hilsen fra hine fjerne Tider. Her skal blot nævnes enkelte, bl. a. en smukt forarbejdet Økse af Bjergkrystal, der kom til Syne ved Kloakudgravning i Borgergade 55, ligesom andre, af hjemligt Materiale, fra den ældre Stenalder er draget frem i Møllergade og Dronningemaen. Ja, Fund efter Fund er talende Vidner om en meget tidlig Bebyggelse. Paa Øxenbjerg Bakke laa spaltede Dyrekogler og Trækul i stor Mængde, og i Christiansminde fandtes under Skovbunden mægtige Affaldsdynger. Blandt Dyrekoglerne var baade Faar og Geder, Okser og Svin repræsenteret, et haandgribeligt Bevis paa, at Stenalderfolket paa dette Sted havde indrettet en Boplads.

Ogsaa om Bronzealderen taler værdifulde Fund, paa selve Byens Grund er optaget en nydelig Broncekam samt en Sav, ved Gl. Hestehave er flere Bronzeøkser hentet frem af Jordens Skød, ved Bellevue nogle Gravurner med Ben, Aske og Knive, alt fra samme Periode. Saaledes var det let at fortsætte, lad mig til Slut blot nævne de mange Østersskaller, der saa Dagens Lys ved Opmudring i Sundet, de fortæller med al Tydelighed, at man tillige har hentet Næring fra dette.

VISERNE PAA TIDENS UR

flytter sig igen, Aarhundreder kom og gik, og vi springer frem til Middelalderen, der er anderledes rig paa historiske Meddelelser, selvom Kilderne fra dennes Begyndelse ogsaa rinder noget spartansk. Et Faktum er det, at Byen har hævdet sig allerede i den tidlige Middelalder; Sct. Nikolaj Kirke, der byggedes ved 1300-Tallet, kan tilfulde bekræfte dette. De første Boliger er antagelig rejst paa Skraaningerne af Vor Frue stejle Kirkebakke, baade mod Syd og Øst findes endnu hist og her Murrester gemt under Nutidens Huse. En befæstet Borg opførtes senere paa Bakkens Top.

Af en middelalderlig Teglovn fandtes i en Bakke i Kastanieallé betydelige Rester, som desværre maatte tilintetgøres. Murværket maalte i Længden 7,5 Meter og i Bredden 4,9 Meter, Kanalerne, som dannedes af sortbrændte Teglsten, var hvælvede, iøvrigt har hele Ovnen været bygget af de solide Munkesten, som synes ufor-gængelige.

SINE KØBSTADSPRIVILEGIER

fik Svendborg af den store Valdemar, disse er dog forlængst gaet tabt. Det første, helt sikre Aarstal, vi møder i Byens Historie, er 1229. I dette Aar, den 25. Juni, skænkede Valdemar Sejr sin Svigerdatter, Eleonora, Indtægterne af Swinaburgh i Morgengave. Bruden, en Datter af Kong Alfons den II, var Prinsesse af Portugalien, og den lykkelige Fæstemand Kongens Søn, Valdemar hin unge. Kort blev det unge Pars Lykke, allerede to Aar senere døde Prinsessen i Barselseng, og da hendes Gemal et Par Maaneder efter dræbtes ved et Vaadeskud, var Sorgen svær at bære, der tyngede den gamle Konges Sind.

Efter at Valdemar Sejr var afgaaet ved Døden, overgik Svendborg i Arv til Sønnen Abel, men længe fik denne ikke Lov til at nyde sine nye Besiddelser i Fred.

EN MORSOM TEGNING

*fra ca. 1840, der viser Torvet med
Raadhuset, som opført 1830 allerede
blev nedrevet 1881.*

*Læg Mærke til Piskemagerens Bod t. v.
samt de mange andre Detailler,
der her gør den suundne Tid saa
levende og nær*

Uroskyer trak op over den politiske Himmel, næppe fem Aar efter kom han i Strid med sin Broder, Kong Erik Plovpenning, og Resultatet blev, at Kongen indtog Byen, der ved hin Lejlighed gik op i Luer.

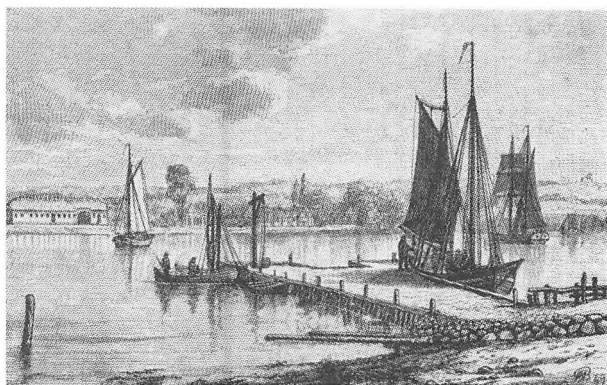
Maaske var dette atter Grunden til, at Abel senere overfaldt og dræbte sin Broder i Slesvig i Aaret 1250, usandsynligt er det i alle Tilfælde ikke, Had og Hævnlyst har da, som saa ofte i Historiens Gang, triumferet over de rent menneskelige Følelser. Skønt Abel nu selv opnaaede Kongeværdigheden, var Svendborg dog tabt for stedse, idet han overlod Byen til sin Feltherre, Henrik Æmeltorp, for Sold, han var denne skyldig. Saaledes klarede i hine Tider ofte et besværligt Betalingspørgsmaal.

Det var urolige Tider, i 1253 indtoges Byen af Christoffer den I, og gamle Aarbøger beretter, at den blev lagt ganske øde og Borgens Besætning halshugget. Udviklingen var vedblivende i Støbeskeen, Fejde fulgte Fejde, Krig og Ufred gaar — kan man godt sige — i disse Aar som den røde Traad gennem Byens Saga.

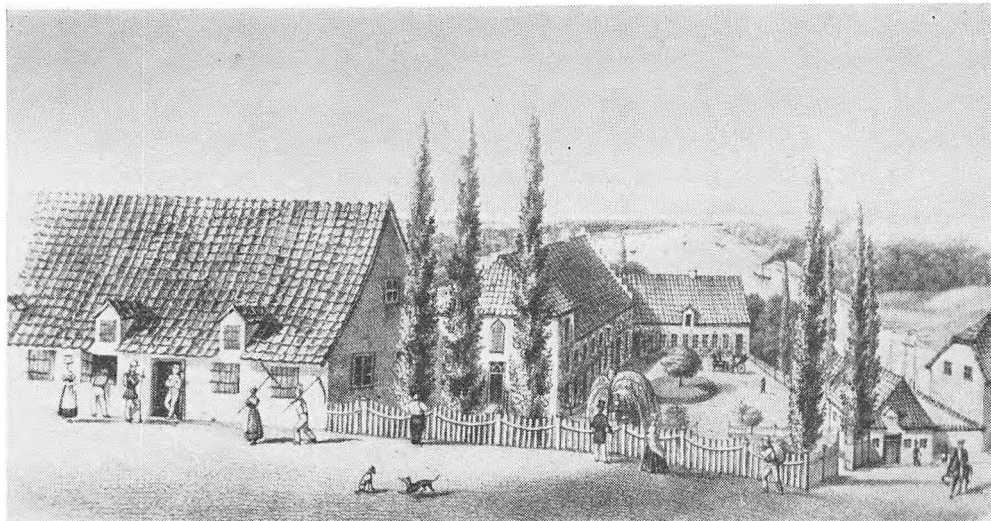
MILEPÆLE LANGS HISTORIENS KONGEVEJ

Naar i det følgende det ene Aarstal marcherer frem efter det andet, skal det villigt indrømmes, at disse stundom kan virke trættende, men herved er intet at gøre, de er nødvendige som Milepæle langs Historiens Kongevej.

Nu er det sagt, og vi gaar videre for at standse ved Aaret 1302, hvor den pragtelkende Erik Menved holdt Danehof i Svendborg. Forresten den eneste Gang i Stadens Historie, i saa Henseende kan den ikke hamle op med Søsterbyen Nyborg. Har Kongen og hans Mænd ved nævnte Møde beskæftiget sig med Sagen om de fredløse Kongemordere, samt det truende Ban, som Pave Bonifacius den VIII havde lyst over Danmark, vides ikke. Derimod kan man trygt formode, at Byens Indvaanere har væ-

*Færefarten fra Svendborg til Vindeby paa Taasinge
(Træsnit fra 1869)*

Kloster- eller Priorgaarden 1831. Længst til højre Hospitalet og Gavlen af Borgerskolen. Alle disse Bygninger fjernedes først i 70'erne for at give Plads til Banegaardsanlægget

ret stærkt optaget af den store Invasion af fremmede, som Danehoffet medførte, hvor de mange Riddere og Svende, Gejstlige samt andre høje Herrer, i Flok og Følge, drog gennem de smalle Gader og Stræder.

1305 stadfæstede Erik Menved Byens Privilegier; i Aaret 1316, lige før den hellige Juletid oprandt, blev Svendborg paany indtaget, denne Gang af Kongens oprørske Broder, Junker Christoffer. Det var derfor i højeste Grad paakrævet, naar Kongen Gang paa Gang begunstigede den arme By, der hærgedes saa haardt, snart af den ene, snart den anden Part. Men efter at de to Kongebrødre langt om længe havde opnaaet Forlig, fulgte — saa underligt det lyder — virkelig en Fredsperiode, hvor Borgerne med Flid søgte at læge de sværeste Saar. Det var dog under usikre Forhold, Tilværelsen maatte bygges, det skete, billedlig talt, med Murskeen i den ene Haand og Sværdet i den anden.

Atter vendes et Par Blade. — I Aaret 1330 fik Svendborg sit første Gilde, Sct. Knudsgildet, der var Sværdfeernes, Guldsmedenes samt Remsnidernes Gilde. I samme Aar pantsatte den ulyksalige Christoffer, som havde afløst sin Broder paa Tronen, det ganske Fyn til den holstenske Grev Gerhard. Nedgangstiden var inde, men efter at Bunden var naaet, førte Vejen atter op, og det blev Dag i Danmark.

I 1348 indløste Valdemar Atterdag Svendborg fra de holstenske Grever, men da alt lysnede, fik Byen Besøg af en højst uhyggelig Gæst, den snigende Pest, som med hine Tiders Mangel paa Hygiejne maa have krævet mange Ofre i den sparsomme Befolkning. Dronning Margrethe opholdt sig i Juni 1388 i Svendborg, om dette Besøg vides intet andet, end at hun herfra udstedte nogle Privilegier vedrørende Tolden i Faaborg. Det følgende Aar var et af de mørke, da Hansestædernes Flaade stævnedes mod Byen, der blev erobret og brændt. Ellers var Forholdet til disse mægtige Stæder som Regel det bedst mulige. Vel nok en Dyd af Nødvendighed. Denne Handelsforbindelse var forøvrigt en Blanding af godt og ondt. Naar de lübske Kræmmersvende kom sejlene til Svendborg, udkæmpedes f. Eks. ofte mangen blodig Dravat, hvis Blodet kom i Kog. Ja, veritable Gadekampe fandt stundom Sted paa Gaasetorvet og i den tilstødende Kullinggade.

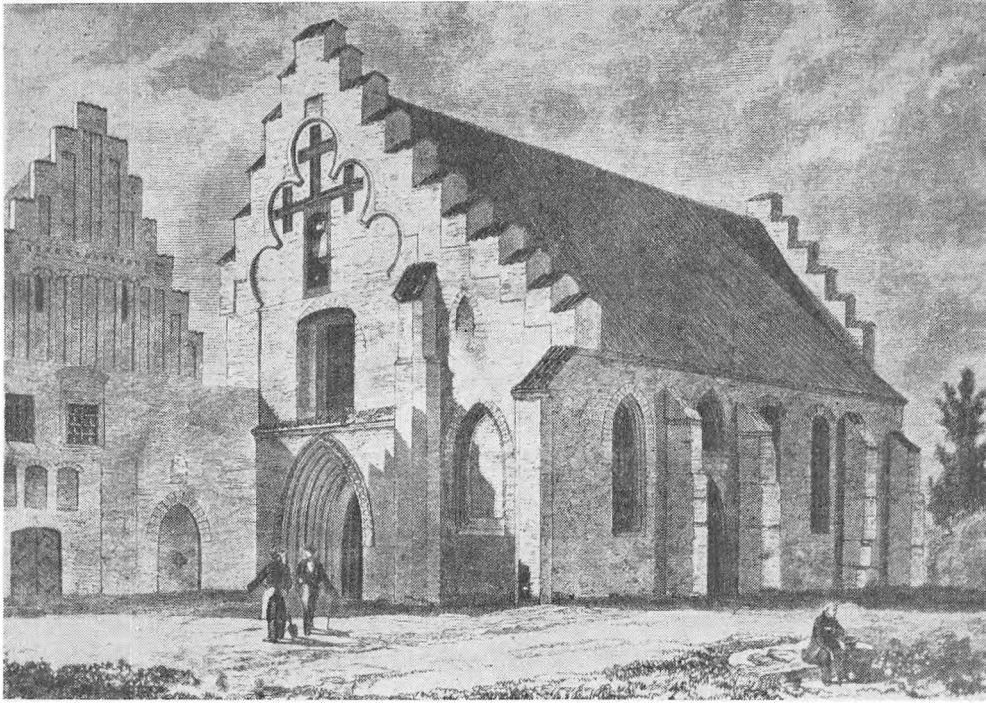
Som man ser, gik det op og ned for den gamle By. Storme sled i Egens Krone, Grene kunde knække og styrte til Jorden, men Stammen stod urokket, Aar efter Aar. — —

Med Erik af Pommern fik Svendborg kongelig Beskærmelse og Hævd, desuden skulde Borgerne nyde ligesaa stor „Frølse og Naade“, som allerede var tildelt Odense. Den første Oldenborger besteg Danmarks Trone, ogsaa han stadfæstede efter gammel Sæd og Skik Byens Privilegier; Christian den II, Borgerkongen, vilde gerne imødekomme Svendborgens Ønske om Værn mod den ulovlige Handel, som Øerne mod Syd og Ørkiel stadig drev. Et Forhold, der, som rimeligt er, var Borgerskabet en Torn i Øjet. I den Anledning udsendte Kongen i 1518 et Forbud, som søgte at hindre udenbys illoyal Konkurrence.

Middelalderens blodige og farvestraalende Kapitel var omsider ved at ebbe ud, Katolicismen sang paa sit sidste Vers, og Reformationen bankede paa Danmarks Dør. Men før denne havde sejret, kom Grevens Fejde, der her, som overalt i Landet, vendte op og ned paa det hele og satte saa dybe Spor.

BAGGRUNDEN FOR FEJDEN

der varede fra 1534—36, var af højst forskellig Karakter. I denne vor eneste Borgerkrig stod økonomiske og religiøse Motiver stejlt hinanden imod, tilsyneladende i et uløseligt Virvar. Som Fører for det Parti, der kæmpede for den gamle Christian

Franciskaner-Klosterkirken og Gavlen af Latinskolen. Nedrevet 1828

den II, der opholdt sig som Statsfange i Sønderborg, stod Grev Christoffer af Oldenburg (efter hvem Fejden fik Navn). Borger og Bonde flokkedes i Grevens Følge, hvortil Svendborgenserne hurtigt sluttede sig, heller ikke de havde glemmt deres gamle Ven, der sad som en lænket Ørn i sit Bur.

Ogsaa Lübeckerne saa deres Fordel i at være paa Oprørernes Side, for dem var Spørgsmaalet om, hvem der skulde beherske den vigtige Østersøhandel, det afgørende.

Den 1. Maj 1534 rykkede Lübeckerne ind i Holsten, Krigen var en Kendsgerning. Sort saa det altsaa ud, og mens de store Herrer af al Evne søgte at fremme egne Interesser, var det Meningmand, der maatte lægge Ryg til. Men det var jo ikke noget nyt. Mod Oprørernes højst blandede Skare stod den unge Christian den III, hvis Støtte især var den høje Adel, der paa Fyn samledes til Møde i den nu nedbrudte Hjallesø Kirke ved Odense, hvor man enedes om at sende Johan

Friis til Hesselagergaard med Bud til Kongen, for at bede denne snarest komme det betrængte Fyn til Hjælp.

Det var paa høje Tid. Klokken var allerede faldet i Slag, kun to Dage efter rejste Svendborgenserne sig som een Mand, parat til for første Gang at blande sig aktivt i Danmarkshistoriens Gang. Deres første Handling var at belejre det forhadte Ørkil Slot, der som Oprørernes første Gevinst snart lyste som et flammende Baal. Saavidt man kan se, var det i Svendborg, den Lue tændtes, der omgaaende skulde omfatte den hele Ø. Medvirkende var utvivlsomt, at de lübske Udsendinge havde haft Sukces med deres Ophidselseskampagne, hvor de sandsynligvis har givet Borgerne Løfte om, at deres By skulde nyde samme Rettigheder som Malmø og København, blive en fri Rigsstad samt Stabelstad for Lübeck.

Lokket af disse skønne Udsigter opnaaede Borgmester Hans Skrifer sammen med Raadmanden Claus Bang at rejse sine Medborgere til Kamp, og Resultatet skulde straks vise sig. Da først Ørkil var en rygende Tomt, havde Oprørerne faaet Blod paa Tanden, nye Opgaver ventede, og Vejen gik nu til Odense, for at ogsaa den fynske Hovedstad kunde tage Del i Kampen. Stormen steg og steg, som et Uvejr rykkede denne Borger- og Bondehær frem, Herremændene Ejler Bølle paa Nakkebølle samt Ejler Rønnoy paa Hvidkilde blev taget til Fange og voldelig mishandlet, Urnernes gamle Gaard, Rygaard, afbrændtes, Nielstrup ligeledes, og sluttelig kom altsaa Turen til Odense.

Her havde Borgerne ogsaa grebet Sværdet, de sluttede sig villigt sammen med deres sydfynske Meningsfæller, og under Ledelse af Odense-Skrædderen Henrik Skræp blev den gamle Bispegaard, hvor Biskop Knud Gyldenstjerne, der var kendt som Christian den II.s Dødsfjende, boede, stormet og brændt. Den høje gejstlige Herre havde dog forlængst bragt sig i Sikkerhed. Samme Skæbne overgik Næsbyhoved Slot, hvor Dronning Christine, Kong Hans' Gemalinde, i sin Enkestand havde holdt Hof.

Det saa virkelig en Tid ud, som om Grev Christoffers Parti skulde føre Sejren hjem, foreløbig blev Svendborg, der paa Fyn var Begivenhedernes Vugge, Midtpunkt for Oprørsbevægelsens Tilhængere. Byen frembød et broget Skue, den lignede en mægtig Krigslejr, i de smalle, krogede Gader vrimlede det tæt med Landsknægte; deres Fører, Grev Johan af Hoya, havde ogsaa sit Hovedkvarter her, medens den svenske Ærkebiskop Gustav Trolle residerede paa det skønne Taasinge.

AL FORTIDENS IDYL

*lyser ud af dette Billede med de
hyggelige Karnaphuse
fra 1700-Tallet i Bagergade*

LÆNGE. GIK ALT GODT

men efter at Christian den III havde sejret saa afgørende i Jylland, kom Turen til Fyn, hvor Slaget ved Øksnebjerg gav Oprørernes Chancer Dødsstødet. For Svendborg var Opgørets Dag inde, da den kongelige Feltherre, Johan Rantzau, med jernhaard Kno bankede paa Byens Port. Borgernes Storhedsdrømme brast, een efter een, som skønne Sæbebobler. Spillet var tabt, nu skulde Prisen betales.

Og den blev i Sandhed dyr. Svendborg blev ødelagt og i to Dage overgivet til Plyndring; at denne gennemførtes radikalt, er der næppe nogen Grund til at betvivle. Anderledes er Krigens Vilkaar ikke. Situationen tegnede straks noget lysere, da Christian den III kort efter selv kom til Fyn, hvor han alle Steder gik frem med største Mildhed, Førerne fik Amnesti, medens kun enkelte Gaarde blev konfiskeret til Fordel for den kongelige Kasse. Alligevel bestod den Bod, Byen idømtes, i hele 600 Lod Sølv. For den tabende Part er Regnskabets Time aldrig sød. I 1536 maatte endvidere svares 4000 Gylden i Skat til Kronen, men derefter slog kongelig Majestæt med et Slag en Streg over Fortidens Synderegister, idet der samme Aar udsendtes et aabent Brev, hvori han kaldte Svendborgenserne sine „kære Under-saatter“, samt meddelte dem sin Gunst og Naade.

En lang, lykkelig Fredsperiode fulgte, hvor Byen støt og sikkert kunde rejse sig og komme til Kræfter efter Krigens Aareladning. Egentlig foregik Genopbygningen næsten med forbløffende Fart, alle Sejl sattes til, en væsentlig Grund til det gode Resultat maa sikkert søges i Handelens Opsving, der en Tid var saa stort, at enkelte Pessimister mente, det vilde faa Dyrtid i Følge.

Kort og godt, ved Aarhundredets Udgang var de Saar lægt, som Grevens Fejde havde paaført Byen. Alt varslede saaledes en lys Fremtid, men det skulde gaa helt anderledes, truende Skyer trak sammen i Horizonten og bebudede det Uvejr, der brød løs i al sin Vælde med Svenskekrigen 1658—60.

ONDE AAR

Svenskernes berømte Overgang af det islagte Lillebælt blev Indledningen til en ny dramatisk Epoke i Fyns Historie. Kyndelmissedag kom den første svenske Fortrop, som førtes af Generalkvartermester Erik Dahlberg, til Svendborg, de kom ridende fra Faaborg og havde til Opgave at undersøge, om Isen i Sundet kunde

Maleriske Pakhuse i Krøyers Stræde. (Hørende til Møllergade 24)

bære til videre Ekspeditioner. Dahlberg skriver selv herom i sin Dagbog: „Uthij detta wichtige ärendet afferdigede Hans Majestæt mig samma Natt ifrån Køngh (hvor Carl Gustav havde holdt Krigsraad i Præstegaarden) att jag skulle gå ofwer Langeland och ofwer Stora Bälten och flitigt den rekognosera, om han skulle kunne bäära.“ Det fortælles, at da Generalen vendte tilbage til Kongens Kvarter i Dalum, havde han i et Knaphul paa sin Uniform bundet den Snor, hvormed Isen var maalt.

„Dristigt vovet — halvt vundet!“ synes Kongens Valgsprog at have været. Den 5. Februar arriverede Majestæten selv, og allerede den paafølgende Nat gik han med omtrent hele Kavaleriet og Hærens Tros over Taasinge til Langeland og naaede næste Eftermiddag i Land paa Lolland. I alt deltog ca. 9000 Mand i denne March, der er fremragende i Historien. Tilbage blev Besættelsestropperne, som skulde holde den danske Befolkning i Ave, samt inddrive de forskellige Brand- og

Tag løfter sig over Tag — Gamle Pakhuse i Kyseborgstræde

Krigsskatter, Byen maatte udrede. Alt i alt var det et ganske artigt Beløb, Besættelsestiden kostede, her er Tallet, der taler for sig selv: 88.177 Rdl. og 8 Sk. — de sidste ikke at forglemme. Hertil kommer endvidere de mangfoldige Ulykker, som Krigen medførte. Da Fjenden atter var vel ude af Landet, var „Over 70 Gaarde og Huse helt afbrudte, medens mange var ilde ruinerede, øde og ødelagte.“ Endelig nævner Datidens Beretning „en Herregaard i Byen, kaldet „Torvet“, som ruineret og fordærvet, og kan ej forfærdiges ringere end 500 Slettedalere.“

At Svenskerne har forstaaet at udnytte Situationen, understreges af følgende Bemærkning i Pupendorfs Værk „Konung Carl den X Gustavs Bragdar“: „hvorjämte er öfringen af en så rik Ø i icka ringa mån tillförda trupperna byde.“ Kan det mon siges tydeligere?

Et beskedent Minde fra Svenskekrigens Dage findes paa Byens Museum, det er et Stykke Gericht eller muligvis Hylde, der bærer Mærke af de Hug, som siges at

være fremkomne, da Fjenden her prøvede, hvor godt det svenske Staal kunde bide. Nævnte Stykke har oprindelig siddet som en Del af Butiksinventaret i en gammel, karakteristisk Bindingsværksbygning paa Hjørnet af Møllergade og Gerritsgade. Denne, der tilhørte Købmand P. Riber, blev nedrevet sidst i Halvfjerdserne.

DA FREDEN VENDTE TILBAGE

stod Svendborg næsten paa bar Bund, en Mængde Indbyggere var døde eller havde forladt Byen, det kendes ogsaa paa Folketællingstallet, der i 1672 var reduceret til henved 1000, mindre endnu end paa Grevefejdens Tid. Efter denne Prøvelse gik det — trods alt — atter frem, tøvende og forsigtigt med smaa Skridt, som en Rekonvalescent, der har rejst sig fra et langt, besværligt Sygeleje.

Men Emnet bør begrænses, at medtage alle Historiens Enkeltheder falder udenfor nærværende Opgaves Rammer. Derfor springer vi nu helt frem til Spaniolernes Ophold i Svendborg 1808, der i Modsætning til de foregaaende Gange, hvor fremmede Tropper har holdt deres Indtog, er et lyst og fornøjeligt Kapitel.

DE FØRSTE STYRKER

der rykkede ind, var en Afdeling franske Jægere, som kun en kortere Tid gjorde Ophold. Glæden over vore Allieredes Ankomst blev unægtelig noget blandet, da Franskændene — fortæller en datidig Jagttager, Pastor Rohmann — var alt andet end lette at gøre tilpas. De optraadte alle Vegne stolt og bydende, kritiserede saavel Maden som Kvartererne, gjorde kort sagt Vrøvl ved hver tænkelig Lejlighed, hvorfor det var med et langt Lettelsens Suk, Svendborgenserne en Dag saa de besværlige Gæster drage afsted til andre Græsgange.

At Borgerne derfor, da de hørte, at nu kom til Erstatning Spaniolerne, var noget ængstelige, kan der vist ikke siges noget til efter de nylig indhøstede Erfaringer. Denne Gang blev Indbyggerne dog behageligt overraskede, Forskellen var i dette Tilfælde ligesaa stor som mellem Nat og Dag.

Den før nævnte Rohmann, der som Dreng overværede de spanske Troppers Ankomst og Ophold, giver et levende Referat af hin usædvanlige Begivenhed, hvoraf her skal citeres:

ET KIG FRA VOR FRUE KIRKETAARN

*ned over Torvet og Byens sydøstlige Del
for et halvt Aarhundrede siden*

„De første fremmede Tropper, som kom til Svendborg, var en Deling franske Jægere. De optraadte stolt og bydende, og der var idelig Vrøvl med dem. De fordrede hver Dag Suppe (Bouillon), og dette nødes højt regnet kun om Søndagen i Borgernes Hjem. De droge imidlertid bort efter et kortere Ophold, saa det var med en vis Ængstelse, man afventede Spaniolernes Ankomst. Disse var smukke, velvoksne Folk, som var meget venlige, og der opstod hurtigt et godt Forhold mellem dem og Svendborgerne, hvilket varede under hele Opholdet. Til Forbavselse for Svendborgerne spiste de Svaleunger, stegte Snegle og Snoge og lavede Frikassé af Frøer.“

For Franskmændenes Vedkommende var de friske Blade af Løvetand, tillavet som Salat med Olie, Eddike og Peber, en sand Lækkerbidsken. — Deres kulinariske Nydelser er nok noget af det, der har chokeret Drengesindet mest. (Om Pastor Rohmann, som vi skylder Tak for disse Oplysninger, kan meddeles, at han var født i Svendborg 1797 og blev siden Sognepræst for Rønninge og Rolfsted Menigheder paa Fyn.)

Det var den lette spanske Bataillon „Barcelona“, ialt 1232 Mand, der den 23. Marts 1808 rykkede ind i Svendborg. Uniformen var absolut en Fryd for Øjet, hvid med sorte Gamacher og dertil en elegant Chakot. Naar de optraadte i stiveste Puds, var Paaklædningen mørkeblaa Livkjole med hvide Rabatter. At de mørkøjede, livfulde Sydlændinge har gjort Indtryk paa Byens Befolkning, er givet, ikke mindst den kvindelige Part har næppe været helt uimodtagelig for Spaniolernes Charme og fyrige Blikke.

Chefen, Oberst Don Jose Borella, en aldrende Mand, boede i Farvergaarden ved Mølle dammen, hvor Regimentsorkestret med megen Bravour spillede hver Aften, naar Vagtafløsningen fandt Sted. At der blandt Svendborgenserne har hersket idel Glæde over dette Arrangement, er hævet over enhver Tvivl.

Den 28. Marts kom Prinsen af Pontecorvos Gemalinde paa et kortvarigt Besøg. Hun ankom med Suite ved 1-Tiden og tog ind hos Kasserer Laurberg, men allerede Kl. 5 samme Dag fortsatte den høje Dame Rejsen med Odense som Maal. Ret en fransk Visit.

Da Spaniolerne skulde hjem til deres skønne Fædreland, var enkelte imidlertid blevet saa begejstrede for den lille By ved det blanke Sund, at de foretrak at blive og her finde et nyt Fædreland.

ADELSDAMEN ANNE HVIDES GAARD

*opført omkring 1560, nu Svendborg Amts Museum. I Baggrunden
Vor Frue Kirkes statelige Taarn, til højre Byens gamle Teater*

OG NÛ ET PAR ORD

om den Handel og Skibsfart, som mere end noget andet har sat sit stærke Præg paa Byens Udvikling. Helt fra Arilds Tid har Indbyggerne været knyttet til Søen med solide Baand, Sømænd herfra har til alle Tider krydset Verdenshavene og gjort deres gamle By Ære. Havnen var derfor, først og fremmest, det Aktiv, som det gjaldt at værne; allerede Dronning Margrethe lod i 1389 denne spærre for Hanseaterne (forøvrigt første Gang Havnen nævnes i Historien). Brogade ved Sct. Nikolaj Kirke fortæller, at her fandtes den Skibsbro, hvorefter Beretninger fra det 16. Aarhundrede bærer Bud.

I 1760 havde Svendborg en hjemmehørende Flaade paa 32 Skibe, hertil kom yderligere adskillige Fartøjer og Baade beregnet til Fiskeri. Fremgangen var sikker og støt, et Par Tal kan bedst belyse dette. Saaledes steg Antallet i 1808 til 40, deriblandt et Fregatskib samt en Brig. Krigsaarene 1807—14 paaførte Svendborgenserne et mindre Skibstab, der dog let blev udlignet. Æren herfor skyldes Byens store Skibsbyggeri, alene i disse vanskelige Aar løb hele 204 Fartøjer af Stabelen, bl. a. 63 Kanonbaade foruden Orlogsbriggen „Bornholm“.

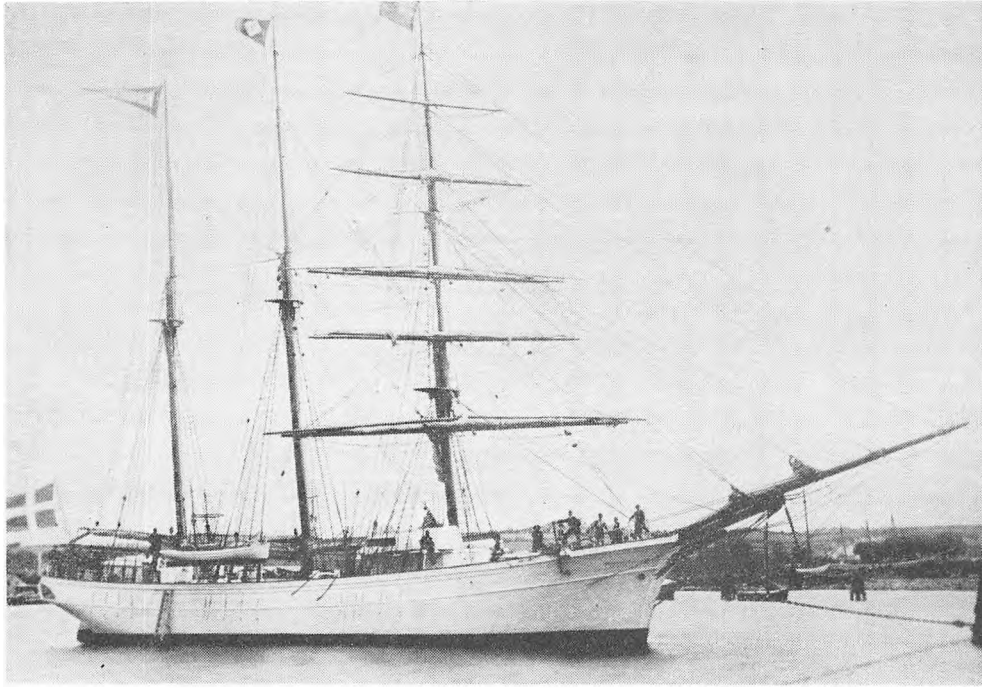
Og tro ikke, det kun var i Svendborg, der byggedes, ogsaa paa Taasinge laa Skib ved Skib paa Bedding, tillige mødte Thurø med sit Kontingent. — Ja, her havde Havets stolte Svaner Rede, herfra løftede de Vingerne til Flugt.

Hvor stor Betydning denne Industri har haft for Søfartsbyen Svendborg, fremgaar med al Tydelighed af det Antal Skibe, som fra ca. 1775 og til den første Verdenskrig løb af Stabelen. Helt nøjagtigt lader Tallet sig ikke præcisere, men det runder nok det første Tusind. Og det er dog en Post.

At Borgerne ikke var Hjemmeføddinger, derom kan talrige Eksempler tale. Glad stævnede de ud over Verdenshavens Bølger, gæstede saa fjerne Kystrer som Vestindien, Sydamerika, Guineakysten og Kina,

Det var dengang, da man kunde holde Storvask paa Gaden. Gaasestræde ved Aarhundredskiftet

Svendborg er Søfartens By. — Her ses Barkentinen „Ignatz Breum“, bygget af I. Ring Andersen i 1884. Et af de smukkeste Skibe, der er søsat fra Holmen

— hvor var ikke en Svendborg Skipper kendt? Skønt Heldet, som bekendt, siges at staa den kække bi, saa kunde disse raske Togter dog stundom være farefulde nok, i Særdeleshed i hine urolige Tider, hvor Visens Ord: „En Sømand, han maa lide —“ altfor ofte slog bostaveligt til.

Et rørende Bevis om, hvorledes det dengang kunde gaa en Sømand, giver en lille Dagbog, ført af den unge Styrmand Hans Riber fra Svendborg. Heri fortæller han jævnt og naturligt om det Togt, hvori han deltog med Korvetten „Diana“, der i 1807 fra København stod ud paa sin risikable Rejse. Turen syntes fra Starten begunstiget af Held, alt forløb programmæssigt, indtil man i Spanien havde ankret op paa Cartagenas Red, hvor Skibet blev kapret af Englænderne, for først at blive frigivet ved Freden i 1814. Indtil da maatte Riber og hans Lidelsesfæller opholde sig som Fanger i den spanske By. Let var det næppe altid at faa Tiden til at gaa; naar Hjemlængslen blev for stærk, tog vor Styrmand sin Dagbog frem, paa hvis Sider

han i inderlige Ord, stundom paa Vers, gav Udtryk for sin Kærlighed til Fædrelandet.

Det er værd at lægge Mærke til, hvor ofte de smaa Ting, i dette Tilfælde en gulnet Dagbog, evner at gøre den svundne Tid levende og nær.

ET HYGCELIGT BILLEDE

fra vore Oldeforældres Dage skal slutte denne lille Oversigt af Svendborgs Historie i de svundne Aarhundreder. I 1829 skulde Byen have et nyt Raadhus, og Grundstensnedlæggelsen var fastsat til den 28. Maj. For at give Højtideligheden særlig Glans deltog Hans kongelige Højhed, Prins Christian Frederik (den senere Christian den VIII), som dengang var Guvernør paa Fyn.

Kun faa Skridt fra Hovedgaden lever endnu Idyllen i det moderne Svendborg. Det er til Firmaet H. I. Krøyers Enke i Møllergade (grundl. 1762), at disse Længer hører, hvoraf Billedet viser en malerisk Krog. Oprindeligt var der ikke alene Landbrug til Gaarden, 40 Tdr. Land paa Kongebakken (herfra stammer Navnet „Krøyersvænget“), men ogsaa et Maltbryggeri og Brændevinsbrønderi

Den store Dag oprandt, og en festlig Procession udgik fra Apoteket (der havde Æren af at huse den høje Gæst). I Spidsen marcherede det borgerlige Musikkorps, som spillede med Liv og Lyst omkap med Fuglene, hvis glade Sang var deres Hilsen til denne skønne Foraarsdag. Efter forskellige Foreningsfaner fulgte derpaa en Afdeling af Byens Borgervæbning, der i Dagens Anledning gjorde sig ekstra Umage for at se martialske ud, mens Solen glimtede i Uniformernes Guld. I Flok og Rad kom herefter de eligerede Borgere, Embedsmænd og andre Honoratiores, alle parvis ordnede efter Rang. Endelig den kongelige Gæst tillige med hele hans fornemme Følge af Kavalerer.

Huldsaligt smilede Prinsen til alle Sider, mens Toget gravitetisk bevægede sig gennem Møllergade til Torvet, Begivenhedernes Forum. Det borgerlige Militær stillede

SAA SKØNT

*er et gammelt Gaardparti en Sommerdag, hvor Solen ler over
Tagets røde Tegl og de vilde Roser staar i Blomst*

op til Parade og præsenterede Gevær med en Holdning saa stram, at selve Napoleons Garde ikke kunde have præsteret den bedre. Da samtidig der fra en nærliggende Plads saluteredes med Kanoner, stod alt sandelig i Festens Tegn. Efter at Hans kongelige Højhed med megen Værdighed havde indmuret Pladen, samt holdt en kort Tale til den forsamlede Mængde, dundrede Kanonerne paany, mens Hurraraabene klang. Sluttelig sang hele Forsamlingen følgende Kvad:

„Se, Retfærdighed, Du Himlens Datter,
her et Tempel vi dig rejser atter,
grundlagt med vor Fyrstes Haand;
mens Aarhundreder paany henrinde,
lad de fjerne Slægter varigt finde,
at det fyldes af din høje Aand.
Lad, oh! Himmel, Fred om Templet svæve,
lad det mod din Hvælving stolt sig hæve,
kraftigt trodse Tidens Tand;
sign du dem, som Sandhed eftertragte,
sign den Haand, som Templets Grundsten lagde,
sign vor Konge, sign vort Fædreland!“

LYS OG SKYGGE

har afløst hinanden, mens Slægter kom og gik. I Dag er Svendborg en moderne og driftig By, men midt i alt, der er præget af Nutiden og Forvandlingens Lov, findes dog stadig Bindingsværksbygninger og Købmandsgaarde af en saare ærværdig Alder. Det er dem, der skaber den Stemning, som bringer os de svundne Tider ganske anderledes ind paa Livet, end alle Historiens Fakta.

Lad os derfor lytte lidt til de gamle Bygningers Tale, den er baade lang og interessant.

DE MIDDELALDERLIGE KIRKER

Sct. Nikolaj og Vor Frue skal være vort første Maal. Sct. Nikolaj ved Brogade og Gjerritsgade, der er Byens ældste, er indviet til Sct. Nicolaus, den fromme Bisp af Myra, Handelens samt Søfartens Helgen og tro Beskytter. Kirkens Beliggenhed

med direkte Forbindelse til Havnen, hvorfra Baandet knyttedes til den store Verden, er ikke i sin Tid tilfældigt valgt. Kirkebygningens Karakter er stærkt afvigende fra den gængse her i Landet, det er en Type, der saa ubetinget har fundet sit Forbillede mod Syd. Dens nøjagtige Alder kan ikke opgives, men det maa formodes, at den er samtidig med Borgen i Svendborg og i saa Fald stammer fra det 12. Aarhundredes Begyndelse. Kan der muligt herske Tvivl om dette, vil alle let enes om, at det er en højst ærværdig Bygning, arkitektonisk lige saa sjælden som interessant. Samtidig langt den smukkeste af Kirkerne i Svendborg, omend Vor Frue, der knejser frit og stadse- ligt paa sin Bakke, kan notere et Plus paa Grund af denne Beliggenhed. Sct. Nikolajs treskibede Form skaber i Kirkerummet de

Hus i Kyseborgstræde. I Baggrunden ses Sct. Nikolaj Kirkes Spir

skønneste Perspektiver, og den romanske Stils klare og enkle Linier, som overalt er gennemført konsekvent, giver et Helhedsbillede af betagende Virkning. I den katolske Tid havde de forskellige Helgener og Helgeninder deres Altre under Kirkernes Hvælvinger, i Sct. Nikolaj saaledes baade Sct. Birgitte og Sct. Gertrud. Som et Minde om hin røgelsesduftende Periode fandtes, under en Restaurering i Slutningen af forrige Aarhundrede, nogle Rester af et muret Alterbord, der igen opførtes i den oprindelige Skikkelse. Selvfølgelig delte Sct. Nikolaj i Aarenes Løb Skæbne med vore andre gamle Bykirker, hvis Udseende Gang paa Gang ændredes, alt efter som Tidens herskende Mode bød.

Som et Smil i Kirkens Historie er Beretningen om de to lyse Sten, der er anbragt øverst oppe paa Nordsiden af det brede, kraftige Taarn. Det fortælles, at da der i sin Tid herskede Tvivl om, hvad de udhuggede Figurer forestillede, hvor man dog mente at finde en vis Lighed med et Par Træsko, blev denne Opfattelse slaaet fast, og herefter kaldtes de aldrig andet. Et pudsigt Sagn giver Forklaringen særligt Krydderi ved at oplyse, at det var en fattig Dreng, som med Flid og Sparsommelighed havde tjent sig op til rig Mand, der som Tak skænkede Kirkens Taarn, hvor han — og nu kommer vi til Pointen — til Minde om sin fattige Barndom, og andre

til godt Eksempel, lod omtalte Træsko anbringe. — Se, det var Historien, om nogen vil tro den eller ikke, er en anden Sag.

Af Kirkens oprindelige Inventar er ikke meget tilbage. Prædikestolen, et fornemt Stykke Snedkerarbejde fra 1585, var før sidste Restaurering mørkmalet, men har nu atter sit oprindelige Udseende. Ligeledes findes stadig Døbefonten, der er af gotlandsk Sandsten, endvidere det store, skønne Krucifiks, der i sin Tid hentedes ned fra Loftet, hvor det længe havde ligget skjult mellem adskillig Ragelse.

Af ny Dato er de Glasmalerier (der skyldes Kræsten Iversen), som pryder baade Koret og Sideskibene. Sct. Nicolaus, Kirkens Skytspatron, er her fremstillet i Vinduerne bag Krucifikset, paa det ene ses han sammen med en Dreng, det andet viser Helgenen med et Skib i Haanden. Lyset, der dæmpet trænger gennem Rudernes kulørte Glas, brydes i alle Spektrets Farver og skaber i Kirkerummet en Stemning, som løfter Tanken højt over Dagens Vinding og Virke.

VOR FRUE

der — som allerede omtalt — troner saa kongeligt paa sin Bakke, frembyder et mindre opløftende Syn; Aarsag hertil er Restaureringen i Slutningen af forrige Aarhundrede. Grundigt blev den gennemført, det skal indrømmes, men ogsaa haardhændet i forbavsende Grad, næsten intet af det oprindelige Murværk klarede denne Skærsild, der gjorde alt saa fantasiforladt som muligt. Koret, Vaabehuset samt Korsarmenes Gavle fortjener dog at nævnes.

Kirken ligger ved Siden af et næsten firkantet Torv. Anlæg af lignende Art findes i Lübeck og Stralsund, der paa denne Maade har dannet Skole. Det er Hansatiden, med de nordtyske Købmænds resolute Indsats for at erobre Østersøhandelen, der har evnet at præge Datidens Byggeskik. Hansavældet var saa stærkt Middelalderen igennem, at det endog formaaede at paatrykke vor Kultur sit nordtyske Stempel. Tyskerne har jo altid gerne villet Herrer være, men evnede dog aldrig at bryde den sejge danske Modstand, dengang, saa lidt som senere.

„Hvad udad tabes, skal indad vindes!“ Den sidste Restaurering, der medførte adskillige Minus i Bygningens Udseende, gav til Gengæld Anledning til, at flere interessante Kalkmalerier blev draget frem. Bag Orglet en Engel energisk blæsende paa Basun, i søndre Korfløj ses en anden, denne Gang i hel Figur, der med et

DEN PUDSIGE HULGADE

*var engang kendt som Forum for Smugleri og Stævnemøder.
Det fortæller i alt Fald H. C. Andersen i „Kun en Spillemand“,
og saa maa det jo passe. Iøvrigt svarer Gaden stadig til sit Navn,
Terrænet lader sig næppe forandre. Bemærk det gamle Hus,
der knuget af Aarenes Vægt er Fortidens hyggelige Repræsentant*

drabeligt Flammesværd i Haanden skal symbolisere Bevogtningen af Paradisets Have.

Taarnets første Spir var antagelig samtidig med Grevefejden, et senere, opsat 1768, styrtede ned 1861. —

Desuden har Svendborg haft et Graabrødrekloster, Kirken blev nedbrudt i 1828, paa Grund af Brøstfældighed, som det officielt hed. Trods det maatte flere Partier sprænges med Krudt. Saa helt ved at falde sammen har den dog ikke været. De gamle Klosterbygninger fik Lov at staa endnu nogle Aar, lige til 1870, hvor ogsaa deres Time slog. Kedeligt, at Udviklingen stadig kræver sine Ofre; hvor Klostret rejste sine røde Mure, ligger paa næsten samme Sted Banegaarden med al dens Liv og Larm.

Det er Nutidens Kontrast til Middelalderens stille Klosterbo.

OG NU DE GAMLE BORGERHUSE

Her er desværre tyndet fælt ud, nogle er der dog at glædes over, blandt disse har Anne Hvides Gaard en selvfølgelig Førsteplads. Bygningen, der har en lang og bevæget Historie, benyttedes skiftevis som Privatbolig, Skole, Teater, Posthus samt meget andet. Nu har Svendborg Museum til Huse her, bag de gamle Mure opbevares pietetsfuldt mange, ærværdige Minder fra Byens Fortid.

Halvfjerde Hundrede Aar er forløbet, siden Adelsdamen, Fru Anne Hvide, lod sin pragtfulde Gaard opføre — halvfjerde Hundrede Aar, Slægter kom, og Slægter svandt — tænk, om Stenene fik Mæle. Men Stenene tier, derfor maa vi paa anden Maade søge Besked. Gaarden har i sin Tid været dobbelt saa stor som nu, men beklageligvis blev den ene Halvdel revet ned til Fordel for Borgerforeningen mod Fruestræde. I Dag var det næppe sket.

Ved en højst nødvendig Restaurering i 1913—14 kom flere Kalkmalerier til Syne, forestillende adelige Vaabenskjolde med tankevækkende Skriftsprog, et af disse lyder: „Tenck paa dine Venner og gør godt — siger Paulus.“

Det havde man iøvrigt altid godt af at skrive sig bag Øre.

Om Fru Anne Hvide kan der efter Claus Billes Kalenderoptegnelse oplyses, at hun døde i Svendborg den 13. Marts 1577. Ogsaa den danske Adels Historie har en Notits om dette Dødsfald: „Anno 1577, den 13. Martii, døde Anne Huid, Jesper

Friises i Suenborrig emellan 9 och 10 om Aftenen.“ Hendes Mand, Jesper Friis, der tilhørte en fattig fynsk Adelslægt, belønnedes efter sine udmærkede Bedrifter i Grevens Fejde af sin kongelige Herre, Christian den III, med forskellige store Forleninger. Da han samtidig ved sit Ægteskab blev Herre til Rødkilde, gav Økonomien givetvis ingen Anledning til Bekymring.

Gaarden her i Fruestræde, der tilhørte det gamle Ægtepar, er nu fredet af Nationalmuseet i Klasse A.

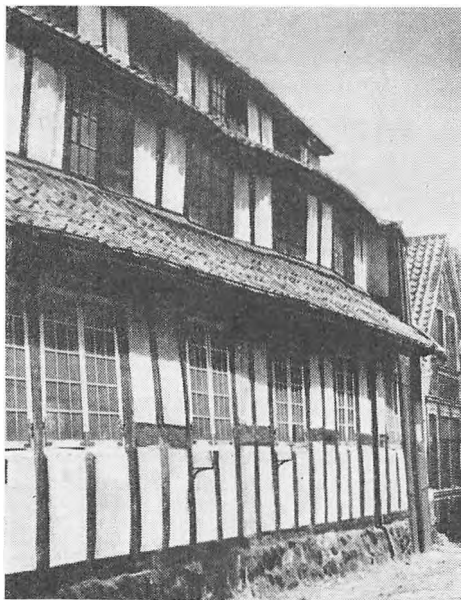
I Bagergade ligger hele tre Huse fra 1700'erne hyggeligt paa Rad. Det ejendommelige ved disse er et toetages Fremspring, der ugenert maver sig ud paa Fortovet. Det kunde man altsaa tillade sig dengang, i Dag skulde de respektive Byggeautoriteter nok forhindre slige Udskejelser.

Desuden har Svendborg vedblivende mange af sine maleriske Pakhuse af Bindingsværk i Behold. I Kyseborgstræde findes en hel Række, men det stateligste af dem alle knejser paa Bybakkens høje Skrænt, som en Fuglerede paa Fjældets Side. Trods alt er det ligefuldt ikke de gamle Bygninger, som præger Nutidens Svendborg.

Det Billede, H. C. Andersen tegner af Byen i sin Roman „Kun en Spillemand“, er derfor forældet. Men lad os alligevel høre, hvorledes den saa ud i hine Tider:

„De ejer endnu Præget af Smaabyerne i det forrige Aarhundrede, disse uregelmæssige Bygninger, hvor tidt den øverste Etage rager ud over den underste, hvilende paa en fritstaaende Bjælke; Karnapperne, som spærrede Udsigten for Naboen, brede Forstuetrapper med Sten eller Træbænke til at sidde ude paa. Over flere Porte læses, udskaarne i Træet, Indskrifter, dels paa Dansk, dels paa Latin.

De ujævne Gader synes brolagte Høje, idet man i brækkede Linier vandre op, snart ned!“ — Som sagt, det var dengang, i Dag er Billedet et andet.

I Kyseborgstræde kan man finde en saa karakteristisk Købmandsgaard som denne, der stille drømmer om svunden Tid

I BYENS SAGA

er de gamle Gadenavne selve Saltet, der giver hele Anretningen den forfriskende Smag.

Som en festlig Ouverture, der sætter Sindet i rette Stemning, lytter vi først til Hugo Matthiessen, naar han saa træffende skriver i sin Bog „Gamle Gader“:

„Skaan derfor disse gamle Stemmer, som midt i Nutidens Rastløshed hvisker om Byens Barndom og kaster et Glimt af Poesi og Skønhed over de mishandlede Gader, værn om denne Arvelod, der som en furet Eg borer sin Rod i Købstadvæsenets inderste Marv. Mangen Storm har hærget dens Krone; men den Dag i Dag genlyder den af svundne Tidens Røster, og lytter man til, former der sig ud af dette tilsyneladende Kaos klare Linier, Grundtoner, som klinger igen i Bylivets gennem Aarhundreder fornyede Saga.“

Og dermed vil vi begynde vor Vandring. Først Kattesundet, hvis Navn hentyder til et beskedent Sund, maaske snarere en Rende, der fra Byens Indre har vidst at bane sig Vej gennem den skærmende Vold. Til at værne denne Breche i Befæstningsanlægget opstilledes en „Kat“, et primitivt Stillads eller Opbygning af Tømmer, hvor de Blider anbragtes, der skulde holde Fjenden fra Livet. Badstuestræde er ganske ligetil, her har en af Middelalderens mange Badstuer ligget, hvor, vides dog ikke. Et Par Ord om de gamle Badstuer er maaske her paa sin Plads, de opfyldte i sin Tid en ikke alene paakrævet, men ogsaa i høj Grad paaskønnet Mission. Men disse Stuer, hvor stundom begge Køn samledes, gav ikke alene Anledning til legemlig Renselse, men blev ogsaa et Sted, hvor Liv og Lystighed florerede Haand i Haand med Uanstændighed og Udsvævelser, som efterhaanden bevirkede, at hele Badstuevæsenet udartede til en Smittekilde og Skændsel for Staden.

Gaasestræde og Kullinggade har samme Afstamning, der kan føres tilbage til den gamle Købstads unge Aar, til Middelalderens brogede Tid, hvor Husdyrene — store som smaa — satte deres maleriske Præg paa Gadebilledet. „Kulling“ kan afledes af det gamle danske Ord Kiulling = Kylling, og i dette Tilfælde er det altsaa Fjerkræet, som ad snævre Stier har fundet Vej fra Stadens Indre til de omkringliggende grønne Markers Eldorado. Med Gadenettets Vækst blev ogsaa disse Stier en Del af dette, men Oprindelsen erindres stadig i Gadenavnet, der i al sin Pudsighed er talende nok.

UDSIGT OVER BINDINGSVÆRK

*og røde Tage i Hjertet af det
gamle Svendborg*

Pistolstræde bærer Navn efter Gadens knækkede Form, mens Brogade fortæller om de Tider, da Svendborg ikke havde nogen virkelig Havn, men kun en Skibsbro, hvor Søfolkene kunde fortøje. Saa er der Skattergade, her stod engang det Skattertaarn, hvorom gulnede Dokumenter bærer Bud. En Rest af Taarnet fandtes endnu paa Resens Tid, det ses anført paa hans Plan, og kaldes her: „Gammel Mur af et Taarn, som har varit brugt til at lægge Stycker (Kanoner) paa.“ Oprindelig har det haft Dimensioner som det berømmelige Gaasetaarn i Vordingborg.

Kyseborgstræde er mærket af Byens Udvikling. Det gamle Ord „Kyse“ betegner en smal Gang, som snoede sig mellem de Hegn og Gærder, der lukkede for Købstadens Tofter, Kaalgaarde m. m. Efterhaanden som Byen voksede, som et Træ, der sætter friske Skud, udvidedes Stien til et Stræde, og derved opstod Navnet Kyseborg. Forklaringen er nu ganske ligetil, da Endelsen „borg“ i denne Forbindelse blot betyder, at Stedet er bebygget. Tullebrinke er straks noget mere svært, maaske Navnet stammer fra Mandsnavnet Toli eller Tolli, der har Rod i den ældre Middelalder. Men her er det nok bedst at slutte med et Spørgsmaalstegn.

Om Ramsherred hersker derimod ingen Tvivl, det er et Gadenavn, der gaar igen, og findes i vore Dage saavel i Svendborg som Assens og Odense. Ordet „rams“ betyder det samme som i Flæng (tilfældig o. lign.) og antyder, at Befolkningen i denne Forstadsbebyggelse har været af en anden og ringere Art end i Byens øvrige Gader. Sluttelig Hulgade, som med al Ret har faaet Navn efter Terrænets Stigen og Fald. I sin Skitse- og Dagbog fra 1830'erne karakteriserer H. C. Andersen — kort og godt — Gaden med følgende Ord:

„Hulgaden, her Smugleri og Stævnemøder!“

De gamle Gadenavne, hvoraf mange stadig lever, mens andre forlængst har sluttet sig til de forsvundnes Brigade, er vel værd at agte, de er en Røst, man stadig maa haabe, faar Lov at lyde!

*Ingen Plet jo paa Danmarks lyse Strande
staar som Sydfyn i Vaardagens Skær,
se fra „Alperne“s lyngomkranste Pande
straaler Øhavet blaanende nær.
Hvor vi elsker den Plet,
naar vi kender den ret,
hist med Faaborgs den røde Silhuet.*

*Kom, Du farende Mand fra alle Kyster,
hvad Du skued' af Skønhed tilforn —
pris af Storværk, hvad ellers Du lyster,
men hils høftigt paa Faaborgs Klokketaarn!
Som en Kæmpe saa bold
staar det Værn imod Vold,
samler Smaakravlet under sit Skjold.*

*Og vi myldrer om Foden af Kæmpen —
vi gaar gennem den ældgamle Port,
ser paa Livets den jævne stille Læmpen,
et og andet — bliver vistnok ikke gjort!
Men vi fandt dog en Plet,
hvor til Smilet er let,
hvor det sydfynske Sind udfoldes ret.*

M. Mikkelsen

Faaborg-Sangen paa foregaaende Side er gengivet med Forfatterens Tilladlse.

Da Fotografen med sin Kukkasse i Begyndelsen af 60'erne tog dette Billede af Mellemgade, var det noget nyt, der fandt Sted. Det viser de mange Tilskuere, som i respektfuld Afstand fulgte Begivenheden

FAABORG

Med sine storladne Linier behersker det gamle Klokketaarn suverænt Billedet af Faaborg, i Dag som i svundne Sekler. Uforgængeligt knejser det med sine massive Mure over de røde Tage — Byens stolte Mærke og Symbol.

Faaborgenserne elsker deres Taarn, hvorfra Klokkerne lød fra Slægt til Slægt og stadig kalder i Sorg og Glæde.

I Historiens Bog fik Faaborg sit Navn prentet saa tidligt som i det fjerne Aar 1229, hvor Byen af Valdemar Sejr, sammen med Svendborg, blev tildelt Svigerdatteren Eleonora i Morgengave. I Gavediplomet og i Kong Valdemars Jordebog kaldes den Foburgh (paa Latin „Foviburgum“); af den gamle Jordebog fremgaar endvidere, at Byen med alle Herligheder vurderes til 30 Mark Guld. Det var samme Konge, der gav Faaborg dens første Privilegier, som senere stadfæstedes af Kong Abel i 1251, ligesom af de fleste efterfølgende Konger.

Desværre er næsten alle Byens originale Dokumenter gaaet tabt; indirekte Anledning til denne Misère er et Kongebud i Aaret 1774, hvorefter det blev paalagt den daværende Borgmester, Jørgen Jacobsen, at udlevere til Assessor Ramus alle Købstadens Arkivalier mod behørig Kvittering. En samtidig Kopibog oplyser, at det drejede sig om: „14 paa Pergament skrevne Breve, hvoraf endeel paa Latin, og nogle paa Dansk, angaaende Benaadninger, som ere givne Faaborg By, og 9 ditto paa Pergament, udstædte af de højlovlige fremfarne Konger: Kong Erich, Waldemar, Christopher, Christian, og andre.“

Hertil er Sagen forløbet saare korrekt, det ejendommelige er blot, at Brevene derefter sporløst forsvandt. I alle Tilfælde er de aldrig siden vendt tilbage til deres rette Plads, Byens Arkiv. Om Skylden maa tillægges den gode Ramus eller andre, er et Spørgsmaal, der til alle Tider forbliver ubesvaret. Borte er de, og borte bliver de. Til alt Held findes dog Afskrifter af de fleste, bl. a. i nævnte Kopibog, saa man staar altsaa ikke paa bar Bund.

BYENS ALDER

kan aldrig opklares, den første Bebyggelse er antagelig fra samme Periode, hvor Nabobyerne Assens og Svendborg blev til, selvom den Faaborg Borgmester, samt Byens vise Raad, i en Indberetning af 17. Juli 1700 nok saa meget hævder:

„Faaborg By og Kjøbstad skal som menis, være dend ældste Kjøbstad i Fyen, og haft Privilegier i mange hundrede Aar.“ Naa, enhver holder jo paa sit, hertil er vel intet at sige, men at den aldrig har været blandt de største, er givet. Historikeren Vedel Simonsen skriver saaledes: „Dog har Faaborg vist ikke været blandt de „flere“ eller „store“ Stæder!“ Saa kan V. S. endda med rolig Samvittighed godt udelade det lille Ord „vist“.

Det var lidt om Byens Alder og Størrelse; kunde man have Lyst at vide Besked om dens Udseende i længst forsvundne Tider, da findes et glimrende Billede i Pontoppidans Skildring af det 13. Aarhundredes Købstadshuse, hvori det hedder:

„Söm gemeenligen smaae og af Bindingsværk, til en Deel med klinede Leervægge (men et grundmuret Huus ganske rart at finde); saa vare og Tagene for det meste af Straa, ligesom paa Landsbyerne, og mange Gader bestode mere i Plankeværker og Tornegjærder, end i Huuse; ja, midt i Quartererne selv var store Kaalgaarde og Frugthauger.“ — Og efter denne Introduktion vil vi blade lidt i Historiens Bog.

HELLIGAANDSKLOSTRET

I 1396 nævnes for første Gang et Helligaandshus i Faaborg, sidste Gang det omtales er 1418, men konstaterer nogen Forbindelse mellem dette og det senere Helligaandskloster, der oprettedes ved Aaret 1477, lader sig ikke gøre. Sidstnævnte stiftedes efter en Begæring af Byens Borgmester og Raad til den fynske Biskop Carl Rønno. Klosteret, som blev funderet af de gode Mænd, Ridder Frederik Barsebek til Elvedgaard, Claus Krumstrup til Bondemose, samt Anders Jepsen af Faaborg, opførtes norden for Kirken, tæt ved Sundet.

Helligaandsordenen var den sidste store Klosterbevægelse, der banede sig Vej over Danmarks Grænse. Dens Brødre efterlevede den hellige Augustin-Regel og optog en aktiv Kamp mod Sygdom og Nød. I Faaborg, hvor Klosteret befolkedes under en Priors Ledelse, fik man oprettet en Hospitalsafdeling, saa de Ord, som blev udtalt om Helligaandshuset i Aalborg (hvor Ordenen fik sin danske Start), kan tillige have Gyldighed her:

„At de havde barmhjertigt annammet og indtaget alle de fattige og vanføre Mennesker, som villig vilde sig derhen give og tilfly efter tilbørlig Usselhed og Sygdom, og røgtet og trakteret dem baade med Kost og Klæder.“

En Barmhjertighedsgerning af denne Art kostede Penge, men det nyanlagte Klosters økonomiske Basis var da ogsaa i skønneste Orden, ved alt det Jordegods, som — Tid efter anden — erhvervedes. Alene i Faaborg ejede det ikke mindre end 27 Gaarde, hertil kom flere paa Fyn, paa det nærliggende Als, ja, selv helt oppe i Nørrejylland havde Klosteret Besiddelser. Til Eksempel paa den Offervilje, hvorved Klosteret lukkede, kan anføres, at i 1487 skænkede Præsten Peder Sture paa Als 5 Gaarde i Lysabild som Vederlag for en daglig Messe i Klosterkirken. Ti Aar senere modtog det af Marquard Rønno til Hvidkilde tvende Gaarde, fremdeles ønskede Just Urne 1515, sammen med sin Hustru og gamle Forældre, at blive Medlem af den Helligaands Broderskab samt at faa deres Navne indskrevet i Munkenes Bønnebøger. Og gratis var alle disse fromme Ønsker langt fra, saa det er ikke sært, at Klosters Rigdom øgedes i tilsvarende Grad.

En af de sidste Gaver, det modtog, var et Tilsagn fra Christian den II i 1520 om Byens Sognekirke med Rente og alle Herligheder, naar den daværende Præst en Dag havde afsluttet sin jordiske Tilværelse.

Selvom denne kongelige Gave stadfæstedes otte Aar senere, fik den imidlertid aldrig praktisk Betydning, da kort efter Reformationens Klokke klang. I Aaret 1530 forlod Munkene frivilligt deres Kloster; mon der alligevel ikke har været Maade med Frivilligheden, i alle Tilfælde noterer Pontoppidan, at de blev ud-drevne, og det er bestemt en anden Forklaring. De forladte Bygninger fandt herefter Anvendelse som Hospital, hvis Ledelse laa i Hænderne paa en „Prior“ samt en af Byens Borgere.

Længe skulde denne Ordning dog ikke staa ved Magt, allerede i 1540 var det slut, Hospitalet blev nedlagt, og alle dets Herligheder overgik til Graabrødrehospitalet i Odense, hvor Faaborg som Erstatning fik Lov at disponere over fire Pladser.

CHRISTIAN DEN III SKÆNKEDE

1539 Faaborg den gamle Klosterkirke, til Gengæld ønskede Kongen „Sct. Nikolaj“, som han vilde anvende til noget saa prosaisk som Kornmagasin. Selvfølgelig fik Kongelig Majestæt sin Vilje; allerede faa Dage efter, at de interesserede Parter var enedes, fik Borgerne Tilladelse til at overføre Inventaret til Helligaandskirken. Det blev kun en stakket Frist, „Sct. Nikolaj“ skulde staa i sin fornedrede Tilværelse; i 1550 fik Borgerne Lov at nedbryde den gamle Bykirke, hvis Materialer skulde anvendes til et nyt Raadhus, som det fremgaar af Christian den III.s Brev, dateret Nyborg Slot, „Torsdagen nest efter Sct. Martini Dag, Aar 1550“.

Paa denne Maade fuldenktes „Sct. Nikolaj“s Skæbne. Det var dog med Sorg, Borgerne saa deres Kirke forsvinde. Et Sagn fortæller, at de derfor begyndte at opføre den paany, men hvad der med Flid genrejstes om Dagen, blev ved Nattetide ned-revet af usynlige Væsner, og man maatte opgive den ulige Kamp; mod Trolدتøj og sligt kunde skikkelige Folk ikke klare sig.

En Trøst var det, at Taarnet klarede Skærene; Murene, der er af de store Munkesten, er 0,9 Meter tykke og 19 Meter høje. Hvis Kirken havde tilsvarende Dimensioner, har den saa absolut præget Datidens Bybillede.

Mens vi er ved dét, som kun lever i Historien, saa bør ogsaa Klostret erindres, dets Saga er noget dunkel, og man kender end ikke Aarstallet for dets Forsvinden. Men antagelig har det været før Resens Tid, engang i det 16. eller 17. Aarhundrede. Et Billede eksisterer heller ikke, men det har sikkert været et trefløjet Komplex, der

Saa hyggelig var Østergade i 1866. De gamle Bindingsværkshuse er forlængst nedrevet og erstattet af moderne Bebyggelse

i Forbindelse med Kirken har dannet Rammen om en firkantet Gaard. Enkelte Fundamenter, fundne i 1895, synes at bekræfte denne Opfattelse.

En Mølle har de flittige Munke ogsaa haft. Herom beretter til Eksempel følgende Kongebrev, hvori Christian den III Fredagen næstefter Allehelgensdag 1551 paa sin Gaard i Odense gør vitterligt:

„At Jyrge Bolger, Borgmester i Faaborg, havde havt for ham et aabent, beseglet Pergamentsbrev, som regelbunden Mand, Hr. Christiern Poulsen, Prior i Sct. Knuds Kloster i Odense og Forstander for det Almindelige Hospital, og Hr. Jens Pedersen, Præst og Tilsynsmand i det forte Hospital, havde udgivet paa, at de havde undt og i Leie ladet formumstige Mand, Jyrge Bolger, Borgmester i Faaborg etc., at de og hans Efterkommere maatte nyde og beholde en Hospitalets Mølle, liggende strax

Østen udenfor Faaborg med Dam og Damsbund etc. (den Frihed, Hospitalet har i Faaborg Sø med Fiskeri, alene undtagen), for aarlig Skyld og Landgilde, som er 11 Orter Meel og 1 Td. Aal — som deraf haver ganget fra Arilds Tid og endnu deraf ganger.“ —

Sproget kan i Dag synes snørklet, men Meningen lader intet tilbage at ønske.

I MIDDELALDERENS UROLIGE TID

har Faaborg sikkert været befæstet i Lighed med de øvrige fynske Købstæder. Den herlige Vesterport, som saa lykkelig er bevaret, var en Del af dette Anlæg, derimod forsvandt Byens andre Porte, saasom Strandporten, der, som Navnet oplyser, havde Plads ved Havnen, hvor ogsaa Jomfruporten stod, ydermere Østerport samt Klosterporten (ved Klostret).

Volde og Porte forsvandt; hvad man iøvrigt ved om dette beskedne Fæstningsanlæg, er forbavsende lidt. Danske Atlas omtaler et dengang eksisterende Kort i det kongelige Krigskancelli, hvor Byen ses aftegnet med Volde; hertil kommer de Fund af Palisadeværker, der er gjort ved Vesterport, endvidere enkelte Rester af Østerports svære Fundament. — Saare sparsomme Oplysninger, som maaske en Dag ved nye Fund kan heldigt suppleres.

Heller ikke vides bestemt, hvor længe denne Fæstningsring har bestaaet, men en Kendsgerning er det, at den endnu i Grevens Fejde virkede efter sin Hensigt, skønt uden Sukces, da Faaborg blev baade indtaget og brændt.

DEN MODIGE PRÆST

Til Grevens Fejde hører Beretningen om den modige Præstemand i Svanninge, Hr. Hans, der saa snarraadigt greb ind i Krigens Gang. Denne Begivenhed omtales af forskellige Forfattere, men ligesaa enige de er i Anerkendelse af hans kække Bedrift, er deres Opfattelser divergerende, naar det gælder Stedet, hvor den berømte Raadslagning fandt Sted.

Vil vi tro Fr. Barfoed, var det i Faaborg; med Forfatterens egne Ord:

„I Faaborg blev de Greveliges Angrebsplan til et Hovedslag mod de Kongelige lagt, men i Stuen, hvor de holdt Krigsraad, sad Præsten Hans Madsen fra Svanninge fængslet i et Skab. Han hørte Raadslagningen, og det lykkedes ham om

„Lagonis Minde“ ved sin Anlæggelse 1866; til venstre Jernstøberiet og Vestre Mølle

Natten at slide sig løs af sine Baand. Halvnøgen og barbenet ilede han ned til Stranden, fandt en aareløs Baad, men stagede sig ved Hjælp af en Humlestang over til Horns Næs, hvorfra han skyndsomt løb til Rantzaus Lejr foran Assens, meddelte ham Fjendens Anslag og satte sit Hoved i Pant paa, at han fo'r med Sandhed. Jak. Hardenberg, hans Herremand, vidnede for hans Paalidelighed; han havde jo selv betroet Præsten sin hele Rigdom af Guld og Sølv, og at denne ikke vilde bekende, hvor han havde skjult det, var Grunden til hans Fængsling.“ Overbroderet med maleriske Detailler, som Beretningen er, virker denne — trods al Respekt for Barfoed — dog mere fantasifuld end egentlig troværdig.

Vedel Simonsen henlægger Sceneriet med den indespærrede Præst til Odense, hvorimod Pontoppidan møder med en tredie Forklaring, der lader Præstegaarden i Svanninge være Raadslagningens Ramme.

Saa megen Unighed blande de Lærde. Selve Raadslagningen resulterede i en Plan, der tilsigtede et natligt Overfald paa Johan Rantzaus Hær, som havde omringet Assens. Signalet skulde være et brændende Hus, der ogsaa for Styrkerne i Assens var Tegnet til Kamp.

Men den uforfærdede Præst fortjener at mindes for sin heroiske Daad; den Tvivl, der kan herske om visse Enkeltheder, er dog uvæsentlig og paavirker ikke selve Sagens Kerne.

SVENSKEKRIGEN 1658-60

kastede sin mørke Skygge over Faaborg, paa samme Maade som i de øvrige fynske Købstæder, der blev besat af de sejrriige svenske Tropper, som nedrev den ene Ejendom efter den anden og i Stedet lod Fæstningsværker opføre.

En Synsforretning efter Krigens Afslutning oplyser, at for Faaborgs Vedkommende var Mads Tuesens Gaard ved Vesterport afbrændt, og at der nu fandtes en Vold paa dennes Tomt, ligeledes var det gaaet med Jacob Vævers Gaard samt Jens Trolds Bolig „ved Skolen“. — Krigen var en Byrde, tung at bære, for Land som Folk.

Under hele Besættelsen havde Svenskerne stationeret store Troppestykker paa Fyn, der paa Grund af Øens centrale Beliggenhed blev udvalgt til at huse et af Fjendens Hovedoplag. Faaborg havde en større Indkvartering; blandt de mere celebre end just velkomne Gæster bør nævnes Fyrsten af Waldeck, den svenske Overgeneral, Grev Wrangel, samt den kendte Generalkvartermester Erik Dahlberg. Nogen egentlig Plyndring af Byen fandt ganske vist ikke Sted, forsaavidt slap den naadigt, men Svenskerne tog alligevel for sig af Herlighederne, i første Række de herreløse Gaarde, hvis Ejere var flygtet, derefter andre, som skønnedes nødvendige af strategiske Grunde.

Det Regnskab, der kunde gøres op efter Krigens Afslutning, var selvfølgelig lidet lysteligt. I Faaborg præsenterer det sig saaledes: „Nedbrudt og ødelagt 40 Gaarde og Boliger, af hvilke Kongelige Majestæt nu ingen Skat kan bekomme og ikke heller kan holde nogen Indkvartering.“ Kontant havde Byen maattet punge ud med ca. 12.500 Rdl. til de danske og hollandske Troppers Indkvartering, hertil kommer tilige store Kontributioner til Svensken, og saa slet var Billedet, at kun 5—6 Borgere evnede at betale Skat. Ogsaa Indbyggertallet dalede, i 1672 var det reduceret til 841.

PEST, BRAND OG ANDEN NØD

Det var dog ikke alene Krigen og dens mangeartede Følger, der bragte Faaborg i Bølgedalens Dyb, Byen synes ydermere i særlig Grad at have været hjemsøgt af Sygdom og Brand. I Aarene 1593—94 hærgede Pesten fælt, og gentagne Gange vendte denne uhyggelige Gæst tilbage; i 1612 var det til Forandring Ildens Tur, og store Dele af Byen brændte. Saa stor var Nøden, at Kongen 6 Aar senere saa sig nødsaget til at bevilge Borgerne 3 Aars Skattefrihed. I 1672 brændte hele Østergade, 1715 skal Byens fornemste Kvarter have lidt samme Skæbne, men dermed er Listen endda ikke udtømt, for i 1728 raserede Ilden 49 Gaarde i Korsgade, Vestergade og Grønnegade.

Derfor er der maaske heller ingen Grund til at forbavses over Magistratens berømmelige Forbud af 29. Oktober 1750 mod al Tobaksrygning paa Byens Gader, i Baghuse, paa Loft og i Lade. Det er ikke sært, om man havde faaet en grundig Respekt for den røde Hane. Om de brave Faaborgensere saa altid efterkom denne strenge Ordre, derom melder Historien intet.

Som Ægyptens mange Plager var den Modgang, Faaborg i Aarhundreder havde at kæmpe med, idet Brand, Krig og Pest hæmmede Byens Virke og Vækst. Hertil kommer endvidere hin Misvækst, som i Aaret 1681 besværede By og Omegn; at en pestlignende Sygdom samtidig var dennes Følgesvend, gjorde heller ikke Sagen bedre. Hvor galt det i Virkeligheden stod til, kan et Raadstuevidne af 1682 fortælle:

„De bedste Borgerfamilier er bortdøde siden Nytaarsdag 1681 af den store Svagthed, der herskede i Byen. En Del af de højestbeskattede have begivet sig paa Landet og forpagtet Gaarde, fordi de ej vidste, hvad de skulde nære sig af i Byen, thi Handel og Skibsfart, som har været denne Bys bedste Næring, er nu næstendels ødelagt.“

OGSAA I DET 18. AARHUNDREDE

gik det mere tilbage end frem. Under Frederik den IV.s Krig mod Sverige havde Faaborgs Handel og Skibsfart trange Kaar, og Indtægterne viste en tilsvarende dalende Kurve. Det var jo ikke alene paa det indenlandske Marked, at den lille Bys Produkter, saasom Frugt, Ost og Honning, først og fremmest dog Smør og Korn, forstod at gøre sig gældende, men Eksporten af alle disse rare Sager var i

gode Tider et af dens vigtige Aktiver. Faaborg havde da ogsaa en anseelig Flaade, „Jonges Danmarksbeskrivelse af 1717“ opgør i hin Periode Tallet til 33 store og smaa Fartøjer. Tiaaret 1754—64 stod for Skibsfartens Vedkommende i Uheldets Tegn, idet ikke saa ganske faa forliste; i Penge vurderedes dette følelige Tab for Borgerne til 30.000 Rdl.

I disse Nedgangens Aar var Stadens Indbyggertal meget beskedent, i 1769 naaede det kun 1136, og hermed var Bunden ikke naaet endnu, 1801 satte i saa Henseende Rekorden med 1061.

Selvom Lyset stundom synes at slukkes i Stagen, saa brænder det dog atter op, og efter trange Tider fulgte lyse. Med det 19. Aarhundrede satte Fremgangen ind, og at der var Krummer i den gamle By, viste sig klart, da Handelen nu blomstrede som ingensinde. Det var de store Købmænds Tid, dem, der i Faaborg er repræsenteret med saa gode Navne som Agent S. H. Ploug og Sønnen, Konsul Jørgen Ploug, Agenterne L. P. Voigt, P. F. Lagoni, for blot at nævne enkelte.

DET SPANSKE KAPITEL

I Aaret 1808 kom, som bekendt, de fransk-spanske Tropper til Fyn. Den 4. April saa Faaborg de første Spaniolere, da Kavaleriregimentet „Villaviciosa“ rykkede ind. Naturligvis kunde Byen ikke alene rumme de mange fremmede Soldater, hvorfor flere ogsaa indkvarteredes hos Bønderne i Omegnen; paa den Maade fik Horne, Bøiden, Bjerne, Millinge o. s. v. hver sit Kontingent. Det fortælles, at Spaniolerne ved deres Ankomst forlangte selve Kirken til Krudtmagasin, men da de stod overfor den gamle, katolske Altertavle, faldt alle paa Knæ, og Kirken var reddet.

Regimentets Chef, Oberst Armandaris, en høj, statelig Mand med imponerende Holdning, havde Kvarter hos Købmand I. C. Voigt, medens Agent L. P. Voigt husede Oberst José Maria de Rivas foruden flere andre Officerer. At de fremmede Troppers Indkvartering medførte en stor Forandring i den daglige Tilværelse, var uundgaaeligt, og de temperamentsfulde Sydlændinge i deres flotte, foraarstrønne Uniformer gjorde overalt et stærkt Indtryk.

Et Lazaret oprettedes i Plougs Magasingaard, til Furagen blev der Plads hos Købmand Voigt paa Østergade, medens Vejrmøllen overfor Ploug var udset til Soldaternes Slagtning og Bagning. For de nævnte Afdelingers Ledelse stod Fransk-

HOLKEGADE

*Bygningen i Forgrunden er
Hjemstavns museet
„Den gamle Gaard“*

mændene, der især skal have været sande Mestre i den ædle Bagekunst, og da disse desuden uddelte rundeligt af Bagværket, fik ogsaa Faaborgenserne Del i Nydelsen.

Til at sikre Byens Forsvar blev der anlagt et Par mindre Batterier, det ene paa Halvøen Dyreborg, yderligere stationeredes to Kanonbaade i Havnen under Søløjtnant Bruuns Kommando. Af og til viste engelske Skibe sig i Farvandet; Fjenden gik i Land, bl. a. paa Korshavn, hvor deres Bytte bestod af diverse Fødevarer. I den Anledning befalede Kongen, at General Rantzau, den fynske Øverstkommanderende, øjeblikkelig skulde dirigere nogle Tropper til Auernakø, Lyø og Drejø, der ogsaa modtog fire Kompagnier af Kronens Regiment. Samtidig var det paalagt Generalen efter bedste Evne at opmuntre Beboerne til selv at gribe til Vaaben, hvis Englænderne atter viste sig i Nærheden af deres Ø.

I Maj var det Afdelinger af Bataillonens „Barcelona“, der kom til Faaborg, hvor Hovedparten indkvarteredes, Resten i Aastrup og Nakkebølle.

De før omtalte Kanonbaade var armeret med 24-pundige Kanoner; at disse kunde bide fra sig paa en Maade, som selv Englænderne maatte respektere, skal kort fortælles. En Morgen, da Løjtnant Bruun krydsede mellem Lyø og Skjoldnæs, bemærkede han fire Sejlere Syd for Als, deriblandt to store Krigsbrigger. Trods den fjendtlige Overmagt agtede de danske Skibe dog ikke at vige, men blev paa deres Post mellem Bjørnø og Dyreborg. Kort efter, da det første af de engelske Skibe løb paa Grund, aabnede Bruun Ilden. Den anden Brig var nu for fulde Sejl naaet frem til Kamppladsen, og Artilleriduellen øgedes i Heftighed, indtil de danske Søgutter, der kun havde femten skarpe Skud tilbage pr. Kanon, maatte give op og søge Sikkerhed under Bjørnø.

For Englænderne kan Resultatet ikke siges at være opmuntrende, deres Tab i denne lille Træfning bestod i et Fartøj, der var skudt i Sænk, paa de øvrige havde Skrog og Takkelage taget svær Skade, og dertil kom den strandede Brig, som først næste Morgen slap fri ved Højvandets Hjælp. Om Fjendens Tab af Mandskab vides intet; paa Kanonbaadene faldt ingen, kun en enkelt Mand saaredes og mistede den ene Arm. Skønt det hele ganske vist kun var en beskeden Episode, saa understreges dog herved tilfulde den danske Søguts kendte Mod. Jovist havde Helten fra Kongedybet dannet Skole.

Som alle ved, endte det spanske Kapitel med Troppernes Flugt. Ogsaa i Faaborg anedes, at noget var i Gære, Skyerne trak sammen, og en Dag brød Uvejret løs. Den

8. August sendte Byfoged Tolstrup en Meddelelse til General Rantzau, hvori det hedder: „Spaniolerne have bemægtiget sig Kanonbaadene; Tropperne holdes samlede paa Torvet, opsadlede og udrustede, alle Porte er besatte. Denne Exprese stjæler sig ud for at tilmelde Deres Excellence dette i et saare kritisk Øjeblik.“ Saaledes var alt parat, Udviklingen gik sin Gang og var ikke til at standse. Men det bør tilføjes, at større fjendtlige Handlinger fandt ikke Sted, de enkelte Overgreb, som kan noteres, havde kun til Formaal at sikre Spaniolernes Flugt.

Forøvrigt var Afskeden præget af den Venlighed, som under hele Opholdet havde hersket mellem Spaniolerne og deres danske Værter. Maaske har Stunden for enkelte af de bortdragende ikke været uden Vemod, det var dog en Afsked for Livet.

I 1848-50

fik Faaborg Krigens Nærhed at føle. Tropper til og fra Als marcherede næsten ustandselig gennem Gaderne, store Indkvarteringer medførte, at al disponibel Plads

maatte beslaglægges, hvert Hus var belagt, og en Nat naaedes Kulminationen, da selve Gardens Musikkorps maatte tage til Takke med Raadstuegangens haarde Gulv foran Byens Arrester.

Ogsaa et Lazaret oprettedes, hvortil Raadhuset sammen med Skolen og et Par private Bygninger toges i Brug. Da der var indrettet Plads til 200 Senge, manglede unægtelig de fleste af disse samt det nødvendige Udstyr. Til Gengæld var Forstaaelsen stor overalt, alle Kredse, saavel fra By som Land, traadte til med en hjælpende Haand. Det saa man bedst paa den Maade, hvorpaa Kommunalbestyrelsens Opfordring blev imødekommet. Paa 2 Dage ankom et betydeligt Antal Senge og Dynner, især af de sidste eventyrlige Mængder, der paa Raadhuset laa i Stabel ved

I Dag er Vesterport ført tilbage til sit oprindelige Udseende. Hvorledes dette middelalderlige Bygningsværk i sin Tid saa ud, viser Billedet her fra omkring Aar 1875

Bøjestræde i Midten af 1880'erne

Stabel. Naar Offerviljen var saa overvældende, at selv den Mand, som kun ejede en eneste Dyne, ogsaa mødte for at aflevere denne (og det skal virkelig være sket), ja, da kan Resultatet ikke undre.

Et sørgeligt, men absolut ikke usædvanligt Syn var de mange Transporter af saarede; de svageste, som ikke kunde taale at flyttes, behandlede i Faaborg, medens alle lettere Tilfælde dirigeredes til Lazaretterne paa Holstenshus og Arreskov.

Det var derimod en Fornøjelse at overvære de svenske Hjelptroppers Ankomst, og med største Begejstring hilstes „Svea Lifgarde“, der sammen med „Andra Gar-

det“ en skøn Junidag i straalende Sol kom sejlene til Faaborg. Flagene vajede til vore nordiske Brødres Ære. Byens Damer uddelte Buketter, alt var præget af Fest og Glæde. Hen paa Efteraaret gentog Sceneriet sig, da et norsk Jægerregiment samt en Afdeling skaanske Husarer passerede Byen paa Vej til Fronten.

NEDERLAGETS AAR

I 1864 stod atter Fjenden i Landet, Stormagternes Hære drog sejrrigt frem, som en Tromle, der knuste al Modstand paa sin Vej, medens den danske Soldat stred sin ligesaa heltemodige som haabløse Kamp.

I denne vort Lands Skæbnetime var Faaborg atter Overgangsbyen til Als, hvorfra Kanonernes dumpe Drøn tydeligt hørtes. Paa Gaderne vrimlede det med Tropper af alle Vaabenarter, Havnen var stuvende fuld af Skibe og hele Pladsen spækket med Kanoner og Ammunition. Det var ingen let Opgave, der var paalagt Byen; alt i alt havde den i hele Felttoget 32.000 Underofficerer og Menige indkvarteret, endvidere skulde der skaffes Staldrum til ca. 3400 Heste. Madspørgsmaalet har heller ikke været let at klare; hvad disse Byrder betød i den lille fynske By, behøver ingen Kommentarer.

Men den tungeste Byrde blev dog de mange Sorgens Budskaber, som ustandselig indløb fra Krigsskuepladsen, Dannevirke-Stillings Rømning, Dybbøls Fald samt Tabet af Als, saa det var med bange Anelser, Folket saa Fremtiden i Møde. —

Billederne veksler i Byens Bog. Med et andet, af helt modsat Karakter, skal dette beskedne Strejftog gennem det gamle Faaborg sluttes.

TO BRUNE ØJNE JEG NYLIG SAA —

Lad os ikke glemme, at det var i Faaborg, H. C. Andersen mødte de brune Øjne, der skulde føre ham til Lyksalighedens Tinder.

I August 1830 besøgte han Studenterkammeraten Christian Voigt, en Søn af den rige Storkøbmand Voigt. Tidlig om Morgenen kom han til det hyggelige Bindingsværkshus ved Vesterport, som var Vennens Hjem, og hvor han modtoges med største Hjertelighed. Samtidig fandt han i Husets unge Datter, den smukke Riborg, den Kvinde, der blev Maalet for hans vaagnende Kærlighed.

Skønt de først lige havde mødt hinanden, var de stadig sammen, og en Dag, hvor H. C. Andersen og Riborg roede paa Bæltet og gik i Land i en Skov, bandt hun en Krans af Egeløv til sin Digter. Fælles Interesser byggede Bro mellem to unge Hjerter, ingen Sky formørkede Himlen, og dog hastede han af Sted allerede paa Trediedagen for sin Ankomst. Forstaa det, hvo der kan; at hans Værtsfolk ikke var i Stand til dette, dertil er vist intet at sige, en saa kompliceret Natur som Andersens var ofte en Gaade for sine Omgivelser.

Vel hjemme igen i København søgte han stadig flittigt Chr. Voigts Selskab; en Dag fortalte denne, at Søsteren sammen med en Veninde ventedes paa Besøg. Da Christian tillige betroede ham, at Riborg mest af alt glædede sig til at træffe Andersen, følte han samme søde Uro i Hjertet som i de lykkelige Faaborg-Dage. Ved Gensynet brød hans Følelser endelig helt igennem, de var som en Fos, der sejrrigt sprænger hver kunstig Hindring. En skønnere Kærlighedserklæring har ingen Kvinde modtaget end den, H. C. Andersen et Par Dage senere gav Riborg i disse Vers:

„To brune Øjne jeg nylig saa,
i dem mit Hjem og min Verden laa,
der flammed Snillet og Barnets Fred;
jeg glemmer dem aldrig i Evighed! — —

Min Tankes Tanke ene Du er vorden,
Du er mit Hjertes første Kærlighed,
jeg elsker Dig, som ingen her paa Jorden,
Jeg elsker Dig i Tid og Evighed!“

Disse Vers hører Evigheden til; at Drømmen siden brast, da Riborg vendte hjem til Faaborg for at giftes med en Barndomskammerat, den unge Poul Bøving, Søn af Apotekeren paa Torvet, ja, det er Hverdagens Tale.

Men aldrig glemte H. C. Andersen de lyse Dage i Faaborg, hvor han havde oplevet sit Hjertes Foraar, aldrig glemte han sin Ungdomselskede. Da den gamle Digter var død, fandt man paa hans Bryst en lille Skindpung, hvori et Brev fra Riborg var gemt. Et dyrebart Klenodie, værnet et langt Liv igennem.

DET GAMLE FAABORG

Køge og Ribe er de to Byer, der, hver i sit Hjørne af Danmark, kan opvise det største Antal gamle Bygninger, begge har stadig det Helhedspræg af Fortidens Stil og Byggeskik, der bringer os den gamle Købstad saa nær paa Livet.

Men Faaborg er heller ingen Sinke paa dette Omraade, nej, tværtimod; paa Fyn kommer den flot ind som Nummer Eet, hvad blot et Blik paa Nationalmuseets Liste over fredede Bygninger let vil bevise.

Kommer en fremmed til Faaborg, vil denne antagelig først og fremmest forbauses over det Gadebillede, som Holkegade danner; her findes en lille Samling Huse, der er i saa fuldendt Harmoni, at det vilde ikke undre, om Monsieur Jeronimus, Henrik og Pernille samt de andre Personer fra Fader Holbergs udødelige Komedier viste sig lyslevende i den klare Dag. Det har de da ogsaa gjort. I 1945 var Gaden den herligste Ramme, som tænkes kunde, om Opførelsen af „Henrik og Pernille“. Og har den gammel Mester i sin Himmel nikket bifaldende, var det ikke uden Grund, bedre kunde det ikke være.

At Faaborg i det store og hele har evnet at bevare sit Udseende fra Midten af det 18. Aarhundrede, skyldes næppe det — før omtalte — Forbud mod Tobaksrygning. Langt snarere er der Grund til at formode, at de mange Brande som et alvorligt Memento har lært de brave Faaborgensere at passe bedre paa. Faktisk er det, at med Katastrofen i 1728, hvor næsten hele Korsgade, Vestergade tilligemed Grønegadekvarteret blev lagt i Aske, var det endelige Punktum sat. Herefter rejstes en lang Række Bindingsværkshuse med solide Kampestensfundamenter, høje Stentrapper og sirligt udskaarne Gadedøre, hvoraf enkelte staar den Dag i Dag.

Den gamle Gaard i Holkegade, der opførtes af Tolderen Peter Holck omkring 1720, er nu indrettet til Bymuseum, Allerede Synet af den maleriske, røde Bygning er nok til at sætte den besøgende i rette Stemning; denne øges yderligere, naar Gæsten stiger op ad Indgangstrappens slidte Sten med det skønne Jerngelænder, og aabner han Døren og træder ind, saa har han — i bogstaveligste Forstand — vendt Nutiden Ryggen.

At lade en gammel Bygning huse Byens Museum er en glimrende Idé, som man heldigvis i de senere Aar mere og mere ser praktiseret over det ganske Land. Naar Indhold og Ydre passer til hinanden som her i Holkegade, saa er det fuldendte

SE BLOT, HVOR DET HISTORISKE KLOKKETAARN

behersker Bybilledet. Paa Fotografiet, der er fra 1880'erne, knejser det kongeligt over Torvets Ramme af lave Huse. Bemærk ogsaa den offentlige Vandpost — alt bærer Bud om de gode, gamle Dage

naet paa dette Omraade. Samlingerne indeholder Møbler og Brugsgenstande fra den gamle Købstads Liv, dens Perler er to Bondestuer med tilhørende Bryggers fra Lyø.

„Den gamle Gaard“ og den bagved liggende samtidige Bindingsværksbygning med sin karnapagtige fremskudte Kvist, der saa frimodigt springer ud paa Fortovet, skaber i Forbindelse med Smedehusene i Baggrunden en Idyl, man skal lede længe — og maaske forgæves — efter. Paa et af Smedehusenes Loft gemmes en Dørhammer, hvori staar indhugget: „Anno 1730. Den 16. Februar. Med Guds Hielp og Kongens Naade er dette Hus opbygget af ærl. og velagte Mand S : L : S : og Kiere Hustru K : O : D : — Soli deo Gloria!“ Bygherren, Simon Lauritzen, vilde, hvis han havde levet i Dag, have haft al Grund til at glædes over den gode Skæbne, der blev hans saa beskedne, men hyggelige Bolig til Del.

Østergade og Vestergade kan fremvise flere tiltalende Eksempler paa det 18. Aarhundredes stilfærdige, solide Bindingsværk. Den Voigt'ske Gaard har Krav paa speciel Interesse, det var jo her, den unge H. C. Andersen havde sit første Møde med Skøn-Riborg. I Østergade Nr. 1 ses Poul Kinafarers Gaard, et stort Pakhus,

hvis knaldrøde Farve og laksorte Bindingsværk gør den lange Længde til et festligt Syn.

Klassicismen findes repræsenteret ved nogle smaa Huse i Kapellanstræde, saavel som af den statelige Vester Mølle, der opførtes 1790. Den lille karakteristiske Pavillon fra ca. 1800-Tallet i Museumsgaardens Have kunde næsten høre til i Eventyrenes Verden, den bringer Bud fra en Tid, hvor Livet — saaledes synes vi i Dag — var lettere og mere lykkeligt.

Ja, der er nok at glædes over for den, der har Sans og Øre for Fortidens Røst.

— — —

Den Mand, som engang — mere end nogen anden — evnede at præge Byens Ansigt, var Bygmesteren Hans Lang, der

Hospitalsstræde ved 1900-Tallet

Vesterport og den Voigt'ske Købmandsgaard (t. v.). Billedet er fra 1890'ernes Slutning

skal være født omkring Aaret 1740 i Svanninge. Lang, der med stor Duelighed havde lært sin Kunst i den københavnske Arkitektverden, blev Stamfader til et helt Dynasti af Murmestre, seks ialt, som værdigt gik videre i den gamle Mesters Spor. Selvom ikke mange af Lang'ernes Bygninger er tilbage, saa findes dog enkelte, til Eksempel Skolen i Østergade med Jørgen Langs lige saa enkle som fornemme Frontespice.

MIDDELALDERENS BY

hilser vi i Kirken, Klokketaarnet og Vesterport; det er Bygninger som disse, der giver Billedet af i Dag Historiens Perspektiv.

Helligaandsklostret forsvandt, men Kirken blev staaende, anvendt som Faaborgensernes Sognekirke. Bygningen, opført af Munkesten i Slutningen af det 15. Aarhundrede, viser i Korets Nordside tydelige Spor af Forbindelsen med det gamle Kloster, ligesom de i Østgavlen tilmurede Døre oplyser, at dette har været tvende,

Jomfrulaagen ca. 1908. Stændiget t. h. stammer fra den gamle Sct. Nicolai Kirkegaard

hvælvede Stokværk højt. Kirken er flere Gange istandsat; ved Restaureringen 1857–58 maatte Raadhussalen midlertidig benyttes til Gudstjenester og andre Handlinger af kirkelig Art.

Paa begge Sider af Koret staar de sent-middelalderlige Korstole, som taler deres stille Sprog om hine fjerne Tider, hvor Munkenes Messe lød, mens Røgelsen, tung og bedøvende, bølgede under Kirkens Hvælvinger. De gamle Stole er smukt prydet med udskaarne, gennembrudte Ornamenter. Altertavlen af Marstrand, der viser Christus i Emaus, er skænket 1855 af Agent Voigt og Hustru til Erstatning for den skønne Tavle fra 1511, der nu er havnet i Nationalmuseet. Men gemt er ikke glemt, derfor et Par Ord om denne,

den oprindelige Tavle, som saa ubestridt var Kirkens største Seværdighed. Det var Dronning Christine, Kong Hans' Gemalinde, der havde skænket Helligaandskirken en statelig, gylden Altertavle i Lighed med den, hvormed hun havde prydet Graabrødrekirken i Odense. (Den sidste findes nu i Sct. Knud, Odense Domkirke.) Mester i begge Tilfælde var den navnkundige Billedskærer Claus Berg, der skabte de uforlignelige Figurer og Grupper, som tilsammen danner en usædvanlig kunstnerisk Helhed. — Skade, at Faaborg maatte aflevere sin historiske Tavle, selvom i saa gode Hænder som Nationalmuseets.

„Intet Sted i den vide Verden findes en Kirke saa stor som i Faaborg,“ siges der stundom spøgende, og gaar man ind paa denne Spøg, da skal villigt indrømmes, at hvor er vel saa langt fra Kor til Taarn som netop her.

Vesterport med sin høje Bue og knejsende Trappegavl er den sidste synlige Rest af Middelalderens Befæstning. De andre Porte er forlængst nedbrudt, men denne fik — forunderligt nok — Lov at staa. Men tit har ogsaa Øksen her ligget ved Træets Fod; i 1745, 1806 og endelig i 1879 var den alvorlig truet, Forslag om dens

Nedrivelse var fremme, men Pengemangel skal have hindret Planens Realisation. For en Gangs Skyld blev altsaa det sidste en Fordel.

Men det fornemste ved Vesterport er dog, at den stadig gør Fyldest efter sin Bestemmelse. Sandt nok er den saare trang og lidet egnet til moderne Trafik, men en Helligbrøde var det, om man — paa den ene eller anden Maade — fik Pladsen til en Kørebane lagt udenom, som Tilfældet er med Byporten i Bergen og andre Steder, saa blev den gode, gamle Vesterport jo ikke andet end en død Museumsdekoration. Er dette sagt, bør det tilføjes, at denne Ros kun gælder den kørende Trafiks Vedkommende, til Fodgængerne har man derimod ved Siden af Porten arrangeret en Passage, der vist godt kan siges at være ligesaa uønsket som upaakrævet. Det er let at kritisere, men mon ikke mange vil mene, at netop herved er Helheden i dette karakteristiske Bybillede ikke uvæsentlig forringet.

Vor Vandring gennem det gamle Faaborg er ved at være til Ende, tilsidst gaar Turen til Kirkegaarden, hvor — mellem Grave og Kors — Mindets Fugl bygger Rede. Her lyder dens Sang, især en stille Aften, naar Vinden leger med Løvet, mens Solen daler gylden i Vest.

Navn efter Navn bringer fra slidte Plader og sorte Jernkors Bud om Mennesker, der har sluttet deres Vandring paa Livets korte og ofte saa trange Sti; kendt og ukendt hviler mellem hinanden, her er alle lige. Og vi standser ved en Grav, Riborg Voigt, staar der at læse paa Marmorets gulnede Tavle. Forlængst er de glade, brune Øjne lukket, der engang med straalende Skælmeri lyste den unge H. C. Andersen i Møde.

Forbi! Forbi! synger Mindets Fugl. Men i Digterens Vers vil de altid leve og lyse.

Selvom Vægterne forlængst er en Saga blott, saa har den lille By dog stadig en kommunal Trommeslager. Her passerer denne brave Embedsmand Hospitalsstræde, i hvis Baggrund vi ser Hospitalet og den middelalderlige Kirke med sine takkede Gaule. — Et Billede saa helt præget af Fortidens Kolorit

MORSOMME OG MALENDE

er Byens gamle Gadenavne, der yder deres kuriøse Bidrag til dens Historie. En hel Række, saasom Klerkegade, Kapellanstræde, Klostergade, Kirkestræde samt Priorengade, røber tydeligt nok deres Afstamning, som er knyttet til Kloster og Kirke. Holkegade skal være opkaldt efter Tolderen Peter Holck, der her lod en Bygning opføre. Mellemgade, Torvegade, Strandgade foruden flere andre behøver ingen Kommentar, da Navnet skyldes Beliggenheden.

Feltens Rist fortæller, at her var en Vej til Kirkegaarden, hvor man gennem en tung Laage forsynet med Kæde passerede den Rist, som dækkede Byrenden. Disse Kirkerister, der i gammel Tid var ret almindelige, skulde hindre løsgaaende Kreaturer i at trænge ind paa Kirkegaardens grønne Omraade. For at deres Nytte dog ikke skulde blive illusorisk, maatte Tremmerne flittigt renses, thi fyldt med Ler og Skarn virkede de jo ikke efter Hensigt. Samtidig var Pladsen, hvor mange Mennesker kom og gik, et velegnet Sted for Opslag af allehaande Bekendtgørelser. Navnet, der saaledes giver et morsomt Billede fra den gamle Købstad, lever i varieret Form foruden her ogsaa i Aarhus, der møder med Frue Kirkerist, samt i Kerteminde, hvor to Smaastræder, Nord og Syd for Kirken, hedder Kirkeristerne.

Sluttelig, Jomfrulaagen, et Navn, der lyder poetisk nok, men hvis Opstaaen antagelig er lige det modsatte, da Gaden, skønt intet konkret Bevis i dette Tilfælde foreligger, hører til den Gruppe Jomfrugader, der for nogle Aarhundreder siden just ikke vandt Ry for Dyd og gode Sæder.

FAABORG ER IDYLLENS BY

kom selv, og De vil give mig Ret, som den ligger her lunt i Læ af Bakker, inderst inde i en lille Bugt. Dens Borgere, der med en sjælden Pietet værner om alt det gamle, forsømmer dog ikke derfor det nærværende, de er i absolut Kontakt med Nutiden og dennes Mangfoldighed af Opgaver.

Og netop derved knyttes Kontinuiteten mellem Tiden, der svandt, og Dagen i Dag paa en lykkelig Maade, der varsler det bedste for Aarene, som kommer.

*Kommer hid, I Piger smaa!
Strengen vil jeg røre,
Taarer skal i Øjet staa,
naar min Sang I høre;
om saa bold en Ungersvend,
alle fagre Pigers Ven,
sørgelig jeg sjunger.*

*Vaaren er nu kommen nær,
Dagene sig længe,
Vaaren har I Piger kær,
Blomster gro i Enge;
dog I skal i sene Aar
mindes, at I saa en Vaar
med bedrøvet Øje.*

*Ak, thi før sig op af Jord
Blomsten kunde trænge,
falmede en Blomst i Nord,
som skal mindes længe:
Willemoës var Blomstens Navn,
og ej glemmes tunge Savn
midt i Blomsterflokken.*

*Han var Dreng, men stod som Mand,
medens I var spæde;
staa og slaa for Fædreland
var den unges Glæde;
Strømmen gaar til København,
Kongedyb er Strømmens Navn,
der blev Helten viet.*

*Hist i Nord gaar Odden ud
mellem høje Bølger,
der blev Døn af stærke Skud,
Kristjan ej sig dølger;
men som gamle Kristian
staar han fast paa danske Strand,
skønt hans Blod udrinder.*

*Hører det, I Piger smaa!
I maa ikke græde;
men naar over Eng I gaa
mellem Vaarens Spæde,
binder da af dem en Krans,
parrer Blomsterne med Sans
til den Faldnes Ære!*

N. F. S. Grundtvig

Grundtvigs Mindedigt forelaa første Gang trykt 1810, men er antagelig skrevet det forud-
gaaende Aar.

Assens set fra Havnen

ASSENS

De smaa Byer er præget af en særegen Stemning og Hygge, det er, som Tiden staar stille her, hvor Stien stadig slynger sig bag Haverne, og hvor det ved Sommertide dufter stærkt og sødt af vilde Roser og Hegnets grønne Hyld. Og i de gamle Købmandsgaarde, der drømmer om svundne Tidens Travlhed og Liv, hvisker Mindet fra Krog til Krog. De gamle Gaarde har set Slægt efter Slægt af fynske Bønder køre ind under Portbjælkens svære Egetømmer; her rakte Land og By hinanden Haand, mens Aar i Række kom og gik.

Og over Stadens smaa Huse løfter den store Kirke, Fyns næststørste, sin lange, skarpe Tagryg, som en Fjeldkam, der er synlig langvejs fra.

Saaledes er Billedet af Assens, den lille venlige By ved det smilende Bælt.

Gammel er Byen, hvor gammel, lader sig ikke afgøre, men man kan trygt formode, at allerede fra Arilds Tid har Stedet her været Boplads for vore første Forfædre. Den ideelle Beliggenhed indbød absolut hertil; bag det skærmende Næs

fandtes en tryk Ankerplads for Søens Folk, der kom for at tiltuske sig de Varer, som Folkene paa Stranden havde at byde.

Og Vinden synger om det stride, det vejrbidte Næs. Lyt til dens Sang om længst forsvundne Tider, da Vikingsnekken med spændte Sejl stævnedes frem over Bæltets Bølger, om Hanseaternes bredmavede Kuf, som stuvet med Varer søgte ind til det fynske Marked. Ja, Vinden synger om Vaabnernes Klang, om Kamp og Kiv, men ogsaa om de Baand flittige Handelsfolk knyttede i Fredens Gerning, mens Skib efter Skib rundede Næssets Pynt. — Vindens Sang har mange Vers, og nye føjes stadig til.

Første Gang, Assens dukker frem i Historiens Lys, er i 1231, hvor Byen nævnes i Kong Valdemars Jordebog, ganske vist kun med tre smaa Ord, foruden Navnet, og de titter frem af Bogens Blade med samme Beskedenhed som den spæde Blomst, der i det tidlige Foraar bryder Jordens Skorpe. Hvor lakonisk end denne Meddelelse er, faar vi dog at vide, at Assens med alt Tilliggende var vurderet til 20 Mark Guld. Hvornaar Byen fik Købstadsrettigheder, er et Spørgsmaal, der aldrig kan opklares, da alle de Dokumenter er forsvundet, der skulde give Syn for Sagn. Man maa nøjes med at antage, at den i de store Valdemarers Tid har opnaaet denne Begunstigelse. I det mindste har Sagen utvivlsomt været i Orden 1305, da Erik Menved i dette Aar ved Juletid opholdt sig i Assens, hvorfra han tildelte Svendborg visse Privilegier.

Om Oprindelsen til Byens Navn hersker den obligate Tvivl; den ene Forfatter møder med sin Forklaring, medens andre har en ganske modsat. Mon ikke Forfatteren Lauritz Maaløe har Ret, naar han i sin Bog „Assens gennem 700 Aar“ fastslaar som sin Opfattelse, at Næsset og dermed Byens Navn skyldes Aasformen, og — fortsætter han — Tolkningen Aasnæs er ikke udelukket af sproglige Grunde, da det lange A, som i Tiden omkring 1250 gik over til Aa, naar det knyttedes til et andet Ord, som altsaa her i Asnæs, blev til et kort A. — Bedre kan det næppe forklares.

Aaret 1295 giver atter et Glimt fra Assens' Fortid, denne Gang med det Testamente Niels Hamundsen i Husby udstedte til Fordel for Kirken i Assens, som han skænker tvende Sølvmark med den Tilføjelse: „Og gør jeg samme Kirke og Borgerne helt fri og undskyldt for mit Skib, kaldet Pram.“ Forklaringen er sikkert den, at Testator har haft Assensborgerne mistænkt for Plyndringen af bemeldte Skib,

skønt han nu slaar en Streg over Fortidens Synder, er dog den sidste Bemærkning en besk Pille at sluge. Retssikkerheden var i de Tider mere et Begreb end en Realitet, Søroveriet florerede ved vore Kyster som ingensinde, det er derfor ikke utænkeligt, at nogle Skarnsfolk fra Assens har ligget paa Lur bag Næsset, parat til at gribe hver Chance, som dette stærkt trafikerede Farvand bød.

BLAD EFTER BLAD

vendes i Historiens Bog. I Fasten 1396 var Byen Skueplads for det Møde, hvor Nordens store Dronning Margrethe, sammen med den unge Kong Erik, traf Aftale med de holstenske Grever om en Bekræftelse af Forleningen fra 1386.

Færgefarten har altid knyttet Assens og det nære Sønderjylland til hinanden, hvornaar denne Forbindelse blev etableret, kan af gode Grunde ikke oplyses, man ved blot, at Haderslev Stadsret i 1292 fastsatte Taksten for Overfarten, og dermed staar vi paa Historiens faste Grund. Assens blev nu Udførselshavn for Øksne og Heste, og de fynske Studedrifter — meddeler Hugo Matthiessen i sin Bog: „Hærvejen“ — gled som en Biflod ind i den Mangfoldighed af Dyr, der fra Kolding førtes mod Syd.

I Aaret 1509 var Kong Hans i Assens, tre Aar efter gæstede han Byen paany; men noget yderligere om Majestæten Besøg foreligger imidlertid ikke. Borgerkongen, Christian den II, har været her 1522; at han har fundet Behag i den lille By maa forudsættes, herpaa tyder det aabne Brev, Kongen udsendte til „vore og Kronens Bønder (i Hagenskov Len), at de med deres Arvinge i samme Gaarde skulde fiske i Vestorpe Dam med saa Skel, at de skulde føre vores naadige Herre fersk Fisk til Assens, saa tidt og ofte han komme dertil!“

Kongens sidste Besøg fandt Sted 1548, men da var det som en kuet og knækket Livsfange, at den gamle Christian den II, der fra Fængslet i Sønderborg skulde overføres til Kalundborg, gensaa Byen. Træt og bøjet, berøvet alle Illusioner mødtes den faldne Storhed med den unge Christian den III og Hertug Hans i Præstegaards-salen i Adelgade, hvor de „taled venligt sammen“. Tid og Sted er alt, der kendes om denne Sammenkomst, hvor interessant vilde ikke en Beretning have været, som gav et fyldigt Referat af hin dramatiske Situation, hvor to Epoker af Danmarks Historie stod overfor hinanden.

Men Historien er tavs. Det eneste, den giver os, er Billedet af den kongelige Ørn, der fra det ene Bur flyttedes til et andet, hvor den eneste Fordel var, at Tremmerne sad ikke slet saa tæt.

Forøvrigt var Christian den II i sin Regeringstid stedse Assens god, han stadfæstede i November 1514 Byens Rettigheder, idet han samtidig bestemte, at Handelen, der var Byens Livsnerve, skulde værnes, og dens Eneret sikres Borgerne i størst muligt Omraade. Og Kongen bød: „Hvis Udlændinge gjorde Forsøg paa at bryde denne Ret, da skulde Borgmesteren lægge Beslag paa det, de havde med at fare, og det skulde være Kongen hjemfaldent.“ Det var Ord, der ikke kunde misforstaas; derfor ikke mærkværdigt, at Assens senere saa længe holdt fast ved Christian den II, selv i Ulykkens tunge og trange Dage.

Da Kongen i 1523 flygtede fra Danmark, var Assens derfor, som de øvrige fynske Købstæder, sin gamle Ven og Velynder tro. Af samme Grund saa Borgerne med største Misfornøjelse, at Byen overgav sig til Hertugen af Gottorp (den senere Frederik den I), saa meget desmere som den var stærkt befæstet og til Forsvar havde en Fænnik tyske Landsknægte under Ledelse af Kort van Brencken. Men da denne, ligesom de øvrige af Christian den II.s fynske Befalingsmænd, strakte Vaaben, var der jo intet at stille op.

Billedet skifter. Den nye Konge var ikke som sin Forgænger Folkets Mand, dog stadfæstede han i 1524 Byens Privilegier. Desværre er det originale Dokument gaaet tabt; skønt en Afskrift eksisterer, maa i dette Tilfælde Tabet dobbelt beklages, da Aaret 1524 herefter regnes for Assens Fødselsaar. I den Anledning fejredes derfor i 1924 400-Aars Jubilæet med al skyldig Honnør, store Optog gennem Gaderne, Fest i Anlægget med meget mere.

CHRISTIAN DEN II.s FALD

dannede Indledningen til en højst bevæget Periode, der kulminerede med Grevens Fejde, som ogsaa i Assens Historie blev et mørkt Kapitel. I denne Storm, der med orkanagtig Vælde gik over Landet, blev Byen og dens Omegn draget ind i Begivenhedernes Hvirvel som Skueplads for voldelige Handlinger, der saa afgørende satte Skel i Udviklingens Gang.

I Assens repræsenteredes Oprørsbevægelsen ved Præsten Anders Olufsen, Hans

Væggene lidt skæve staa — Gamle Huse i Ramsherred

Lunde (maaske Raadmand i Byen) samt Købmanden Peder Plog. Begyndelsen var lovende, Folkefronten kunde notere det ene Plus efter det andet, saa der var al mulig Grund til Optimisme; men i Marts 1535 fik Assens sit første Varsel om

Krigslykkens Foranderlighed, da Johan Rantzau med sin Hær passerede Byen og vandt Slaget paa Faurskov Bakker. Om dette Slag staar der i den gamle Vise:

„En Mil fra Meilfart stod dette Bad,
de Kvaste vare saa skarpe;
der blev saa mangen Bonde uglied,
som der blev døde paa Marke.
Tretusind Mænd der lagdes ned,
de andre ad Assens lod stande,
de gik dem saa ilde tilhande.“

De tyske Lejesoldater søgte nu i største Hast Sikkerhed i Assens, som fra den 25. Marts blev belejret. Byens Værn bestod af en Ringmur og Grave; hvor meget dette Fæstningsanlæg var værd i Praksis, er dog et andet Spørgsmaal. Men Situationen tegnede ellers truende nok, især da Rantzau, der havde opslaaet sit Hovedkvarter i Landsbyen Lundager, fik sine Kanoner gunstig anbragt paa de omliggende Højdedrag.

Helt haabløs var Stillingen alligevel ikke; de før omtalte tyske Fænniker fra Faurskov var sammen med Byens egen Besætning parat til at bide bravt fra sig. Og det rent materielle, som selv ikke Helten kan undvære, tilførtes stadig ad Søvejen i rigelig Mængde. Man vil vide, at Rantzaus Tropper løb Storm mod Assens den 16. April, men Angrebet blev blodigt slaet tilbage.

Endnu en Gang var altsaa Uvejret drevet over, men efter Slaget paa Øksnebjerg den 11. Juni 1535 kom ogsaa Turen til Assens. Følgerne af Rantzaus overlegne Sejr lod ikke vente paa sig. Resterne af den grevelige Hær var i vild Opløsning, i Assens var Modet hos de belejrede under Nulpunktet, hvorfor mange Borgere og Knægte i største Panik flygtede i de Pramme og lübske Skibe, som laa paa Reden. Herefter fik Byen Kærligheden at føle, den blev omgaaende indtaget af de kongelige Tropper og grundigt plyndret; heller ikke i dette Tilfælde har Sejrherrerne lagt Fingrene imellem. Desuden sløjfedes Fæstningsværkerne, medens alle Christian den II.s Tilhængere straffedes strengt.

Af disse blev Hans Lunde forsmædeligt „stejlet“ paa „Stejlebjerg“ ved Hagenskov, Peder Plog derimod reddede Livet ved Flugt, men mistede til Gengæld alt

jordisk Gods, og Byen selv — forarmet som den var efter Krigens Rædsler — maatte til Kongen udrede en Skat paa 200 Lod Sølv.

Et synligt Minde om disse Ufredsaar er den 40-pundige Kartovekugle, som sidder højt i Kirketaarnets sydlige Mur, en anden ses indmuret i Sukkerfabrikkens Skorstøsten, og endelig findes en tredie ved Havnen. Desuden taler forskellige Fund deres stille, men stærke Sprog om de menneskelige Tragedier, hvoraf saa mange altid følger i Krigens Spor. I 1902 fremdrog man under Udgravninger i den Plum'ske Gaard paa Østergade fire Tinkander, der sikkert er nedgravet her i Grevens Fejde. Et nyt Fund skete i 1927, denne Gang i Strandengene ved Næs, hvor Arbejderne ved Gravningen af et Afløb stødte paa en Del Mønter, næsten halvandet Tusind, alle fra Tiden 1440—1526. Endvidere kan nævnes det Tinkrus med 1546 Mønter, der for et lille Aarhundrede siden hentedes frem fra sit Skjul i et gammelt Gærde ved Landsbyen Voldtofte.

Det var med hine Tider som Maalestok hele Formuer, der paa denne Maade blev skjult; fælles for disse Fund er den menneskelige Trang til at sikre egne Værdier, en Trang som altid vil gøre sig gældende, ikke mindst naar Faren for Liv og Ejendom truer. Den ukendte Ejer, hvem ved, maaske en brav Borgermand eller en Landsknægt, der har søgt at gemme vundet Bytte, har absolut haft Held med denne Opgave, men til ingen Nytte; Livet bjergedes ikke, ellers havde han nok senere hentet sin Skat.

FEJDEN VAR ENDT

men dermed ikke Trængslerne, da Assens maatte betale den tabendes Part. En Dag var dog Regnebrættet gjort op, og de flygtede Indbyggere vendte lidt efter lidt tilbage i Haab om, at Genrejsningens Tid var nær. By og Borger slog resolut ind paa den nye Kurs; allerede den 2. Juli udstedte Borgmester og Raad et Hyldingsbrev, hvori de gør Knæfald for de nye Magthavere og erkender: „At de nu have kejset og samtykket højbaarne Kong Christian, Kong Frederiks Søn, til deres rette Herre og Konge.“ — Anden Vej var der jo heller ikke at vælge.

Efter Grevens Fejde blev Fæstningsværkerne sløffet, i alle Tilfælde i den Forstand, at de ikke mere kunde anvendes til deres oprindelige Formaal. Byportene rørted derimod ikke, men skulde tværtimod stadig paa passende Maade markere Grænsen mellem Land og By. De demobiliserede Anlæg blev herefter mere at

betragte som et Værn mod alskens Omløbere og ildesindet Pak. I den Anledning fik Borgerne i 1541 kongelig Befaling om at holde deres „Stakitte“ i forsvarlig Stand; om denne Ordre blev efterkommet skal lades usagt, Vejen fra Regeringskontorerne i København til det lille Assens var lang, og det kan tænkes, man har ønsket at spare saavel Arbejde som Udgift.

Forøvrigt var det forbavsende hurtigt, Assens rettede sig paany; en Præstation al Anerkendelse værd. Ja, saa udtalt var Fremgangen, at Byen omkring Aar 1600 skal have gjort Nyborg Rangen stridig som den næststørste paa Fyn.

TIL CHRISTIAN DEN III.s BISÆTTELSE

drog Hertugerne Hans og Adolf med et stort og stadseligt Følge gennem Assens. Man kan levende tænke sig, hvilken Opsigt det har vakt i den lille By, hvor alle, der kunde krybe og gaa, sikkert den Dag har været paa Benene for at betragte de fornemme fremmede.

Og saa var det dog intet mod den Oplevelse, som Aaret 1580 havde at byde, da Assens fik et Rykind som ingensinde. Aarsagen var den store Forleningsfest, der den 1. Maj skulde holdes i Odense, selvom det altsaa var denne By, som blev

Begivenhedernes Centrum, saa fik dog ogsaa Assens sin Part af Stadsen.

I April mødtes de sønderjydske Hertuger Hans og Adolf i Haderslev, hertil kom ogsaa Kongens Broder, Hans den Yngre, tilige med hele Blomsten af Slesvigs og Holstens mægtige Adel, der alle færgedes til Assens, hvor de blev budt Velkommen af de Rigsraader, som mødte paa Frederik den II.s Vegne. Da Hertugerne red ind i Byen, var det med et imponerende Følge, hvor stort kan bedst belyses med Tal; saaledes havde Hans den Ældre 297 Heste, Adolf 496, medens Hans den Yngre mødte med 132, hertil kommer yderligere Kon-

Bag et Par ærværdige Kastanier ligger Strandmøllen ved Siden af den gamle, hyggelige Accisebod

Willemoës' Fødegaard, opført 1675

gens Del med lidt over 100, alt i alt mere end 1000 Heste. De mange Mennesker og og Dyr har ved hin Lejlighed faaet Assens til at ligne en Myretue fuld af vrimlende Liv. Da de fremmede havde fortsat Rejsen til Odense, blev Mindet om dette usædvanlige Skue tilbage, der sikkert har givet Borgerne Stof til Samtale i lange Tider.

Naar Byen gentagne Gange var Vidne til lignende Scenerier, omend af mere beskeden Format, var det ingen Tilfældighed, da den nære og udmærkede Færgeforbindelse blev flittigt trafikeret, hvilket kongelige Forordninger til Overflod viser. For Eksempel fastsatte en saadan i 1662 følgende Takster: „Kongen og hans Hofstat rejste frit, Standspersoner 1 Mark, en Bonde med sin Knopsæk 8 Skilling.“ For „sig og sine“ havde Kongen altsaa fri Overfart; det lyder ret uskyldigt, men var i Virkeligheden alt andet, da det Opbud, der fandt Sted, naar kongelige Majestæt gæstede de forskellige Landsdele, var som en mindre Folkevandring, i Flok og Følge gik

Farten. Herom giver en Passagerseddel — saa lang som et ondt Aar — fra Christian den III.s Tid et ganske godt Begreb:

„Kongen 6 Vogne, Dronningen med det unge Herskab 16 Vogne, Marcus Sinder 5 Vogne, Henrik Sølvpop 3, Otto Maler 1, Gregers Dørsvend 4, Apothekeren 3, Mester Mickel (Lægen) 2, Ditmer Barbeer 1, Kokken 12, Kioldersvendene 5, Roland, Dronningens Stald 3, Hofmesterinden med Jomfruer 20, Cantsleren 2, danske Cancelli 3, tyske Cancelli 3, Drabanterne 12, Lange Brahe (Adelsmand) 1, Borchert von Bomelburg, Romyn, Mouritz Rantzau og Jørgen von Hudt (Hofsinder) 1, Kusker 1, ialt 111 Vogne.“ Og det bør tilføjes, at ved festlige Lejligheder kunde dette Tal endda saare let fordobles.

Herefter kan det næppe undre, at skulde en saa anseelig Vognpark overføres fra Kyst til Kyst, da maatte der selvfølgelig rekvireres Fartøjer fra de nærliggende Havne, ligesom Borgere og Bønder i vid Udstrækning blev mobiliseret til Assistance.

— — —

I 1654 flyttedes den af højsalig Kong Christian den IV oprettede Postrute fra Middelfart til Assens, hvor Forbindelsen var kortere. Dette Plus forringedes væsentligt ved de Vanskeligheder, Farvandet frembød. Herom taler en Beretning fra 1784, ifølge hvilken Postmakken den 30. Marts sank med al sin Post og 15.000 Rdl. ombord, foruden at 14 Mennesker ynkeligt omkom. —

Men det er umuligt paa denne Plads at komme ind paa de mange Detailler, der belyser Færgeoverfartens Betydning; hertil er dette Afsnit i Byens Historie for stort og selvstændigt.

DEN STIGENDE LINIE

som i Slutningen af det 16. Aarhundrede gjorde sig saa afgjort gældende, fortsatte ikke i det nye. At Fremgangen ikke blev konstant, skyldes Christian den IV.s væbnede Deltagelse i Trediveaarskrigen, hvor Kongens Fiasko gav sig Udslag i Kampene op gennem Jylland, medens Wallensteins Tropper svang Svøben over den værgeløse Befolkning. For om muligt at spare Fyn for tilsvarende Rædsler befalede Kongen i 1628 forskellige Fæstningsværkers Opførelse, bl. a. skulde ogsaa Assens i største Hast befæstes.

Dette skete, en Grav blev gravet og Volde rejst; paa gamle Kort kan man følge denne Fæstningslinie Byen rundt. Men nogen større Værdi har hint Hastværks-

DET GAMLE ASSENS

*De offentlige Vandposte ved Hjørnet
af Damgade*

arbejde næppe repræsenteret. Nu og da støder man ved Gadearbejder o. lign. paa enkelte Dele af de gamle Fundamenter — Historien taler.

I Aarene, der fulgte, tyngede Byrde efter Byrde Borgernes Skuldre, ekstra Skatter, Indkvartering, den ene efter den anden, foruden meget mere gjorde Tilværelsen lidet lystelig. Vanskelighederne var legio, og vil man tage Datidens Beretninger bogstaveligt, saa var Assens nærmest for et Fallitbo at regne. Det skal man dog ikke, slet saa galt var det alligevel ikke, ofte overdrev Folk bevidst, for at Myndighederne skulde faa det Indtryk, at her var intet mere at hente. Et Fænomen, vel heller ikke ganske ukendt i Dag.

Tværtimod, fortæller de gamle Pantebøger, har Omegnens Bønder selv i disse besværlige Aar modtaget Laan hos de gode Borgere i Assens, saa helt elendigt har det egentlig ikke staaet til.

„DET SER UD, SOM HAVDE SVENSKEN VÆRET HER!“

siger et gammelt, fynsk Ord, der absolut ikke er opstaaet uden gyldig Grund, hvad det følgende let vil vise.

Den 30. Januar 1658 satte Svenskekongen Carl Gustav og hans Tropper Foden paa den fynske Ø, efter over Isen at have passeret Lillebælt. Det utrolige var sket, som det saa poetisk udtrykkes i et samtidigt Skrift: „Fordi Frostens stadig fortsatte, vilde Mars føre en særlig Slags Krig og tørfodet træde paa Neptuns hvide Haar.“ I Nærheden af Wedellsborg fandt Invasionen Sted, herfra var Vejen til Assens ikke lang, og Byen fyldtes da ogsaa omgaaende af plyndrende Soldater.

Til en Krig hører tre Ting: Penge, Penge samt atter Penge. Havde Borgerne ikke været klar over dette før, saa var i slig Henseende Svenskerne de bedste Læremestre, ustandseligt krævedes der ind, Vogne, Heste, Proviant, men først og sidst: Penge. Af alle fynske Købstæder skal Assens være den, der gik mest medtagen ud af Krigens Kværn, og den 30. Januar blev en Dato, der sent glemtes. Læs blot, hvad skrevet staaer i den gamle Beretning:

„Aar 1658 den 30. Januar er denne By meget jammerlig og forskrækkelig med Sværd og Vaaben totalt udplyndret. Ja, samme Plyndring er saa skarpt udført, at de havde hverken skaanet Kirken eller Skolen, Mands eller Kvindes Person, deres Klæder til de bare Legemer at afføre, saa man derefter i største Elendighed i den

haarde Vintertide maatte gaa nøgne og pjaltede paa Gaderne. Alle Heste og Vogne, som fandtes i den ganske By, bleve borttagne, hvormed det plyndrede Gods blev bortført, hvilke Plyndringer skete først af Rytteriet, siden om Natten efter af det ganske Fjendens Infanteri, som var saa mangfoldige, at alle Huse og Gader var slet opfyldte af dem; men foruden disse laa der mange Folk udenfor og omkring Byen.“ — — —

Paa denne Maade bliver det ved. Nogen helt paalidelig Vurdering af de Tab, Krigen havde paaført Assens, findes ikke. I en Indberetning fra Magistraten den 15. Oktober 1660 fastsættes Beløbet ganske vist til 55.919 Rdl. og 4 Mark, men dette Tals Paalidelighed er nok noget svævende. Hvis der kunde fremlægges Billeder af Byen, som den saa ud efter den svenske Razzia, havde man et godt Grundlag til Bedømmelse af Katastrofens Omfang, men et saadant Materiale eksisterer ikke, derimod tegner de gamle Tingbøger og Raadstueprotokoller hele Situationen graat i graat.

Det ene Hus efter det andet „ligger paa Held“ og truer Naboens, som det fremgaar af følgende Omtale af en Bygning, der „ligger paa Held og ikke vides, naar det nedfalder; har tilhørt Sal. Jacob Jørgensen og er nu øde, da det i sidste Fejde af Fjenden er nedbrudt og spoleret.“ Og dette er kun et enkelt Eksempel, lad os supplere det med den Udtalelse, som findes i den tyske Adelsmand von Werdiens Rejsebeskrivelse fra 1673, hvori det hedder: „Paa Fyn ankommer man til Assens, en lille Stad med ringe Kirke, helt igennem meget brøstfældig.“

*Vinterstemning i Maaløe's Gaard
paa Østergade*

Endnu fire Aar efter Krigen er Saarene langt fra lægt; et Syn, foretaget af fire udvalgte Mænd, skildrer Tilstanden i disse Ord: „Hvorledes Byen udi næste forleden Fejdetid er forringet, forvøstet og fordærvet fornemmelig den jammerlige Plyn-

Hjørnebygningen Gaasetorvet—Korsgade har staaet i Aarhundreder, og ser ud til at kunne gøre det i adskillige endnu

dring, som denne Købstad alene i dette Land overgik, nemlig at de udi Guds Sandhed haver befundet ni og firsindstve slet øde, forvøstede og fordærvede Gaarde og Vaaninger, som før Krigen skattede og kontribuerede, mens nu aldeles intet; den ringe overblevne Almue til største Skade og Nachdel.“ — Saadan var det indenfor Stadens Porte, udenfor stod det absolut ikke bedre til.

FOR BORGERNE

blev Livet i det følgende Aarhundrede i mangt og meget lig en Ørkenvandring, hvor der var langt mellem Oaserne. Slægtled efter Slægtled bar Efterkrigstidens Byrde som et tyngende Aag, Bygningerne forfaldt, og Havnen sandede til, mens Overfarten til Sønderjylland betjentes af maadelige Fartøjer, der gav rigelig Anledning til utallige Klager.

Saa mærkt er dette, det maaske sørgeligste Afsnit i Byens Historie, at da kongelige Majestæt lod udvise Tømmer fra Omegnens Skove til Havnens Udbedring, saa

nyttede denne Foranstaltning lidet, da Borgerne fattedes Vogne til Transporten. Hertil kom yderligere de store Brande, hvor Byens mange straatækte Bygninger gav Ilden næsten ubegrænsede Muligheder, da Brandvæsenet var i den elendigste Forfatning. Brandkompagniet var ellers imponerende nok, det bestod af en Styrke paa 72 Mand, der skulde betjene Stadens Sprøjter efter et Regulativ, som næsten var kinesisk, saa omhyggeligt vaagede det over hver enkelts Rang og Myndighed. Man kunde fristes til at tro, at en opstaaet Uenighed under Slukningsarbejdet skulde først bilægges, inden man med rette Iver fortsatte Offensiven mod Flammerne.

Sent fik Assens sit Brandvæsen paa Højde med Tidens Krav, endnu 1728 mente Byens vise Raad at kunne klare Spørgsmaalet med Advarsler, idet Borgerne manedes til Forsigtighed med Lys og Ild. Tobakken havde Myndighederne især et godt Øje til og forbød — som andetsteds — Piberygning i Gaardene, paa Gaden o. s. v.

Kun et enkelt Par af de mange Brande, der hærgede i Slutningen af det 18. Aarhundrede, skal omtales. I 1791 galede den røde Hane i Østergade, hvor to Gaarde og nogle Bygninger brændte. Vejret var stille, og som et Held i Ulykken standsede en tæt Regn Ildens videre Udbredelse, der — som det hedder — „truede Byen med Undergang“. Den ene af de nedbrændte Gaarde tilhørte Skipper Claus Johansens to Søstre, den anden Købmand Gumme Clemensen. Til Minde om denne Brand er der i Porten til Østergade 33 opsat en Plade med følgende Indskrift:

„Luen svæved,
Mennesket bæved.
Almagt bød, den faldt,
Vort Huses Vel det gjaldt.

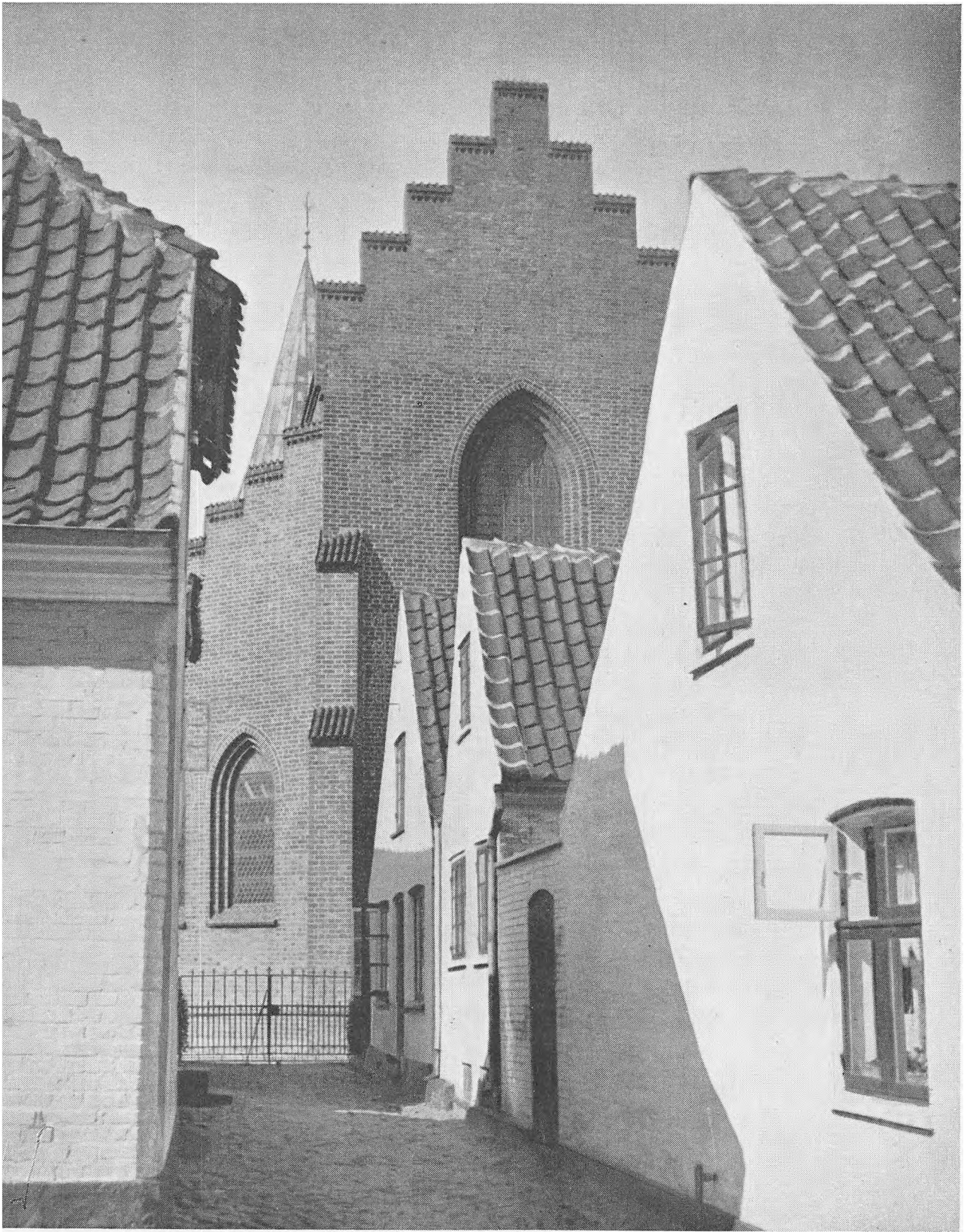
1791.

Et naadigt Forsyns Øje,
Fra det Høie
Afværg hver Rædsels Skygge,
Paa Gud vi bygge.
Ham ske Ære! Vi boe trygge.

1805.

G. Clemensen.

M. Clemensen, fød Biørn.“

KIRKEGYDEN

*med de smaa hyggelige Huse
i Ly af Kirkens monumentale Gavl*

Samme Aar brød Ilden ud i en lille Ladebygning udenfor Ramsherredporten, hvorfra den bredte sig med eventyrlig Hast. I alt brændte 9 Huse, deriblandt ogsaa Acciseboden. Her, som ved Branden paa Østergade, var det en Pyroman, der drev sit Spil. Denne, en fhv. Rytter paa 80 Aar, Joh. Fr. Langhoff, blev senere dømt til Døden. Henrettelsen fandt Sted paa Lundager Mark 16. Juli det følgende Aar. I den aarle Morgen skilte Bøddeløksens Hug Hovedet fra Kroppen, hvorefter begge Dele kastedes paa et brændende Baal. Det fortælles, at den gamle Synder ved Synet af den knitrende Ild og Røgen, der drev over Markerne, skal have sagt:

„Det bliver en varm Dag i Dag!“ — Og i denne Betragtning gav Situationen ham unægtelig Ret.

EFTER SVENSKEKRIGEN

fulgte en lang, fredelig Periode paa næsten 200 Aar, der ikke i særlig Grad var mærket af større Begivenheder. Livet i Assens gik sin stille, støtte Gang som en Flod, der roligt rinder i sit Leje. I 1808 oplevede Byen Spaniolernes Ankomst, det var Afdelinger af Regimentet „Asturien“, som i de første Dage af April indkvarteredes her og i Omegnen. Opholdet blev dog ikke af længere Varighed. da Regimentet senere drog til Nyborg, hvortil det ankom den 9. Maj.

„De magre Aar følges gerne af fede“ — siger et folkeligt Ord. Heldigvis stod denne Profeti atter sin Prøve, thi efter den lange Nedgangsperiode sporedes i første Halvdel af det 19. Aarhundrede en stadig stigende Fremgang, der vedblev uden Afbrydelse, til Krigen i 1864 foreløbigt standsede Udviklingens Vækst.

Treaarskrigen og „64“ oplevede Assens paa nært Hold; i Gaderne hørtes Klang af Vaaben, naar Soldaterne marcherede forbi, Lazareetterne var overfyldt af saarede, og paa Kirkegaarden stedtes de faldne til Hvile. Hertil er Billedet af begge Felttog det samme, men dermed hører ogsaa Ligheden op, da den Optimisme, der i det første ikke uvæsentlig bidrog til Sejren, fattedes komplet i vor sidste Kamp for Sønderjylland. Den bitre Fred, som blev Resultatet af denne, knugede maaske Assens mere end nogen anden dansk Købstad. Baandet med den sønderjydske Landsdel var brudt, og Dampskibsforbindelsen gik herefter i Staa. Et vigtigt Aktiv var tabt. Den fynske Hovedbanes Gennemførelse i 1865 betød for Assens et kedeligt Minus. Slag efter Slag tilføjedes Byen, der mere og mere følte sig som en isoleret Afkrog, fjernt fra det pulserende Liv.

MEN BØLGE FØLGER BØLGE

og med Firserne kom Oprejsningens gyldne Tid, hvor Baneforbindelsen over Tommerup blev aabnet, Havnen udvidet og forbedret, og da hertil yderligere kom Opførelsen af Svineslagteriet samt den store Sukkerfabrik, blev det umulige for en Gangs Skyld til Virkelighed, og „Solen stod op i Vest“ — som Direktøren for Fyens Disconto Kasse i Odense, Lorentz Bierfreund, udtalte ved de fynske Handelsforeningers Møde for et halvt Aarhundrede siden.

Med denne spøgefulde Bemærkning konstaterede Bierfreund som en Kendsgerning, at nu var det lille Assens atter en By, hvor Fremdrift og Initiativ bar Frugt. Jovist var der kommet nye Hjul under den gamle Vogn. Ogsaa Genforeningen bød selvfølgelig rige Muligheder. Assens—Aarøsund-Farten føjede nyt Opland til det gamle, bl. a. modtager Sukkerfabrikken nu ogsaa Roer fra Sønderjylland over Haderslev Næs. — — —

NAVN EFTER NAVN GLEMMES

enkelte indskrives dog i Historiens Bog — Peter Willemoës, Drengen fra Assens, fik sit heri, hvor det vil straale, saalænge Bølgen ruller mod Kyst.

Med sin kække Daad i Skærtorsdagsslaget den 2. April 1801 vandt han sig uvisnelig Hæder. Den unge Løjtnant, der med sine kun 18 Aar var betroet Ledelsen paa det Gernerske Flydebatteri Nr. 1, havde bidt sig fast under selveste Admiral Nelsons Flagskib, det kæmpemæssige „Elephant“. Det var David og Goliath, der mødtes. Enhver kender fra Skolebænken Slagets Forløb saavel som Nelsons Anerkendelse, da denne senere hos Kronprins Frederik anbefalede den unge Mand til Admiral.

Og herefter havde den glade Gut med det uforfærdede Mod sikret sig en varig Plads i alle danske Hjerter. Kort blev hans Bane, allerede faa Aar efter sluttedes den i Slaget ved Sjællands Odde 1808.

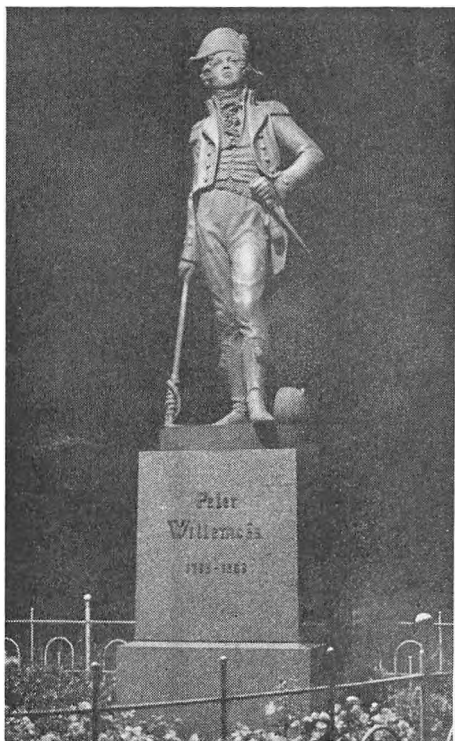
Med forstaaelig Stolthed mindes Fødebyen sin navnkundige Søn. Paa Banegaardsplassen er hans Statue rejst, her staar han, ung og slank som selve Symbolet paa den danske Ungdom, der aldrig giver op. „Komme, hvo der vil, jeg er parat!“ synes han at sige, mens han frejdigt løfter sin lille Opstoppennæse mod Sky.

Statuen, der er modelleret af Professor Peters, afsløredes den 11. Maj 1902, den

Dato, hvor Helten fra Kongedybet for næsten et Sekel siden fandt sin Død. Paa Mindedagen kranses Soklen Aar efter Aar af Vaarens skønneste Blomster.

MED TREKLØVERET

Dankvart Dreyer, J. A. Jerichau og Thorvald Niss har Assens ydet sit foreløbige Bidrag til Kunsten. De to første er samtidige, begge født 1816 som Sønner af brave Købmænd i Staden. Ligheden fortsattes, da de i en meget ung Alder viste værdifulde kunstneriske Evner, men derefter former deres Skæbne sig vidt forskellig. Jerichau vandt fuldtud den Anerkendelse, hans skønne Arbejder fortjente; til Eksempel kan anføres, at Assens hædrede sin store Søn ved at udnævne denne til Æresborger.

Peter Willemoes er Assens store Navn. Derfor har hans Fødeby ogsaa hædret Heltens Minde ved at rejse denne Statue, hvor han staar som selve Symbolet paa Ungdom og lysende Mod

Derimod bragte Livet ikke Dreyer Succes, træt og desillusioneret endte han sine Dage, kun 36 Aar gammel, paa den lille Gaard (maaske var det snarere et Boelssted), han ejede i Barløse. En senere Slægt har bedre forstaaet at værdsætte hans fine koloristiske Indstilling og sjæfulde Indlevnen i Motivet, som placerer ham blandt de bedste. Men var Dreyer en sart og skrøbelig Natur, er Th. Niss, der fødtes 1842, med sit blodrige, næsten robuste Temperament den absolutte Kontrast. I dennes kunstneriske Indsats gør især de ypperlige Landskabsbilleder ham fortjent til at omtales blandt de store. Forunderligt nok — kan man vel sige — var han aldrig inspireret af den frodige, fynske Natur, ogsaa paa dette Punkt kan ingen Lighed findes, da Dreyer med sine Lærreder Gang paa Gang gav Udtryk for sønlig Kærlighed til Fødebyen og dens Omegn.

SYNLIG MILEVIDT

*rager Assens store Kirke op over
den lille By*

BAG ASSENS PORT DET ÆG BLEV GJORT —

Danmarks ældste Botanikus, Peder Kylling, fødtes i den lille Bælt-By omkring 1638—40. Oprindelig havde han bestemt sig for Theologien, og — man vil vide — at han 1670 blev kaldet til Sognepræst i Højrup (Haderslev Amt), men at Kaldsbrevet, uvist af hvilken Grund, omgaaende kasseredes.

En Dag kom han alligevel paa sin rette Hylde, udnævntes til kongelig Botanikus, og i denne Stilling kom Fynboens medfødte Farvesans samt Blomsterglæde ham til Gode. Forøvrigt var han alle Dage en sær Patron, bedre kendt i Historiens Aarbøger end i Assens Krønike. Var Manden ejendommelig, er det barokke Mindedigt, hvormed den gamle Botanikus hædredes ved sin dødelige Afgang 1696, det ikke mindre. Her skal blot sidste Vers citeres:

„Det skrev jeg kort
med hvidt paa sort,
giv, Læser, det din Hylding!
Bag Assens Port
det Æg blev gjort,
vor Storprofessor Kylling.“

KIRKEN

De gamle Bygninger er Historiens tavse Vidner. Ældst er Kirken, der saa absolut er Stadens arkitektoniske Dominant.

Oprindelig var Kirken viet „Sct. Nikolaj“, de Søfarendes Helgen, senere blev den kaldt „Vor Frue Kirke“. Dens nøjagtige Alder kan ikke konstateres, men Biskop Jacob Madsen angiver den færdigbygget 1488. Trods en vis Lighed med den noget større Sct. Knud i Odense er Kirken her dog betydelig mere jævn i Stilen, Taarnet er ottekantet, maaske mere sjældent end egentlig skønt, og om Pyramidespiret kan vel det samme siges. Men over det festlige Kirkerum, som for nogle Aar siden blev hvidkalket, hviler en storladen Højhed, der stemmer Sindets Streng til Andagt og Ro.

Og nu lidt Tal. Kirkens Længde er 60 Meter, Bredden 20 Meter, medens Spiret rækker 47 Meter i Vejret. Bygningen er opført af røde Munkesten, i denne Forbindelse kan nævnes et heldigt Fund, der i 1928 i Købmand Fentz' Have afslørede

nogle Rester af Kirkens forsvundne Teglovn. Udenom denne var en Lervold med Pakning af Granitsten. Foruden Mursten fandtes ogsaa enkelte Tagsten, de saakaldte „Munke og Nonner“, sammen med forskellige Trækulsrester, væsentlig Eg og Hassel.

Men tilbage til Kirken. Altertavlen, der med sit rigt udskaarne Renaissancearbejde er fra Tiden omkring 1600, er skænket af Storkøbmanden Jens Mand og hans Hustru Karen. I 1826 prydedes den med et Maleri af Jes Bundesen. Bag denne, i Kirkens østlige Gavl, findes et stort, farvet Vindue med Assens Byvaaben i Midten, som Skomagermester I. I. Albinus i 1910 gav til Kirkens Pryd. Dette skønne Vindue, som er i Pagt med Middelalderens Mosaikarbejder, giver Rummet en egen Stemning og Skønhed. Neden for Koret staar en Daabsengel i Marmor af Billedhuggeren Jerichau. Den herlige Prædikestol med et sandt Fletværk af Udskæringer stammer fra det 17. Aarhundredes Slutning.

I den katolske Tid fandtes foruden Hovedaltret tillige flere Sidealtre, Sct. Birgittes, Sct. Carines, Sct. Gertruds samt et Helligkorsalter, hvor de forskellige „Vikarier“ flittigt læste Messer for de afdødes Sjæle, at disse bedre kunde klare Skærsildens svare Pine. Et lige saa enestaaende som fornemt Egetræsskab ses vedblivende i Kirken til Minde om denne Tid. Skabet, der i 1717 kaldtes „Kirkens Skab“ og stod under Klokkerens specielle Opsyn, brugtes til Opbevaring af Messeklæder, Alterdude m. m. Med Reformationens Komme fik imidlertid al denne Herlighed en brat Ende, og samtidig skænkedes Jorden, der hørte under de mange Altre, til Byens „Skolemester“ og Sognepræst. Epitafier, Ligsten samt en aaben Begravelse, der rummer tre gamle Kister, taler altsammen om Slægternes Gang.

KLOSTRET

Med Katolicismens synkende Sol forsvandt det Karmeliterkloster, der forbausende sent oprettedes i Assens, antagelig omkring 1500-Tallet. Meget kan ikke fortælles herom, man ved blot, at de hvidklædte Munke, nemt og praktisk, havde overtaget Stadens gamle Helliggeisthus samt alle dettes Midler mod til Gengæld at lade en ny Bygning rejse.

Resens Atlas viser, at der paa Firkanten mellem Strandgade, Strandgyde, Ramsherredgyde (det nuværende Havnegade) og Ramsherredgade har ligget et Sct.

Gertruds Kloster. Men det er ogsaa alt. Er Historien i dette Tilfælde tavs, kan dog stundom overraskende Fund øge vor sparsomme Viden. Saaledes da man i 1914 ved Gravearbejder under Ombygning af Ejendommen Strandgade 8 fandt store Mængder af Skeletter, Jorden var pakket tæt med gamle Knogler. At man stod overfor Klosters Kirkegaard er hævet over enhver Tvivl; Forfatteren Lauritz Maaløe beviser da ogsaa, at her har det Helliggejsthus ligget, der senere overtoges af Karmeliterne.

GAVLHUSET KORSGADE 11

er næsten samtidig med Slaget paa Øksnebjerg. Det er et af Stadens ældste, en Bygning, som indrammes af en snæver Slippe paa begge Sider. (I gamle Dage en Sikkerhedsforanstaltning mod de hyppige Brande.) Det tvende Stokværk høje Hus, hvis Skraastivere og Stolper er smykket med Halvrosetternes dekorative Mønstre, gør et stateligt Indtryk trods et skæmmende Kalklag, der snarest burde fjernes.

Østergade 11 er for den ældste Dels Vedkommende fra Aaret 1550, fra denne Tid er dog kun 2½ Fag synlige, da en grundmuret Karnap skjuler Resten. Knægtene har gotisk Snitværk, paa et Par af Stolperne findes Rester af den oprindelige Indskrift:

WELT · WO · DW · WILT ·,

der oversat lyder: „Du kan skabe Dig en Verden, hvor Du vil!“ — Et godt Raad, der altid vil have Ret og Gyldighed. Hjørnstedet Ramsherred—Ladegaardsgade, der ellers kunde være interessant nok, vansires af en Butiksudbygning, som aldrig burde have været tilladt her. Anderledes velbevaret ligger paa sin Kampestenssokkel den hyggelige lille Hjørnebygning ved Gaasetorvet — i Sandhed heller ikke nogen Aarsunge.

I Hotel Postgaarden er 8 Midtfag antagelig fra Tiden omkring 1700, de øvrige er sammen med Karnappen senere Tilføjelser. Postgaardens lange, røde Længe har foruden jævne Folk ogsaa huset adskillige Rangspersoner; hvad kunde ikke det gamle Hotel fortælle, skønt alt vel ikke var lige fornøjeligt. Vi giver Oberst Ræder Ordet, der i sine Erindringer noterer: „Jeg tilbragte Nytaarsaften 1848 stille og alene i den mørke og uhyggelige Postgaard i Assens.“ Men Obersten, der efter endt Julebesøg hos Familien i København, var paa Vej til Krigsskuepladsen, har sand-

synligvis set det hele gennem mørke Brillen, man kan just heller ikke sige, at Situationen indbød til lyse Betragtninger.

Paa vor Rundgang kaster vi et Blik ind i de gamle Købmandsgaarde, men først og fremmest standser vi ved Willemoësgaarden, Perlen blandt alle Perler i Assens, Peter Willemoës' Barndomshjem, der ligger midt paa Byens Hovedstrøg, opførtes i Aaret 1675 af Erik Nielsen og Hustruen, Anna Sørensdatte Leth. Usædvanlig smukt vedligeholdt er denne Bygning med sine smaarudede Vinduer og Baroktidens Snitværk, Gadebilledets allerfornemste Pryd. Den 11. Maj 1883 — Søheltens Hundreedaarsdag — indsattes i Muren en Mindetavle.

Alt dette er synligt for Øjet, men med Fantasiens indre Blik kan man se mere endnu, da befolkes den gamle Gaard af en svunden Slægt med Amtsforvalterens Søn, den kække Peter, der under Loftsbjælkerne tumlede sig i lystig Tagfat med sine Brødre, for sluttelig i et dristigt Spring at sætte ud fra Loftslugen, hvorefter han landede velbeholden paa Gaardspladsens toppede Sten.

Pokker til Fyr, den Peter! tænkte den værdige Amtsforvalter og rystede paa Hovedet med den hvidpudrede Paryk. Pokker til Fyr! tænkte senere de engelske Søfolk paa Kongedybet, da Assensdrengen gjorde Helvede hedt for den berømte Admiral. Ja, Pokker til Fyr! — — —

I 1913 købte Assens Kommune den historiske Gaard, der nu er fredlyst og stillet under Statens særlige Tilsyn.

Faa Skridt herfra ligger Brydes Gaard, et skønt Hus i italiensk Stil, rejst ca. 1780 af Storkøbmanden Bryde Holst. I Stueetagen har Assens Bank til Huse. Af det forsvundne bør nævnes de gamle Byporte, fire ialt. Synd og Skam, at hin interessante Rest af Byens Befæstning ikke fik Lov til at

Korsgade 11 — Assens ældste Borgerhus — er antagelig fra det 16. Aarhundredes Slutning. Huset, der er smykket med skønt udskærne Halvrossetter, indrammes paa begge Sider af en snæver Gyde

staa. Et Billede af Dankvart Dreyer, som viser Østerport, dokumenterer med al Tydelighed, hvilke Værdier Byen hermed har tabt.

SOM EN DØR MED FLERE LAASE

Enkelte af de gamle Gadenavne er lette og ligetil og kræver ingen Forklaring, men andre kan til Gengæld synes saa dunkle, at en længere Fortolkning er nødvendig, de er som en Dør lukket med flere Laase; den ene Nøgle efter den anden maa findes frem, før den endelig aabner sig helt.

Med Kindhestegade, et kuriøst Navn som Assens har fælles med Næstved, staar vi foran den omtalte Dør, da dette særprægede Navn er en Gaade, svær at løse. Men lad os forsøge. Paa Oldnordisk er Kindhest det spøgefulde Udtryk for en Ørefigen, at faa en paa Pusteren er analogt med dette, muligvis kan der herfra — med lidt god Vilje — naas til Forklaringen „Pustergaden“, altsaa: Smedegade. Det bør tilføjes, at dette Navn aldrig fulgte Foranderlighedens Lov, men stadig i de skiftende Aarhundreder har hævdet sin oprindelige Form.

Ramsherred og Kattesundet er Navne, som allerede er omtalt under Svendborg, men Ladegaardsgade har Assens helt for sig selv. Oprindelig hed den Laargade, der betød Baggade, og som saadan fungerede den i sin Tid for de store Gaarde paa Østergade. Nogen Tilknytning til Fattiggaard findes altsaa ikke, hvad i første Øjeblik ellers var fristende at tro. Korsgade kaldtes forhen Tvergade og herefter Laurids Kierumgaardsgade, det sidste formedelst en Mand af dette Navn var bosat her. Hvis der engang i Badstuestræde havde ligget en Badstue, var der god Mening i Tingene. Det har imidlertid aldrig været Tilfældet. Resen skriver Bassestræde, senere dukker Barsellstræde op, og i 1787 Bastianstræde. Først efter 1801 møder vi det nuværende Navn.

I Nærheden af Kattesundet skal i gamle Dage have ligget et Par Haver, Nørs Have og Livsens Have, især det sidste Navn lyder helt forjættende. — — —

DET FRISKE PUST OVER ASSENS

kommer fra Havnen. Hvad denne har betydet for Byen skal ikke her gøres op. Men By og Havn hører uløseligt sammen, og derfor vil Assensborgeren paa sin Tur altid „vende Molen“.

LADEGAARDSGADE

med de karakteristiske gamle Gaulhuse

Smukt er der i Assens, den gamle Kirkegaard, der i Terrasser ligger saa hyggeligt paa Skraaningen ved Aaens stillestaaende Vand, det nydelige Skov anlæg, som fører ud til Kaals Mølle, alt dette, og meget mere, er med til at skabe Byens Idyl. Fra Bankegyden ser vi tilsidst ud over den lille By med de røde Tage, Havnen og det blanke, blaanende Bælt, bag hvilket i det fjerne skimtes Sønderjyllands Kyst, et Syn, der inspirerede Digteren Nikolaj Bøgh til disse Linier:

„Dejligt er der paa Sommerfart
gennem de danske Lande,
allerdejlignst jeg tror dog snart
ved Assens smilende Strande!“

*Saa dristig som Ungdommens Tanke
sig tegner mod Vaarhimlens Blaa
paa Piller som Vagtposter ranke
den Bro, der for Slægter skal staa
og vidne til Tiderne silde
om Haandens og Aandens Snilde.*

*Thi her i Aartusinder mange
i Vinter, i lysende Vaar,
i Tider for Folket saa trange
saavel som i solgyldne Kaar,
mens Sten imod Strandkanten skure,
drog Bæltet sin blinkende Fure.*

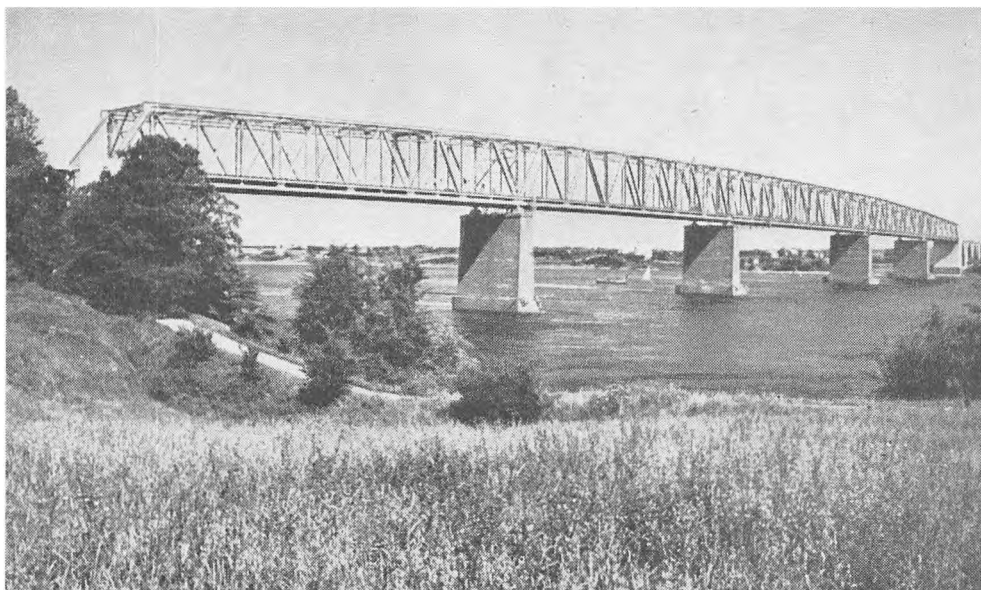
*Og her gennem Strømmene stride
fra Snoghøj, fra Middelfart By,
som Maager paa Vingerne hvide
drog Baade fra Tidernes Gry,
hvor nu gennem staalblanke Buer
vi Lyntogets Vidunder skuer.*

*Det Tegn den for Folket skal være
paa Samlingens styrkende Baand,
at Danske som forhen med Ære
vil enigt i Fædrenes Aand
beskærme vort ældgamle Rige,
vort Øland med Bælter og Vige,*

*med blanke, med blaanende Sunde,
med Bøgen i Løvspringets Skær,
med Bakkerne lave og runde,
med alt, som vort Hjerte har kær,
at vi maa dets Fremtid bære,
som Veddet, der Baalet skal nære.*

Olaf Wentrup

Foranstaaende Digt er skrevet i Anledning af Lillebæltsbroens Indvielse den 14. Maj 1935.

Lillebæltsbroen er med sine monumentale Linier den ny Tids Vartegn i det gamle Middelfart

MIDDELFART

Skønt er der paa Fyn, men skønnest maaske ved Middelfart, den gamle By ved Bæltets smalleste Løb. De blaanende Bølger og den sølvskinnende Bro, Kongebroskovens høje Bøge, Hindsgavl samt Fænø med det smilende Sund er blot nogle af de Enkeltheder, der tilsammen gør Stedet her til Juvelen i den fynske Krone.

Fra Arilds Tid var det Færgefarten, som knyttede Baandet mellem Jylland og Fyn, men med Broens Aabning den 14. Maj 1935 blev denne Ø landfast med det europæiske Kontinent, og Middelfart kom — som ingensinde før — til at ligge ved en international Hovedrute. En ny Tid var inde.

Dag og Nat suser Togene, de gungrer i svimlende Højde over Broens staa-blanke Spor, Skinnerne synger, mens Strømmen af Rejsende som Trækfugle flyver forbi. Samtidig passeres den af Fodgængernes og Cyklisternes Hærskare, og nu, hvor Bilerne efter Krigens onde Aar atter begynder at gøre sig gældende, vil Billedet af Trafikken lidt efter lidt nærme sig det normale. Men først den Dag, hvor Dæk og

Benzin tillader fri Udfoldelse, kan den stige til en svulmende Flod, og de sindrige Tælleapparater ved Restaurant „Broen“ faar travlt paany.

Ja, Middelfart er i Dag Broens By. — — —

HISTORIENS VIDNESBYRD

om Middelfart er mangfoldige, og alle understreger tilfulde Byens Betydning som Overfartssted, her hvor Fyn og Jylland mødes. Eller sagt paa en anden Maade: Det er Grundtonen i Melodien, den, der uforanderlig er den samme, og som atter og atter klinger igennem i Tidernes Gang. Selve Byens Navn kan herom bære Bud. I Kong Valdemars Jordebog hedder den saaledes Mæthelfar, som — kort og godt — betyder det mellemste Færgested. Altsaa har her været to andre, men hvilke?

Sandsynligheden udpeger Fønsøre mod Syd og Strib i Nord, men den korteste og tillige mest benyttede Vej har sikkert været midt imellem. Derfor bar ogsaa Middelfart sluttelig Sejren hjem. I Egnens Dialekt blev Navnet til Meilfar; da meil er det samme som kort eller lille og utvivlsomt hentyder til den ringe Bredde, som Bæltet har paa dette Sted, er der jo god Mening i dette. Det samme kan siges om Byens Vaaben, der viser et Skib paa Fart over krappe Bølger.

Allerede fra de ældste Tider taler Beretningerne med al Tydelighed om Middelfarts strategiske Værd. Til Eksempel kan oplyses, at førnævnte Jordebog anfører Byen som kongelig Ejendom. Unægtelig ogsaa en betryggende Tanke for Kongen at vide Kontrollen med denne vigtige Nøglestilling sikret. Til Værn for sine Interesser lod han derfor den Borg bygge, hvoraf man mener at have fundet Spor ved Kirkegaarden i Byens vestlige Del.

TO GANGE

bar Bæltets Bølger danske Konger paa Flugt. — Den første omtales i Knytlinge-saga, der fortæller om Kong Knud, der forfulgt af de oprørske Vendelboer passerede Bæltet den 9. Juli 1086, og derefter, i Spidsen for Hirden, fortsatte Ridtet til Odense, hvor han fandt sin blodige Død foran Altret i Albani Kirke.

Aarhundreder senere, Natten mellem den 23. og 24. Januar 1523, foretog Christian den II sin historiske Færgesfart. Sindsoprevet, uden at vide hverken Maal eller

Med, satte Kongen „20 Gange frem og tilbage over Medelfarsund“. Med lammet Sind og Vilje sad han den kolde Vinternat frysende i Skuden, som snart vendte Stævnen mod Øst, snart mod Vest, mens Bølgesprøjtet slog over Rælingens Rand. Et Symbol paa selve Haabløshedens Apotheose. Men ogsaa hin Skæbnenat fik Ende; da det gryede ad Dag, fortøjedes der ved den fynske Kyst, og Kongen vaklede træet i Land.

I Middelfart opholdt Christian den II sig en lille Maaned, en Tid, der var ladet med den dramatiske Spænding, som udløstes med Kongens Fald. Under Opholdet skal han have boet i Hjørnegaarden paa Algade (det nuværende Grønnegade), som Borgmestrene af Slægten Bang har ejet. Herfra skikkedes Brev efter Brev, hvad Kongen bestemte det ene Øjeblik, ændredes i næste, mens han Gang paa Gang grublede over den jydsk Adels Opsigelse, der saa eftertrykkeligt satte ham Stolen for Døren. Enkelte Breve er bevaret, dateret Middelfart den 3. og 4. Februar. Et af disse, som Kongen egenhændigt har skrevet til Dronningen, er et gribende Vidnesbyrd, præget som det er af Tidens Uro og Tvivl. Først har en Skriver efter sin Herres Diktat meddelt forskellige praktiske Oplysninger, men derefter tilføjer Kongen impulsivt:

„Min kere husfrue mo vide, at her er eet underlig regement, og skylde the engen therfore uden mor Sybret. Thi bede vi ether kerligen, at I tager hinne thill ether ok sigc hinne, at hun holler munnen, ok lader henne bliffue paa slottet till vi komme, ellers kand ske the farer verre met hinne end the førre haffuer. Forsømmer ikke thet, saafrem I ville, vi skal komme hjem met hele hudt — — —

Christiern.“

OG NU I KORTE RIDS

Byens Historic. De ældste Privilegier, der kendes, er fra 1496, udstedt af Kong Hans; dog havde Middelfart allerede dengang længe nydt Købstadsrettigheder og Hævd. Man mener at vide, at saa tidligt som i 1200'erne var dette Tilfældet.

At Byen laa paa en udsat Post, fik Borgerne ofte Lejlighed til at erkende, saaledes da den Aar 1287 blev hærget og afbrændt af Kongemorderne fra Finderup. Ni Aar efter gik det mere fredeligt til ved det Møde, Erik Menved her havde med Erik Præstehader, ligeledes da samme Konge i 1306 samt 1310 samledes med sine Brødre, Hertugerne Valdemar af Sønderjylland og Erik af Langeland.

Men med Niels Bugges Drab 1359 blev Byen Skueplads for en Begivenhed, der som ingen anden satte Sindene i voldsomste Bevægelse. Niels Bugge sammen med to andre Stormænd, Ove Stigsøn og Peder Hvide, havde været i Slagelse til et Møde med Valdemar Atterdag; paa Hjemvejen blev de myrdet i Middelfart af nogle Færgemænd, som skulde have ført dem til den jydsk Kyst. Som det hedder i Folkevisen:

„Herre Krist give de Melfar Skam:
de vog Hr. Bugge, den velbyrdig Mand.“

Længc maatte Borgerne bøde for dette Drab. Lige til 1874, mere end i 500 Aar, tyngedes Drabsmændenes Ejendomme i Vestergade af en Afgift, kaldet „Blodskyld“ eller „Buggespenge“. Saadan sonede Slægt efter Slægt Forfædrenes Brøde. Ogsaa Sagnet om de røde Valmuer, der groede saa frodigt paa selve Mordstedet, vidste at holde Fantasien i Aande.

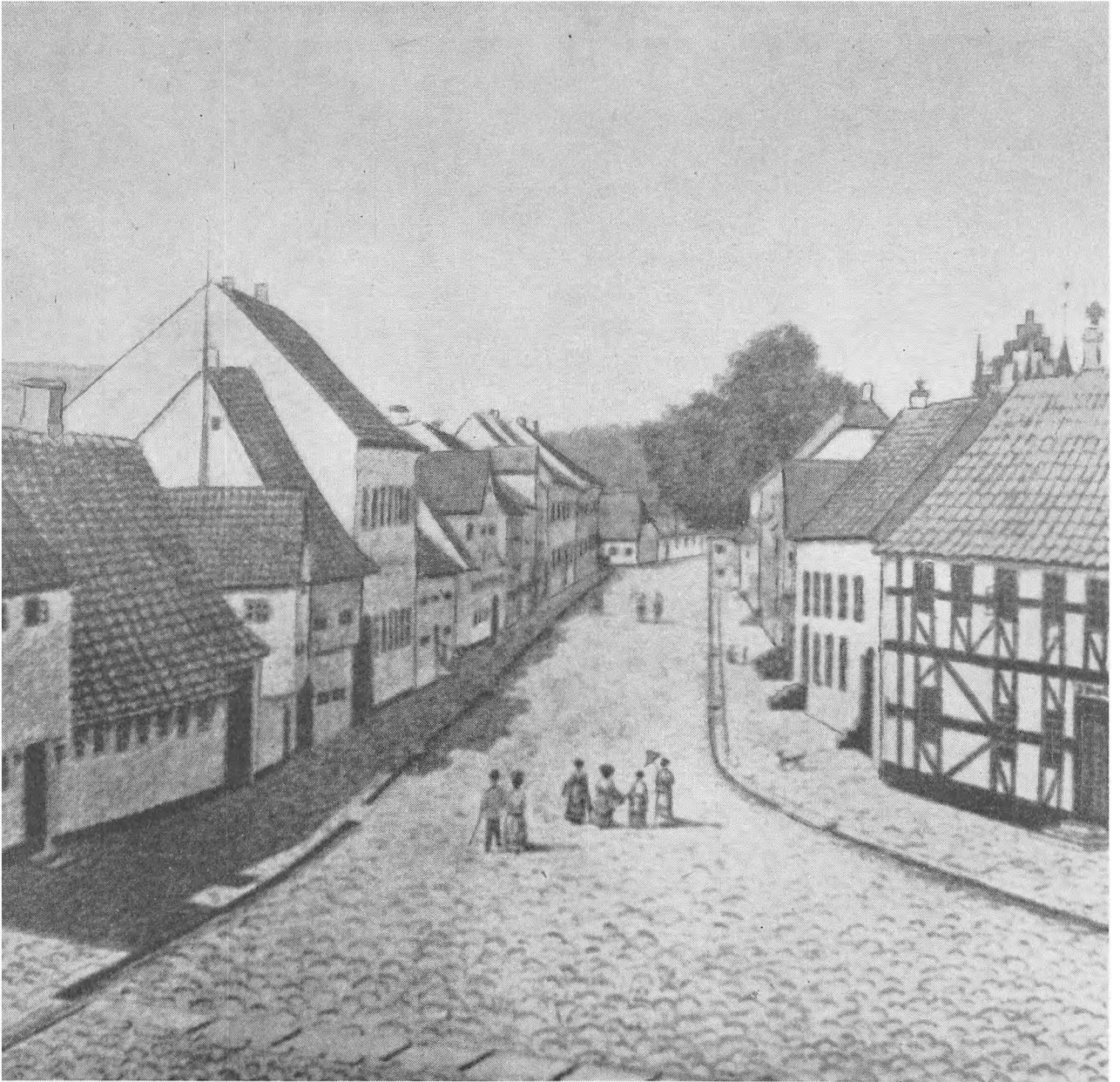
Med Datidens Storpolitik som Baggrund opstod senere det Rygte, der udpegede Valdemar Atterdag som den virkelige Ophavsmand. Mere og mere mente Folket, at var Færgemændene Vaabnet, var Haanden Kongens. Harmen steg som en Bølge saa stærk, at Valdemar tilsidst maatte fri sig med Ed. Herom staar skrevet i den sjællandske Krønike:

„Knud, Niels Bugges Søn, saa en lang Tid i Kongen sin Faders Drabsmand, men Kongen rensede sig højtideligt sammen med sin Søn og flere Riddere og hævdede, at han aldrig ved Raad eller Hjælp o. s. v. havde haft Del i Drabet i nogen Maade, men stedse vilde være en Fjende af Niels Bugges Drabsmænd.“

Trods alt, Mistanken hang længe ved som en Burre, svær at blive kvit.

AD KONGEVEJEN

gik Strømmen som en Flod, snart stigende, snart dalende, men altid i ubrudt Bevægelse. Og Middelfart, der var Bindeleddet mellem Øst og Vest, blev derfor Vidne til mange af Historiens Begivenheder, hvor Lys og Skygge skifter som Dag og Nat. Som f. Eks. i 1557, hvor Staden fik fornemt Besøg, da Kurfyrst August af Sachsen red ind i Middelfart, hvor han vilde „tøve“ for Natten. Den høje Herre, som var ledsaget af et stort Følge med over 500 Heste, havde besøgt sin Svigerfader, Christian den III, i København og var nu paa Vejen hjem. Sjette Februar, to Aar efter,

ALGADE SET FRA TORVET

*op mod Kirken omkring Midten
af forrige Aarhundrede*

førtes Christian den III.s Lig fra Koldinghus til Middelfart, hvor Ligtoget „tøvede“. Hestetramp og Vaabenklirren hørtes overalt i de gamle Gader, hele den fynske Adel var tilsagt, og Følget blev saa anseeligt, at man maatte rekvirere Skuder fra Assens til Assistance, for at alle kunde komme over i rette Tid.

Men alt blegner dog fuldstændig mod det Rykind, som Christian den IV.s Krøning 1596 gav Anledning til. Ved denne Lejlighed kom nemlig Hertug Hans af Sønderborg med sin Gemalinde foruden Ægteparrets fire Sønner og Døtre samt Svigersønnen, Fyrst Rudolf af Anhalt. Af andre fyrstelige Personer kan nævnes Hertug Johan Adolf af Gottorp, dennes Moder, Hertuginde Kirstine, de tvende Hertuger af Lüneborg, Pfaltzgrev Wilhelm og endelig Gesandterne fra Lübeck og Hamborg. De høje Herskaber var tilsammen ledsaget af ca. 350 Personer.

Selvfølgelig var det ikke Smaating af Fødevarer, der skulde skaffes, for at saa mange Munde kunde mættes. Ufatteligt, at den lille By evnede at løse dette Problem. Desuden krævede Traktementet rigeligt med Drikkevarer, hvorfor der til Lensmanden paa Hindsgavl skikkedes Bud efter 20 Amer Vin (der svarer til næsten 1950 Liter), saa egentlig Tørst har ingen behøvet at lide.

NAALEN SVINGER I HISTORIENS KOMPAS

da de oprørske Raader paa Landstinget i Viborg den 20. Januar 1523 opsagde Christian den II Huldskab og Troskab.

Ogsaa paa Fyn var Stillingen vanskelig, det gærede i mange Sind, men i Middelfart sluttede Borgerne sig endnu loyalt til Kongen, som altid havde været Menigmands Ven og Beskytter. Men naturligvis blev der alligevel gjort, hvad gøres kunde, for at hindre, at Oprørsbevægelsen forplantede sig over Bæltet. I den Anledning anmodede Befalingsmanden Eiler Bryske om at faa en Bark sammen med et Par Jagter sendt til Middelfart. Den, der beherskede Overfarten, havde Nøglen til Fyn i sin Haand.

Trods alt, Smitten bredte sig, og nogle Budskaber fra Oprørerne var allerede oplæst i Byen, hvorfra de med Lynets Fart naaede ud til vide Kredse. Men endnu stod den fynske Adel fast. Dog, hvorlænge? Den 2. Marts 1523 havde Bryske tilligemed Høvedsmændene Jakob Hardenberg og Peder Jacobsen indkaldt til Møde i Odense, hvortil Ridderskabet, Borgmestre og Raadmænd fra hver enkelt Købstad

var indbudt. Resultatet af Forhandlingerne blev absolut gunstigt, da alle søm een svor at være Christian den II lydige og tro.

Fire Dage efter samledes Bryske i Middelfart med „borgmesther, radit (Byraad) og Almuen paa radhuset“. Hensigten med dette Møde var dobbelt, dels at lodde Stemningen, dels opflamme Borgerne til Modstand samt formane dem til fortsat Troskab overfor deres rette Herre og Konge. Desuden krævedes alle Fartøjer fjernet fra Bæltets Nærhed, for at ikke de jyske Oprørere ved eventuel Landgang kunde disponere over disse. Skønt Mødet forløb paa bedste Maade, da Deltagerne i Fællig gjorde gode Miner til slet Spil, var Udviklingen dog i Skred, og alle forlod Christian den II.s synkende Skude. Kort efter red Bryske ned til Stranden og saa her et Syn, hvis Mulighed han vilde have forsvoret en Time i Forvejen. Forræderiet var aabenbart, det var som en Flamme slaaet ud i lys Lue, thi — som han selv skriver:

„Alle færgener, skuder og bothe roedes alle herfra landet til Jutlandet. — Og tha vill jæg vell trov, at haffte jæg tøget en half tyme længher i byn, tha haffte borgerne i Middellfar grebet mæg ok ført mæg offuer til Juderne, thi jæg haffte ikke mer end jen sven ok jen dreng met mæg.“

Og dermed var Middelfart tabt for den gamle Konges Sag.

BORT DA FLØJ DEN GAMLE ØRN —

Efter at Christian den II den 13. April 1523 havde forladt Danmark for i Udlandet at skaffe Penge til en Hær, hvormed Oprøret kunde knuses, fulgte herhjemme en Brydningens Tid. Samfundet knagede i sine Fuger, mens aandelige og verdslige Interesser stod hinanden haardt imod. Under Frederik den I.s Regering fæstnede Adelen sin Magt, trange Tider oprandt for Borger og Bonde.

Som skrevet staar i den gamle Vise:

„Bort da fløj den gamle Ørn,
alt med sine Unger smaa;
de andre smaa Fugle de fløj saa vide,
de vidste dennem ingen Raad.“

Ganske vist forløb de følgende Aar ret roligt, men Ilden var dog langt fra slukket, den ulmede kun, og en Dag kom det endelige Opgør med Grevens Fejde. I denne

havde Fynboerne ublide Kaar, mens de rivaliserende Parter sloges om Magten og Æren. Middelfart blev baade plyndret og brandskattet; saaledes maatte Byen i 1534 til Grev Christoffer udrede 200 Lod Sølv, senere fik Skruen en Omgang til, da der yderligere skulde betales 1000 Gylden. En Tid holdt ogsaa Johan Rantzau Byen besat.

Den 25. Marts 1535 udstedte Middelfart Hyldingsbrev til Kong Christian den III. Aaret efter faldt København efter lang og haardnakket Modstand. Der var atter Fred i Danmark.

KORS OG KRONE

Fra disse Ufredstider stammer formodentlig det Fund, der den 3. Oktober 1933 bragte nogle rige Minder fra Christian den II.s Tid for Dagens Lys. Anledningen var som sædvanlig et Tilfælde. Under Ombygningen af en Ejendom paa Torvet stødte Arbejderne, ved Udgravninger i Grunden, paa en Krone og et Kors, begge Dele fra Middelalderens sidste Aar.

Som Danefæ opbevares den i Middelfart i 1933 fundne Brudekrone samt Kors med Kæde i Nationalmuseet. Billedet viser de Kopier, der i lueforyldt Sølv, vel nok er By-Museets fornemste Seværdighed

Kronen, et pragtfuldt Stykke Kunstindustri, antoges i første Øjeblik for at være selve Christian den II.s Kongekrone, gemt her, mens Uvejret rasede over Land og Rige – og siden glemt. Denne Hypothese maatte dog hurtigt forlades, slet saa spændende var Fundet alligevel ikke. Derimod er det mere sandsynligt, at Krone og Kors, der er af skønt, lueforyldt Sølv, hidrører fra Middelfart Kirke, hvor de har prydet en Helgen- eller Madonna-Statue. Urolige Tider, maaske Reformationens Konfiskation af Kirkens Rigdomme, er muligt Aarsag til, at disse kostelige Genstande blev skjult. Spørgsmaalene, der melder sig ved en saadan Lejlighed, er mange og forskellige.

Der er Stemning over dette Maleri af Brogade i 1880'erne. Paa Hjørnet en Klynge Fiskere, der diskuterer Dagens Begivenheder — store, som smaa

Men man kan vist roligt fastslaa, at Kronen har været udlaant til Stadens Bryllupsfester, hvor den unge Brud har baaret dette straalende Smykke paa sit Livs største Højtidsdag, mens Korset glimtede paa Brudgommens Bryst.

Fire Aarhundreder er forløbet, og i dette lange Spand af Aar har Jorden dækket disse Klenodier, der nu atter er kommet til Ære og Værdighed. Nationalmuseet har givet dem en fortjent Hædersplads i en Montre, helt for sig selv. Ganske vist har Museet tre Brudekroner i Forvejen, men ingen, som i Ælde og Skønhed er Middelfartkronens Lige. Samtidig har denne et Fortrin endnu, nemlig ved at være

dansk, hvad ingen af de andre er. Og Middelfart Museum modtog til Erstatning en nøjagtig Kopi, en anonym Borgers smukke Gave til sin By. Hvor selve Fundet skete, ligger nu en Café, der — meget apropos — bærer Navnet „Guld kronen“.

„DENNE BRO

som Gud har lagt over Havet for mig og min Hær!“ Med disse Ord hilste Svenskekongen, Carl Gustav, fra Jyskekysten det isdækkede Bælt. Ingen Hindring spærrede ham Vejen frem.

Jylland var fast i Kongens Haand, nu kom altsaa Turen til Fyn. De svenske Tropper satte sig i Bevægelse, den 30. Januar 1658 marcherede 12.000 Mand over Lille Bælt, det store Spil om Danmarks Skæbne var begyndt. Overgangen, der fandt Sted fra Hejls til Iversnæs, blev gennemført uden større Uheld, kun to Rytterkompagnier gik tabt sammen med Kongens tomme Slæde, der med sit Hesteforspand havnede paa Bæltets Bund.

Middelfart maatte Kongen dog gaa udenom; her var Isen usikker og Strømmen for strid.

Tunge Tider fulgte, Fjenden hærgede og plyndrede; afbrændte Gaarde, Landsbyer samt ilde medtagne Købstæder var det Billede, Danmark frembød, da Krigen sluttedes i Aaret 1660.

Men ogsaa i Nødens Stund havde Danmark Venner. I Efteraaret 1658 trængte de første Lysstråler gennem det Skydække, der saa længe havde formørket Himlen, da i Oktober vore saakaldte Hjælpetropper kom til Fyn. Herom noterer Holberg:

„1659. Eberstein, som med de allierede Tropper marcherede mod Middelfart Sundet, landede ogsaa lidet derefter paa den anden Side af Fyen, med 4 Regimenter Keyserlige, ligesaamange Brandenborgske, 600 Danske Dragoner, 1000 Ryttere og 600 Polakker. Alle disse Tropper blev transporterede udi 3 Dage uden Forlis af en eneste Mand, thi de svenske, som vare udi Middelfart, og udi deres Forskantzninger langs med Strandbredden, toge Flugten, og lode udi Stikken 30 Canoner, samt anden Krigs-Forraad.“

Da Feltmarskallen, Hans Schack, indledte sin Landgang ved Kerteminde, maatte Svenskerne i største Hast samle Tropper i dette Afsnit, derved svækkedes Fronten

andetsteds, hvilket gav Anledning til to Middelfart-Fiskeres kække Bedrift, hvorom her skal fortælles.

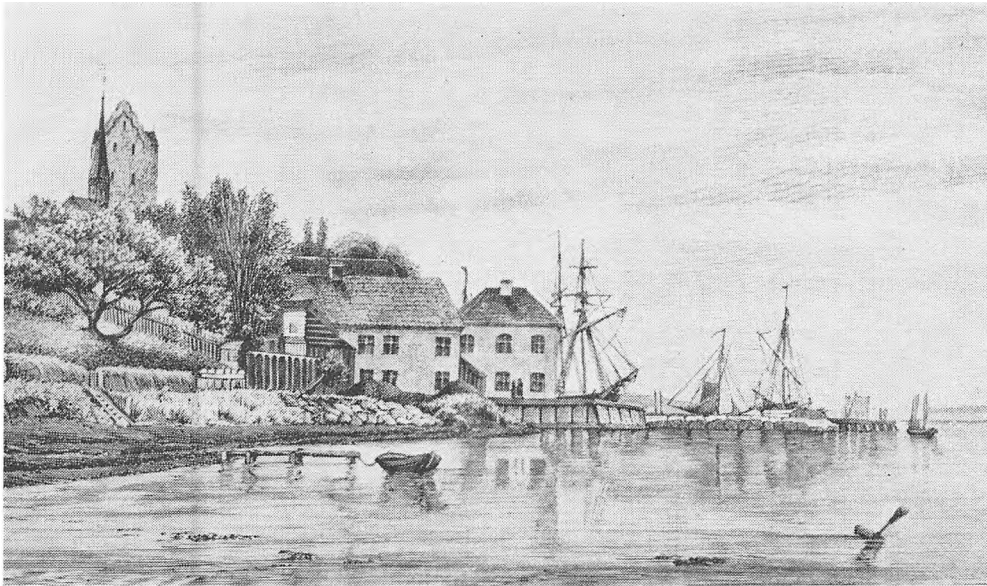
De paagældende, Peder Amonsens samt Iver Ingolfsen, satte dristigt i Nattens Mulm og Mørke i en lille Baad til Snoghøj, hvor de fik Foretræde hos Eberstein, som orienteredes i Situationens Forandring. Da den fynske Kystlinie bevogtedes strengt af svenske Vagtposter, var det altsaa med Livet om Indsats, hin Daad blev øvet. Belønningen udeblev heller ikke, d. v. s., det er maaske for meget sagt, for ganske vist lovede kongelig Majestæt dem 100 Rdlr. hver, men derefter syntes Sagen at gaa i Staa, da det trak sørgeligt længe ud med de rare Penges Ankomst. Ja, end ikke ved Krigens Slutning var Beløbet modtaget. I den Anledning erindrer de i en Skrivelse, dateret 4. Januar 1661, om det givne Løfte. Heri hedder det bl. a.: „At de haffuer vouffit och eventyret /: fra de svenskes Regiment, der det oprød og gik fra Medelfar till och imod Feldtmarschall Schack, som da stod med Armeen ved Kerteminde :/ haffuer vi oss med een Baad fra Fyen offuer till Jüdland till Feldtmarschallen Eberstein begiffuet och samme adviserit och trotlig forkundskabet.“ Stadig forblev Resultatet negativt, først efter nogle Maaneder senere at have rykket paany, kronedes Anstrengelserne med Held. Men da havde ogsaa selve Slotskammeret grebet ind. — —

Et Sagn fra Svenskekrigens Dage beretter, at General Wrangel havde bestemt, at Middelfart skulde lægges øde med Ild. Saa galt gik det imidlertid ikke. Det onde Anslag blev lykkelig afværget ved en gammel Kones Offersind og Samfundsfølelse. Denne, Borgmester Claus Madsens Enke, Ane Clausdatter, samlede alle sine Kostbarheder og bar dem ud til Fjenden, som stod udenfor Byen.

Sagn er Sagn, men notorisk er det, at Svenskerne skaanede Middelfart. Da Krigen var endt, havde Middelfart selvfølgelig delt Skæbne med de øvrige fynske Købstæder. I Med- som Modgangs Dage var alle i samme Baad, mens Historiens Begivenheder som Bølgeringe forplantede sig fra By til By.

STRENGE TIDER

fulgte. Den Smule, Fjenden havde skaanet — eller rettere — overset, blev hærget af Brande; hertil kom yderligere de voldsomme Epidemier, der dengang altid var Krigens tro Følgesvend. Derfor blev Middelfart ogsaa en fattig By; i 1672 var Ind-

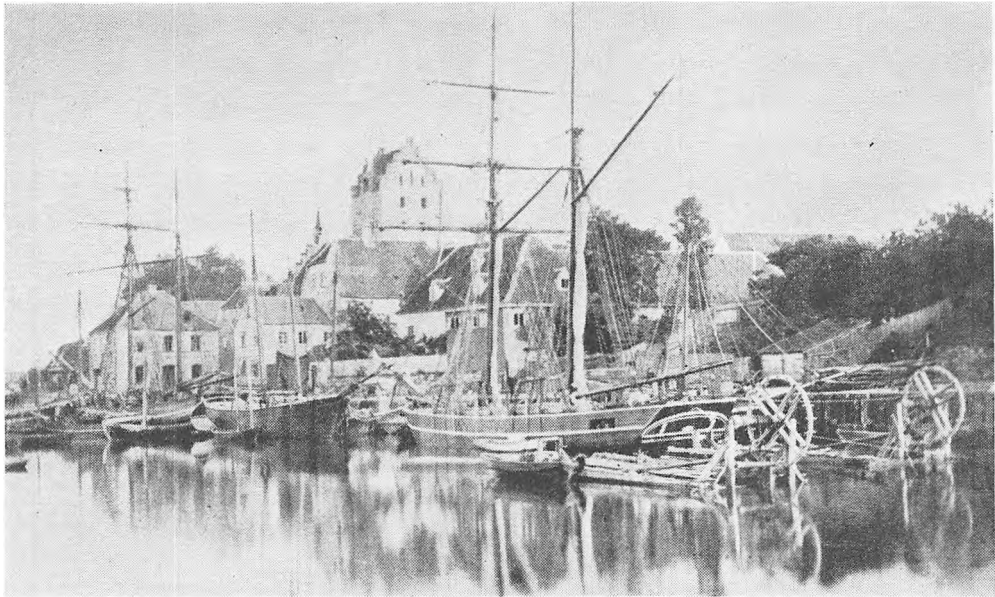

Parti fra Middelfart Havn 1864

byggertallet reduceret til 735. Og dette Tals Stigen eller Fald viser Byens økonomiske Status med samme Sikkerhed, som Stuens Barometer registrerer Vejrligets Foranderlighed. Tilbagegangen skyldes flere Aarsager, f. Eks. den i 1651 etablerede Færgerute mellem Frederiksodde—Strib, ligeledes, at Middelfart fire Aar senere mistede Strømtoldstationen, der flyttedes til den nye By. Et føleligt Tab, da ca. 600 Skibe aarlig søgte ind for at klarere og tolde.

Frederiksodde tildeltes af Frederik den III den ene Gunstbevisning efter den anden, og ikke faa paa Middelfarts Bekostning. Bl. a. skulde fra 1661 Færgeriet til Snoghøj overføres til Rivalen. Men i Praksis fik dette Kongebud ingen Betydning, da den gamle Færgefart vedblev paa sit vante Sted og klarede sig udmærket, al Konkurrence til Trods.

Medens den nye By paa Bæltets anden Side fremdeles soledes sig i Kongens Naade, gik det uafbrudt nedad Bakke for Middelfart. Saa daarligt var Byen stillet, at den i 1696 maatte sælge en ikke ringe Del af Byjorden til Hindsgavl Gaard og Gods; da Forholdene senere bedredes, og man ønskede at købe det solgte tilbage, var denne Mulighed dog udelukket.

Gammelt Fotografi af Havnen med Kirkens massive Taarn i Baggrunden

„Fælles Skibbrud trøster,“ siger man gerne, og det var da heller ikke Middelfart alene, der dengang befandt sig i Bølgedalen, thi for alle danske Byer betød disse Aar en Krise, hvor Fattigdom og Haabløshed bredte sig overalt.

BYFOGDENS BERETNING

I det 18. Aarhundrede var Middelfart ogsaa ude for svære Storme. Fra Aaret 1735 har man i Byfoged Niels Olsens Beretning om Byens økonomiske Stilling et Billede, der er saa slet som muligt.

Den gamle Byfoged, som selv kæmpede med trange Kaar, har maaske, for at undskylde sin egen prekære Tilstand, malt Situationen med vel rigelig Anvendelse af mørke Farver:

„Byen bestaar ungefehr af 160 Indvaanere med Enker og aftakkede Folk inclusive, hvoraf $\frac{3}{4}$ Part ere fattige, og iblandt mange forarmede, der ernærer sig af lidet Agerdyrkning, Vognmandskiørsel, Handverkere, Fiskeri og Daglønnere.“

Derefter nævnes Tabet af Strømtoldstationen, endvidere: „Her findes ingen Køb-

mandslaug, men her er dog 11 Mand, som handler lidet, de fleste i maadelig og nogle i slet Tilstand. Skomagerlauget bestaar af 11 Mand; de fire deraf synes at være i maadelig Stand, men de øvrige forarmede.“ Haandværkernes Tilstand omtales ligeledes som slet, desuden er to Trediedele af Indvaanerne saa fattige og forarmede, at de ikke engang ejer Græsning til en Ko. Tilsidst fremhæves enkelte af Aarsagerne til al denne Elendighed, f. Eks. den sidste langvarige Krigstid med deraf følgende Skattekrav, de store Indkvarteringer samt endelig forskellige smitsomme Sygdomme, navnlig den frygtede Pest, der i hine Tider kunde ride de smaa By-samfund som en Mare. — Lyspunkter er ikke at finde.

At Byfogden havde vægtige Grunde til Pessimisme, skal villigt indrømmes, for i Aaret 1735 modtog hverken han eller Byskriveren Løn. Ogsaa de mange Brande satte deres Mærke paa Byens Fysiognomi. I 1791 gik 14 Gaarde og Huse op i Luer; nogle Aar i Forvejen havde en slem Blodgang plaget Borgerne. — Ulykke føjedes til Ulykke.

Men henimod Aarhundredets Slutning dæmrede det paany, Vejen førte atter op, og den almindelige Velstand, der efterhaanden gjorde sig gældende, kom selvsagt ogsaa Middelfart til Gode.

DEN 12. MARTS 1808

overførtes de første Afdelinger af vore fransk-spanske Hjælpetropper fra Snoghøj. Det var 14. ridende Jægerregiment, som holdt sit Indtog i Middelfart, hvor i den følgende Nat blev indkvarteret: 1 General, 26 andre Officerer foruden 150 Menige og 190 Heste. Allerede den første Dag arriverede selve Prinsen af Pontecorvo, Marskal Bernadotte, der sammen med hele sin straalende Stab overnattede i Byen, for næste Morgen at fortsætte Rejsen til Odense.

Dagen efter kom det 5. franske Infanteriregiment, fremdeles nogle Stabe, 4 Generaler o. s. v. Derefter gik det Slag i Slag, den ene Afdeling traadte næsten den anden i Hælene. Artilleriet rullede tungt gennem de gamle Gader, Hestehovene klaprede, mens sejrsvante Faner, der havde fulgt Napoleon paa alle Europas Slagmarker, foldede deres trefarvede Dug ud for Bæltets friske Brise.

Endelig kom Turen til Spaniolerne. Den 16. Marts viste de første sig, det var Regimentet „Barcelona“, senere fulgte Regimenterne „Cataluna“, „Asturia“ samt

DEN FØRSTE OG STØRSTE BYGNING

*i Middelfart er Kirken, der monumentalt
præger By-Billedet*

„Villaviciosa“. I Slutningen af Maj rykkede Dragonregimentet „Almansa“ ind, derefter Infanteristerne „Princesa“, som indkvarteredes i Byen og dens nære Omegn. Indtil Begyndelsen af November vedblev denne Strøm uden Ophør, næsten daglig kom franske og spanske Troppekontingenter, der skulde enten til Jylland eller Fyn.

Hvad har Borgerne ikke set i dette Aar, mens den store Kejsers Ørne fløj deres Dør forbi. Gaderne var fyldt til Trængsel af Soldater, hvis Uniformspragt gav Byens Udseende et farverigt Islæt som ingensinde, samtidig med at fremmede Tungemaal skabte en næsten babylonisk Forvirring. Hertil kommer, at de amorøse Sydlændinge, hvor endda Spaniolerne var Landsmænd til den berømmelige Don Juan, udfoldede et Galanteri, mere ildfuldt end vanligt under vore Himmelstrøg.

Under Spaniolernes Ophold blev Manglen paa Husrum saa følelig, at Soldaterne maatte overnatte i Brogade paa et Leje af Halm. Helt behageligt har dette maaske ikke al Tid været, men med Aarstiden i Betragtning kunde denne Løsning af Indkvarterings-Problemet vel nok forsvares. Det fortælles, at naar om Dagen unge Piger passerede nævnte Gade, hændte det ofte, at en Spaniol kneb en lille Middelfart-Skønhed i Benet — om færre af den Grund havde Ærinde her kan dog ikke siges.

Men vi forlader det uofficielle, officiel er derimod Indkvarterings Status, som kan gøres op i Tal. Ialt havde Middelfart, der dengang kun rummede lidt over 1000 Indbyggere, givet Husly til 22 Generaler, 2470 andre Officerer, 2484 Underofficerer, 33.010 Menige og 5942 Heste. Det er absolut al Beundring værd, at Byen magtede denne Opgave. Hvorledes, er i Dag en Gaade. I Kontanter takseredes Indkvarteringen til 3926 Rdlr. samt 3 Mark, der tilkom Borgerne i Godtgørelse. At der ganske vist gik baade Vinter og Vaar, før Beløbet blev anvist til Udbetaling, er den sædvanlige Historie.

Det spanske Eventyrs sidste Kapitel, Soldaternes Flugt paa de engelske Skibe, er allerede beskrevet og skal ikke repeteres her. Nogle Afdelinger forhindredes dog i at følge deres Kammerater, derfor begyndte fra 1. September den ydmygende Transport af spanske Krigsfanger at passere Middelfart, hvor de om Natten indespærredes i Kirken.

Næste Dag gik Rejsen mod Syd til Internering i franske Fæstninger.

KRIGSAARENE 1807-14

skabte mange Vanskeligheder for Land og Folk, især paa det pengemæssige Omraade, da al vor stolte Handel samt Søfart gik rent i Staa. Statsbankerotten i 1813 medførte Inflation og usunde Pengeforhold, Ejendomspriserne steg katastrofalt, men ved gennemført Sparsommelighed bedredes Forholdene, skønt det tog Tid. Først da Dagen kom, hvor Sedlerne atter stod i Pari, var den vanskelige Sejlads endt.

Samtidig med en voksende Velstand paa Land og i By gik Indbyggertallet lidt efter lidt igen op. Tallet fra 1801, der kun viste 1019, naaede kort før Trearskrigens Udbrud 1549. Brolægning fik Middelfart saa sent som i 1813. I en Strid mellem Byen og Kammerherre Adeler paa Hindsgavl blev der klaget over, at Godsets Svin rodede Byens Gader op. Det kan vel nok kaldes idylliske Forhold. Ja, Kammerherrens Svin, som lavede Ravage paa de Middelfart Gader, er et ejendommeligt Billede fra hine Dage, som gerne kaldes: de gode, gamle. Om deres Fortræffelighed gør sig stundom en vis Tvivl gældende.

Den stolte Gaulbygning, Brogade 6 (forhen kaldet „Henner Frisers Hus“), der nu er Byens Museum

Skridt for Skridt gik det alligevel frem, i 1835 forsynedes Byen med 30 Tranlygter, to Aar efter blev der anlagt en Havn; om just ikke store Begivenheder, saa varslers det dog en ny Tids Komme. Oplevelserne var faa og beskedne, den højtelskede Frederik den VI.s Fødselsdag fejredes med Kanonsalut, festligt Samvær samt meget mere, ligesom Kronprins-Guvernørens gentagne Besøg brød Hverdagens Ensformighed. Da Christian den VIII sammen med sin Dronning, Caroline Amalie, gæstede Middelfart den 3.-4. Oktober 1844, gav dette Anledning til megen Virak, 63 Kanonskud affyredes, Æresporte var rejst, og Raadhuset stod overdaadigt smykket med Majestæternes kronede

Middelfart Torv ca. 1880. (Tegnet efter Fotografi af Svend Lind)

Navnetræk, 2 Overflødigshorn, 5 Vaser plus 1 Fugl (hvad denne skulde symbolisere i Arrangementet, forblev dog en Gaade).

Alt i alt en stor Dag, antagelig til samme Fryd for Byen som dens høje Gæster.

TREAARSKRIGEN

der udløste en stærk national Begejstring over det ganske Land, mærkedes selvfølgelig ogsaa i Middelfart, hvor de hyppige Troppetransporter skabte en egen Stemning.

Da Preusserne den 3. Maj besatte Snoghøj, sendte de nogle Kugler over Bæltet, enkelte faldt ved Kongebroen, andre i Havnen, men nogen Skade anrettede dette beskedne Bombardement dog ikke. Derimod blev det indirekte Aarsag til en mindre Revolte. Sagen var nemlig den, at Kirken anvendtes til Krudtmagasin, et Forhold, som Borgerne opskræmt af Begivenhederne forlangte omgaaende ændret. Blev Kirken ramt, vilde Ulykken faa et katastrofalt Omfang. Byens Kommandant, Hr. Krossing, delte imidlertid ikke denne Opfattelse, og nægtede derfor kategorisk at

bøje sig for Folkestemningen. Først da Borgerne havde sprængt Kirkedøren, parat til selv at tage Affære, gav han efter, og flere Hundrede af Omegnens Bønder fik travlt med at køre Krudtforraadet ud til de omliggende Landsbykirker. Hvem der saa havde Ret i dette Spørgsmaal, blev ikke afgjort; men det er jo altid bedre at kaste Brønden til, før Barnet er druknet. Ved samme Lejlighed blev tillige Døbefonten samt Kirkens hellige Kar nedgravet paa Kirkegaarden.

Skønt Middelfart proklameredes som aaben By, blev den dog bombarderet. Kirken ramtes en enkelt Gang, og to Ejendomme kom i Brand; trods alt var det naadigt sluppen. Til Erindring ses den Dag i Dag i et Par Ejendomme en Kanonkugle indmuret med Inskriptionen: „8. Maj 1848.“

Sejrslaget i Fredericia den 6. Juli 1849 hørtes tydeligt. Kanonernes dumpe Drøn tilligemed den voldsomme Skydning gjorde det klart for alle, at en Afgørelse var ved at ske. Ventetiden var uudholdelig og Spændingen paa Bristepunktet, indtil det gode Budskab kom, der meldte den straalende Sejr.

AARET 1864

kastede Krigens mørke Skygge over Land og Folk. Til Tonerne af „Den tapre Landsoldat“ drog den ene Troppeformation efter den anden gennem Middelfarts Gader, samtidig havde Borgerne Gang paa Gang Indkvartering af vore trætte Soldater.

Om den truende Fare vidnede Kanonbaaden „Hauch“, der var stationeret i Fænø Sund. Efter Tyskernes Erobring af Als kom Fyn umiddelbart i Farezonen, hvorfor hele Øen den 7. Juli 1864 erklæredes i Belejringsstilstand. Middelfart blev nu en udpræget Militærby, Dag og Nat marcherede Tropperne, hele Kongebrobakken var spækket med Militærbarakker, og tilsidst maatte selv de civile evakueres. Alt var parat til Fjendens Storm. I Fænø Sund laa en hel lille Flaadeafdeling paa Vagt. Det var Orlogsskibene „Rolf Krake“, „Esbern Snare“, en Kanonbaad og tre Kanonchalupper, der her skulde søge at sikre det fynske Forsvar.

Men Faren drev lykkeligt over, skønt Fjenden havde været Middelfart nær paa Livet, i Snoghøj stod saaledes Østrigerne, hvis Flag vajede fra Færgebroen.

Efter Krigen stod Middelfart længe i Stampe, men endelig bankede Fremgangen atter paa. Det var i Firserne, dette skete, og da først Hjulet var sat igang, gik det

MIDDELFART TORV 1880

Efter Maleri af Chr. Holt Kalum 1933

i et næsten eventyrligt Tempo. Alene Indbyggertallet fordobledes paa mindre end 30 Aar, i sig selv et talende Bevis.

At den fynske Hovedbane ikke fik sin Endestation her, men forlængedes til Strib, var unægtelig et Skaar i Glæden. Til Gengæld betød Opførelsen af det store Sindsygehospital et væsentligt Plus paa Byens Indtægtsside. Og i Fremgangens Spor fulgte Havnens Udvidelse, der sammen med de blomstrende nye Virksomheder satte mange Hænder i Arbejde.

DE SAMME TRÆK

gaar igen fra By til By. Søskenflokkens Lighed er umiskendelig nok. Men eet har Middelfart dog helt for sig selv, og det er Beretningen om det hæderkronede, gamle Marsvinslaug. Lad da den danne Afslutningen her.

Som Overfarten var Alfa og Omega for Byen, blev ogsaa Marsvinsjagten i svundne Tider et Aktiv, vel værd at agte. Den ældste Skraa, der stammer helt fra 1593, kendes gennem en Afskrift fra 1693. I denne, der indledes med Ordene „I Guds Navn“, oplyses det, at Lauget er stiftet med Borgmesters og Raadmænds samt Sognepræstens og Kapellanens Viljé og Samtykke, „paa det at Guds Ære og Frycht og god Enighed sampt og christelige Brøderskab des ydermeere maatte voxé, formeris og ved Magt holdes og samme fiiskende des bedre maatte tilgaae, Gud allermægtigste til lof og Ære, os og andre til Hjælp og Trøst . . .“

Saa skønne er Ordene; af de fastsatte Straffebestemmelser (i de fleste Tilfælde bestod Bøden i Øl) fremgaar det med al Tydelighed, at heller ikke den Gang var Troen paa den menneskelige Enighed særlig grundfæstet.

Forøvrigt er Lauget langt ældre, thi i mere end fire Aarhundreder gav denne Fangst Borgerne en anseelig Indtægt, hvis Virkninger ikke udeblev paa Byens Budget. Af Spækket kogtes Tran, og Kødét, som enten serveredes ristét eller kogt, eventuelt indbagt i Postejér, regnedes i gamle Dage for en Ret, der kunde nydes med største Velbehag. Man var ingen Kostforagter dengang.

Selve Dronning Christine, der i sine Enkeaar residerede paa Borgen i Næsbyhoved ved Odense, bestilte ofte Marsvinsflæsk til Hoffets Husholdning. Af hendes Regnskabsbøger fremgaar det, at Dronningen i Aarene 1508—11 har købt enten hele Marsvin eller Marsvinsflæsk ikke mindre end 12 Gange. Om dette fandt Anvendelse i Husholdningen, oplyses dog ikke.

Skønt Hoffet i det konservative England brugte Kødets af disse Dyr endnu omkring Aaret 1600, saa har Smagen for denne Spise sikkert tabt sig herhjemme langt tidligere. Saaledes hedder det i en Beskrivelse af Marsvinsjagten fra 1776, at „Kjødet er aldrig spist af nogen uden for Curiositet, thi det er trannet og ildesmagende og alene god Tractement for Byens Svin.“

Det var en anden, men rigtignok ogsaa langt senere Forklaring.

En stor Kunde fik Middelfart, da Odense lod Gaderne oplyse med Tranlygter, kedeligt blot, at med Aaret 1853 var Herligheden slut, da Byen herefter fik Gas.

Den 1. Juni 1899 ophævedes med kongelig Tilladelse det historiske Marsvinslaug, der havde sat sit specielle og stærke Præg paa Livet i det gamle Middelfart.

Men Tiderne forandrer sig. —

DET ER KIRKEN

der — her som andetsteds — er Fortidens Repræsentant; medens alt ellers var underkastet Forvandlingens Lov, blev den alene staaende som en Klippe, urokket, i Tidens stride Flod. — —

Middelfart gamle Kirke er opført af røde Munkesten i det væsentlige fra Slutningen af Gotikkens Periode, dog stammer Koret fra den romanske Tid, hvor enkelte Rester af de oprindelige rundbuede Vinduer stadig ses. At den under Katolicismen var viet Sct. Nicolaus, skyldes næppe nogen Tilfældighed, da denne Helgen var de Søfarendes Beskytter. Om saa Sct. Nicolaus af denne Grund havde bifaldet, at man brugte Kirken til at opbevare Sildegarn i, som Tilfældet var, da Biskop Jacob Madsen i 1588 kom paa Visitats, er uvist, men Bispen gjorde det ikke. Iøvrigt er det umuligt med Sikkerhed at fastslaa, hvornaar Kirken er rejst, men dens ældste Del er nok samtidig med de store Valdemarere, under hvis Regime Riget opnaaede en Storhed og Magt som aldrig siden. De historiske Beretninger fra hine Aar nævner intet om Kirken i Middelfart, først langt senere dukker enkelte Oplysninger frem, der, om just ikke veltalende, er Holdepunkter, man har at støtte sig til.

Fra 1475 hører vi, at Kirken, der den Gang trængte til en større Restauration, var saa fattig, at Lunds Ærkebiskop, i Forening med 6 andre Bisper, for at skaffe de nødvendige Penge udstedte et Afladsbrev med tilhørende Syndsforladelse. En Transaktion, som sjældent slog fejl.

Om ikke nøjagtig, saa næsten hundrede Aar efter kneb det atter for Kirken. „Borgmester og Raad i Medelfar“ modtog i den Anledning et aabent Brev, hvori det tillodes dem at disponere over de Materialer (Murrester o. s. v.), der stod tilbage fra den næsten nedbrudte Viby Kirke, til Istandsættelsen af Middelfart meget forfaldne Bykirke. Plus Kronens Part af Tiende for Skovby Sogn.

Biskop Jacob Madsen har i sin Visitatsbog nedkradset en Tegning af Kirken i Middelfart, men den gode Bisp har antagelig haft travlt, i alle Tilfælde er Billedet med sine løst henkastede Streger meget ufuldkomment. I Aaret 1605 var Kirken i Nød paany, denne Gang maatte Christian den IV optræde i Rollen som Redningsmand.

Da Wallensteins Tropper i 1627—28 drog hærgende op gennem den jyske Halvø, fik ogsaa Middelfart sin Part af Byrden at bære, bl. a. i Form af store Indkvarteringer. Formodentlig blev ogsaa Kirken anvendt til dette Formaal. Efter Krigens Ophør klager nemlig Middelfarts Borgmester og Raad over de store Skader, denne havde lidt i forgangne Fejde. Langt senere, i Aaret 1808, overnattede — som før omtalt — de fangne spanske Soldater i den ærværdige Bygning.

Kirken er et gammelt Hus, derfor har den naturligvis i Tidens Løb været udsat for mange Forandringer, der blot ikke alle faldt lige heldigt ud. I den katolske Tid fandtes her en hel Række Altre, helliget Jomfru Maria, Sct. Mauritius, Sct. Nicolaus, Sct. Andreas, Sct. Birgitte og Sct. Anna, til sidstnævnte Helgenindes Alter hørte endvidere et Hus i Mørkegyde. Et Helligkorskapel samt et Helligtrefoldigheds Kapel har muligvis samtidig hørt under Kirken. Øst for Byen, paa Strandbakken, nævnes 1504 „Hellig Kors Blok udenfor Middelfart“, til hvilket Kong Hans' fromme Dronning ofrede rige Pengegaver.

Men nu til Kirken i Dag. Det skønne Taarn, der maaler 27,5 Meter (selve Kirken er godt 40 Meter), syner langt og vidt med sine rigt bindingsprydede Trappegavle. De smaa Spir, der til yderligere „Zirat“ i sin Tid har smykket disse, er dog forlængst fjernet, derimod findes stadig paa Skibets Tag et beskedent Rytterspir. Hele Kirkerummet er overdækket af gotiske Krydshvælv, som indbyggedes relativt sent; endnu 1588 var dette kun Tilfældet for Korets Vedkommende.

Altertavlen, skænket ca. 1650 af Borgmester Claus Madsen Bang (der tilhørte den kendte Bang-Slægt, som i flere Aarhundreder var førende i Middelfart), er præget af Baroktidens Pragtglæde uden dog at forfalde til denne Stilarts svulmende

Ældre Billede af Søndergade

Overdrivelser. Billedskærerens Navn vides ikke med Sikkerhed, men det menes at være den kendte Anders Sørensen i Odense, der har Æren for denne Tavle, som for lignende i saa mange andre danske Kirker. De oprindelige Alterbilleder maatte i 1843 vige Pladsen for et Par nye, malet af C. V. Eckersberg. Vil vi tro Kronprins Frederik (den VII), der den Gang var Fyns Guvernør, har de gamle ikke været nogen absolut Skønhedsaabenbaring. I det mindste tilskriver Hans kongelige Højhed i Aaret 1840 Stiftsøvrigheden saaledes: „Da jeg afvigte Foraar inspicerede i Middelfart, fandt jeg ved at besøge Kirken, at den derværende Altertavle er til stor Vanzir, og jeg indstillede derfor til Hans Majestæt, at der maatte vises Middelfart den samme kongelige Naade, som er blevet andre Kirker her i Stiftet til Del, nemlig at faa skænket en ny Altertavle.“

Prædikestolen er i Højrenaissance, givet 1596 af de to Brødre, Borgmester Hans Nielsen Bang og Raadmand Rasmus Nielsen (atter Bang-Slægten). 1675 skænkede „Hans Nielsen Bilthugger Bang“ den Opgang og Dør i Tidens Bruskarokstil, som han selv saa kunstfærdigt havde skaaren. Stolestadernes Gavle er fra Renaissance-tiden, de fleste vist fra 1632; et Par særlig fornemme, prydet med Christian den IV.s

kronede Navnetræk, har en selvfølgelig Hædersplads i Midterskibet. Den skønne Døbefont fra 1844, der bestaar af en lille Marmorengel, modelleret af H. V. Bissen, er en Gave fra Generalløjtnant Sundt. Denne, der ellers skal have været meget paa-holdende, har i dette Tilfælde vist sig alt andet end karrig. Det medfølgende Gave-brev, som Generalløjtnanten egenhændigt har skrevet, giver i sine korte (man kan maaske næsten sige militære) Sætninger et karakteristisk Billede af Manden selv. Det lyder:

„Da jeg besjæles af Lyst at ville medvirke til Guds Tempels Forskjønnelse og til det af Christus instituerede Sacrement Daabens Forherligelse, har jeg af en berømt Kunstner og Billedhugger, Hr. Professor Bissen, Medlem af Kunst Akademiet, ladet forfærdige en Engel, der bærer en Slags af Vand-Kumme, en Musselskall — af Cararisk Marmor, staaende paa et Fodstell af Sandsteen, og til denne Musselskall ladet forfærdige en vægtig Sølv Fad eller Bækken, samt af Porcelain en mørkebrun Vand Kanne med Forgyltning o. s. v., skjænker jeg undertegnede General Lieutnant Christian Ulrich Sundt, Commandeur og Dannebrog's Mand, til Middelfart Byes Kirke, for at gøre samme til Dets Døbe Fond; imod at Kirke Inspectionen og Byens Indvaanere omhyggeligen paasee, at det Hele staar til evindelig Tid ubeskadiget og i sine Deele uforvansket. Til Bekræftelse herom har jeg i Overværelse af de Herr Procurator og Kjøbmand Møller, egenhændigen underskrevet dette Gave og Overdragelses Brev.

Middelfart den 1. Maj 1845.

Christian Ulrich Sundt.“

— — —

Som en Kuriositet betragter man nogle Ben af en i 1603 i Lillebælt fanget Hval, der er ophængt over Hovedindgangen i Kirken.

Men først og fremmest er det vel gennem Kirkens mange Ligsten, hvoraf flere bærer Reliefportrætter af afdøde Borgere, at det gamle Middelfart faar Mæle.

I BYENS ÆLDSTE DEL

dens historiske Kerne, hvor Gaderne i svunden Tid just ikke er anlagt efter Lineal, findes endnu en Række gamle Bindingsværksbygninger, selvom vel ikke overvældende mange er tilbage.

Paa Hjørnet af Algade og Nygade ligger en saadan Bygning, der for nogle Aar

DET SVINDER I DE GAMLE HUSE,

*men enkelte kan dog stadig findes,
som her i Smedegade*

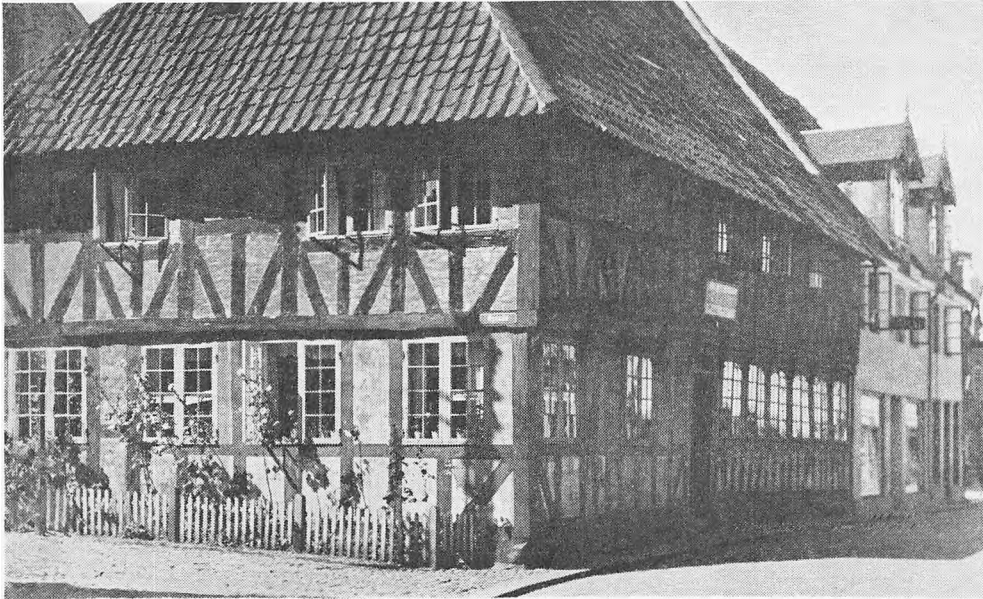
siden gennemgik en grundig Restaurering, hvorved de skønne, middelalderlige Interiørs atter genopstod i fuld Pragt. I dette Hjørnested, der nu er fredet, har i Dag Højskolehjemmet til Huse. Et Blik nedad Gimbel's Gyde skaber ogsaa den rette historiske Stemning, og kigger vi gennem Porten ind i Stadens gamle Købmandsgaarde, da føler man sig sat Aarhundreder tilbage.

Men det ældste Borgerhus findes i Brogade, hvor det knejser med sin ranke Gavl, som det har gjort siden Middelalderens Dage. En pompøs Stentrappe, flankeret af et Par sjældne Bislagsten, fører op til Indgangsdøren. Det er Museumsgaarden, der gør et „fornemme“ Indtryk og giver hele Gaden Rejsning og Karakter. I mange Aar blev Ejendommen kaldt „Henner Friser's Hus“; sandt nok, er det Stadens ældste, men slet saa gammelt, at det har nogen Tilknytning til Ingemanns historiske Roman „Kong Erik og de fredløse“, er det alligevel ikke. Det er kun et Sagn; det havde ellers givet Stedet ekstra Kolorit, hvis Kong Abels Drabsmand, den stoute Henner Friser, og hans billedskønne Datter, liden Aase, havde færdes her.

I 1917 var Huset, der dengang ejedes af Private, i alvorlig Fare, da det skulde nedrives for at give Plads til en moderne, rentabel Ejendom. Selv om det saa galt ud, skulde Frelsen dog komme i rette Øjeblik. Den lokale Museumsforening magtede ganske vist ikke Opgaven alene, Midlerne til Købet var til Stede, men den Restaurering, som i højeste Grad paakrævedes, oversteg Foreningens Evne. Men, for at gøre Historien kort, ved Nationalmuseets resolute Indgriben løstes Sagen paa bedste Maade, og et værdigt Minde om Fortidens Byggeskik bevarede.

Af Archæologen Claudi Hansens Omtale af Bygningens Arkitektur skal jeg tillade mig at citere de indledende Linier:

„Det smukke og karakterfulde gavlhus, i hvilket Middelfart museum nu har faaet sin bolig, hører ubestridt med til de bedste exemplar, vi herhjemme har bevaret af borgerlig byggemaade fra tiden omkring aaret 1600. Naar det lykkedes at bevare det gamle hus i dets rette omgivelser, skyldes det — næst forstaaende offervilje hos borgerne i Middelfart — at huset saa indstændigt talte sin egen sag. Der var faretpæmpeligt mod dette djærvt rejste bindingsværk, og det var ikke ved istandsættelsen fornødent at forny meget af det gamle tømmer. Bortset fra tabet af et eller et par fag i sin bageste del stod det to stokværks hus med sine 12 fag eller bindinger nogenlunde i sin oprindelige skikkelse.“

„Højskolehjemmet“, den gamle, velholdte Gaard paa Hjørnet af Algade og Nygade

Museets energiske Direktør, den kendte og udmærkede Byhistoriker Chr. Behrendt, har ved grundige Arkivstudier fulgt Bygningens Saga helt til 1682. Under Restaureringen blev der gjort mange interessante Fund, f. Eks. afdækkedes i Salen — Husets festligste Rum —, som ligger i andet Stokværk, forskellige Dekorationer med Ornament, der hidrører fra det fjerne Aar, hvor Huset rejstes.

Her har Museet sine Lokaler, bag smaarudede Vinduer er de historiske Samlinger stillet frem i disse Stuer, hvor hver enkelt Del giver den Besøgende Indblik i vore Forfædres Tilværelse i Hverdag som Fest. Naboejendommen paa Hjørnet af Vestergade har Museet ogsaa sikret sig med kommende Udvidelser for Øje.

— — —
Til sidst vil jeg erindre om et rammende Fyndord, der findes paa en fornem Port paa Byens Hovedgade:

„Redest Regnskab,
Varigst Venskab.“

Har denne Opfattelse været gældende i svundne Tider, lad os saa haabe, at den ogsaa maa leve i Fremtidens Middelfart.

KNORREGADE

er ret et snurrit Navn, der sikkert kan føres helt tilbage til Middelalderens Dage. Om Beboerne her i sin Tid har haft noget vanskeligt ved at enes, og i saa Fald skændtes mere end andre Steder, er et Spørgsmaal. Besvares det med Ja, kan Gadens Navn afledes af hin Kendsgerning, da knorre, eller maaske rettere: knurre, udtrykker det samme som: kives eller skændes.

Gimbels Gyde, som før hed Brandtsgyde, erindrer ved sit Navn om Ejeren af en større Købmandsgaard; da det forrige skyldtes samme Aarsag, kan dette Forhold maaske en Dag give Anledning til et nyt.

I 1895 blev Mørkegyde gjort bred og nutidssvarende, samtidig omdøbtes den til Grønnegade, hvorved et godt, gammelt Navn gik over i Historien. At Gyden har været noget snæver, oplyser bl. a. et Kongebrev i Aaret 1582, hvor det paalægges Borgmester og Raad i „Medelfardt“ at sørge for, at Gyden atter bliver passabel, da de mange Udbygninger, Gærder o. s. v., Borgerne havde ladet opføre, forhindrede Gennemkørsel med Hest og Vogn.

Desuden svarede Mørkegyde godt til sit Navn, for dengang Byens andre Gader forlængst var oplyst af Tranlygter, henlaa denne stadigt i natsort Mørke. Et pudsigt Bevis findes i Middelfart Avis den 7. December 1857, hvor der under Mærket „Indsendt“ læses følgende: „De ærede, der ved Aftenstide passere mig, anmodes om, for at undgaa Sammenstød med saavel levende som livløse Genstande, selv at medbringe en Lygte.

Ærbødigst

Mørkegyde.“

— — —

Og med denne Hilsen fra en svunden Tid vil vi byde det gamle Middelfart Farvel!

*En lille venlig By
med røde Tage imod Sky,
med Skov og Strand
og aabent Vand
langs brede, grønne Enge.
Paa Bakken højt staar Kirken bygt,
den smiler trygt
til Hus og hegnet Vænge.
Dig elsker vi og hylder glad,
Led i den skønne Perlerad,
som rundt om Fyn sig slynger —
vor Hjemby og vor Stad.*

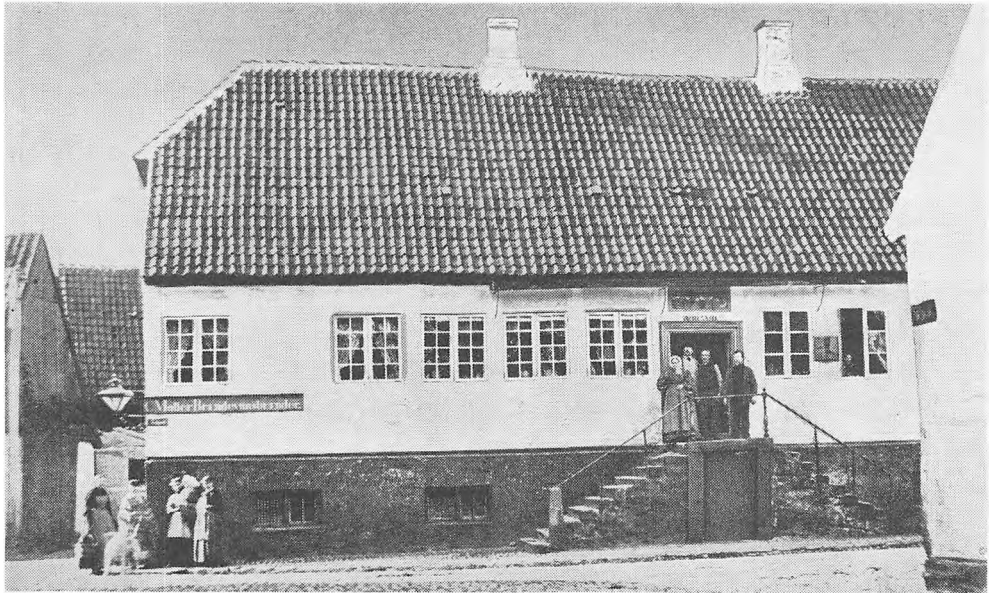
*Engang i fordums Tid
kom vore første Fædre hid,
en lille Flok,
daadkraftig nok,
tog Bo paa Bøgenæsset.
Stenøksen bed i Træets Ved,
og Ilden sved
Rodstubbene i Græsset.
Saa byggedes i Skovens Sted
den lille By ved Havets Bred,
som Slægt paa Slægt har værnet
med samme Kærlighed.*

*Betragt vor By en Dag
med Paalandsbris i muntre Flag,
naar By og Gæst
er klædt til Fest,
og Sommersolen luer.
Fra Havets friske Saltvandsprøjt
slaar Maager højt
i yndefulde Buer.
Se Manneken og se dig glad,
og hent dig Styrke i et Bad
i Havets stærke Bølger,
som skyller mod vor Stad.*

*Det lune fynske Smil,
den pyntelige Byggestil
er Kendetegn
paa By og Egn,
paa dem, der her var unge.
Og Sproget har den bløde Klang,
som Moders Sang
har lagt paa Barnets Tunge.
Som Bonden synger bag sin Plov,
fordi det nu er hans Behov,
saa synger vi af Hjertet
en Sang til Byens Lov.*

P. Børresen

Kredslæge P. Børresens Sang om Bogense er optrykt efter Værket „Nordvestfyn“ (1935–36)

Fra del forsvundne Bogense — „Trappen“ paa Adelgade var en af den gamle Bys hyggeligste Bygninger. Navnet skyldtes Façadens anseelige Stentrappe. Forøvrigt kaldtes Gaarden ogsaa Adelsgaarden, formedelst Slægtninge af Herrerne til Harritslevgaard i sin Tid skal have boet her. Foto fra ca. 1870

BOGENSE

Med Bogense hilser vi Søskenflokkens Lillebror!

Det er altsaa ikke ved sin Størrelse, at Byen, der populært kaldes Nordfyns Hovedstad, formaar at imponere, men den ejer da ogsaa næppe nogen Ambition i sliq Henseende. Derimod har den stedse manifesteret en egen sejq Livsvilje under de ofte trykkende Kaar, som Tilværelsen bød. Og er ikke netop dette i sig selv en Storhed, der kun kan aftvinge Respekt. Det er tillige en glædelig Kendsgerning, at Bogense nu synes inde i en sund og rolig Udvikling, der med det store, frodige Op-land som Basis indebærer de bedste Løfter for Fremtiden. — —

Bogense er en gammel By; selvom den vel ikke kan regnes blandt de ældste, har dens Krønike dog mangt et Bud at bringe, som det er værd at lytte til. Lad os da paa de kommende Sider følge den lidt i Med- som Modgangs Dage.

Først Navnet, der muligvis kan skyldes Kystens albuelignende Runding; en anden Forklaring er den, som støtter sig til Navnets oprindelige Form „Bognæs“, der fortæller om Stadens Beliggenhed paa et bøgeklædt Næs. Og uden at henfalde til Spekulationer over, hvilken af disse Versioner, begge med Sandsynlighedens Præg, der har Ret, ejer den sidste med sin poetiske Baggrund et afgørende Fortrin.

Skønt Bogense i Dag har en beskeden Plads i Købstædernes Række, saa har dette dog ikke altid været Tilfældet, i Middelalderen menes den endda en Tid at have hævdet sig mellem de største paa Fyn, selvfølgelig det gamle Odense undtagen. Omend Bogense dengang oplevede en Glansperiode som aldrig før eller siden, saa er det alligevel kun en skøn Myte, naar det senere blev sagt, at den havde 3 Kirkesogne og 7 Kirker. Vedel Simonsen refererer dette Sagn:

„Har altsaa Byen nogen Sinde havt den Størrelse, som Sagnet tilholder, da maa det vistnok have været i denne dens højeste Flors Periode. Man fortæller nemlig, at den i gamle Dage (d. v. s. omkring Aar 1500) ikke alene paa den søndre Side skal have strakt sig ud mod Neder mølle indtil det saakaldte Skrallested (Tyrekrogen), og at det saakaldte Sct. Jørgens Capel, hvoraf endnu en Mark har Navn af Capels-Marken og en Mølle af Capels-Møllen, paa den Tid laa i og ikke udenfor Byen — —“

Se, det var da en Overdrivelse, man kunde tage og føle paa. V. S. har nok selv haft visse Tvivl angaaende Storbyen Bogense. Sagnet staar da ogsaa i fuldkommen Kontrast til Virkeligheden, der saa afgjort er en ganske anden; tværtimod figurerede Byen i 1534 blandt Øens mindste. Heller ikke har der eksisteret andre Kirker end den nuværende, der, Traditionen tro, var viet Sømændenes Skytspatron Sct. Nicolaus, som i sin Tid har haft ikke saa lidt at bestille, hvis han skulde holde vaagent Øje med de mange Kirker, der havde valgt ham til Værnehelgen.

BYENS ALDER OG OPRINDELSE

er som et lukket Land, hvortil ingen Veje fører. Derimod kan man med rolig Samvittighed fastslaa, at Bugten ved Bogense meget tidligt anvendtes som Udskebningssted for det ganske Nordfyn. Den ideelle Beliggenhed indbød saa absolut dertil, og Datidens smaa, skrøbelige Fartøjer fandt her den ønskede Sikkerhed under Vejrets ofte vekslende Luner.

BOGENSE TORV

*er af Format en Storby værdig.
Men ellers aander alt her Fred og Ro,
hvor den jævne, smaaborgerlige
Bebyggelse og de skønne, kuplede Linde
tilsammen skaber et Billede,
der er indtagende i al sin Beskedenhed*

Lillebælt og Kattegat blev derfor mere end Skønhedsværdier, som giver Billedet af den gamle Købstad Perspektiv, Rolighed samt Rytme, det var desuden Aktiver, som sikrede Byens Virke og Vækst.

Oprindelig har Bogense hørt under Harritslevgaard, et Forhold, som medførte, at Byen to Gange tildeltes vor svenske Broderation. Denne Ejendommelighed skyldes, at By og Borg, der begge tilhørte Kronen, i Aaret 1201 som Medgift overgik til Svenskekongen, Erik den X, ved dennes Ægteskab med Prinsesse Regisse, Valdemar Sejrs Søster. Efter Kongedatterens Død vendte nævnte Besiddelser tilbage, men kun midlertidigt; et Aarhundrede senere gjorde Svenskerne paany deres Rettigheder gældende, og med Hertug Valdemars Dom af 1327 blev disse Krav imødekommet. Frem og tilbage er dog lige langt; kort efter var atter alt som før. Og der ved forblev det.

Svagt rinder Kilderne, det er kun faa Meddelelser fra disse fjerne Aar, der belyser det lille Bysamfunds Trivsel og Vækst. Men det formenes, at Bogense 1288 fik sine første Privilegier, udstedt af Erik Menved, eller maaske har Kongen blot ved denne Lejlighed stadfæstet nogle endnu ældre; helt klaret bliver dette Spørgsmaal næppe. Derimod staar det fast, at den før nævnte Hertug Valdemar udvidede de tidligere Privilegier. I 1445 tildelte Kristoffer af Bayern Byens Borgere Toldfrihed for deres Skibe, Gods og Købmandsskab overalt i Riget „undtagen vort Skaanemarked om Høsten“. Selv kongelig Naade har altsaa sin Begrænsning. Christian den II, den store Ener, som mere end nogen anden var Demokraten i vor Kongerække, søgte stadig af al Evne at støtte de smaa i Samfundet. Som Led i disse Bestræbelser værnede han nidkært Borgernes Interesser; i 1517 var dette Tilfældet for Bogenses Vedkommende, idet Kongen forbød alle Skibe at anløbe Nørreby Dam eller andre ulovlige Havne, der fandtes i Nærheden af Bogense, for der at drive Landkøb. Det er fra hin Periode, Historien om Byens Storhed skriver sig, og vitterligt har den virkelig efter Accisens Størrelse dengang overfløjet alle de øvrige fynske Købstæder, Odense undtagen.

BOGENSE HERREMÆND

Til dette Afsnit i Byens Krønike hører ogsaa Beretningen om de Bogense Herremænd. Denne Borgeradel, som i Modsætning til Landadelen bar Skat paa lige Fod med Byens andre Borgere, var i Aarene før Grevens Fejde ingen Sjældenhed i vore

Købstæder. Som Regel var de Medlemmer af Magistraten og ejede selv Gaard og Grund. Seebled, Mule, Kotte og Akelej er Navne paa saadanne Slægter, der i Odense evnede at præge Udviklingen, men ogsaa i Bogense fandtes en lignende Adelslægt, rekrutteret af Borgernes egen Stand, og som netop derfor med særlig stærke Bånd følte sig knyttet til den By, hvor dens Medlemmer var førende gennem Generationer.

Slægtens Stamfader skal være den Tue Nielsen, der levede i det 15. Aarhundrede, og som i Bogense Kirke grundlagde Vor Frue Vicarie. Sønnen Niels Tuesen gik værdigt i Faderens Spor, forsaavidt som han „fuldkommede nævnte Vicarie“. Derefter fulgte længe Søn efter Fader, som Led efter Led i samme Kæde. Af Slægtens mere fremragende Mænd skal nævnes Erik Nielsen, der 1480 stod som Oldermænd for Vicariegildet, endvidere Sønnen Claus Eriksen, der var Raadmand og stor Næringsdrivende i Bogense. I Aaret 1517 modtager han i Fællig med Borgmesteren kongelig Bevilling til at bygge en Vandmølle „ved Sct. Jørgens Kapel der i Byen, og op til den saakaldte Bybæk, samt for den Bekostning og Bygning de derpaa gjøre at have den fri og uden Afgift i 3 Aar, men siden svare aarlig til Kronen 6 Ørtug (9 Tdr.) Mel af samme.“ Samtidig drev Claus Eriksen Øksnehandel paa Holsten, men foruden denne Indtægt har han nok haft flere Jern i Ilden.

Da tillige Datteren blev gift med den legendarisk berømte Oluf Bager i Odense, er dette et yderligere Bevis paa Bogense-Slægtens Magt og Anseelse. Krage søger jo gerne Mage. Forøvrigt fratog Claus Eriksen Vor Frue Alter det henlagte Jordegods; i sit Testamente bestemmer han, at Sønnen, Jørgen, skal nyde Patronatret samt Herlighed af dette; til sin anden Søn, Jens, skænker han Landgilden. Senere, efter Jens Clausens Død, skal Herligheden og Landgildet atter forenes hos bemeldte Jørgen eller dennes eventuelle Arvinger.

Parti af Adelgade fra Slutningen af forrige Aarhundrede

Grundens Upaalidelighed blev ofte Aarsag til, at lige Linier just ikke altid var de gamle Bygningers mest dominerende Træk

Blot med den Tilføjelse, at disse aarlig skal betænke Kapellanen i Bogense Kirke med 10 Mark, fordi han hver Søndag Morgen lod holde Froprædiken „i den Sted, som i hans Forældres Tid var holdt Fromesse“.

I Fortsættelse af sine testamentariske Dispositioner smykkede den gamle Raadmand Slægtens Kirke med den Alertavle og Prædikestol, som stadig findes her. (Dog er Maleriet paa Tavlen fornyet af Oberstløjtnant Bardenfleth til Harritslevgaard.)

Var Claus Eriksen en Mand af Format, saa kan absolut det samme siges om Sønnen, Jørgen, med hvem Slægten naaede sin Højde. Dette fremgaar ikke mindst af den Misundelse, som efterhaanden gjorde sig mere og mere gældende hos Omegnens Landadel, der tilsidst, for at ramme Jørgen Clausen paa det mest saarbare

To stadselige Lygter flankerer Trappen til Stadens gamle Raadhus, som nu er overtaget af Odd-Fellow Brødrene

Punkt, drog Slægtens Adelsrettigheder i Tvivl. I den Anledning anlagde Lensmændene paa Rugaard og Næsbyhoved Sag, men uden Held. Hele Aktionen løb ud i Sandet, da Dommen faldt, hvori det bl. a. hedder:

„Efter Tiltale, Giensvar og Sagens Lejlighed og efterdi fornævnte Jørgen Clausen for os beviser sig at være kommen af frie Folk baade paa sin Faders fædrene og mødrene Side, og at han endnu selv fører sit fædrene Vaaben, som er en halv Bjørn i et blaat Feldt, og efterdi det gælder ham, som en Riddersmand, Ære og Arve-gods uppaa; da kiender vi os efter kongl. Maj. alles vor naadigste Herres, Recesses Lydelse ikke at dømme i denne Sag, men . . . indsætte Sagen for kongl. Maj. og Danmarckis Riges Raad . . .“

Med Jørgen Clausens Søn, Rasmus Jørgensen, uddøde 1616 Mandslinien af

denne Slægt, der utvivlsomt i et Par Aarhundreder paa afgørende Vis bidrog til Byens Fremgang.

I Bogense Kirke findes den Dag i Dag ikke saa faa af Slægtens Ligsten bevaret.

DE FØLGENDE BLADE

af Byens Bog viser, at der i 1480 eksisterede et Vor Frue Gilde; og i Aaret 1517 omtales Øst for Byen et til Sct. Jørgensgaarden liggende Kapel. — Kapelmøllen har i Aarhundreder bevaret Mindet. Ligeledes formodes det, at Byen i sin Tid har haft et Sct. Annakloster; gammel stedlig Overlevering vil knytte dette til en Bygning, der laa i Sct. Annagade. Og trods det, denne i 1817 mere syntes at ligne „en Smedie eller i det højeste en Vognremise“ (en just ikke smigrende Sammenligning), blev Huset dog lige til 1846 anvendt som Byens Raadhus.

Efter en Række Aar, hvor Bogense støt og stadigt gik frem i Magt som Velstand, var Nedgangstiden inde. Grevens Fejde, hvor Underklassens Frihedstrang med dynamisk Kraft fejrede en kortvarig Triumf, blev ogsaa for Bogense et kostbart Eksperiment. I to Aar holdtes Byen saaledes uafbrudt i Forsvarstilstand, til lige stor Skade for dens Handel som Skibsfart. Hertil kommer yderligere, at Borgerne sluttelig til Sejrherrerne maatte udrede en Sølvskat paa 300 Lod, og endda Aaret efter betale 2000 rare Gylden.

Men dermed er ikke det endelige Facit udregnet; thi indirekte mærkedes Fejdens Virkninger længe i Tiden, der fulgte. Den Kendsgerning, at Bondestanden var udpint og forarmet som ingensinde, skulde snart spores i Magistratens Regnskaber. Faa, ja, maaske ingen anden Købstad, har saa bogstaveligt som Bogense maatte erkende, at Markens Grøde gav ogsaa Byen Føde.

DEN RØDE HANES GALEN

har Gang paa Gang varslet Ulykke og trange Kaar. Husenes Bindingsværk samt let fængelige Tag af Straa var for Ilden et saare taknemligt Bytte; de mange aabne Ildsteder, brændende Tællelys, foruden meget andet gjorde heller ikke Brandfaren mindre. At det derfor ofte gik galt, var kun Forholdenes ubarmhjertige Konsekvens.

Pontoppidans Danske Atlas beretter: „1550 den første Oktober opkom en Ildebrand ved hvilken den liden Byes fleste og bedste Huse lagdes i Aske.“ Et beske-

PAA HJØRNET AF ØSTERGADE
OG SCT. ANNAGADE

*ligger denne herlige Bindingsværks-
bygning med sin morsomme,
fremspringende Karnap.
Saa ubetinget det gamle Bogenses
stateligste Gaard*

dent Vers, talende i al sin Naivitet, ses endnu paa en Gaard, som rejstes kort efter Katastrofen. Det lyder:

„Der man skrev femten hundrede halvtredsindstyve
Den første Oktober, jeg vil ej lyve (!)
Da brændte Bogense af i en Glød.
Saa hjalp os Gud i vor Modgang og Nød.“

(Pudsigt nok tvinger Hensynet til det uvante Rimeri Bygherren Niels Bang til allerede i anden Linie at bedyre sin Sandhedskærlighed.)

Branden femogtyve Aar senere var især ødelæggende for det lille Samfund. Ved denne Lejlighed blev hele Bogense Luernes Rov, Hus efter Hus brændte ned til Grunden, naar lige undtages Kirken og Raadhuset, Smedens Gaard ved Løkkeleddet tillige med Købmand Clausens Gaard i Tjæregade (det nuv. Østergade), der skaanedes „formedelst Beboernes Retfærdighed“. Saadan lyder i al Fald den gamle Beretning; det kunde være fristende at spørge, om der virkelig ikke var flere retfærdige ved hin Lejlighed. Selvfølgelig — kan man vel næsten sige — fik Øvrigheden fat i nogle Kvinder, der tilstod ved Trolddom at have forarsaget Byens Brand. Et Kongebrev oplyser, at det er Borgerne, der har indberettet dette Forhold, dog sikkert uden at nævne noget om Midlerne, hvormed Tilstaaelsen var skaffet til Veje. Enhver har jo Lov at tænke sit. Og de stakkels Kvinders Skæbne er vel blevet den sædvanlige paa Hekseprocessernes store Tid.

*Trommen gaar —
Den kommunale Trommeslager er stadig i fuld
Funktion. Paa Billedet man ser hvordan*

Et kongeligt Brev udtaler 1576: „Da Byen for nogen Tid forleden har lidt stor Skade af Ildebrand, saa den ganske By mestendels af Vaadeild er afbrændt, saa skulde de Bygninger, der opføres, hænges med Tegltag.“ Det ser dog ud, som har Borgerne ikke været særlig villige til at efterkomme kongelig Majestæts Befaling; i

alle Tilfælde gentages denne to Aar senere, endda med Krav om, at „de Grunde, som ved Branden var blevet øde, skulde atter bebygges inden 3 Aar.“ Resultatet blev som sædvanligt negativt, Kræfterne var smaa, og maaske stundom ogsaa Viljen fattedes. Efter den store Brand grasserede i det følgende Aar den frygtede Pest, der nær havde udryddet Byens sparsomme Befolkning.

Disse Ulykker medførte, at Borgerne fik Skattefrihed i fem Aar. Men Hjælpen fra det offentliges Side var alligevel ikke nok, da de nedbrændte Huse langt fra alle blev rejst paany, Tomt fandtes ved Tomt, og i enhver Omtale af Byens Tilstand i disse Ulykkens Aar findes ufravigeligt en Bemærkning om de mange Pladser, som laa øde og forladte hen.

Mørkest saa det alligevel ud efter Svenskekrigen, hvor 66 af samtlige Gaarde og Huse stod som røgsværtede Ruiner, medens hele to Gader var forvandlet til Pløjemark. De faa Borgere, der var saa heldige at have Tag over Hovedet, opfordredes derfor indtrængende til at hjælpe nødstedte Fattigfolk med Husly, at de ikke skulde ligge ynkværdigt paa Gaden og dø.

Lykkeligvis forskaanedes Bogense efter Branden i 1575 for nogen større Gentagelse i næsten 250 Aar. Dette skal vel næppe regnes Brandvæsenet til Ære, men maa snarere tilskrives den meget spredte Bebyggelse, der gjorde sig gældende i denne Periode.

I DET 17. AARHUNDREDES SLUTNING

var Bogense nærmest at ligne med en stor Landsby, hvor Landbruget som Erhverv havde den ubetingede Hædersplads. Et Eksempel var de mange Gulerødder (Bogense Rosiner), som man avlede paa Byens fede, frugtbare Jord. Trods alt betød dette alligevel en Indtægt og var et udmærket Handelsprodukt for Befolkningen, som i 1672 kun talte 438 Sjæle.

I en længere Skrivelse 1690 fra Præsten i Bogense til Stiftsøvrigheden i Odense finder vi følgende mistrøstige Beretning: „Bogense Bys Ringhed er altfor vidt bekendt; kun faa Indvaanere og de fleste Fattige. Præsten bor i Kirkens Residens, som kun er slet og ringe, et Stuehus paa 16 Fag, et lille, lavt Ladehus paa 14 Fag og en liden Kaalhauge; Jorden dertil er et lille Gaardseje til 4 Skp. Hartkorn og nogle adspredte Jordstykker for Vin og Brød. Residensen er takseret for 250 og Grunden for 20 Sletdaler, men er kun det halve værd. Intet Inventarium uden en gammel

Kistebænk og — fortsætter den fattige Velærværdighed — men Præsten maa give Personalskat som en stor, rig og mægtig Købstadpræst. (Det sidste har vel især været ham en Torn i Øjet.) Endvidere findes et gammelt, brøstfældigt Lerhus paa 9 Fag, kaldet de Fattiges Boder, hvor 8 gamle Kvinder nyde frit Hus. En liden Latinskole, 7 Fag med Straatag paa den ene Side, hvor undertiden 6 Disciple frekventere.“ Af Lyspunkter kan denne Klagesang ikke opvise flere, end det er muligt at afvinde Honning af en Skrubtudse.

Forbavsende nok havde Bogense i disse ringe Aar ikke alene en Byfoged, der hed Niels Basse, men ogsaa en Vicebyfoged, Albert Friis. Det sidste kunde vist ogsaa gøres nødvendigt, da førstnævnte ikke med særlig Flid varetog sine Embeds- pligter, men antagelig med desto større Iver har helliget sig private Forretninger. Friis derimod var ubetinget nidkær i Tjenesten, bl. a. foretog han 1697 paa egen Regning — og sikkert ogsaa eget Initiativ — den lange Rejse til København, for hos Enevoldsmonarken at opnaa nogle Privilegier, som kunde hidføre en Lysning i Byens Økonomi. Friis' Henvendelse bar Frugt i 5 Bevillinger, der forhaabentlig har bedret Situationen. Kort efter forlader Niels Basse Arenaen, og det selvfølgelig skete, da Friis officielt tog det Embede, han saa længe i Realiteten havde passet. Tro og virksom blev han i sit Virke det gamle Bogense en god Mand; det er derfor absolut paa sin Plads, naar Stiftamtmandens Indberetning fra Aaret 1710 yder Friis al skyldig Ros for den Flid og Omsorg, hvormed han bidrog til Byens Opkomst.

SKIBSFARTEN

blev dog — først og sidst — Byens Redningsplanke. Det er kun ret og rimeligt, at Bogenses Sigil viser et Skib. I Magistratens Regnskabsbøger lader det sig let konstatere, hvad denne Indtægt betød i gode som onde Tider. Selv i disse Prøvelsens Aar forstod den længe at hævde sig, endnu i 1696 androg Eksporten 13.428 Tdr. Korn plus 108 Tdr. Æbler, men senere gør ogsaa her den almindelige Nedgang sig mærkbart gældende; enkelte Aar udskibes der f. Eks. kun 3—4000 Tdr., og det er egentlig først fra 1770, at en nogenlunde stabil Fremgang kan paapeges.

En Beretning, som Byfogeden 1789 sender Øens Øvrighed, giver et interessant Indblik i det lille nordfynske Bysamfund: „Her er 9 Kjøbmænd, 5 har Skibe, fahrer paa Norge og Kjøbenhavn, handler med Korn, Tømmer, Jern, Saldt med flere

BYENS BÆK,

*der rinder langs Stien bag Haverne, forbi haldende
Plankeværker og maleriske Pakhuse, giver Billedet
af det gamle Bogense en ægte fynsk Karakter*

grove og feede Vahre, de fire med Speserie og anden Smaa-Handel, disse 9, saavidt jeg ved, staar sig temmelig godt.“ Herefter følger en Omtale af Byens Haandværkerstand, hvor det ikke ser saa lovende ud. Den gamle Byfoged berører Skatterne, kritiserer Haandværkernes indbyrdes Uenighed o. m. a., som han selv skriver: „Unægtelig har disse Aaringer megen Skyld; thi Misvæxt er indtruffen og Endeel har Avling.“ Om Fattigvæsenet disse Ord: „Saa er her og givet et lidet Huus til Beboelse for fire Fattige. Byens Indvaanere skal overalt være meget godgjørende mod disse Elendige og deels give den uggentlig Almisse og deels Mad, ja endog give disses forladte Børn Klæder og betale for Endeels Skolegang o. s. v.“

Tilslidst slutter den udførlige Gennemgang med en direkte Henstilling, som forhaabentlig har vundet Gehør: „Velbaarne Herre! Før jeg her tilkiendegive mine Tanker, saa er det denne Skat (Indkvarteringsskatten) for saa liden og fattig en Bye temmelig tiltaged; thi for faa Aar siden var den kun paa 50 à 60 Rd.“

I Aaret 1650 blev efter kongelig Befaling Værtshusholderne skrevet i Mandtal. Af dem havde Bogense en artig Flok. Da denne Optælling paa en udmærket Maade supplerer foregaaende Indberetning, skal af den specificerede Liste anføres: 3 solgte Brændevin og Treskillingsøl, 9 Brændevin og Toskillingsøl, derefter følger 6 som alene havde Toskillingsøl at traktere med, samt endelig — som Rosinen i Pølseenden — een, som angav at ville handle med Vin. Lager havde Manden dog ikke og fik aldrig siden; saa i dette Tilfælde er det altsaa blevet ved Ønsket.

BYENS BÆK

I Bogense — som andre Steder — er det Byens Bæk, der var Borgernes Vandforsyning i de svundne Tider. Og det ikke alene til Husholdningsbrug, men ogsaa i Tilfælde af Brand. Derimod ikke naar Tøjet skulde vaskes, saa bragtes dette til selve Aastedet. Hugo Matthiessen skildrer disse Forhold i sin Bog „Gamle Gader“ paa en Maade, som ingen kan gøre bedre. „Endnu i vore Dage — skriver Forfatteren — møder man af og til indeklemt mellem Grundene dybe, uendelig trange Gyder, der som Render løber ned til Stadens Bæk og i Aarhundreder i al Beskedenhed har røgtet et offentligt Hverv som Bysens Vandgange eller Vandstræder. Gennem disse fandt Pigers og Karles Færdsel med Tønder, Bøtter og Spande efter Vand Sted fra gammel Tid, og særlig naar Flammerne rasede i Byen, gjorde disse Vandgange

god Nytte under Slukningen, hvorfor de i Udlandet stundom kaldes Vandgyder.“
 Var dette den rent praktiske Side af Sagen, ligger det snublende nær at formode, at Byens Bæk tillige blev Stedet, hvor man fandt Lejlighed til mangen fornøjelig Passiar, udvekslede Dagens Nyheder og drøftede Næstens Ve og Vel – det sidste var næppe det mindst vigtige.

En Sognebeskrivelse fra 1755 oplyser, at „Bogense Bæk har sit Udspring fra en Sundhedskilde paa Reveldrup Mark. Ved Vandet af denne Kilde gaar 2de Møller, Over- og Nedermølle kaldet, begge under Harritslevgaard beliggende. Dernæst er den indledet forbi Fredsskoven igennem Bogense Bye og er en af Bogense største Herligheder. Imidlertid er det sandt, at en vis Herre, som har rejst Landet igennem og ved dertil indrettet Machine har søgt og afvejet Vandets Tyngsel og ingensteds har befundet det lettere, end det Vand, som igiennem Bogense Bye er rindende, hvilket tilkiendegiver, at Vandet er af en ren Art uden Salpeter og Svovl og andre Mineralier.“

De offentlige Vandposte, hvor alle Mennesker mødtes, var Stadens uofficielle Nyhedscentral. Se blot de unge Piger paa dette Fotografi fra ca. 1910, de synes at have nok at drøfte. Maaske er det et lidet Hjerteanliggende? Hvem ved!

Denne Beskrivelse finder sin Fortsættelse i Byfoged Niels Thygesen Bangs Indberetning til Stiftamtmanden i Odense 1789, hvori bl. a. staar: „En rindende Bæk løber gennem Indvaanernes Gaard eller Haver paa den ene Side af Byen, hvor Enhver henter Vand til Mad; i de andre Gaarde ere næsten Brønder, men publique Poster paa Torvet med Kar under er her ej.“

I Bogense findes tre saadanne Vandgange, der fra Adelgade fører ned til Byens Bæk, og under deres Løb langs de gamle Haver, hvor Grenene spejler sig i Vandet, skaber et Billede, præget af Smaastadens Idyl.

Efterhaanden blev dog Bækken som Byens eneste offentlige Vandforsyning utilstrækkelig, hvorfor Øvrigheden i 1789 en-

gagerede en Mand, der besad særlige Evner til at vise Vand. Resultatet blev en Brønd paa Torvet — Byens første — i de følgende Aar fik Bogense yderligere en hel Række, forsynet med Træpumper.

Paa disse Vandposte, hvor alle mødtes, blev Stadens Kundgørelser slaaet op, derved overtog de samtidig Bækkens Rolle som det Samlingssted, hvorfra alle lokale Nyheder fløj lynsnart over den ganske By.

UDVIKLINGEN ER SOM ET HAV

snart vugges Baaden paa Bølgetoppen, snart synes den uigenkaldelig forsvundet i det natsorte Dyb.

Med 1800-Tallet kom endelig Opgangens Aar. At dette stod i Forbindelse med den nyanlagte Havn er indlysende. Fordelene ved Banen, som Byen fik langt senere i samme Aarhundrede, er maaske mere problematiske. Sortseere — og den Slags vil altid findes — er tilbøjelige til at mene, at her var det Odense, der løb af med Profitten.

Det gamle Bogense havde aldrig ejet nogen egentlig Havn, men Varerne blev i Pramme bragt ud til de ventende Fartøjer. I Sommerens milde og lyse Dage gav hint Arrangement selvfølgelig ingen Gund til Klage, men naar Vinterens Storme og Slud satte ind, lod det sig ikke gennemføre, og Skibene maatte søge Havn ved Langø. I det lange Løb en uheldig Ordning. Mand og Mand imellem drøftedes derfor Problemet med det Resultat, at i 1827 blev det første Spadestik gjort for at skaffe Byen en Havn. Aaret efter havde man ved forenede Anstrengelser faaet gravet en 800 Fod lang Rende, som i Oktober fik sin festlige Indvielse. Denne Havn har sin egen Historie, der taler til Ære for nordfynsk Initiativ og Sammenhold, da det meste af Arbejdet blev udført af Byens og Omegnens Befolkning.

Men tilbage til Indvielsen, som den lokale Historieskriver S. H. Klausen omtaler i saa bombastiske Vendinger som disse: „Det var som om Thor vilde indvi Værket, der efter vore Forhold at slutte fortjener at kaldes en Stordaad, thi medens Fartøjet gled ud af Havnen, løsnede Tordengudens Skytsartillerie en vældig Salve.“

Men trods megen Virak og Glæde var dette kun Begyndelsen, der endda ikke faldt særlig lovende ud, da Renden hurtigt fyldtes med Tang; hertil kommer, at Udgifterne ved en eventuel Opmudring stod ikke i rimeligt Forhold til de vundne

Fordele. Efter denne Skuffelse gik det hele i Staa nogle Aar, indtil Prins Christian (den senere Christian den VIII), som Fyns Guvernør tog Sagen i sin Haand. Paa hans Initiativ fremmedes Arbejdet, Landets kyndigste Mænd i Vandbygningskunsten undersøgte Forholdene, og da deres Betænkning forelaa, kom der Gang i Sagerne. 1844 var Havnen færdig, der nu, efter flere Udvidelser og Forbedringer, svarer til de Forventninger, hvoraf Fremtiden skal gro.

Det skal tilføjes, at Prins Christian, der paa denne Maade viste Havnen sin specielle Interesse, baade som Prins og Konge omfattede det gamle Bogense med megen Velvilje, bl. a. deltog han som Konge, sammen med Kronprins Frederik, i den festlige Indvielse af Byens nye Raadhus den 13. September 1847.

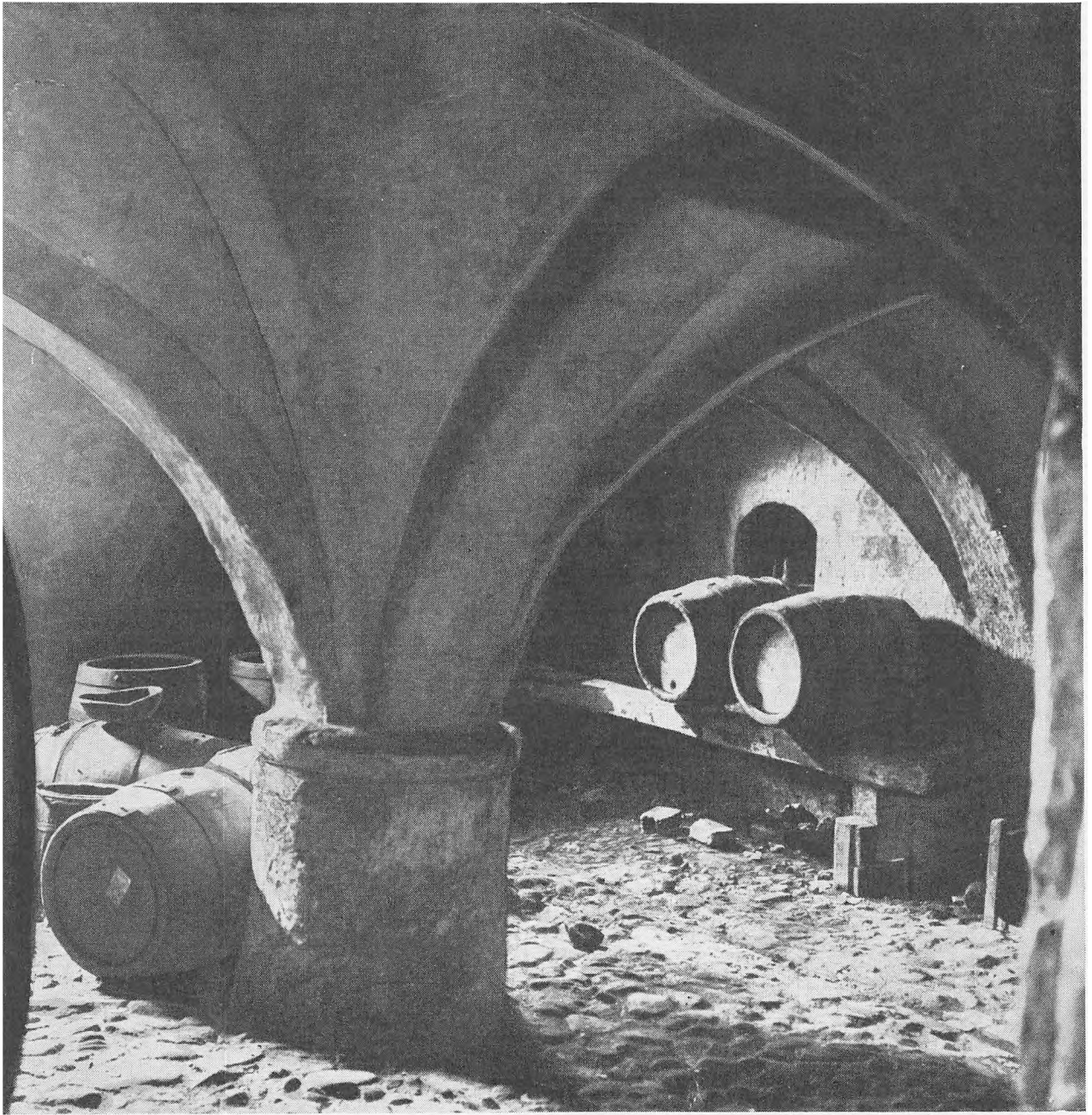
BILLEDERNE SKIFTER

Ogsaa Bogense fik i 1808 Spaniolerne i Indkvartering; det var en Eskadron af Kavaleriregimentet „Almansa“, hvis flotte lysegrønne Uniformer og fyrige andalusiske Hingste var et ligesaa elegant som uvant Syn i den nordfynske Hovedstad. Til nogen større Begivenheder gav dette Ophold dog ikke Anledning.

I 1848, da den danske Hær Paaskedag maatte vige det historiske Dannevirke, mens tyske Tropper under General Wrangels Ledelse rykkede op gennem Jylland, blev Feltlazarettet i Fredericia overført til Bogense. Samtidig drog en Strøm af jyske Flygtninge til Byen, hvor de overalt modtoges med største Venlighed samt Forstaaelse. For fleres Vedkommende blev dette Aarsag til, at de senere slog varigt Rod i den gæstfri, fynske By. Det ret stærke jyske Islæt, der den Dag i Dag kan spores i Befolkningen, skulde altsaa stamme fra nævnte Lejlighed.

Ogsaa Forberedelserne til Sejrsslaget ved Fredericia den 6. Juli 1849 mærkedes her, da General Bülow dirigerede Ryes Brigade fra Helnæs over Bogense. I den Anledning fik Omegnens Bønder travlt med at køre de mange danske Jens'er til Middelfart, hvorfra de færgedes over Bæltet til den belejrede By. Og dermed har vi — omend i korte Træk — givet Historien, hvad Historiens er.

Dejligt er der i Bogense, hvor Livet leves uberørt af Tidens hektiske Jag. Gid da en lys Fremtid maa vente Nordfyns beskedne, men saa hyggelige Hovedstad. Et energisk Borgerskab og den kendte fynske Frodighed er, som tidligere nævnt, de Aktiver, der skulde sikre dette Ønske i at ske Fyldest.

UNDER ADELGADE 44

*findes munkestenshælvede Kælderrum.
— Uforgængelige den Dag i Dag*

DET ER LET

i det gamle Bogense at komme i Kontakt med den Stemning, der karakteriserede de svundne Tider. Her staar nemlig stadig mangan bindingsværksprydet Façade, som i Forening med Empiretidens jævne Smaahuse bestemmer Gadebilledet.

Under Adelgade 44, „Bryggergaarden“, findes en pragtfuld gotisk Kælder med en svær Midtpille og fire Krydshvælvinger. — Her staar vi overfor Byens ældste Minde om god borgerlig Byggekunst. Formodentlig er Kælderen en sidste Rest af den Gaard, som „De Bogense Herremænd“ lod opføre paa Adelgade. Østergade Nummer 2 er fredet, et Prærogativ, der ogsaa fuldt og helt er fortjent. Det herlige Renaissancehus af Bindingsværk i tvende Stokværk synes opført i flere Tempi, i det mindste er Knægtene og det dekorative Udstyr paa den 10 Fod lange Façade noget forskelligt præget. Overgangsfoden i Husets sydlige Halvdel bærer under Kalklagene reliefskaarne, bruskarokke Ornamente.

Nummer 19 i samme Gade er ligeledes al Beundring værd; et stateligt Renaissancehus fra det 17. Aarhundrede med Stokværksudkrægning, Knægte med Volutprofil, og hertil kommer yderligere en henrivende, malerisk Karnap, dækket af et hjelmformet Tag. Det gamle Raadhus fra 1847 i Sct. Annagade er med sine rolige Murflader og rene Linier en lille arkitektonisk Perle. 1922 solgtes Bygningen til Odd-Fellowforeningen „Kattegat“, som her har en ideel og fornem Forsamlingsbygning. Heldigvis er der Servitut paa Ejendommen, hvis Façade ikke maa forandres. Byens nye Raadhus, opført 1919—21, efter Tegning af Arkitekt Jørgen V. Jepsen, er en anseelig, stilren Bygning, der paa heldig Maade afrunder Gadeperspektivet. I Tagrytteren hænger Byens gamle Raadhusklokke, som støbtes i Aaret 1591 af Mester Benninck og blev skænket af tvende agtværdige Raadmænd.

Og med den gamle Klokke paa Borgernes nye Hus er Ringen sluttet mellem Før og Nu.

SOM EN FORPOST

løfter Bogense Kirke paa Bakken sit spaantækte Spir, Byens Vartegn, der, synligt milevidt, ogsaa tjener som Sømærke for Havets Folk.

Bygningen hidrører fra den romanske Tid, dens ældste Mure er af Kampesten med en enkelt profileret Kvadersokkel under Koret. Forskellige Udvidelser har gennem Tiderne ændret ikke saa lidt ved den oprindelige Plan, saaledes er der i den

Den ny og gamle Tid mødes i dette Billede af Adelgade, hvor Vandposten paa Fortovet endnu holder trofast Stand

senere Middelalder til Skibet føjet Korsarme af Munkesten med bindingsprydede Trappegavle, ligesom hele Kirken blev gotisk overhvalvet.

„Saa stor som Bogense Døbefont!“ siger et gammelt, lokalt Ordsprog, som tilmed er fundet værdigt at noteres af selveste Peder Syv. Uden at Fonten, der er fra den romanske Periode, er særlig overbevisende i saa Henseende, hævder den sig derimod ved Kummens rige Udsmykning af Løvværk og Buer. Altertavle og Prædikestol skyldes begge samme Giver, „den velbyrdig Mand Claus Eriksen“, i Aaret 1550. Paa Tavlen ses Aarstallet 1588, der hentyder til en større Restaurering, Kirken i dette Aar gennemgik. Iøvrigt var dens mange Prydelser fra den katolske Tid ude for strid Modvind. Biskop Vejle, Fyns Biskop i disse Aar, rasede som et Uvejr mod alt, der bragte Katolicismen i Erindring; f. Eks. kaldte han to Altertavler med Jomfru Marias Billede, som kasseredes i Ore Kirke, for „de Skarns Taffler“.

Ogsaa i Bogense var det rent galt, hvor den nidkære Vejle fandt adskilligt, der stred mod Luthers Lære. „Offuerdelen haffde været aff den“ oplyses der om Tavlen her, men dette var ikke nok, Niels Bang og Raadmanden Mads Jepsen, der ved hin Lejlighed var Kirkens Værger, lovede pligtskyldigt at faa nogle famøse Altre og Tavler fjernet, før Hans Højærværdighed atter kunde ventes paa Visitats. Men den gamle Tavle, hvis mindre Felter er smykket med de oprindelig malede Indskrifter samt Frederik den II.s og Dronning Sophies Vaaben, klarede altsaa lykkeligt Skærene. I Sakristiet hænger et Epitafium over „Hæderlig Hr. Niels Jensen, Præst til Sct. Knuds Kirke i Odense“, der den 22. Juli 1647 i sønlig Kærlighed satte dette Minde, sagt med Indskriftens egne Ord: „Gud til Ære, sin Fædrene Kirke til Prydelse og sine kære Forældre til Amindelse.“

Et værdifuldt Bidrag til Byens Historie giver Kirkens mange Gravsten, af hvilke flere er genfundne 1914 efter længe at have været skjult under Slægternes Stolestader. Mange af disse Sten bærer Portrætrelieffer; ældst er den, der viser Borgmester Erik Nielsens Billede, et Billede, som er bevaret i det uforgængelige Materiale lige fra Aar 1500, den fjerne Tid, hvor Kong Hans bar Danmarks Krone.

VI VIL SLUTTE

med et Par Ord om de gamle Gadenavne, der ogsaa her, skønt faa i Antal, ejer en egen Kolorit.

Sct. Annagade minder om det Kloster, som i Middelalderens Midte skal have rejst sine Mure omtrent paa det Sted, hvor Stadens gamle Raadhus blev opført 1847. Er dette Tilfældet, har Messesang og Klokketklang lydt her Dagen igennem, hvor de fromme Søstre i det stille Klosterbo levede deres indadvendte Liv.

Adelgade, hvis Navn Adel- eller Algade hentyder til den første Bebyggelse, grupperet om den alfare, almindelige Gade, er Hovedfærdselsaaren, Landevejsgaden, der her i Bogense — som andre Steder — er den gamle Købstads Rygsøjle. Kirkestien (med den berømmelige Udsigt), der fra Havnen over Kirkebakken fører langs Hav og Bælt, taler for sig selv, paa samme Maade som Østergades Navn har Beliggenheden til Aarsag. Tyrekrogen samt Studekrogen er Stedbetegnelser og intet andet, hvis derfor en Fremmed i sidstnævnte Tilfælde venter at finde en hyggelig Kro i god, gammeldags Forstand, ja, da vil han blive sørgeligt skuffet.

AFTENSTEMNING

over Bogense Havn

Gennem Bogense risler Byens Bæk, den passerer Skovvejen og alle de blomstrende Haver, der giver hele Billedet en ægte fynsk Stemning. Og fra Kirkebakken, hvor den smalle Sti, værnet af den vindhærgede, nøjsomme Bukketorn, snor sig bag Kirkegaardens mosgroede Stendige, ser man tilsidst ud over selve det storladne Hav.

Vidt er Udsynet, vidt og stolt, i det fjerne skimtes Jyllands grønne Kyster, Vejle og Horsens Fjord. Lad os heller ikke glemme Æbelø, der i sin paradisiske Uberørt-hed er som en Rosengren slynget ud i Bølgernes Blaanen.

*Købing kun, en Fiskerflække
med sit eget tyste Tække —
Drømmen dages, Sindet drages
sært dog af de gamle Tages
teglstenstakte røde Række
under Kvæld, og naar det dages.*

*Skibe gaar, og Skuder kommer
Høst og Vinter, Vaar og Sommer —
kom og gik, som Skuder skrider
mellem Lande, gennem Tider —
Lugt af Sø og Vind, der trommer
tungt i Sejl til alle Sider.*

*Det er Byen omkring Havnen,
groet frem af Fædrestavnen.
Her til Bys kom Bøndervogne,
Folk og Fæ fra mange Sogne.
Flækken laa i venlig Favnen,
lod ej Velkomstdrikken doune.*

*Bøndervogne, Fiskerbaade —
Korn og Kvæg og Fisk til Maade
ind at tage, ud at føre,
agte Plov og Fiskesnøre,
holde ret med alt til Raade
er, hvad den har haft at gøre.*

*Fiskerskude, Købmandssnække —
Liv og Ladning bragte begge,
Eventyr fra fjerne Lande
førte de til Stavnens Strande,
baade kaade Folk og kække
kom fra Færd paa vide Vande.*

*Der kom Folk fra fjerne Havne,
meget maatte Flækken favne,
meget har den huset, hyret,
hjemlig Hverdag, Eventyret —
Gode Folk af gamle Navne
stod dog gævt og godt for Styret.*

*Stedets Folk har Flækken præget,
holdt den oppe, hegnet, hæget.
Stavnen selv har Byen mærket,
som en Mester præget Værket
skabt og skønnet, lempet, læget,
Egnens Liv i den forstærket.*

*Gamle Huse staar og hælder,
gemmer tyst, hvad mer ej gælder,
alt hvad Tiden kan forrykke,
gammel Hæder, gammel Hygge . . .
favner tyst, hvad Tiden fælder
og hvad Døgnet ej kan bygge.*

*Gamle Huse, stille Huse
har hørt Tidens Storme suse,
mærkede af Vejr og Vinde
staar de dér i Skær af Minde,
hører Tidens Bølger bruse
over det, der maa forsvinde.*

*Fine Huse, ringe Hytter,
stille staar de dér og lytter,
lytter indad mod det svundne,
staar saa sælsomt dvalebundne,
staar saa vidende og knytter
det, der er, til det henrundne.*

*Det er Byen omkring Havnen
groet frem af Fædrestavnen,
Blæstens Sus og Havets Aande
hvisker her om allehaande
levet Liv. Du fylder Favnen
med dets Fryd og med dets Vaande.*

*Solen varmer, Regnen væder
Høst og Vaar de gamle Stræder.
Gamle Huse staar og skinner
i et evigt Skær af Minder,
glemte Sorger, svundne Glæder . . .
Solen skinner . . . Regnen rinder.*

K. L. Kristensen

Med Fru K. L. Kristensens Tilladelse bringes her Digtet „Købing“ fra hendes afdøde Mands Samling „Jord og Hjerte“ (1933).

Minde over Feltmarskallen Hans Schack's og vore hollandske Allieredes Landgang ved Kerteminde 1659. Stenen, der afsløredes i 1913, kaldes populært „Borgmesterstenen“, da den rejstes paa Byens daværende Borgmester v. Wylich's Initiativ

KERTEMINDE

Saltvandsfrisk og karsk stryger Brisen fra Bugten ind over Kerteminde, den lille By med de røde Tage. — Lille, javist og rørende i al sin Beskedenhed, ejer denne fynske Købstad, som ligger saa fjernt fra alfar Vej, dog sin egen Charme, sit glade, lyse Smil. Havnen er Byens Hjerter, hvor de mange Motorers taktfaste Dunk er Pulssløget, der vidner om Sundhed og Styrke.

Og i de stille Gader staar gamle, ærværdige Bygninger som Bauta over selve Slægternes Gang. — —

Den 7. December 1413 sad Kong Erik af Pommern sammen med Rigets gode Mænd paa Nyborg Slot og udstedte de Privilegier „til sine elskelige Borgere i Kerteminde“, hvorved Byen paa værdig Maade ophøjedes til Købstad. I disse Privilegier fastsattes Rammen, indenfor hvilken det lille Bysamfund frit kunde udfolde sig, her sikredes Byen de Indtægtskilder, der skulde danne Fremtidens Basis for Udvikling

og Vækst. Saaledes bestemte Kongen bl. a. at Kerteminde var den eneste lovlige Havn mellem Knudshoved og Fynshoved, endvidere begunstigedes evt. Tilflyttere ved Løfte om fri („ukøbende“) Jord af Kongens øde Jorder ved Byen. Kong Eriks varme Interesse for de danske Købstæders Liv og Trivsel, der gaar som en rød Traad gennem hele hans Kongegerning, var en Arv fra Fostermoderen, den store Dronning Margrethe. En Arv, som hin saa miskendte Fyrste forøvrigt udmærket forstod at værne trods Hansestædernes dominerende Magt. Som Led i denne Plan udsendte han 9 Aar senere — i 1422 — en Forordning, der sikrede Købstæderne al Eneret til Købmandsskab, en Favorisering som Borgerne i Kerteminde i Forbindelse med de nyvundne Privilegier i fuldt Maal vidste at gøre nyttebringende.

Men selvfølgelig rækker Kertemindes Historie langt længere tilbage end til Kong Eriks Tid. Vil man bygge paa gammel, stedlig Tradition, da skal Landsbyen Kertinge være første Begyndelse til den senere Købstad. Nævnte Landsby, der var Ladeplads for Odense i en Tid, hvor saadanne paa Grund af Ufred og alskens Lovløshed ofte maatte søge Skjul dybt inde i Fjordene, blev Anledning til, at man siden, da mere trygge Forhold oprandt, indrettede en Handelsplads ved Fjordens Munding, kaldet Kerte-Minde eller Kerteminde. Her har vi altsaa Forklaring saavel af Byens Navn som Oprindelse. Om denne saa i enhver Henseende kan staa for Kritik, er et Spørgsmaal for sig. Kong Eriks Privilegier fra 1413 er derimod Historiens Realitet.

LAD OS NU HØRE

hvad et Par Historiografer har at sige om Kerteminde. Den første, I. I. Pontanus, erklærer 1618 — kort og godt —, at det er en ypperlig By med bekvem Havn. Arent Berntsen skriver 1658: „En beylelig Indseyling oc Haffn, hvorfra en utrolig Summa af Korn oc Landsens adskillige Ware til fremmede Steder udføris, saavel af des egne Borgere, som deris Næring met adskillig Handel til Søes ocsaa vil vide at fortdrive, som oc Ottense Borgere, som deris Ware der ud- oc indskibe.“ Og vi fortsætter med Pontoppidans Fremhævelse af Fiskeriet, der blot ikke dengang var af samme Betydning som nu. Fangsten karakteriseres af denne Forfatter som: Torsk, Sild og Aal, Makrel, Horn giver samt Flynder. De sidste skal især have udmærket sig ved en ganske utrolig Fedme; om det er herfor, at de populært kaldtes „Kerteminde Raadmænd“, skal dog lades usagt, kun Navnet staa fast.

GAMMELT BILLEDE AF GAARDPARTI

*i Muus'ernes Købmandsgaard.
I Etagen med Svalen boede Digteren
Paludan-Müllers Fader,
der var Sognepræst i Kerteminde*

Som et spøgefuldt Apropos skal tilføjes, at da Fjerde Frederik engang gæstede Kerteminde, fortalte den kendte Gehejmerraad Gabel Kongen, at Byens Borgmester en Dag havde fortæret hele tvende Raadmænd, „en Enigma (Gaade), Majestæten ej løse kunde“. Og det var jo ikke saa underligt.

I GLIMT EFTER GLIMT

følger vi Byens Saga. Anno 1441 blev Torsdagen — efter Christoffer af Bayerns Befaling — Torvedag for Kerteminde; samtidig oplyser dette Kongebrev, hvilke Sogne der hørte ind under Købstaden, nemlig Hindsholm, Drigstrup, Revninge og Flødstrup. Naar ikke Munkebo trods sin nære Beliggenhed nævnes, skyldes det formentlig, at denne By var benyttet som Udskebingssted for Odense-Købmændene, længe før Kertemindes Ophøjelse til Købstad fandt Sted. Senere — og dette gælder tillige for Kølstrup samt Kertinge, hvor lignende Forhold spillede ind — blev dette ændret til Kertemindes Favør.

En af de fornemste Opgaver, en absolut Betingelse for den lille Købstads Handel, var først og sidst Forbindelsen med det sydlige Opland. I den Anledning sloges der tidligt Bro over Fjordens stride Strøm. Men denne, der laa noget østligere end den nuværende Langebro, skulde som alt andet Menneskeværk vedligeholdes, paa dette Punkt var alle enige, derimod kneb det med Samhørigheden, naar Regningen blev præsenteret. Af den Grund paalægger Christian den I i Aaret 1460 „alle Bønder, vordnede og den menige Almue, som bor og bygger i Bjerger Herred og paa Hindsholm, ikke at undlade at give det Bidrag til Broens Vedligeholdelse, som det har været gammel Sædvane at yde.“ Og for at ingen skulde sidde Befalingen overhørig, truer Kongelig Majestæt med „sin Hævn og Vrede“, hvis Ordren ikke blev nøje fulgt. Den sidste Tilføjelse har sikkert været tvingende nødvendig, især syntes Landbefolkningen glemsom, naar det gjaldt denne Pligt, der dog var til fælles Bedste. Et halvt Aarhundrede forløb, hvorefter en ny Reparation blev paakrævet; ogsaa denne Gang maatte der et Kongebud til for at faa Arbejdet fremmet. Senere — og antagelig med blødende Hjerte — har de brave Kerteminde-Borgere ladet den oprindelige Bro indrette til en Vindebro. Grunden var den, at de vindskibelige Odense Købmænd havde klaget til Frederik den II over den store Ulempe, det under Syvaarskrigen var at føre Gods og Fetalje til Kongens Krigsfolk ad „en ond Vej“ til

Kerteminde og udskibe den dér, naar de dog i det mere nærliggende Munkebo kunde finde et anderledes ideelt Udskibningssted.

Hensynet til Kongens Krigsfolk var selvfølgelig et Argument, der ikke forgæves paakaldte Majestætens Bevaagenhed. Den 6. Marts 1570 forelaa derfor Bevilling til en fri Havn ved Munkebo, vel at mærke ikke til Købmandsskab, men — ene og alene — til Ind- og Udladning af Varer. Samtidig skulde altsaa Broen fremtidig være en Vindebro, som Skibene uhindret kunde passere. At man ikke i Kerteminde var tilfreds med denne Ordning er givet, men Sorg blev til Glæde vendt, da den nybyggede Skibsbro ved Munkebo snart blev ødelagt af en stærk Isskruning og ikke senere istandsat. At Borgerne var lykkelige ved at blive Konkurrenten kvit, er der vist intet at sige til. I en datidig Vise, hvoraf desværre kun de indledende Linier er bevaret, omtales det mislykkede Foretagende med slet dulgt Skadefryd:

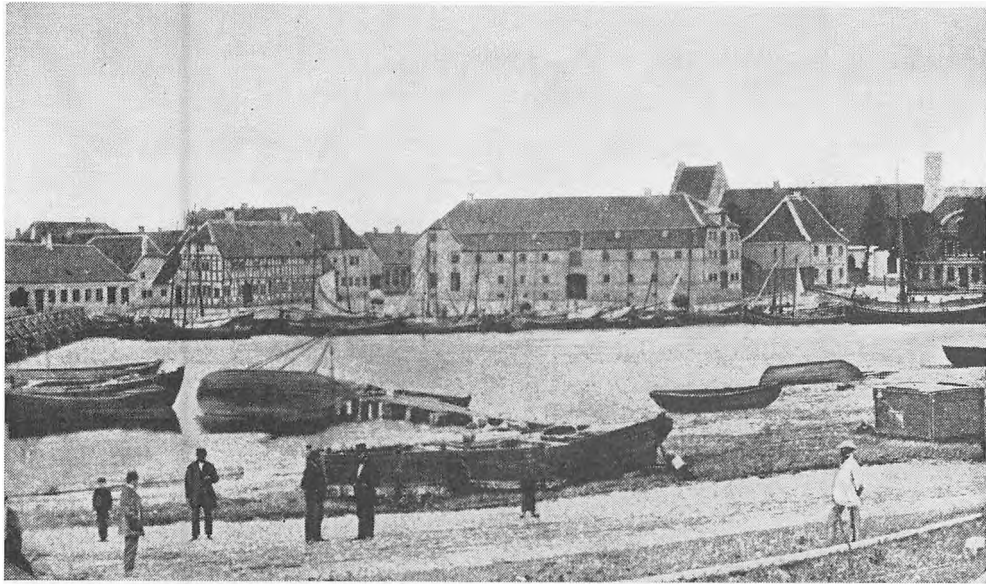
„Odense Mænd de Vise
Bygde Broe paa Ise,
Gantebroer som Galgen stod —“

Ikkesandt, Tonen er ikke til at misforstaa. — Forøvrigt var paa Kong Hans' Tid Øl en stor Udførselsartikel for Byen. „Kerteminde er kendt for godt Øl og skidne Kvinder“, oplyser Dania, III. Bd. Det sidste var nu ikke saa pænt sagt.

UNDER GREVENS FEJDE

hvor hele den fynske Ø blev Skueplads for blodige Begivenheder, forskaanedes Kerteminde for Plyndring, men indirekte slap den dog ikke fri, da Borgerne maatte præstere en anseelig Krigsskat. Selvom Byen slap forholdsvis naadigt, saa var det dog her, Grev Christoffer i August 1534 landsatte Eliten af sine Tropper, da han mente Tiden inde til det afgørende Slag. Atter var Skæbnen Byen god, Marchen fortsattes, og allerede den paafølgende Nat naaede Styrkerne Nyborg, som omgaaende overgav sig.

Da Greven fik Magtens Tøjler i Hænde, var en af hans første „Regeringshandling“ at udskrive Skat, hvoraf Kerteminde fik sin rigelige Part. Byens økonomiske Vurdering i hine Aar fremgaar af Christian den III.s Brev fra 1537, hvor Fejdens Status gøres op. Ifølge dette havde Odense maattet udrede 2000 Lod Sølv, Svendborg 600, Kerteminde møder allerede som Nummer 3 med 500, derefter følger

Et typisk Billede fra det gamle Kerteminde

Bogense med 300 og endelig Assens, Middelfart samt Faaborg, der stod lige, og hver havde erlagt 200 Lod. Naar Kerteminde rangerer saa fornemt paa Listen, er Grunden formentlig den, at Byen, der ikke var hærget og plyndret som de øvrige fynske Købstæder, havde en større Betalingsevne i Behold, skønt Borgerne ogsaa her blev tvunget til at spænde Livremmen forsvarligt ind.

DATIDENS VOLDSOMME BRANDE

er et Kapitel fælles for de danske Købstæder. Kerteminde gik heller ikke Ram forbi; i 1560 raseredes Byen af en Ildebrand, der for lange Tider satte dybe Ar. Ved denne Lejlighed blev ogsaa Præstegaarden lagt i Aske, hvorfor den husvilde Præstemand fik søge sig Hus og Gaard andetsteds, et Forhold, som bestod helt til Midten af det 19. Aarhundrede. Da Borgernes Tab var endeligt opgjort, ansøgte de Kongen om forskellige Skattelettelser, men Svaret blev et kategorisk Afslag, som de gode Folk i Kerteminde vel kunde takke sig selv for, da de ikke behørig havde fulgt Regeringens Ordre og „afbrudt deres Straatage“.

Kerteminde. Den indre Havn. Træsnit fra 1860erne

Ja, mod Datidens Byggemaade med daarligt opførte Huse med Straatag ved Straatag havde Regeringen lige fra salig Kong Hans' Dage ført en ligesaa energisk som haabløs Kamp. Paabud efter Paabud viser dette, og dog skulde Aarhundreder gaa, før Forholdet ændredes. Saa sent som omkring 1840 fandtes endnu enkelte straatækte Bygninger i Kerteminde. Men dermed var det ogsaa slut.

Luerne blev ikke den eneste Ulykke, der hjemsøgte Byen, hertil kom yderligere Pesten, hin snigende Sot, som Gang paa Gang havde saa rig en Høst. Hygiejnen, der med Held kunde have bekæmpet Fjenden, var for Datiden et ukendt Begreb. Et enkelt Eksempel er nok til at vise Pestens Virkninger; saaledes havde Skolen i 1601 63 Disciple, men ved Visitatsen tre Aar senere var Tallet reduceret til 36, „saadan havde Pesten Aaret forud raset“. —

Biskop Jens Madsens Visitatsbog fra Aaret 1588 oplyser, at Størstedelen af den lille Søkbøstads Borgere, som ret og rimeligt, levede af Søfart; derimod fandtes kun fire Købmænd, den ene af disse, Niels Bager, var Søn af selve den store Oluf Bager i Odense.

Indbyggertallet var i samme Periode meget beskedent, ialt næppe mere end

Tusind, og Vanskelighederne legio, f. Eks. skulde Sporene af den sidste store Brand slettes. Til Trods herfor præsenterer Billedet sig alligevel bedre end Rammen, da det energiske Bysamfund havde en Række relativt gode Aar, der sluttelig kulminerede med den Blomstring, som Kerteminde oplevede under Fjerde Christians Regering.

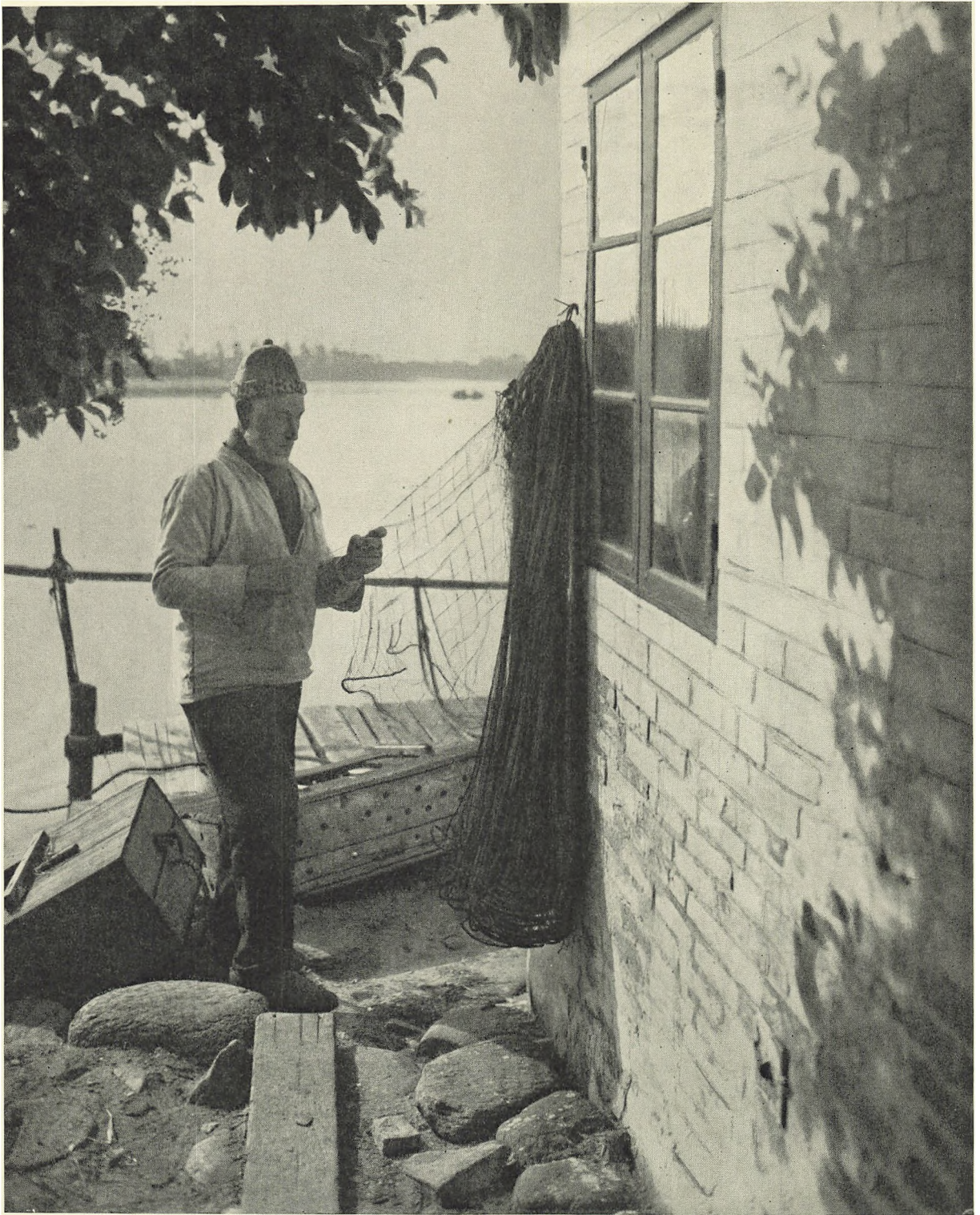
Et af Byens vigtigste Aktiver var Havnen, der væsentlig bidrog til Velstandens Fremme. Fra denne Tid skriver sig den pragtfulde Malmlysekroner, som Købmanden Jesper Bager lod ophænge i Sognekirkens Midterskib „sig selv og sin Slægt til Ære“. Pudsigt nok hed Manden slet ikke Bager, men Jacobsen; sit nye Slægtsnavn havde han annekteret efter sin Forgænger i Næringen, Eggert Hansen Bager. Saa bekvemt og billigt kunde man altsaa i gamle Dage opnaa Navneforandring. At sliig Vilkaarlighed gør Forholdet noget indviklet — slægtsmæssigt set —, behøver vist ikke at understreges.

Hvor højt Fremgangens Bølge bar, fremgaar af det Faktum, at Kerteminde den Gang synes at have erobret den fynske Tredieplads, og det var virkelig stolt klaret af den lille By ved den blaanende Bugt.

„DET FYNSKE SCHACKSPIL“

Med Svenskekrigen gik det nedad paany. Nød samt Elendighed fulgte Carl Gustavs Tropper, som med en Lavines Fart besatte vort gamle Land. Efter Stormen paa København den 10.—11. Februar 1659 blev det svenske Nederlag aabenlyst, og det dagedes paany, selvom en bitter Ende var tilbage endnu, da Fjenden først skulde fordrives fra alle de Bastioner, hvor han som en Igle havde bidt sig haardnakket fast.

Og en Dag kom Turen til Fyn, der til Forsvar havde 5—6000 Svenskere under Kommando af Pfalzgreve Philip af Sulzbach. Over Snoghøj satte Marskal Eberstein sine Styrker ind, væsentlig bestaaende af Brandenburgerer, Kejserlige og Polakker, samtidig gik Feltmarskallen Hans Schack (efter hvem dette kækt udførte Felttog blev kaldt „det fynske Schackspil“) og vore hollandske Allierede, der førtes af den berømte Admiral Ruyter, i Land ved Kikkenborg ved Kerteminde. Fod for Fod maatte de kæmpe sig Vejen frem gennem Fjendens Rækker. I Kerteminde, som Svenskerne havde stukket i Brand, fandt den sidste Kamp Sted ved Kirken; da Modstanden her var brudt og Fjenden paa ildsom Flugt, var Byen endelig atter fri. Som Støtte for det danske Angreb havde ogsaa den forenede dansk-hollandske

„I KERTEMINDE ER ALLE FOLK FISKERE
*undtagen Borgmesteren,
der stanger Aal.*“

Flaade, der laa forankret i Bugten Nord for Byen, aabnet et heftigt Bombardement. Til Minde om Befrielsen er der paa Stranden, hvor Tropperne gik i Land, rejst en statelig Mindesten. Indhugget i dens haarde Granit staar disse Ord:

Her gik den 31. Oktober
1659 de Danske og Hollæn-
derne i Land fra deres forenede
Flaade under Ruyter og Henrik
Bjelke og fordrev under Anførsel af
Feltmarskalken Hans Schack
de fjendtlige Tropper fra Kerteminde.

Ved Stridens Afslutning skal en dansk Officer have udøvet en særlig bemærkelsesværdig Bedrift. Krøniken beretter, at han først havde fældet eller „blesseret“ 9 Svenskere, inden han selv sank døende til Jorden. Til Erindring om denne ukendte Helt, „hvis Navn er ilde glemt“, blev siden den Kaarde, hvormed han saa drabeligt havde værget sig, tillige med hans Rytterstøvler ophængt i Kirken, hvor de havde deres Plads i over halvtredie Hundrede Aar. Provst Bøgh, der refererer Begivenheden, véd yderligere at tilføje, at Fjenden parterede Liget i ubændigt Raseri Led for Led lige til Knæene. Senere blev den tapre Danskers jordiske Levninger samlet og værdigt bisat i Kirkens Kor.

EFTER SEJREN

lod Schack ufortøvet en forskanset Lejr anlægge ved Byen, en Sikkerhedsforanstaltning, der var lige ved at skulle staa sin Prøve et Par Dage senere, da Svenskerne søgte at generobre det tabte Terræn. Angrebsplanen blev imidlertid forpurret af Sognepræsten i Kølstrup, Hr. Poul Bager, Sønneson af føromtalte Oluf Bager, der havde faaet Nys om Sagen og derfor — som han selv frisk og fyndigt siger det — „af en ret patriotisk Affection og uden nogen præstelig Habit“ begav sig til Kerteminde Natten før den 3. November, hvor hans Oplysninger øjeblikkelig bevirkede, at Danskerne tog Stilling ved Drigstrup og Kærby Bakker, kampberedt afventende Fjendens Komme. Præstens Meddelelse var paalidelig nok. Allerede ved Daggry næste Morgen rykkede de første svenske Kolonner frem Nord for Kertinge Fjord, og snart

var hele Styrken klar til over Lodne Høj — Munkebo Bakke — at foretage sit Gennembrudsforsøg.

Men det var unægtelig en Streg i Regningen, at Overraskelsesmomentet, der betød Planens afgørende Plus, var tabt. Da derfor Svenskerne saa det danske Forsvar opmarcheret Skulder ved Skulder, tabte de Modet og trak sig tilbage, uden et eneste Skud blev løsnet, eller Staal klang mod Staal.

TRANGE TIDER LANGSOMT SKRIDER —

Da Krigen var endt, skulde Regnskabet gøres op, dog ikke alt lod sig maale i Penge. I Glæden over atter at være Herre i eget Hus blandedes en dyb Følelse af Vemod over de smertelige Tab, vi havde lidt.

Overalt stod den ene rygende Brandtomt tæt ved Siden af den anden, mange Borgere var dræbt, adskillige flygtet fra Hus og Hjem, samtidig havde Tropperne røvet alt, hvad røves kunde; paa dette Punkt fandtes aabenbart ingen Forskel paa Ven eller Fjende. En fuldstændig Specifikation over Skadens Omfang vilde fylde Side efter Side, her skal blot anføres, at i klingende Mønt takseredes den til 19.300 Slettedaler, et næsten astronomisk Tal for saa lille en By som Kerteminde.

Endnu 100 Aar efter Svenskekrigen finder Provst Bøgh Anledning til i sin Kerteminde-Beskrivelse at notere: „Hvo, der har kendt Kerteminde i dens forrige blomstrende Velstand, skulde ikke tro sine egne Øjne, om han nu saa den vansmægtende By, uden saavidt han maatte tilstaa, at den gamle velsignede Egn saavel som det bekvemme Leje ved Stranden er endnu kendeligt det samme!“

Til sidstnævnte Forhold maatte Haabet da ogsaa knyttes, det var her, Kræfterne skulde genvindes, skønt det rigtignok tog lang Tid. Havnen er — som før bemærket — Byens bankende Hjerte; det trygge, praktiske Leje, som Fjordmundingen byder, har da ogsaa fra Tidernes Morgen været søgt af Søens Folk, som herfra havde den lette, direkte Adgang til Havet.

„EEN ULYKKE KOMMER SJÆLDENT ALENE“

— siger et gammelt Ord — og faa Aar efter den svenske Besættelse indtraf et kedeligt Uheld, der synes at bekræfte Rigtigheden af nævnte Mundheld.

Den lille Latinskole, der dog blev nedlagt allerede 1741. Bygningen, som forlængst er slettet af Gadebilledet, findes nu genrejst i „Den gamle By“ i Aarhus

Ved et Tilfælde, og hvor ofte er ikke Tilfældet afgørende, fandt en hollandsk Skipper i 1682, hvor han under en Orkan var drevet ind i Odense Fjord, den dybe Sejlrende, med hvis Opdagelse Forbindelsen mellem Havet og den fynske Hovedstad var skabt. Endelig — langt om længe — skete Odenseanernes højeste Ønske Fyldest, og Virkningerne skulde snart vise sig. Men hvad der betød Opgang for Odense, havde modsat Indflydelse i Kerteminde, som hidtil havde været Odense-Købmændenes Havnestad.

Det er vel for megen Ære at tildele Tolderen i Kerteminde, hvis man vil paastaa, at denne var Fundets indirekte Aarsag. Men sikkert og vist er det, at samme Herre, der hed Bertram Treven, svarede helt nøje til sit Navn, da han af ærligt Hjerte chikanerede Odense-Borgerne, som derfor med forstaaelig Glæde imødesaa Dagen, hvor de kunde blive den trevne Tolder kvit.

— — —

Herefter gik det stadig tilbage. Enevældens enorme Skattetryk gjorde ikke Vanskelighederne mindre, tværtimod, saa Bøgh siger vist ikke for meget, naar han kalder

Perioden efter Svenskekrigen for et „Seculum fatale“ (Det skæbnesvangre Aarhundrede). Endnu i 1682 opføres Kerteminde dog blandt de Købstæder, som alene maa drive udenlandsk Handel, derimod indskrænkes Magistratsmedlemmernes Tal til tre, en Borgmester og tvende Raadmænd. Senere — i Aaret 1747 — repræsenteredes Byens Øvrighed af en enkelt Mand, Byfogden, der dog fik Støtte af „de eligerede Mænd“, som i Stadens Styre, især i det 19. Aarhundrede, hvor deres Indflydelse var stærkt stigende, udøvede Funktioner, der i nogen Grad laa paa Linie med Nutidens Byraad.

Vi kender alle fra Danmarkshistorien Ivar Huitfeldts Navn og lysende Bedrift, da han sammen med sit brændende Skib sprang i Luften i Slaget paa Køge Bugt 1710. Derimod nævner den ikke, at de ombordværende Orlogsgaster, 31 Mand ialt, der sammen med Chefen fandt Heltedøden, var fra Kerteminde, de fleste endda Familiefædre — et føleligt Tab for Byen. Belært af Erfaringen skulde fremtidig alle indrullerede fra samme By fordeles paa Flaadens forskellige Fartøjer. En praktisk Foranstaltning, blot kedeligt for Kerteminde, at den ikke havde tilbagevirkende Kraft.

I 1736 opførtes et nyt Raadhus, ganske vist kun af Bindingsværk, men dog med Grundmur ud mod Gaden; ca. 20 Aar derefter fornyedes Stadens trende Byporte, om hvilke det nok saa hyggeligt hedder, at „de er alle meget smukke og til en Ære for Borgerne, hvilke, da de var nødte til at bekoste nye Porte, saasom de gamle var ganske forfaldne, vilde ikke sætte et nyt Vangeled for Byen, men stræbe denne Gang at gøre Ære af Byen efter deres Forfædres Eksempler.“ Og det var absolut en saare prisværdig Tanke. Udenfor disse Porte, Munkeboporten, Hindsholm- samt Langebroporten, laa Acciseboden, hvor der til Staten skulde betales en Afgift af alle Varer, som indførtes i Købstaden. En lige saa kedelig som nødvendig Forholdsregel, der tilsigtede en højst paakrævet Balance paa Statsbudgettet. Det turde vel være unødvendigt at tilføje, at Toldbetjenten eller Siesemesteren, som den sikkert brave Mand uofficielt blev kaldt, aldrig vandt Popularitet. Derimod betragtedes det som en yndet Sport at smugle Varer ind, og da den menneskelige Snedighed i saadanne Tilfælde er forbavsende stor, undgik ikke saa lidt nævnte Embedsmands Argusøje.

Udenfor Afgiftsgrænsen i Byens nordligste Periferi laa en liden Samling Smaahuse, der meget betegnende hed noget saa tillokkende som „Friheden“, et Navn, der stadig er knyttet til denne Bydel.

STRANDGADE

som den saa ud indtil 1930

TROMMEHVIRVLER OG HORNFANFARER

genlød i Kerteminde Gader i hine fjerne Aar, hvor Byen havde Garnison. Naar Militæret rykkede ind, faar som bekendt Hverdagens Tilværelse øget Liv og Kolorit, saaledes da ogsaa her. Omkring Aaret 1700 kom Infanteriet, der i det 18. Aarhundredes sidste Halvdel afløstes af en Eskadron af Første fyenske „gevorbne“ Dragonregiment, som anvendte den saakaldte Magasingaard til Kaserne. Jovist kom der Liv i Byen, til Tider lidt vel meget, da de „gevorbne“ stundom kunde være nogle besværlige Krabater. Kr. Kragh omtaler i sin Bog „Kerteminde“ en enkelt Episode, der — sagt med et mildt Udtryk — kan tyde paa Rigtigheden af denne Opfattelse. Aarsag til bemeldte Tilfælde var et Bryllupsgilde i Præstegaarden den 3. Juli 1721, hvor Sognepræsten, den velærværdige Hr. Sebastian Friis, fejrede sin Søsterdatters Bryllup med en storstilet Fest, hvor Venner og Frænder var samlet i muntert Lag.

Alt var idel Stemning og Idyl, indtil der med eet opstod Uenighed blandt Selskabets mange Gæster. Grunden fortæller Historien intet om, derimod lader den os vide, at det ene Ord tog det andet, Gemytterne kom i Kog, og tilsidst „lod man paa den ene Side Trommerne røre for at samle Soldaterne, mens man paa den anden Side ringede med Stormklokkerne for at samle Byens Indvaanere.“ Med andre Ord: Barometret stod paa Jordskælv, og alt tydede paa en drabelig Batalje, „hvilket dog ved de fornuftigeres Raad og Opførsel blev afværget, saa der til alles Forundring blev hverken Sorg eller Klage.“ Og efter at Bølgerne atter havde lagt sig, maa man formode, at Festen er fortsat i ublandet Fryd og Harmoni. Men alle Deltagerne, ikke mindst det unge Par, har sikkert aldrig glemt dette Bryllupsgilde.

Garnisonen var dengang forsaavidt et rummeligt Begreb, da den bestod af „Militære med Hustruer og hos sig havende Børn“, ialt 185 Personer, en artig Tilvækst til Byens faste Indbyggerstab, der i samme Periode kun udgjorde 628.

„DE SKULDE VÆRE KØBSTADENS PILLER“

Det var egentlig overraskende mange Købmænd og Haandværkere, Kerteminde havde i disse Aar. Af førstnævnte Kategori fandtes 13, medens ikke mindre end 42 repræsenterede de forskellige Fag, Tal, som aldeles ikke stod i rimeligt Forhold til Byens Størrelse. Kneb det med Eksistensmuligheder for dem alle, er det ikke uden

Toldboden, oprindelig rejst som Købmandsgaard for Niels Bager, ældste Søn af den berømmelige Odense-Storkøbmand Oluf Bager. At den gode Hr. Niels ikke for ingen Ting var sin Faders Søn og selv forstod at bygge, viste Gaarden her, der saaledes paa Resens Tegning fra ca. 1680 fremtræder med trende Etager, kronet af svungne Gavle

Grund, saaledes som de boede Dør ved Dør. En mere pudsig end just smigrende Karakteristik af Handelsstandens Folk giver — den før citerede — Bøgh i disse Ord: „De skulde være Købstadens Piller, men med disse staar Byen paa svage Fødder!“ — Kommentarer turde være overflødige.

Havde det 18. Aarhundrede end længe staaet i Stagnationens Tegn, saa syntes det dog at lysne ved Aarhundredskiftet, Befolkningstallet øgedes stærkt, ja, steg med hele 66 pCt. fra 706 i 1769 til 1045 i 1801. Som et Udviklingens Tegn fik Kertemind i 1795 sin første virkelige Læge (hidtil havde man klaret sig med tilfældige Feltskærere og Kvaksalvere), hertil kom endvidere det følgende Aar Oprettelsen af et Apotek. Og som Byens Avantgarde rykkede spredt Smaabebyggelse frem baade i Nord og Vest. Men — først og sidst — var det dog Havnen, der for Fremgangen havde det afgørende Ord.

Dog Glæden blev kortvarig. Med Krigen mod England og Sverige, den paafølgende Statsbankerot samt meget mere gik Tæppet foreløbig ned.

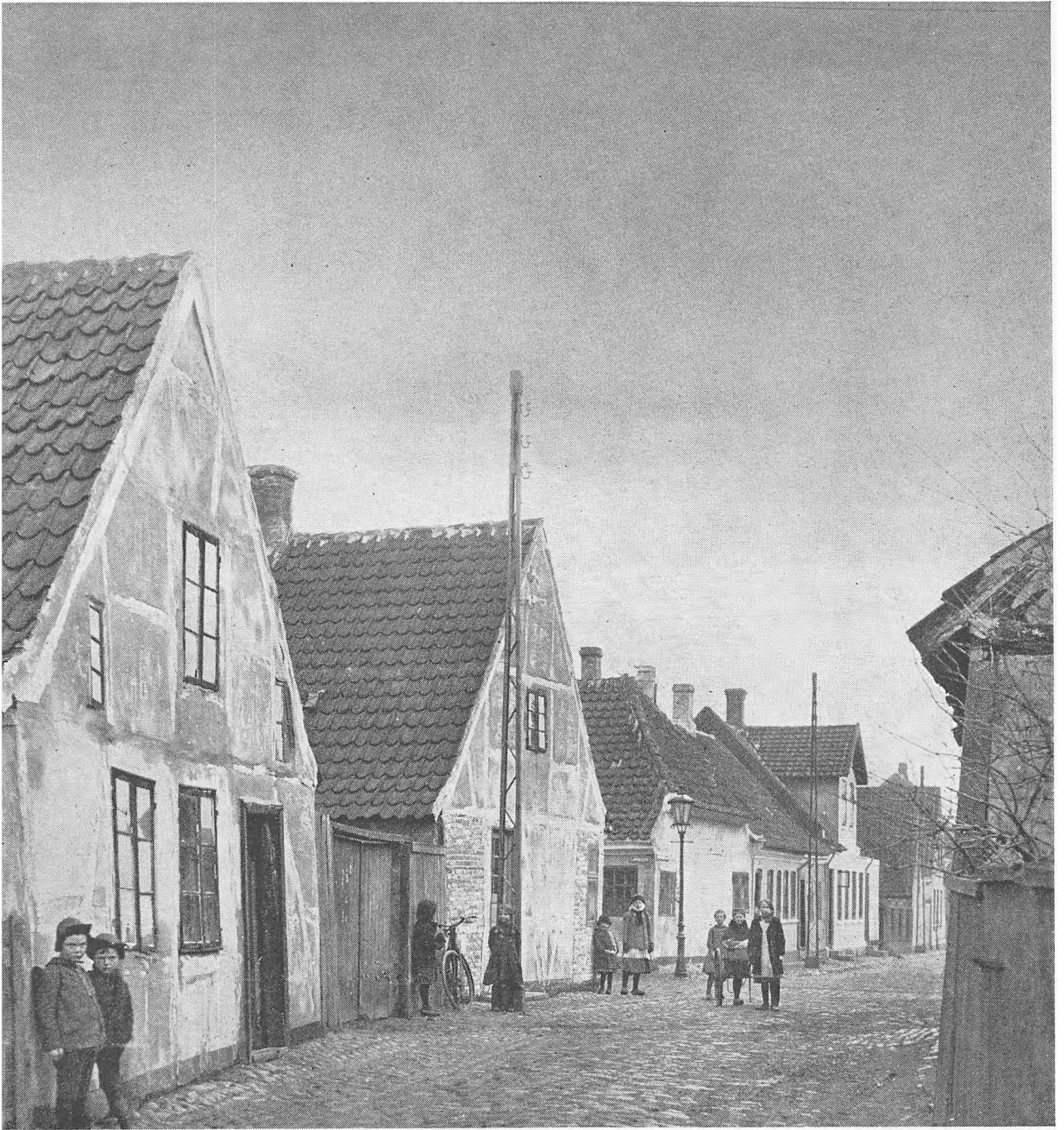
DA PRÆSTEKONEN I KERTEMINDE MYRDEDE SIN MAND

I Aaret 1730 vakte en Forbrydelse i Kerteminde ualmindelig Opsigt ikke alene i den lille By, men ogsaa over det hele Land. Dramaets Hovedpersoner var den klassiske Trekant, i dette Tilfælde Sognepræsten, velærværdige Hr. Joh. Fred. Hornemann, hans Hustru, den næppe 20-aarige Anna Helene, samt dennes Fætter og tidligere Forlovede, Studenten Lars Pedersen Mørch.

Og nu et kort Referat af Begivenheden, der i lange Tider satte alle Sind i Bevægelse. Syv Aar forinden havde H. overtaget Kaldet i Kerteminde, hvor han som ugift fandt Tiden baade lang og trang. Derfor friede han 1730 som 40-aarig til den smaa Anna Helene, Datter af Sognepræsten i Brenderup, Hr. Anders Hvid. Alt var forsaavidt i skønneste Orden, Partiet upaaklageligt, hvorfor Faderen og Bejleren snart enedes, skønt Pigens Nej. Grunden til det sidste laa ligefor, da hun forlængst havde givet Fætteren sit Jaord og Hjerte. Trods denne Kendsgerning blev det planlagte Giftermaal omgaaende fastslaaet og fuldbyrdet.

Den Slags Forbindelser var absolut ikke usædvanlige i hine Tider, og det bør tilføjes, at ofte blev Resultatet langt bedre, end man med Billighed kunde vente. Men altsaa ikke her. Tværtimod, Anna Helene og hendes Hjertensven fortsatte Forbindelsen, deres Kærlighed brød alle Skranker, og tilsidst besluttede de at blive den besværlige Ægtemand kvit. Efter flere mislykkede Giftforsøg myrdede Mørch og Præstekonen den arme Mand i hans Seng, men arrangerede det, som var han død efter et Fald paa Præstegaardens Trappe. Nogle Dage efter fandt Begravelsen Sted, alt var gaaet efter Programmet, da i Begyndelsen Folk opfattede det skete som et Ulykkestilfælde.

Efterhaanden tog dog Snakken fat, den steg og steg, og sluttelig greb Myndighederne ind. Retten sattes paa Odense Raadhus, hvor begge tilstod og dømtes fra Livet. Om Anna Helene skriver Landsdommer Jakob Bircherod i en udførlig Beretning: „Hun havde dog et godt Skudsmaal af alle, var i sin bedste Alder, lidt over tyve Aar, var smuk, havde en meget modest Mine og var elsket og æret af alle; men Kærlighed til Mørch styrkede hende i Ulykken.“ Efter Tilstaaelsen viste de ulykkelige sand Anger og Guds frygt, Mørch skrev i Fængslet opbyggelige Digte saasom: „Et Knip fundet Skrifter kaldet Vintersuck til Solen“, „Sommersvar“ o.s.v.; kunde smukke Ord sone Elskerparrets Brøde, havde det saavist ingen Nød.

GAMLE GAVLHUSE

i Peder Møller Stræde

Langegade ca. 1890

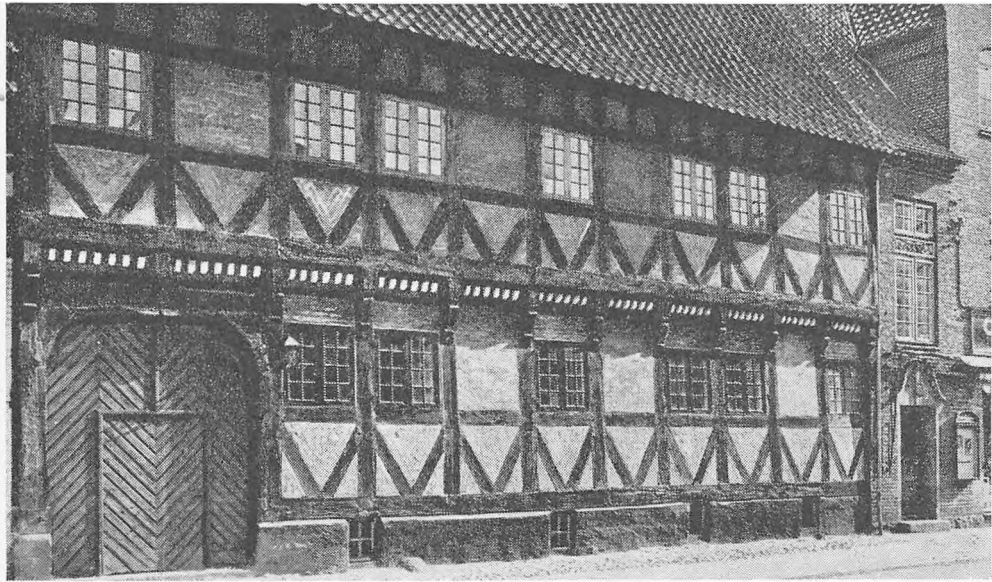
Men den 4. December 1732 var med Præstekonens Henrettelse paa Torvet i Odense og Mørchs paa Heden, hvor Liget blev lagt paa Stejle, Sagens endelige Punktum sat.

AARET 1808

bragte som bekendt de fransk-spanske Hjælpetropper til Danmark, der ved Forholdenes Magt var blevet en Brik i de Stores Spil.

Ogsaa i Kerteminde, hvortil franske Afdelinger kom i Slutningen af Marts, indkvarteredes Soldaterne hos Byens Borgere, hvad der selvfølgelig havde mangen Ulempe i Følge, ikke mindst, da sproglige Vanskeligheder som en Mur skilte Gæst og Vært.

Oprindelig var det kun Meningen, at Fyn skulde være en Etappe paa Vejen frem. Derfor dirigeredes samtlige Skibe ved Sjællands Vest- og Sydkyst til Nyborg, medens et større Antal fynske Fartøjer fik Ordre til at ligge klar ved Kerteminde, parat til at overføre 3000 Mand Infanteri. Det gik imidlertid helt anderledes, Planen realiseredes aldrig, og Størstedelen af Tropperne forblev paa den fynske Ø.

Den gamle Farvergaard, hvor nu Byens Museum har til Huse

Her indrettede man sig nu paa bedste Maade, og gennemgaaende gav Opholdet ingen Anledning til større Kalamiteter, skønt Forskellen i Levevis og Temperament til Tider kunde sætte Taalmodigheden paa Prøve. Spaniolerne, og det var særligt dem, som Fynboerne fik med at gøre, kunde være omgængelige nok, men kom det sydlandske Gemyt først i Affekt, da var det som en Krudttønde, der kun behøvede en enkelt Gnist for at eksplodere. Mange Træk – smaa og store – fra hin bevægede Tid lever stadig i Erindringen, bevaret fra Slægt til Slægt.

Til Eksempel skal anføres, at baade for Officerer og Menige var Middagshvilen et Punkt paa Dagens Program, som nøje overholdtes. „Deres Siesta holdt de meget af, baade Officerer og Gemene, og i Middagsstunden var alt tyst.“ Om Aftenen var Situationen en anden, saa travedes der Tur gennem Byens Gader, hvor de Fremmede i deres maleriske Uniformer vakte Beundring hos Ungdommen, der med Tegn og livlige Gebærder søgte at bygge en Forstaaelsens Bro mellem Syd og Nord. Maden gav her som overalt Aarsag til ikke saa faa Tvistigheder, men i dette Spørgsmaal kunde man lempe sig efter hinanden; værre var det dog, naar Kvarterværten foruden den spanske Soldat, han var pligtig at modtage, ogsaa belemredes med ved-

kommendes Kone og Børn. Helt galt blev det imidlertid, naar Forbindelsen stundom viste sig at være alt andet end legitim, som det hedder i en Indberetning, hvor der skulde skaffes Kvarter til „en Employé med et Fruentimmer“. Da flød Prøvelsens Bæger over, hvad følgende Klageskrivelse tilfulde viser:

„Ærbødigst Pro Memoria!

Det blev mig i Gaar paalagt efter ihændehavende Billetter at modtage i Kvarter af de spanske Tropper en Major med Tjener samt tvende Gemene og 4re Heste; med denne Indquartering kunde jeg ikke være ganske tilfreds, da min Kone for nærværende Tid er svagelig, dog maa jeg finde mig derudi, siden vedkommende, der bestyrer Indquarterings-Væsenet, hafde befundet mit Huses Lejlighed dertil.

Men foruden de, som jeg var paalagt at modtage, indtrængte sig et Fruentimmer, som paastod ligeledes at ville have Quarter, Opvartning og Bespising.

Naar dette Fruentimmer var beskeden og saaledes, at man med hinde kunde komme tilrette, skulde jeg langtfra vægre mig ved at opfylde hinds Begieringer, men da hun paa alle Maader søger at fortrædige min Kone og Husets Folk, redt ligesom det heele stod under hinds Disposition, saa nødes jeg til at forlange enten en Omquartering eller i det mindst at blive skildt ved Fruentimmeret, omendskønt jeg ellers med Majoren og de Gemene har Aarsag at være tilfreds — — — o. s. v.

Kierteminde 30. Marts 1808.

Møhl.“

Om denne Klage har nydt Fremme vides ikke, men den understreger tydeligt nok de Vanskeligheder, som Begivenhederne havde i Følge.

Den 19. Maj arriverede 3die Bataillon af Regimentet „Guadaljara“ til Kerteminde, hvor et Par Kompagnier indkvarteredes, mens de øvrige fordeltes i Omegnens Landsbyer. De forskellige Troppeforskydninger skal iøvrigt ikke omtales, nævnes bør derimod det Røre, det vakte, da Spaniolerne en Majnat færgedes til Sjælland. Overfarten gav Anledning til et saa broget Sceneri, som Byen hverken før eller siden har set Magen til. Og sikkert har i hin lyse Foraarsnat næppe mange af Indbyggerne fundet Hvile, før Solen steg rødmende op over Østhimlens Rand.

Da Spaniolerne atter vendte hjem til det skønne Syden, blev dog enkelte tilbage, saaledes to, der fik Plads paa Herregaarde paa Hindsholm, hvor de stiftede Hjem og Familie i deres nye Fædreland.

I KERTEMINDE ER ALLE BORGERE FISKERE, UNDTAGEN BORGMESTEREN, DER STANGER AAL

Den Fremgang, der — som allerede nævnt — gav sig til Kende i Slutningen af 1700-Tallet, og herefter i en Aarrække var brudt, tog fornyet Fart og Vækst i forrige Aarhundrede. Heri havde Forbedringen af Havneforholdene selvsagt sin betydelige Andel, paa samme Maade som Fiskeriet blev en stadig større og større Indtægtskilde.

Af den Grund opstod det kendte Ord, der gør alle Byens Borgere til Fiskere undtagen Borgmesteren. Saa noget har der jo nok været om Snakken. Med en spøgefuldst Overdrivelse anerkendes paa denne Maade nævnte Erhvervs dominerende Betydning for den lille, levende By. I Begyndelsen fiskedes der med Krog fra de aabne Baade, i 1860 gik man over til den Forbedring, som Dæksbaadene frembød, hvorefter Sildefiskeriet rykkede frem i første Række. Efter 1905 blev endelig Rødspættefiskeriet det førende; nu foregaar Fangsten med Motorbaade og Snurrevaad.

Med den stedse stigende Eksport af Fisk, som blev muligjort ikke mindst ved Jernbanens Aabning Aar 1900, har Kerteminde gode Kort paa Haanden, der ogsaa vil vide at give Stik i Tiden, som kommer.

DE GAMLE KØBMANDSGAARDE

er et Afsnit for sig. Her knyttedes Forbindelsen mellem Land og By i et patriarkalsk Tillidsforhold, der stadigt stod sin Prøve. Vogn efter Vogn, trukken af de gode, fynske Heste, svingede ind gennem Portbuens Hvælv, og under Gæstestuens tilrøgede Loft gik Snakken højlydt og muntert ved mangen liden Hjertestyrkning, saavel som i Krambodens ejendommelige Duft af rare Sager, der bragte Bud fra Alverdens fagre Riger.

Et herligt Eksempel paa slig en hyggelig, gammel Købmandsgaard er Muus'ernes store Handelshus. Magasingaarden, som den hed før i Tiden, er et helt Komplex af lange Længer, der omfatter mangfoldige Gaardsrum og har Façade til to Gader. Her har Generation fulgt Generation, mens Slægten herfra bidrog til at skabe den fynske Handelsstands gode Navn og Renommé.

Men allerede længe før Muus'ernes Periode havde Handelen driftige Mænd i Kerteminde. Et Bevis giver selve Biskop Jacob Madsens Visitatsbog fra 1588. Den

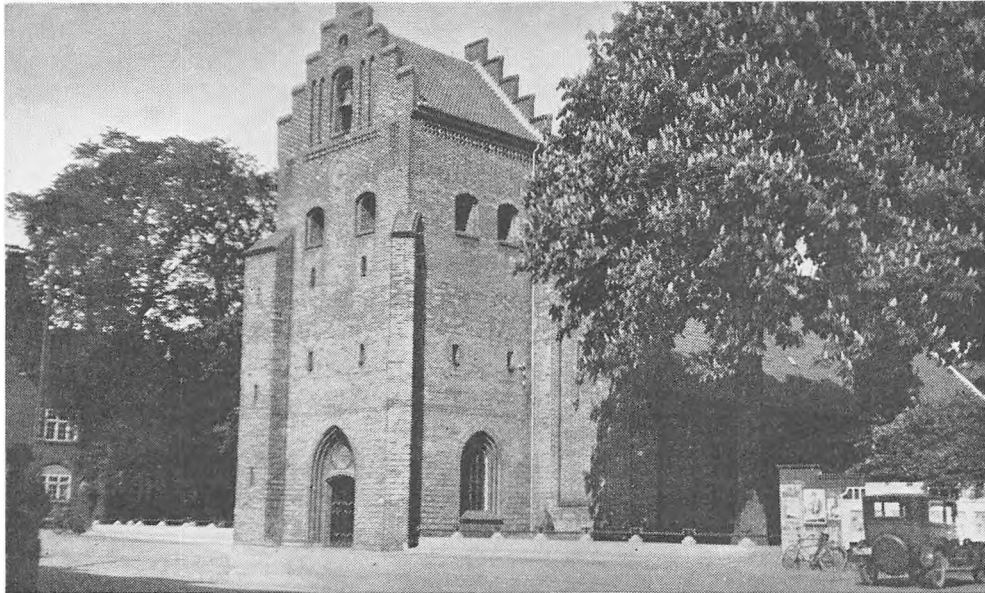

Elias B. Muus' Hovedsæde, den gamle Købmandsgaard i Præstegade

oplyser nemlig, at Niels Bager, en værdig Søn af Storkøbmanden Oluf Bager i Odense, med megen Vindskibelighed drev Handel fra sit murede Stenhus, — det, man endnu finder bevaret som Byens Toldkammer. Bevaret, javel, men rigtignok berøvet sin oprindelige Pragt, idet Ombygningen 1735 reducerede Bygningen til to Etager, mens den paa Resens Tegning fra ca. 1680 var af et anderledes storstilet Format med stolte, svungne Gavle. Man kan heraf se, at Sønnen fuldt og helt havde arvet sin Faders kendte Byggeglæde.

Museet, der ejer en righoldig Samling af Hjemstavnens Minder samt en fyldig Repræsentation af den fynske Malerkunst, har til Huse i den smukke Bindingsværksbygning, Langegade 8, opført 1630 af Raadmanden Karsten Iversen. I samme Gade findes Gaarden, som Købmanden Herman Broch lod rejse i Aaret 1690. Samme Broch var en „velfornemme“ Handelsmand — som det hed i Datidens snørklede Sprog —, i Kæmnerregnskaberne figurerer han som „Taksererborger“, og det var noget meget fint. Da han tillige havde Skibe paa Søen samt Penge paa Kistebunden, er det naturligt, at hans Gaard ogsaa taler om Ejerens Velstand.

Nu har Byens Bank Lokaler indenfor de gamle Mure, vel nok ikke et helt alminde-

Sognekirken — indviet til Sct. Laurentius — er antagelig opført omkring Aar 1200, men blev i 1476 stærkt udvidet og ombygget

ligt Tilfælde og samtidig ingen ringe Kompliment til hine Tidens Bygmestre. Med Aarhundreders Hævd staar deres Bygninger fast med Roden i egen Jord — og dér bør man lade dem blive staaende. Med dem faar Byens Ansigt det Præg af forklaret Visdom, som ene Alderen formaar at give.

SOGNEKIRKEN

som er indviet til den hellige Sct. Laurentius og angives opført 1476, er bygget af røde Mursten og med Granitsokkel. Taarnet siges at have været ikke saa lidt højere, end det er i Dag, hvor det virker noget unseeligt i Sammenligning med Langhuset og den magtfulde, maleriske Østgavl.

Kirkens Tilblivelseshistorie minder forøvrigt ikke saa lidt om Køge Kirkes. Oprindelig havde Bygningen ingen Hvælvinger; Jacob Madsens Visitatsbog fra 1588 viser, at Kirken dengang kun havde Fjælleloft, helt færdig er den saaledes næppe blevet før Reformationen. Altertavlen fra 1616 formentes længe at være skænket af Borgmesteren Poul Schinkel, men æres den, der æres bør, og den ædle Giver er

i Virkeligheden Borgmester Burenæus, som var gift med en Sønedatter af Oluf Bager. Det er Provst Bøgh, der i dette Tilfælde sætter alt paa rette Plads, idet han har opnoteret en nu forsvunden Indskrift, hvor Burenæus og Hustrus Vaaben samt Initialer stod opført tilligemed Aarstallet 1675. Hvorledes denne saa siden har maattet vige for Schinkels Navn, forbliver en uløst Gaade. Tavlen bærer et Billede af Nadveren, indsat 1856.

Den udskaarne Prædikestol fra 1676 skyldes Sognepræsten Anders Poulsen og hans værdige Matrone, Anna Pedersdatter, „skænket Kirken, Gud og det hellige Prædikeembede til Ære“. Enkelte af Stolestaderne fra det 17. Aarhundrede staar stadig prydet med den høje Adels Vaaben (Trolle, Gyldenstjerne o. fl.). Epitafier og Ligsten taler ogsaa her om Menneskelivets Forkrænkelighed. Et Minde fra Kato­licismens Dage, en legemsstor Kristusfigur liggende i en Kiste, der indtil 1845 opbevarede i Sakristiet, er nu at finde i Nationalmuseet. I sin Tid bares Kisten, som er forsynet med Laager, hver Langfredag i højtidelig Procession gennem Byens Gader.

Paa den nedlagte Kirkegaard ved Kirkens sydlige Side staar „Rønningestenen“, en Runesten, der engang har været rejst i Landsbyen Rønninge, men senere har ført en højst omflakkende Tilværelse, indtil den 1853 uventet dukkede frem ved Nedbrydningen af et gammelt Hus. Stenens Indskrift lyder paa Nutidsdansk:

„Sote satte denne Sten efter sin Broder Elev Søn af Asgot med det røde Skjold.“

OM BYENS OG BORGERNES LIV

bringer ogsaa de gamle Gadenavne paa stilfærdig Vis os saa mangt et Bud. Vidt forskellige, som de er, har de dog eet tilfælles, alle er opstaaet spontant af en eller anden lokal Tilfældighed, og derfor har de i Dag noget at fortælle.

Først Kampenhoug, der er det ejendommeligste. Den lokale Historiker, Sparekassedirektør (fhv. Politimester) V. Woll, som i sin Bog „Kertemindes Fortid“ giver saa mangt et værdifuldt Bidrag til Byens Historie, har første Gang konstateret Navnet 1726, da Sidsel Henriksdatter, sal. Ananias Jespersens Enke, ved Skøde af 30. Juli overdrager nogle Ejendomme til sin Svigersøn, Sognepræsten i Bjerring. Blandt disse nævnes en Byggeplads paa „Campenhof“.

Om Navnets Oprindelse hersker ikke udelt Enighed, Mand og Mand imellem forklares det som „Kampenhaard“ i Relation til den forbitrede Kamp, der rasede

Sønderstræde. Den store Bygning t. h. er Bagsiden af Emil Andresen's Købmandsgaard

paa dette Sted i Svenskekrigens Dage. Men trods den Fristelse, som Ordligheden rummer, er der al mulig Grund til at raabe „Vagt i Gevær“ overfor saa letkøbt en Forklaring, der da ogsaa er ganske fejlagtig. Professor Steenstrup derimod er vist paa Sporet, naar han sætter det i Forbindelse med Kampesten. Muligt skal Navnets sidste Led opfattes som Høj, en Stigning i Terrænet kan maaske i Dag være den sidste Rest af en Bakke, der har rundet sig her i længst forsvundne Aar.

„Kirkerist“ er paa Linie med „Feltens Rist“ i Faaborg; her laa den Rist af Jern, som skulde hindre Stadens løsgaaende Husdyr i at trænge ind paa Kirkegaardens fredede Omraade. Navne som Langgade, Fiskergade, Strandgade o. lign. trænger selvfølgelig ikke til Forklaring, det gør derimod Kattestræde, men herom er fortalt andetsteds. Navnet findes i Variationen Kattesundet f. Eks. baade i Svendborg og Assens.

Tro ikke, at Trollegade har noget med Trolddomskunst at gøre, ejheller med Adelsslægten Trolle, hverken denne eller Underverdenens mystiske Væsener har boet og bygget her. Men i sin Tid før Banens Komme, da Gaden blev anlagt, fandtes en gammel Brænderigaard, der i samfulde 42 Aar tilhørte Brændevinsbrænder

Jens Balsløv Trolle. I Præstegade og Præstegaardsgade er Afstamningen aabenlys, Rebslagerstræde minder om det udmærkede Haandværk, som i hele tre Generationer havde flittige Udøvere paa dette Sted, for Bødkerstræde gælder samme Forklaring.

Endelig „Planen“, der kan erindre om en øde Plads, som senere bebyggedes, saa kun en lille Gadestump, lig en rudimentær Blindtarm, blev tilbage. Da Plads paa Hollandsk hedder „Plan“, har Navnet maaske Forbindelse med Hollændernes Handel med Kerteminde. Men dermed er man maaske i Færd med at overskride Gætteriets Grænse, og saa bør der vist siges Stop.

KERTEMINDE ER SOM BEKENDT AMANDAS BY

hvad er da mere naturligt end her at lade Smil og Alvor mødes og slutte med Visen om den dejlige, men saa svigefulde Amanda.

Først et Par Ord om Hovedpersonerne i det lille Drama, som gav Anledning til Visens Fremkomst. Amanda var en Ungmø fra Kerteminde, der paa Grund af Udseende, maaske ogsaa Talent, avancerede til Skuespillerinde i Kongens København, hvor hun blev Ven med en kendt Journalist og Revyforfatter.

Men Pigesindet er ustadigt som en Vaardag i April, en Dag fik dette Eventyr en bedrøvelig Ende, da en Skuespiller erobrede den unge Dames Hjerte. Dette er Baggrunden for den landskendte og nu saa klassiske Vise, der skrevet af Axel Schwanenflügel for første Gang blev sunget 1893 i den københavnske Revy „Harper i Luften“. Revyviser fører som Regel kun en Sommerfugls korte Tilværelse, men her er altsaa Undtagelsen, der ogsaa er fuldt berettiget. Hør blot:

Min Amanda var fra Kerteminde,
og hun kom til København i Fjor,
sikke hendes Øjne kunde skinne,
hendes Tænder var som Perlemor.
Hun var slank og rank, og jeg vil anta',
cirka tyve Tommer i Figur.
∴ Og jeg gik paa Livet med Amanda,
hver en Gang hun havde Udgangstur. ∴∴

Skæbnen kommer, naar man mindst den venter,
hør nu bare, hvad der mig er hændt,
sidste Søndag traf vi en Bekendter,
og Amanda sa', han var Student.
Med et Smil tog han sin Hat galant a',
og Amanda smilede igen,
:,: og saa præsenterede Amanda
mig Studenten som en Barndomsven. :,:

Saa vi fulgtes ad til Esplanaden,
det var lummervarmt den Formidda',
og ved Pavillonon spurgte Raden,
om vi sku' et lille Bæger ta',
og da just der var en tom Veranda,
og, som sagt, det var et dejligt Vejr,
:,: blev vi Herrer enig med Amanda
om at ta' en lille Genstand dér. :,:

Efterhaanden fik vi no't at drikke —
jeg kan ikke huske, hvad vi fik,
men jeg husker nok, at jeg fik Hikke
og gik udenfor et Øjeblik,
men da jeg kom ind igen, jeg fandt, a'
der var ganske tomt ved vores Bord,
:,: der var ikke Skygge af Amanda,
af Studenten heller ikke Spor. :,:

— Ak, nu er min Lykkestjerne dalet,
ranet af en medicinsk Student,
han er paa Kommunehospitalet,
og derinde er je' ikke kendt.
Derfor spør'r jeg, tror De, det er sandt, a'
Læger over Kød og Blod har Ret,
:,: for naar saa jeg hitter min Amanda,
er hun kaské lavet til Skelet! :,:

FISKERFLAADEN

staar Havnen ud

*Du kære, gamle Fødeby
Er altid i min Tanke.
Stolt bygged Odin Slot mod Sky
Paa Næsbyhoved Banke;
Da vokste Huse, først to, tre,
Saa flere — der man haved.
Og Frigge raabte: „Odin see!“
Derfra fik Byen Navnet.*

*I Klokkedybet ned sig svang
Aamanden ganske bange,
Idet han hørte første Gang
De Kirkeklokker mange.
Fra Klosters Celle lød der Sang,
Man endnu lytter efter;
Nu Odense har Alders Rang
Og alle Ungdoms Kræfter.*

*Det er en Ros og ingen Spot
Paa Vittighedens Fløjte,
At Du i Dygtighed og Godt
Er altid „Første Sprøjte“!
Du gamle, ungdomsfriske By,
Engang for mig den største!
Rul op min Barndoms Tid paany,
Og da er Du den første!*

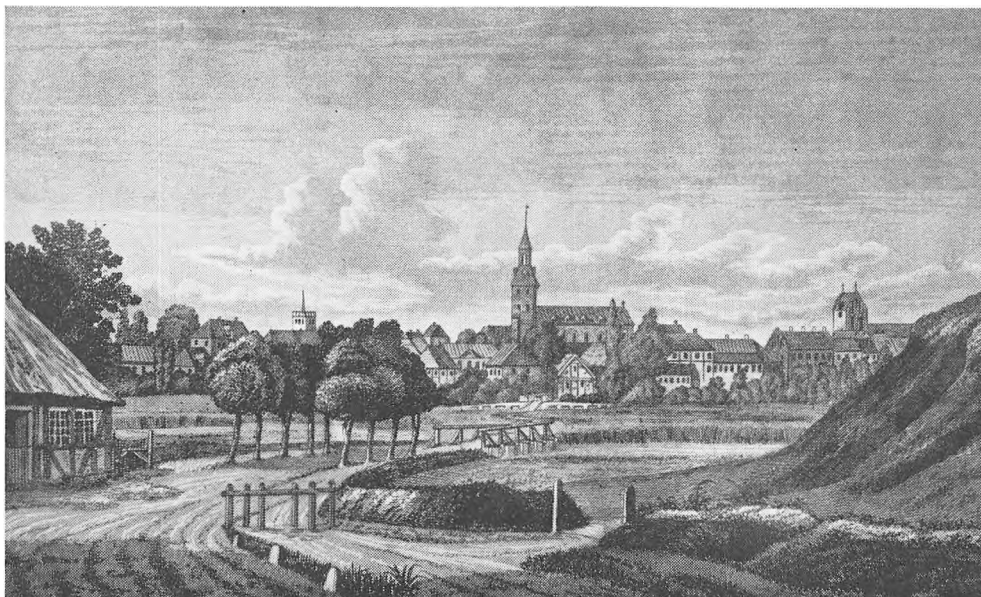
*Her løb jeg om med Træsko paa
Og gik i Fattigskole,
Men hele Verden for mig laa,
Som bar jeg Greve-Kjole!
Nej, jeg var ingen fattig Fyr,
Og Fader ikke heller,
Han læste for mig Eventyr,
Saa jeg blev selv Fortæller.*

*Til Nonnebakken tit jeg gik
Hen over Munkemose;
Der var en Glans, en Romantik,
Hver Blomst blev til en Rose;
Aamanden sang, som aldrig før,
For Elverkongens Kone,
Sankt Knud jeg saa i Kirkens Dør
med Glorie og Krone!*

*Jeg havde Barnets stærke Tro
Og Jacobs Himmelstige;
Og jeg fandt Frøkorn, som nu gro
I Eventyrets Rige,
Der naar ind i vort Barndomsland
Og Paradisets Have,
Til Lysets, Evighedens Strand
Hinsides Jordens Grave.*

H. C. Andersen

Digtet „Odense“, der er et af de sidste, H. C. Andersen skrev, findes første Gang offentliggjort i „Illustreret Tidende“ den 21. Februar 1875.

Det gamle Odense set fra Nonnebakken

ODENSE

Hidtil har Hav eller Bælt dannet Rammen om Billedet af den gamle fynske Købstad, men med Odense er Situationen helt forandret. Her staar vi endda overfor det rent paradoksale, at netop denne Indlandsby i de danske Havnestæders Række har erobret en ærefuld Fjerdeplads, hvad Omfanget af Besejling angaar.

Grunden til denne Kendsgerning er Kanalen, der lig et blinkende Baand, Kilometer efter Kilometer, strækker sig mellem frodige fynske Marker ind til Byens fortræffelige Havn. Men Resultatet er kun naaet med Myrens Taalmod og Flid, imponerende Vanskeligheder skulde overvindes, før Forbindelsen til Havet, der ligger intet mindre end 22 km fra Odense, var endeligt etableret.

Med Rette er Byen derfor stolt af sin Havn — den aabne Dør ud til den store, vide Verden. Og er ikke dette det praktiske Livs Eventyr i selve Eventyrdigterens gamle By?

DA H. C. ANDERSENS LIVSDAG HÆLDEDE

og det bar mod den sidste, lange Rejse, skrev Digteren sit kendte Digt til Fødebyens Pris, hvor hans sønlige Kærlighed fandt de skønneste Udtryk. Med Geniets Klarsyn anede den lille Hans Christian allerede i barnlige Drømme Vejen, han skulde gaa, en Linie, der ufravigeligt blev fulgt hele Livet igennem. Men uanset hvor langt og højt den end førte, saa vendte han tilsidst i Tanken tilbage til Kildens Udspring, den lille By, hvor Barndommens Vugge stod. Og Ringen var sluttet.

I dette Digt omtales Byen som „første Sprøjte“, og, tilføjer den gamle Digter — for at udelukke enhver Misforstaaelse —: „Det er en Ros og ingen Spot paa Vittighedens Fløjte!“ Direkte Aarsag til et saa hædrende Tilnavn var vel den nye Brand-sprøjte, som Odense anskaffede i 1850'erne, en Sprøjte, hvoraf der gik Ry over det ganske Land; indirekte skyldes det dog, at Byen havde baade Gas- og Vandværk før nogen anden i Danmark. Det var i 1853, hin tekniske Revolution fandt Sted, først fire Aar senere erhvervede København lignende Goder.

Sagt i al Beskedenhed var det ogsaa her, den første danske Bog blev trykt; ligeledes er det i Odense, Danmarks ældste Virksomhed, Munke Mølle, findes. Og for at give Billedet Perspektiv bør det noteres, at dette Foretagende, som de flittige Munke i en fjern Fortid oprettede ved Odense Aa, stadig bestaar, og i 1935 fejrede sit 800-Aars Jubilæum.

ODINS HELLIGDOM

Men lad os begynde med Begyndelsen. Om Byens Navn hersker der blandt de Kyndige fuld Enighed. Navnet Odense er opstaaet af de to Ord Odin og Ve, altsaa: Odins Helligdom. Og dermed refereres samtidig til Byens Oprindelse, der fortaber sig helt i Oldtidens og Hedenskabets Mørke. Hvor saa Gudens Offersted har været beliggende, er et Spørgsmaal for sig; nogle vil mene, at Flakhaven kan komme i Betragtning, udelukket er det vel ikke, selvom de Rester af ældgammel Bebyggelse, der her er fundet flere Meter under Jorden, ikke er noget afgørende Bevis.

Det er altsaa efter Odin, Byen er opkaldt, skønt det næppe er sket slet saa tilfældigt, som H. C. Andersen med digterisk Frihed skriver:

„Og Frigge raabte: „Odin see!“
Derfra fik Byen Navnet.“

Holdt denne Forklaring Stik, er det absolut heldigt, at ikke det omvendte var Tilfældet, saa Odin ved hin Lejlighed havde paakaldt Friggas Opmærksomhed; i saa Fald havde Navnet været noget mindre tiltalende.

Stedet var valgt med rette Forstaaelse, den udmærkede Beliggenhed ved Aaen, hvis Dybde i svundne Tider tillod Sejlads selv med større Skibe (ja, endog et Søslag skal her have fundet Sted), og den smalle, vigede Fjord bød rige Muligheder for Fremtiden. Disse øgedes betydeligt, da Skovrydningen senere tog Fart, hvorefter Odense blev Øens naturlige Centrum.

Men Oplysningerne er faa, og det hele saare dunkelt; de forskellige Fund, der i Glimt efter Glimt afslører, hvad Jorden skjuler i sit Skød, er alt, som bringer sparsomme Bud om Tiden før Kristendommens Indførelse. Det tør formodes, at de kristne Missionærer, der i det 9. og 10. Aarhundrede søgte at vinde det danske Folk for den nye Tro, har udset Odense til Forum og Udgangspunkt for deres Arbejde. I alle Tilfælde opførtes her en Trækirke, viet Sct. Alban, paa en Plads nær Flakhaven (paa det nuværende Albanitorv), og da i Midten af det 10. Aarhundrede deres Virke medførte, at Fyn blev Bispedømme, ophøjedes selvfølgelig Odense til Bispesæde, hvor Ærkebisperne har ladet flere vigtige Konciler afholde.

MED AARSTALLET 1086

møder vi den første historiske Begivenhed i vor gamle By. Og ikke alene den første, men ogsaa største, forsaavidt den længe i Udviklingen satte blivende Spor. En beskeden Mindesten paa Albanitorv og en Kiste, berøvet al ydre Pragt og Herlighed, er i Dag de synlige Minder om det Drama, der udspillede her.

Kong Knud, som paa sin Flugt for de oprørske Jyder opholdt sig i Odense paa Kongsgaarden, maatte den 10. Juli søge Tilflugt i den nærliggende Kirke. Men end ikke denne Bygnings Hellighed hindrede Oprørernes Angreb, snart var Kirken omringet, og efter en kort, men heftig Kamp dræbtes Kongen sammen med Broderen Benedikt samt 17 trofaste Mænd. Da Striden var endt, hentede Præsterne Kongens mishandlede Lig, som de omhyggelig tvættede og begravede ved Siden af Benedikt, der saa heltemodigt havde forsvaret sin kongelige Broder til den sidste Stund. Sagaen beretter endvidere, at der stadig skete Jærtegn og Mirakler ved Graven, saa Folkets Had langsomt forvandlede til Ærefrygt, hvorfor Liget nogle Aar derefter toges op

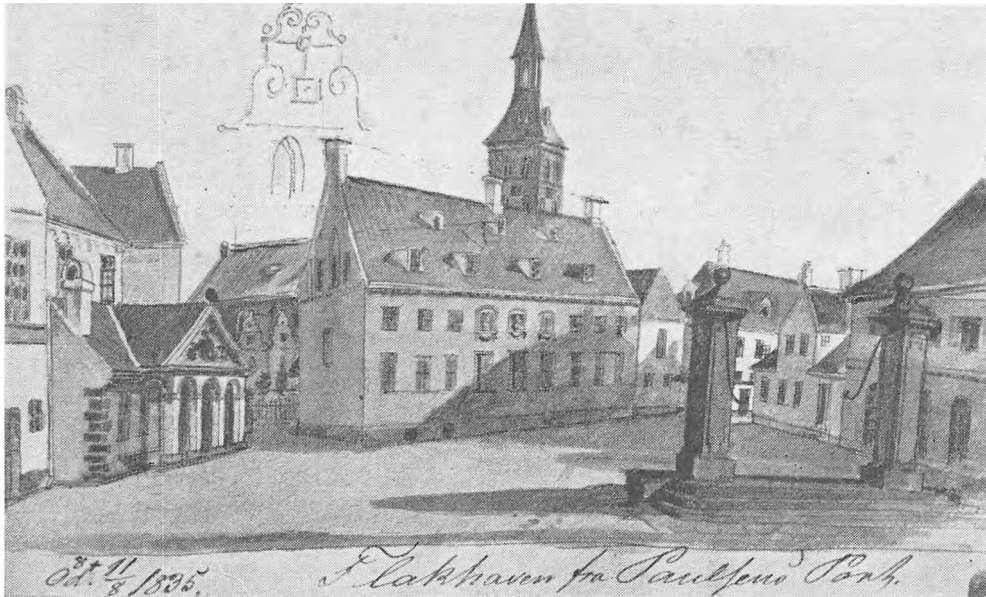

Overgade set fra Korsgadehjørnet i Begyndelsen af forrige Aarhundrede. Bemærk Bygningen længst t. h., kendt fra vor egen Tid som Simon Haibles, Naboejendommen „Messen“ og paa Gadens modsatte Side „Jordan“ (Oluf Bagers Gaard) samt i Baggrunden „Skjolden“, hvor Overgade og Negergade mødes. I Forgrunden Officerer i Datidens maleriske Uniformspragt, en Husmoder med Indkøbstasken paa Armen, desuden ses Skomagerdrengen, der med en Støve i Haanden gaar i Byen for sin Mester. — Ja, hvad kan ikke et gammelt Billede fortælle?

og overførtes til den nye Stenkirke, som Kong Knud selv havde begyndt at rejse. I 1101 — femten Aar efter Drabet — fandt Kong Knuds Helgenkroning Sted i Overværelse af alle Rigets Bisper og en stor Forsamling af Kongens bedste Mænd.

Ved denne Lejlighed toges Kisten op fra Krypten, hvorefter den under Udførelse af Tidens fulde Pomp og Pragt anbragtes paa Højaltret i et Skrin. Som en samtidig Forfatter skriver: „Jeg saa selv med mine syndige Øjne den hellige Martyrs dyrebare Levninger blive lagte i Kisten, hvide som Sne og indviklede i skønt Silketøj.“

Og Fynboerne fik nu deres Belønning for at have holdt sig neutrale under hele Oprøret. Med Kongens Kanonisation blev Odense nemlig et Valfartssted af første Rang, med alle de Fordele, som dermed fulgte. Især de økonomiske konsoliderede Byen og havde afgørende Betydning for dens ledende Rolle i de kommende Aar-

Flakkehaven set fra Paulsens Port (Bryggergaarden) 1835. Foran Kirken Bispen Jens Andersen Beldenaks i 1857 nedrevne Gaard

hundreder. Et Kloster byggedes til Kongens Ære, men samtidig ogsaa for at varetage de mangfoldige Interesser, som knyttedes til Sct. Knuds Dyrkelsen.

Den 10. Juli – Mindedagen – blev en storstilet Fest. Fra alle Dele af den fynske Ø søgte Folk til Odense, hvor Messer og alskens Gøgl paa Gader og Stræder trommede Skarerne sammen. Klokkerne kimede Dagen lang over Staden, Røgelsen bølgede bedøvende tung og tæt i dunkle Kirkerum, mens Mønt efter Mønt faldt i Kræmmerens Pung. Jovist var den 10. Juli en stor Dag.

MIDDELALDERENS KLOSTER- OG KIRKELIV

satte faktisk sit Præg paa Byens Ansigt, medens Odense's Anseelse *stadig* steg og steg. Paa et vist Tidspunkt fandtes 6 Kirker og 7 Klostre i Staden, og af disse var Sct. Knuds et af de fornemste, ikke blot her, men i hele Landet. Fra denne Størhedsperiode har Byen endnu tre skønne Kirker i Behold, Sct. Knuds, Sct. Hans og Vor Frue – talende Minder om en stor, stolt Tid.

Kloster- og Kirkelivets Indsats kan vanskeligt vurderes for højt, overalt sporedes de fromme Brødres Virke. Med praktisk Forstaaelse ogsaa af det timelige Fornødenheder rejste Munkene — Datidens Kultur-Pionerer — den ene Bygning efter den anden, Højskolen ved Sct. Knud og Møllen ved Aaen var begge deres Værk, tillige med mange flere, hvorved der skabtes Beskæftigelse saavel for Haand som Aand. Men hermed er Listen langtfra udtømt, Brødrene var samtidig sande Mestre baade paa Lægevidenskabens samt Havekunstens Omraade, heller ikke havde den sociale Forsorg mere nidkære Udøvere end indenfor Klostrenes ærværdige Mure.

Saadan laa i Byens Udkant Sct. Jørgensgaard, et Hjem, hvor syge og fattige nød betryggende Pleje. Sct. Jørgensgade bærer med Navnet Bud om den Barmhjerlighedsgerning, Munkene her udøvede. Og det er let at finde supplerende Beviser paa deres utrættede Flid, men dette maa være nok. Middelalderens Klosterliv er et rigt, et interessant Afsnit i Odense's gamle Krønike.

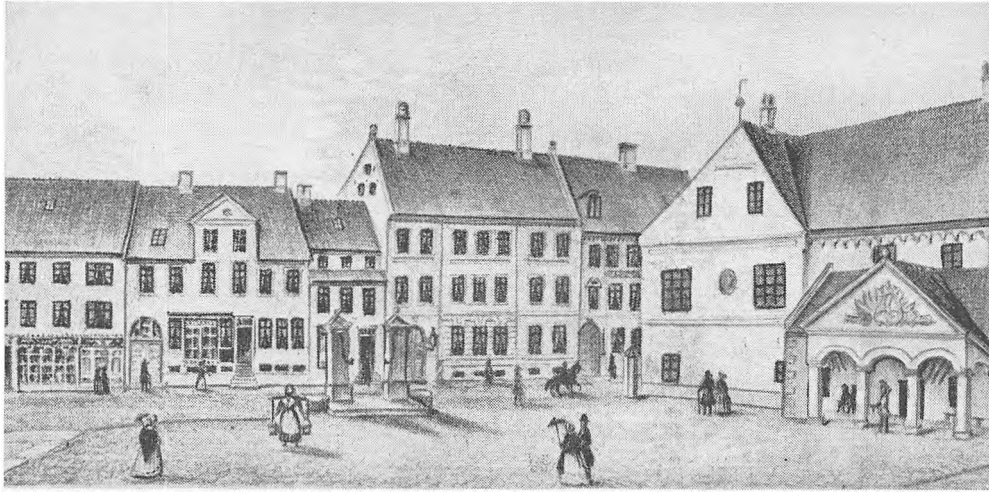
KONGRESSERNES BY

Med sit Indbyggertal og sin Historie, der rækker tilbage til Oldtidens Mørke, har Byen gennem Seklernes Løb været Overhovedet i den fynske Købstadsfamilie, den, som i afgørende Øjeblikke viste Vej og Retning.

Og naar man derfor i Dag kalder Odense for Kongressernes By, er det egentlig blot Fortsættelsen af en god, gammel Tradition. Ved sin gunstige Placering midt i Landet har Odense i saa Henseende et Fortrin, der gjorde Konkurrence vanskelig. Det er ikke for ingen Ting, den er kaldt Smørhullet i den fynske Boghvedeø, et Billede, som maatte vige, da Banernes blanke Staalbaand spandt deres tætte Net, og enkelte med lidt Misundelse sammenlignede Byen med en graadig Edderkop, der vaagent sad i sit Spind, voksende sig fed og stor.

Derfor blev Odense det Centrum, hvortil man i umindelige Tider stævnedes fra Øst og Vest. I Kirkevældets Epoke var det let for den fynske Gejstlighed at samles her, Landets Konger kom ofte paa Besøg, og den store Lensmodtagelse, hvor Frederik den II skulde mødes med sine Farbrødre, Hans den Ældre og Adolf, for at bekræfte den opnaaede Enighed mellem Hertugdømmerne og Kronen, fandt ligeledes Sted i Odense.

Denne Fest, utvivlsomt den største i Byens Historie, afholdtes 1. Maj 1580 paa

Flakhaven med de offentlige Vandposte. Tegning fra ca. 1840

Albanitorv eller rettere: „Det store Torv“, som det dengang hed. Mage til Skuespil havde Odenseanerne aldrig før oplevet. Kongen sad paa sin gyldne Trone, omgivet af Rigets høje Raad og andre fornemme Embedsmænd og Rangspersoner, mens Hertugerne Trin for Trin steg opad Trappen til den pompøse Estrade, der var beklædt med flammerødt Fløjl, bøjende sig for deres kongelige Lensherre i Hilsen og Hyldest, mens Trompetfanfarer klang, og Flag og Vimpler smeldede. Festen fortsatte i de kommende Dage, hvor de mange tilrejsende satte Byen paa den anden Ende.

Den fynske Adel byggede sig Gaard ved Gaard i de gamle Gader, dér havde den sit Vinterkvarter, og at dette Arrangement medførte økonomisk Vinding for Byen, er indlysende. Alt i alt var Handelens Betydning mere og mere mærkbar, og Resultatet blev en driftig Købmandsstand, der, med Fingeren paa Tidens Puls, overtog den førende Rolle i Byens Liv, som de katolske Gejstlige saa længe havde haft.

Fra det 16. og 17. Aarhundrede lyser en lang Række Navne paa dygtige, „vindskibelige“ Købmænd, som handlede direkte med Udlandet og paa egne Skibe fragtede Varerne hjem. I denne Periode opstod en Storborkerkreds, der besatte Borgmesterembedet og Pladserne i Byens Raad og ved stærkt Indgifte efterhaanden var at betragte som en Stat i Staten.

Mange af disse Patricier-Slægter, som i flere Generationer næsten enevældigt

beherskede Udviklingen, blev adlet, uden derfor dog at svingte deres borgerlige Erhverv eller Præg. Af særlig fremragende Familier kan nævnes: Seeblad, Kotte, Rosenvinge, Akelej samt Mule; specielt den sidste, som gennem Aarhundreder hørte til Stadens mægtigste. Samtidig var saa godt som alle Mule'rne i Besiddelse af et ustyrligt Sind, der, vanskeligt at holde i Tømme, bragte dem Vanskeligheder og Processer paa Halsen i en Uendelighed. Den stridbareste af dem alle var den Hans Mule, der kom „for Skade“ at slaa en Mand ihjel. Familiens sidste Medlemmer oprettede tre kateketiske Skoler, der, senere slaaet sammen til Mulernes Legatskole, bevarer Mindet om denne ejendommelige, blodrige Slægt, der i Fejl som Fortrin hævede sig højt over Normalen.

MED OLUF BAGER

kulminerede den odenseanske Handelsstands Storhed og Berømmelse, hans Rigdomme var større end alle andres, og Sagnet — der hellere lægger til end trækker fra — tildelte ham en Formue af rent eventyrlige Dimensioner.

Mester Oluf var en typisk Renaissanceskikkelse, selvbevidst og stolt, men fredelig af Sind, en Handelsfyrste, hvis Udsyn og Dispositioner vidnede om en pyramidalsk Overlegenhed. Som sin egen Skibsreder havde han en stor Handelsflaade, hvormed han førte Korn og Stude til Udlandet, for derfra igen at hente Klæde tillige med mange andre gode Sager til det hjemlige Marked.

Hverken før eller siden har nogen enkelt Mand i tilsvarende Grad sat sit Stempel paa gamle Odense; man kan næsten sige, at han byggede den halve By, hvor hver Gaard, han lod rejse, bar Bud om Bygherrens Pragtglæde og Stil. Tidens Storme har faret ublidt frem mod hans Værk, men endnu den Dag i Dag finder man i det moderne Gadebillede hans Bomærke med det opadvendte Anker.

Under Syvaarskrigen var Bager Hærens Leverandør; Udgifterne tærede haardt paa den kongelige Kasse, hvorfor han gentagne Gange maatte forstrække sin høje Herre med Laan. Godt gik det længe, men galt endte det dog tilsidst.

Et gammelt Sagn fortæller, at da Frederik den II engang besøgte Oluf Bager, havde denne for ret at dupere sin fyrstelige Gæst fyret op med Kanelbark, der udbredte en saare balsamisk Duft i Salen. Da Kongen, der sad ved Kaminen for at lune sig, paatalte denne Ødselhed, skal hans Vært have svaret, at han havde

GAMMELT BILLEDE AF ØDENSE AA

Selv om det vel ikke er nogen større Kunstner, der har malet dette Motiv med „Sukkergaarden“ og Sct. Knuds Kirke i Baggrunden, saa har han dog evnet at gengive en svunden Tids hyggelige Stemning, der yderligere understreges af det lille Selskab i Baaden, som under Parasollerne søger Ly for Sommerdagens Sol.

(Tiden: Midten af forrige Aarhundrede)

Raad til at fyre med endnu mere kostbart Brændsel, hvorefter han tog de kongelige Gældsbeviser og kastede dem ind i Baalets knitrende Flamme. Ved dette Syn udbrød Kongen hovedrystende: „Ole! Ole! Se til, hvad du gør! Hvad skal Enden blive?“ Og den blev da heller ikke saa god. (Iøvrigt er dette en Vandre-Anekdote, der tillige knyttes til den berømmelige Handelsmand Anton Fugger i Augsburg og Kejser Carl den V, men at den her tillægges Oluf Bager, viser bedst, hvilken Glans der var om hans Navn.)

Med Frederik den II.s Død dalede Oluf Bagers straalende Stjerne; hans Skibe forliste (Sagnet lader en Heks være Aarsag til hele 7 Skibes Undergang); Heldet, som hidtil havde været hans tro Følgesvend, svigtede, forskellige Spekulationer slog fejl, og saavidt man vil bygge paa en Forklaring, der har Traditionens Hævd, var han ved sin Død, den 21. September 1602, en forarmet Mand.

Selv hans Alderdom og Død er rigt overbroderet med Sagn. Hør blot: Da Oluf Bager var blevet gammel og fattedes Midler til selv det nødvendigeste, fyldte han en Kiste med store Kampesten, men fortalte vidt og bredt, at det var Kostbarheder, som tilfaldt den, der tog ham i Pleje. Hans Børn, der før havde vist deres gamle Far den kolde Skulder, var nu mere end villige; alle Vegne stod Døren aaben, og overalt flyttede den tunge Kiste med. Det sidste var jo ikke det mindst vigtige. Da han omsider, mæt af Dage, afgik ved en blid og rolig Død, aabnede Arvingerne, hvis Forventninger var spændt til Bristepunktet, Kistens svære Laas og Laag, men ubeskrivelig maa Skuffelsen have været, da de kun fandt bemeldte Sten samt en liden Seddel, hvorpaa prentet stod:

„Den, som giver, indtil han tigger,
han skal slaas, indtil han ligger!“

Se, det var Sagnet, som er til at faa Forstand af; men med Virkeligheden har det skam intet at gøre, da Historien tværtimod fortæller, at skønt det ganske vist gik tilbage for den gode Mester Oluf, saa ejede han ved sin Død dog stadig flere Gaarde og Huse i Byen. Og det var unægtelig en anden Snak.

Af Børn havde Oluf Bager Dusinet fuldt, og Slægten vedblev længe at indtage en førende Plads. Saaledes fortsatte den ældste Søn, Niels, gift med Maren Knudsdatter Seebled, i Faderens Spor ved at være baade Købmand og Raadmand i sin Fødeby. Deres Datter, Karen, giftede sig med den rige Købmand Johan Borchart-

sen, som døde ung, hvorefter Enken, der havde Farfaderens Handelsblod i Aarerne, fortsatte Forretningen lige til sin høje Alderdom. Hendes Søn, Ole, som optog Navneformen Bagger, blev Professor i Lund, og hans Søn igen Biskop og Svoger til Griffenfeldt. En anden Søn af Oluf Bager, Klaus, forlod Fyn og opnaede Borgmesterværdigheden i Køge. De to Døtre, Maren og Lisbeth, fik henholdsvis Borgmester Sivert Pedersen og Raadmand Rikard Knudsen Seeblad, begge af Odense, til Ægtemænd. Saa kommer vi til Slægtens lærde Medlem, Oluf Olufsen Bager, der i Ungdomsaarene studerede i Padua, for senere som Magister samt Vicarius at bosætte sig i Odense. Endelig de yngste, Hans og Anders, som i det fjerne Bergen fandt Hjem og Virke.

Havde Oluf Bager ikke efterladt anden Rigdom end sine Børn, saa var denne dog ikke at kimse af, thi alle gjorde deres navnkundige Fader og Slægt Ære.

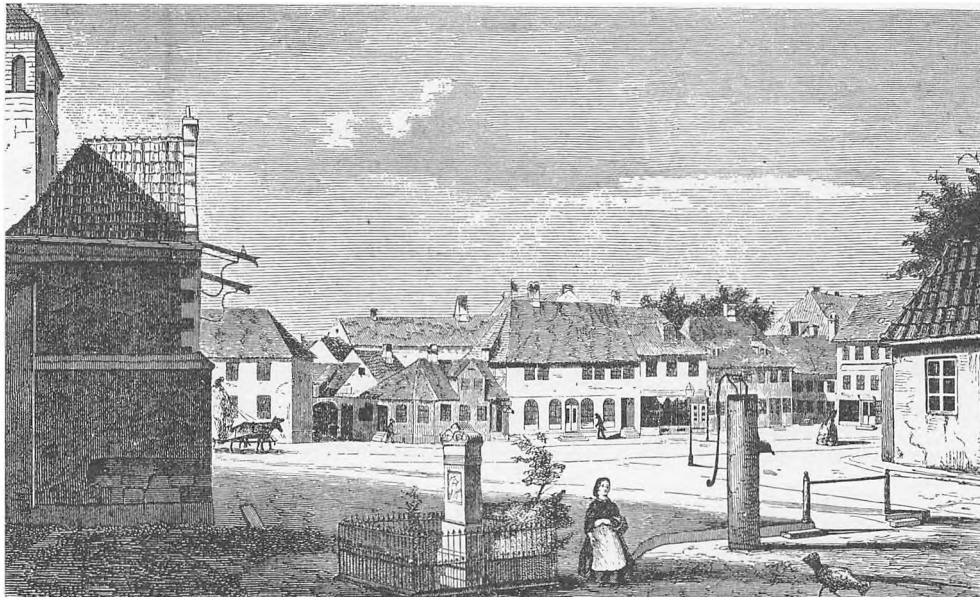
I AARET 1529

farvedes Himlen over Odense rød af en Brand, hvis Virkninger var saa store, at Borgerne til Hjælp i Ulykken fik Byskattens ene Fjerdedel eftergivet. Ved denne Katastrofe blev især det nordlige Kvarter Flammernes Bytte.

For at hindre slige Brande, der som en Svøbe truede de danske Købstæder, havde kongelig Majestæt — hvad allerede andetsteds er omtalt — baade med det gode og onde paalagt Borgerne at lade deres Gaarde dække med Tegl, ligesom alle Gærder indenfor Byportene skulde erstattes med Plankeværker eller Lervægge. Selvfølgelig havde ogsaa Odense ved mangfoldige Lejligheder faaet dette indskærpet, endog saa sent som Aaret forud var Regeringens Paabud gentaget, men til ingen Nytte; det var stadig som en Prædiken for døde Øren.

TO AAR EFTER

flammede en Brand paany, langt mere gigantisk, omend af ganske anden Karakter. Det var Grevefejden, den, der med en Præiebrands Hastighed bredte sig fra By til By og fra Sogn til Sogn. Uvejret brød løs i Svendborg, herfra satte Oprørernes højst brogede Flok Kursen mod Odense, hvortil de ankom Dagen efter Sct. Knuds Marked. Her greb Borgerne ogsaa villigt til Vaaben, og med forenede Kræfter gik Styrkerne til Angreb paa den katolske Residens, Jens Andersen Beldenaks gamle

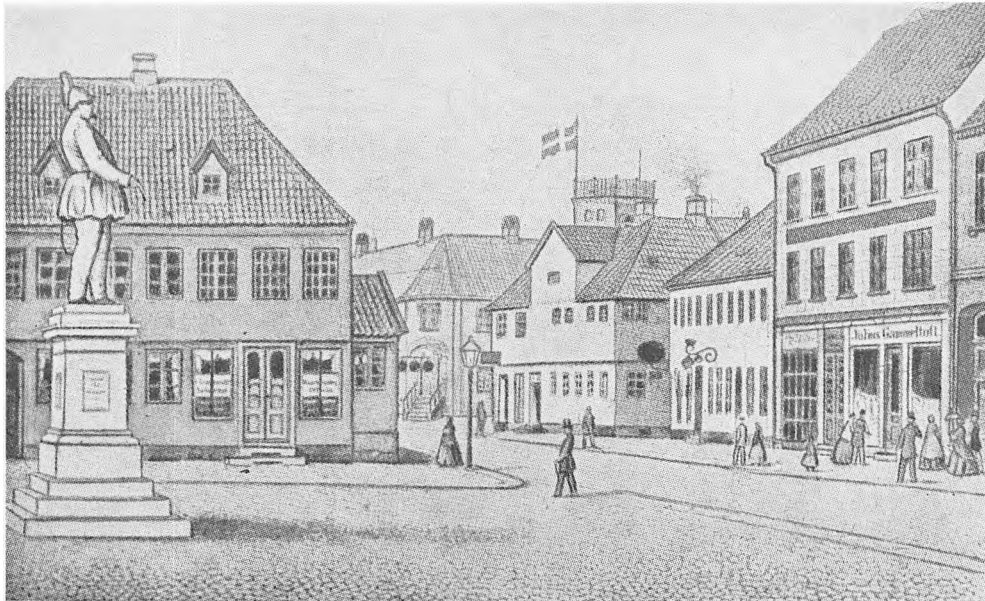

Hvilken Forandring er ikke sket, siden Otto Haslund tegnede dette Billede af Flakhavens lave Husrække i 1863? I Forgrunden ved Sct. Knuds Kirke ses Kammerherre Jens Benzons Grav, hvis statelige Mindestøtte er smykket med Relieffer af Billedhuggeren Hermann Freund

Bispegaard, som laa, hvor i Dag det adelige Jomfrukloster rejser sine røde Mure ved den rindende Aa.

Fra Taarnet paa Albani Kirke haglede Kugleregnen mod Bispens stærke Borg, hvis uforfærdede Forsvarere ydede en ligesaa sejt som tapper Modstand. Oprørernes Fører, Odense-Skræderen Henrik Skræp, beordrede i en Baad nogle af sine Folk over Aaen, hvorpaa disse fyldte Porten med Tjære, Hamp foruden andet letfængeligt Materiale, i Haab om at ryge Besætningen ud, som Ræven af dens Hule. Da andre Skarer samtidig satte ind fra Syd, var Resultatet givet og Sejren vis. Porten sprængtes, et voldsomt Haandgemæng opstod, hvor næsten alle Bispens Folk dræbtes, og kun faa reddede Livet ved Flugt.

Da hele Bygningen stod som et rygende Baal, stormede den vilde Horde under Raab og Hujen ud til Næsbyhoved Slot, Dronning Christines Gaard i den grønne Skov, hvor det blodige Skuespil gentoges med samme Resultat. Heller ikke Dalum Kloster gik Ram forbi; der var Opgaven let, da de faatallige Hussvende omgaende

Vestergade set fra Flakhaven ca. 1870. I Baggrunden Svaneapoteket og „Hempels Taarn“, hvor Flaget er hejst – højt over Byens røde Tage

nedkæmpedes. Kirken plyndredes og de skrækslagne Nonner, som i deres Nød søgte Tilflugt her, blev voldtaget af den vilde Pøbel.

Som en Kastebold gik Odense derefter fra Haand til Haand. Snart havde den ene Part Overtaget, snart den anden; i Løbet af blot et Aar plyndredes Byen tre Gange, de to af Kongens og den ene Gang af Grevens Tropper. Paa dette Punkt var der som sædvanlig ingen Forskel paa Ven eller Fjende; f. Eks. tvang Grev Christoffer Sct. Knuds Kirke til at udlevere sine gyldne Skatte, desuden maatte Borgerne skæppe bravt i Bøssen med en Sølvskat paa hele 2000 Lod.

Dog var Byens Livskraft og Vilje usvækket, da Baalet endeligt var slukket og Freden vendt tilbage. En lang, lys Fredsperiode fulgte, der ogsaa her bragte Fremgang samt gode Kaar.

Henrik Skræp og tre af hans Medskyldige, der maatte betale Prisen for deres Ugerninger, henrettedes ved Dalum. Syd for Kirken laa i Aarhundreder nogle store Sten i Kreds, under disse fandtes fire Kranier, der menes at have været Skræps og hans Fællers, som var stedt til Hvile i uindviet Jord.

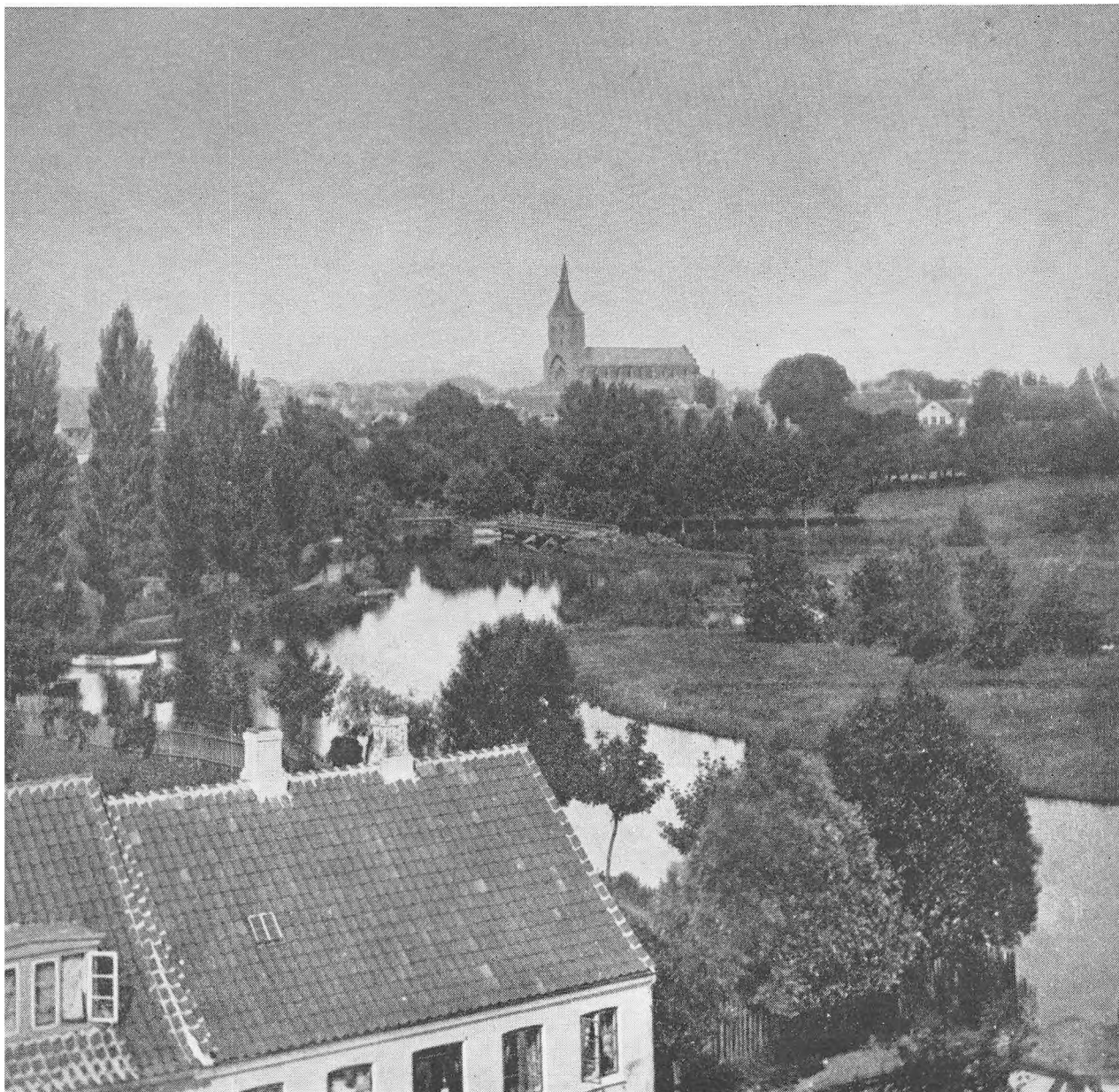
var usædvanlig hvas, den strengeste i Mands Minde. Bitterlig koldt var det, og Frosten, der tog til fra Dag til Dag, bed og sled, mens Isen byggede Bro over Bælt og Sund. Samtidig, mens Vinteren rasede i al sin Vælde, stod ogsaa Fjenden i Landet. Svenskekongen Carl Gustav var med sine Mænd som en Stormflod trængt op gennem Sønderjylland, en Dag rykkede han i Spidsen for sin kamptrænede Hær over det islagte Lillebælt og satte Foden paa den fynske Ø.

Den 30. Januar i det Ulykkens Aar 1658 drog den første Fortrop ind i det gamle Odense. Det var kun en liden Afdeling staalklædte Ryttere, men flere skulde følge. Allerede næste Dag fik Odenseanerne Lejlighed til at se Kongen selv, der i sin store Slæde, prydet med Sverrigs Vaaben med de trende gyldne Kroner, kom jagende ind fra Dalum, hvor han havde Kvarter i det gamle Kloster. Som Bircherod skriver i sin Dagbog:

„Midt under Guds Tjenestes Forretning om Formiddagen kom Bud ind i vores Kirke til Byens Magistrat, at Kongen af Sverrig med sin Krigs- og Hof-Svite var i Vente, hvorudover de samtligen, necdum finitis sacris (forinden Gudstjenesten endnu var endt), maatte løbe ud; og de fleste af Menigheden gav sig ikke heller lange Stunder, førend de fulgte efter. Imod Middagstider ankom den svenske Konge Carolus Gustavus personligen til Odense med en stor Del af Arméen samt en stor Svite af sine Kavallerer og høje Betjenter. Blev paa Vejen uden for Byen af Biskoppen Dr. Lavrids Jacobsen og Stadens fornemste Gejstlige samt Borgmestre og Raad imodtaget. Middagsmaaltidet bekom hans Majestæt i Borgmester Thomas Brodersens Hus, hvor 5 af Danmarks Riges Raad, nemlig Gunde Rosenkrantz, Hr. Jørgen Brahe, Hr. Henrik Rantzau, Hr. Iver Vind (Lensmanden paa Dalum) og Otto Krag hannem med ydmyg Submission opvartede.“

De fem Rigsraader ventede sig forøvrigt kun lidet godt af dette Møde, da de høje Herrer i samme Stund maatte melde sig selv som Fanger. Efter et kort Ophold i den fynske Hovedstad vendte Kongen allerede samme Aften tilbage til Dalum.

Den 3. Februar kom Majestæten igen, og denne Gang overnattede han i Byen. Det gjaldt nu om at finde en passende Bolig værdig den berømte, men uvelkomne Gæst. Valget var imidlertid let, det faldt paa den statelige Gaard i Overgade, der ejedes af den velhavende Odense-Borgmester Thomas Brodersen Riisbrigh. Fra

EN PRAGTFULD UDSIGT

*over Odense set fra Allerups Jernstøberi
paa Heden (nu Sdr. Boulevard)
omkring 1870*

Kongens Ophold her stammer det kendte Sagn, som fortæller, at da han spiste sammen med sine Officerer i den store Sal, styrtede pludselig et af Loftets Granatæbler ned og ramte som et Projektil selve den kongelige Næse. Fortørnet løftede Carl Gustav Blikket mod de øvre Regioner, mens han udrød: „Skyde alle danske Kugler saa vis som denne, saa skal da Fanden være Svensker!“

Allerede Dagen efter gik Farten videre, først til Nyborg og Svendborg og derefter over Lolland til Sjælland, indtil Kongens stolte Erobrerdrømme brast foran Københavns Volde. Men alt dette kender vi fra Danmarkshistorien. Om Æblet er endnu at fortælle, at det senere, rigt forgyldt, blev anbragt paa sin oprindelige Plads, hvor det i Pragt overstraaede alle Loftets andre.

JOMFRUSPRINGET

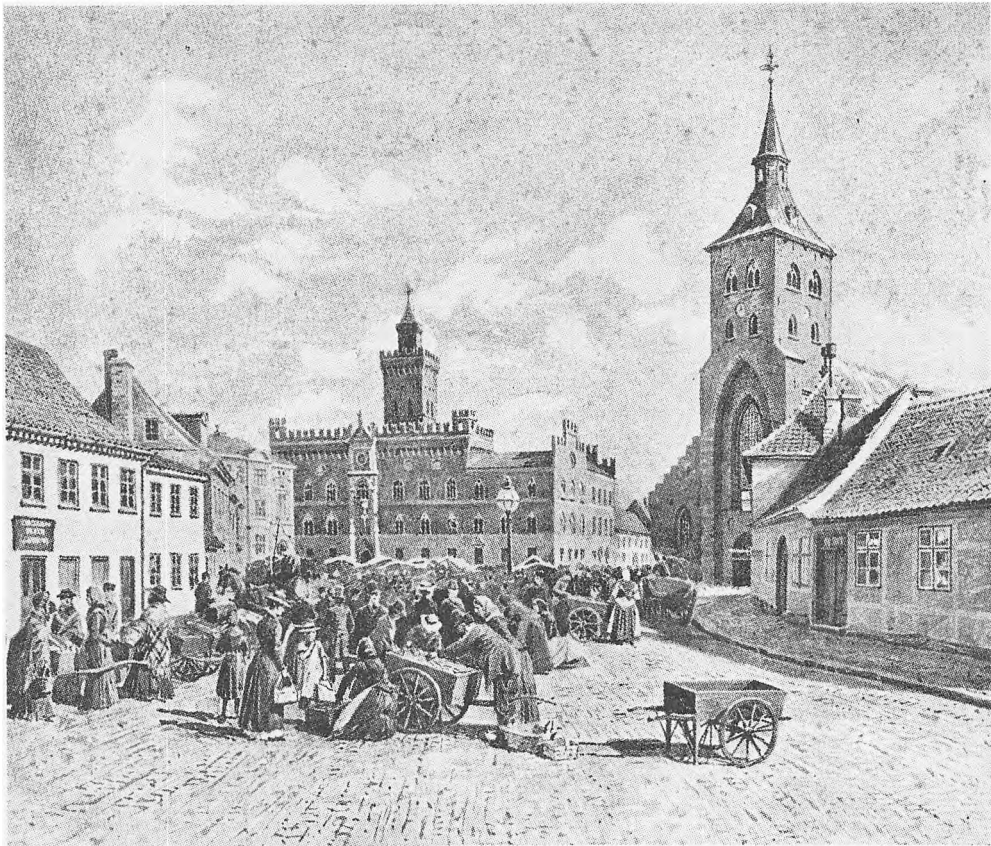
der ogsaa tilhører Sagnets Verden, handler om en ung og ærbar Pige, som forfulgt af svenske Soldater søgte Tilflugt i Sct. Knuds Kirkes høje Taarn. Ogsaa her fulgte dog Fjenden efter; mens hun i Løb styrtede opad Trappens slidte Sten, hørtes Forfølgerne komme nærmere og nærmere, ivrige efter at vinde det søde Bytte, der nu endelig var deres. Tilsidst — da enhver Udvej var lukket — sprang hun ud fra en af de øverste Luger. Saadan betalte dengang en odenseansk Jomfru den dyre Pris for sin Ære.

Det pudsige ved Sagnet er, at man i dette Tilfælde har et „haandgribeligt“ Bevis i den Sten, der i Aarhundreder har ligget paa Klingenberg, hvor den vedblivende findes. En Fordybning i Stenen viser et Aftryk af Jomfruens ene Fod (der forresten ikke har været ganske lille), og saa stor var Faldets Styrke, at den altsaa efterlod sit Mærke i den haarde Granit.

Om man saa vil tro paa denne Historie, som er vandret fra Slægt til Slægt, ja, se det maa man selv om. Men Stenen er rigtig nok, den kan ses udfor Telefonbygningen, omtrent hvor i sin Tid Indkørslen var til den Hempelske Gaard.

— — —

Og hermed vil vi sige Sagnene Farvel og vende os til Realiteterne, hvortil hører den Brandskat, Byen blev paalagt at udrede; den udgjorde hele 15.000 Rdlr., herfra maatte dog trækkes 1500 for præsteret Arbejde til de svenske Styrker. Naturligvis led Borgerne meget under den 2-aarige svenske Besættelse, der bragte Liv og

En Torvedag i det gamle Odense, hvor Klingenberg og Flakhaven frembød et morsomt Folkeliusbillede, der stadig lever i Erindringen. Tegning af Tom Petersen fra 1887

Ejendom i konstant Fare, mens Retten nærmest sad i Spydstagen. I disse Aar skal ogsaa Helgenskrinene i Sct. Knud have mistet deres skønne Sølvprydelser, derimod havde Ulfeldt'erne med megen Forudseenhed fjernet den kostbare Udsmykning paa Fru Kirsten Munks samt Datteren Sofie Elisabeths Kister, der midlertidig var hensat i Valkendorfernes Kapel.

Krig har altid Armod og Gæld i Følge; af den Grund skulde en Kommission i 1667 prøve at bringe Orden i Byens forvirrede Pengevæsen; men let var Opgaven næppe. I en samtidig Dagbog findes følgende Bemærkning:

„Førend denne Krig med vore Naboer angik, var det kommet paa det højeste

med Folks Overdaadighed, særdeles i Spise og Drikke. I min Fødeby vare de til umaadelig Fraadsen hengiven, men Svenskerne bragte vores Diæt til en meget skikkelig Reduction!“

Som man ser, har enhver Sag to Sider.

VI BLADER NU FREM

til Aaret 1730, hvor Frederik den IV, Dronning Anna Sofie og Prinsesse Charlotte Amalie med stort Følge drog ind i Odense den 29. August.

De kongelige Herskaber kom fra Jylland, og det var Meningen Dagen efter at fortsætte Rejsen til København. Men det skulde gaa helt anderledes. Kongen blev om Natten alvorlig syg, og der herskede stor Opstandelse paa Slottet, saavel som i Byen, hvor Borgerne med Ængstelse fulgte Svingningerne i Sygdommens Forløb. Efterhaanden var hele den kongelige Familie samlet om Sygelejet. Landsdommer Jacob Bircherod noterer i den Anledning:

„Tilforne er det sagt ved et Ordsprog, at Odense vil abe København efter; nu er Odense virkelig blevet til et København; Hoffet opholder sig her, her er mange i Kongens Svite, og Byen vrimler med fremmede Folk; men Differencen er, at som Byen er liden, saa er den og snart fyldt, og at Indkvarteringen falder lidt vanskelig.“

Skønt alt blev gjort, hvad gøres kunde, bl. a. hentedes de bedste Læger fra Ind- og Udlandet, stod det efterhaanden klart for alle, at Patientens Liv stod ikke til at redde, og den 12. Oktober, Dagen efter at være fyldt 60 Aar, sov Frederik IV stille hen. Allerede samme Dag rejste Hoffet til København for straks at melde sig til Tjeneste hos Kronens nye Bærer. — Kongen er død! Kongen leve!

I samfulde tre Uger stod Kongens Lig paa Slottet, hvis Vægge blev draget med sort, mens man med største Flid og Hast gjorde Sct. Hans Kirke i Stand til det kongelige Castrum doloris. Og Forberedelserne var mange, Hvælvingerne sværtes, Gulvet dækkedes af Bjælker med sort Beg, paa samme Maade som ogsaa Væggene iklædtes Sorgens Farve. I al denne Tid var Menigheden henvist til Graabrødre Kirke, der ellers stod ubenyttet hen.

Den 2. December overførtes Kisten til Kirken, og ni Dage efter talte Professor Erik Mule til et større og mere fornemt Auditorium, end det gamle Odense nogensinde havde set. Selve Sørgehøjtideligheden foregik den 12. December, hvor Kon-

FLAKHAVEN I 1880

*med det gamle Raadhus, Hovedvagten
og Frederik den VII, der bag Gitterets
Tremmer staar paa sin Sokkel
i ensom Majestæt. Efter Maleri af
Professor Julius Paulsen*

fessionarius Lintrup prædikede paa Latin, Sognepræsten Hans Wøldike paa Tysk, og sluttelig holdt Biskop Lodberg den egentlige Sørgetale paa Dansk — saa kunde da endelig alle følge med. Om Aftenen satte Ligtoget sig i Bevægelse mod København, mens alle Stadens Kirkeklokker klang. Kong Frederik havde for sidste Gang været i Odense og paa det Slot, han stedse havde yndet saa meget.

BISPENS TRYKKERI

Med Kingo besteg 1677 en stærk og myndig Personlighed den fynske Bispestol, som han beklædte lige til sin Død 1703.

Thomas Kingo, den store Digter, er Byens berømteste Bisp, der paa Soklen med hans Buste i Konsistoriegaarden ved Sct. Knuds Kirke mindes gennem denne Indskrift af Grundtvig:

„Thomas Kingo er Salmisten
i det danske Kirkekor.
Det skal mindes af hver Kristen,
mens der synges sødt i Nord.“

Aarene 1634 og 1703 er de tvende Poler for Kingos Levnedsløb, som begyndte i Slangerup, hvor Faderen, den skotskfødte Hans Kingo, var Væver, og endte i Odense Bispegaard. Da Moderen, Karen Sørensdatter, i en høj Alder døde hos Sønnen 1685, havde hun længe kunnet glæde sig over dennes Digterberømmelse og gejstlige Ophøjelse.

At genfortælle Kingos Liv er vel ellers unødvendigt, her skal blot nævnes nogle Enkeltheder fra Odense-Tiden, hvor hans frodige Initiativ kunde spores i mangt og meget. Saaledes oprettede han sit eget Bogtrykkeri i selve den historiske Bispegaard i Klaregade, det forhenværende Sancte Clara Kloster. (Ogsaa Johan Snell, den første Bogtrykker i Danmark, havde indrettet sig i et Kloster, Johannitternes i Nørregade.) Der menes endog, at den praktiske Bisp i den Anledning havde udset Ejby Mølle til Papirmølle.

I 1682 modtog han kongeligt Privilegium til at „indrette et Bogtrykkeri i Odense for sine og Andres Skrifter“, Typerne kom fra Lübeck, og til at lede Foretagendet antoges en Jørgen Schrøder. Fra Bispens Trykkeri udsendtes Kingos „aandelige Sjungekor“ samt i 1699 den Salmebog, som siden skulde bære hans Navn. Meget

det danske Sprog er et Vadmel's Sprog og derfor gide ej tage det paa deres Silketunger.“

Alt er alligevel Bagateller i Sammenligning med den Betydning, han har i dansk Digtning, hvor hans magtfulde Kernesalmer hører til de Skatte, som Møl og Rust aldrig evner at fortære. Og i Bispens Lysthus, der nu findes i Stiftsprovstens Have, men for en Menneskealder siden stod paa sin oprindelige Plads ved den forsvundne Bagaas olivengrønne Vand, har Kingos Tanker løftet sig højt over Dagens Kiv og Kævl, mens han med Pennefjeren i Haand prentede Vers efter Vers.

LET OG UBEKYMRET

som en solglad Lærke en Vaardag svinger sig over den fynske Muld, stiger Ambrosius Stubs Vers fra et rankt og fribaarent Sind. Med Stub, der brød med Baroktidens snørklede Unatur, indvarsledes en Nytid for dansk Lyrik, ja, det var som et Foraar, der sejrrikt brød en lang, en knugende Vinters Tyngde.

To Aarhundreder er forløbet, siden Monsieur Ambrosius med sin Familie havde Hjem i Odense — paa Hjørnet af Klaregade og Sct. Annegade i Værtshusholder Kyhns Ejendom. Her levede den lille Familie i yderst fattige Kaar, saa ringe, at Ambrosius Stub i 1743 skønnedes at være „i slet Tilstand“ eller „ganske fattig og fri“, som det ogsaa hed i Datidens Sprog, og det vil i Dag betyde, at han intet kunde yde i Skat, fattigere kunde det vel ikke være.

Satte Skatteligningen ham altsaa ikke i det bedste Selskab, saa forstod han til Gengæld selv at faa Fodfæste i dette, han var en altid velset Gæst hos Byens velstaaende Borgerskab og høje Embedsmænd, desuden i von Westens populære Vinstue i Overgade, hvor hans Improvisationer vandt begejstret Bifald under Bægerklangens Akkompagnement.

Fødestedet i Gummerup, Studentertidens lystige Leben i København, Gaarden i Langsted, Odense-Tiden samt Opholdet hos Baron Niels Juel paa Taasinge er Milepæle paa Ambrosius Stubs Livsvandring, der endte i Ribe den 15. Juli 1758. Heller ikke det sidste Sted havde han været tynget af jordisk Mammon, „Mons. Ambrosius Stub studiosus er død i yderste Armod“, er Datidens hele Eftermæle. „En blaa- og hvidstribet kort Slobrok med Sølvhager udi og en Rejsekuffert, overtrukket med Sælskind“, var alt, der kunde registreres i hans Bo; derimod evnede Skifteretten

ODENSE TORV

var i sin Tid kendt

som Landets største —

Billedet stammer fra Aarhundredets

Begyndelse

af gode Grunde ikke at vurdere hans efterladte Vers, som Nutiden nævner blandt Perlerne i dansk Digtning.

Hvem ved, maaske har en Fodtur langs Odense Aa en Foraarsdag, hvor Frugttræerne stod i Blomst og Solen skinnede gyldent paa den gamle Bys røde Tage, inspireret Monsieur Ambrosius til Linier som disse — lige friske og uforgængelige den Dag i Dag —:

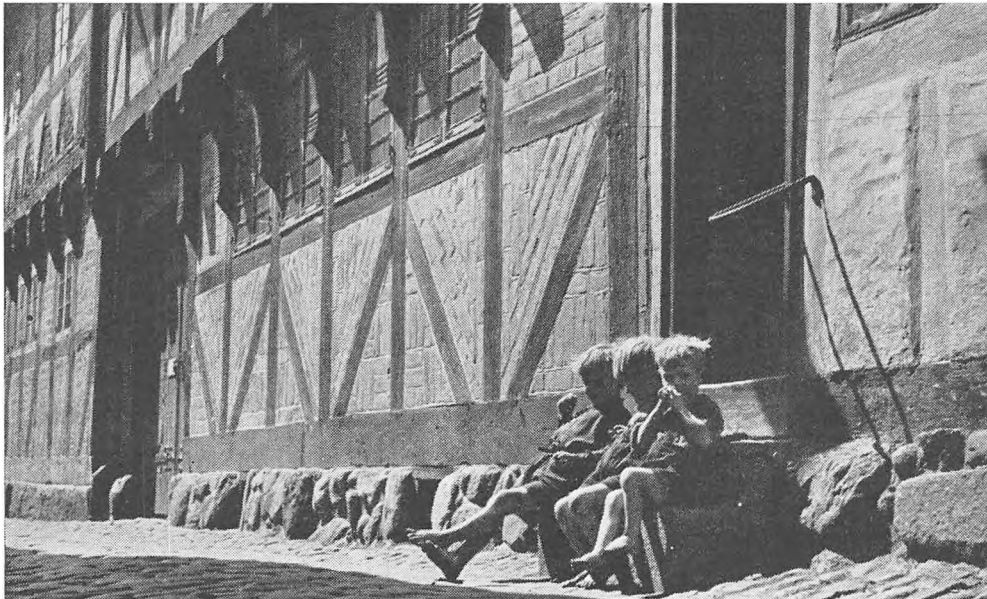
„Ak se, hvor pyntet Solen gaar
med lange Straaler i sit Haar;
den varme Krands
er rette Kands
for alle Ting, som nu maa gry
paany — — —“

og mens han slentrer videre, grønnnes ogsaa hans eget Haab:

„Gud kommer vist min Tarv i Hu
endnu;
han rammer nok den rette Tid,
da Himlen den skal blive blid;
jeg tør maaske
vel faa at se
min Vinter blive til en Vaar
i Aar!“

DEN 2DEN APRIL 1805

Mindedagen for Skærtorsdagsslaget paa Kongedybet, fødtes i gamle Odense et Drengbarn, der senere fik Navnet Hans Christian Andersen. Og dermed tændtes i et fattigt Hjem det Lys, hvis Glans en Dag skulde række den vide Verden rundt. Traditionen har udpeget det lille Hjørnehus i Hans Jensensstræde som Fødestedet, en Opfattelse, som den udmærkede H. C. Andersen-Forsker, Kontorchef C. Orlík energisk — og, som det synes, med Rette — bestrider. Men kan der ikke opnaas Enighed i dette Spørgsmaal, hersker der næppe Tvivl om, at Kvarteret her, Byens fattigste, var Begivenhedens Ramme.

Paa en Stentræppe, mærket af Generationers Trin, sidder Gadens glade Ungdom som Beviset paa, at nye Kapitler stadig skrives i Byens Bog. — Det gamle Møntestræde

En fattig Kone paa Hospitalet, som var saare forfaren i at spaa i Kaffegrums, forudsagde senere en straalende Fremtid for Drengen, og som dennes Klimaks, at Odense By en Dag skulde illumineres til hans Ære. Og det usandsynlige skete. Paa Kommunalbestyrelsens Møde den 15. November 1867 vedtoges det enstemmigt at udnævne Byens berømte Søn til Æresborger og at overrække ham Diplomet ved et offentligt Møde paa Raadhuset den 6. December. En Deputation afsendtes til H. C. Andersen, som bevæget modtog Invitationen fra Barndomsbyen, der beredte sig til den sjældne Fest.

Den store Dag oprandt, maaske den største i Byens Historie, og lignende havde Odenseanerne aldrig oplevet, Byen var som en Myretue vrimplende fuld af Liv, hvor alle søgte til Flakhaven, Festens Centrum. — Her marcherede de forskellige Korporationer op med vajende Faner og flammende Fakler, det borgerlige Skyttekorps paraderede i stiveste Galla foran Stadens ældgamle Raadhus, mens alle Husene havde tændte Lys i Vinduerne.

Og da tilsidst H. C. Andersen viste sig ved et aabentstaaende Vindue (hvor

Trækken og „Tante Tandpine“ ventede) for at modtage sine Bysbørns begejstrede Hyldest, ja, da var den gamle Kones Profeti sket Fyldest, og den store Digter havde oplevet sit Livs allerdejlige Eventyr.

SOM ETAPPER PAA UDVIKLINGENS VEJ

maa — først og sidst — nævnes den Kanal og Havn, som Byen fik i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede. Vedholdende som Cato i Oldtiden ivrede for Kartagos Ødelæggelse, kæmpede Stiftamtmand von Buchwald for dette Projekt. Da Byen ikke selv kunde magte den store Opgave, fik han Staten interesseret, og derfor kunde han vel nok fortjene et værdigere Mindesmærke end den prunkløse Sten, der i 1931 rejstes foran Havnetoldboden. Men ellers er det fuldførte Værk i sig selv det stolteste Æresminde.

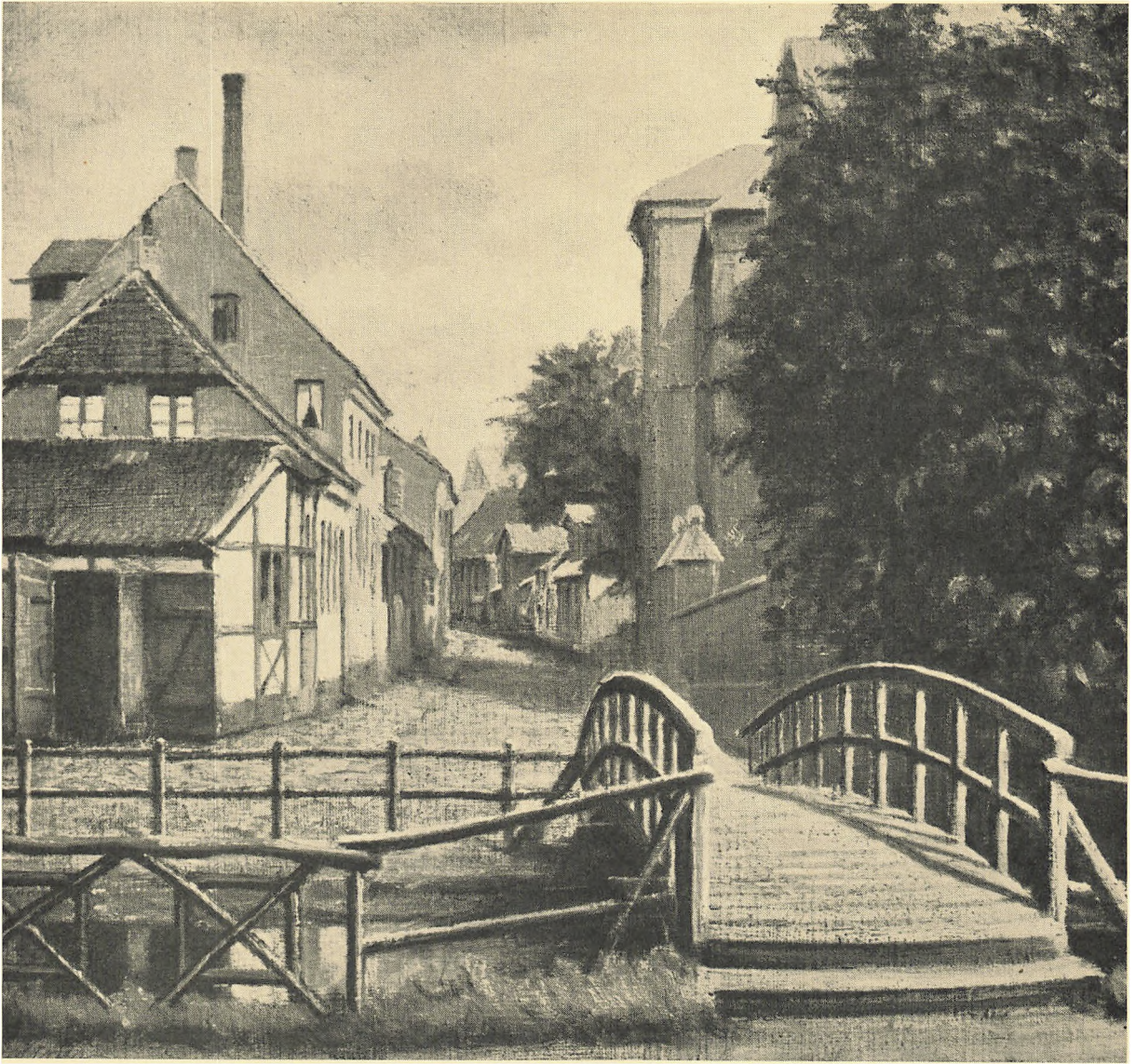
Ret bør dog være Ret, selvfølgelig var Buchwald ikke den første, der forstod, hvad en Havn vilde betyde for gamle Odense. Andre havde før kredset om Tanken, og det Prospekt, som Pastor Salomon von Haven 1757 udarbejdede i Anledning af Enevoldsmonarken Frederik den V.s Fødselsdag, var Ouverturen, før Buchwald lod Tæppet gaa.

Den 7. Oktober 1803 stod Jagten „Neptunus“ som det første Fartøj Kanalen ind og fortøjede i Odense Havn. „Neptunus“, der førtes af Skipper Ganderup, hilstes med drønende Kanonsalut fra Iversens Lystanlæg ved Tollelund og med begejstrede Hurraraab af de store Menneskemasser, der havde taget Opstilling paa begge Sider af Kanalen.

Glæden var ubeskrivelig, men var — om muligt — blevet større endnu, hvis man dengang havde anet, hvilken Fremtid der ventede dette Anlæg, som gjorde Odense til Søkebstad. Statistikken over de danske Havnebyer vil med tørre Tal kunne vise, hvor fornemt Odense i Dag rangerer i dette Selskab.

ET KAPITEL AF EN HELT ANDEN ART

er de fremmede Troppers Ophold i 1808. — Den 13. Marts jog en Karet i flyvende Fart, omringet af Jægere til Hest, med spændte Karabiner, nedad Bolbro Bakke. Det var den berømmelige Marskal Bernadotte, Prinsen af Pontecorvo, der som

HOLSEDORE VED DEN GAMLE AA

*Denne og Broen er dog forlængst
forsundet, et Eksempel, der viser, hvor-
ledes Idyllen maa vige for
Udviklingens Krav. Efter Maleri af
L. A. Rastrup (i Privateje)*

Øverstbefalende over de fransk-spanske Hjælpetropper holdt sit Indtog i vor gamle Stad. Meget fik Tilskuerne ganske vist ikke at se, før Vognen i en mægtig Støvsy atter forsvandt, de heldigste anede maaske et Glimt af en knivskarp Profil og rantes af Blikket af et Par staalhaarde Øjne; det var alt, mens en af Frankrigs sejrsvante Ørne fløj forbi.

Hele Dagen igennem fulgte Afdeling efter Afdeling, Kavalerister i grønne Kjoler og med drabelige Bjørneskindshuer, gamle Grenaderer, arrede og skæggede, som havde gjort alle Europas Felttog med, lette, elegante Voltigeurer og ridende Jægere, der overalt havde sikret den store Napoleons Sukces. Efter Fransk mændene rykkede nogle Dage senere Spaniolerne ind; lige saa bydende og arrogante de første kunde være, lige saa afholdte blev efterhaanden de sidste.

Mange synlige Minder fra hin Epoke findes ikke, men en gammel, mosgroet Gravsten, med en nu ulæselig Indskrift, paa Sct. Hans Kirkegaard har Tilknytning til det dramatiske Optrin, hvorom her skal fortælles. I en Gaard paa Torvet, hvor en Del spanske Officerer en Aften var samlet, befandt sig ogsaa en Løjtnant Bloch, Søn af den fynske Biskop, Dr. Tønne Bloch. Den unge Bloch, der var det spanske Sprog mægtig, og iøvrigt havde vundet sig mange Venner blandt de Fremmede, greb i Kaadhed et Gevær, som han satte for Brystet af en spansk Officer, Don Augustin Mollon, uden at ane, det var ladt. Med en rask Bemærkning om, hvorledes det vilde gaa, hvis de var Fjender, trykkede han af, og dødelig saaret sank Don Mollon sammen.

Nogle Dage efter blev om Aftenen den dræbte begravet med fuld Honnør paa Sct. Hans Kirkegaard; om Baaren gik hans Officerskammerater med brændende Vokskerter, mens det spanske Orkester spillede dæmpet Sørgemusik. For uagtsomt Drab idømtes Løjtnant Bloch senere en Bøde paa 40 Lod Sølv. Men Stenen, som blev lagt paa Graven, hvor den spanske Officer fandt Hvile fjernt fra Hjemlandets Jord, ligger der stadig – fortællende sin egen Historie.

Napoleons Fødselsdag, den 15. August, gik selvfølgelig ikke ubemærket hen. Om Formiddagen samledes Tropperne paa det store Torv, herfra drog de ud til Aaløkkegaardens Marker, hvor store Øvelser blev holdt. Sluttelig defilerede alle Styrkerne i strammeste Parademarch med de gamle, lasede Tricolorer i Spidsen forbi Marskallen og hans farvestraalende Stab. Dermed var Festlighederne langtfra til Ende; om Aftenen fandt der et Taffel Sted paa Odense Slot, hvor Bernadotte

havde sit Hovedkvarter. Ved dette udbragtes under Kanonsalut Napoleons og Frederik den VI.s Skaal, mens Musikken spillede med Liv og Lyst i Kongens Have. Hele Byen var paa Benene, overalt var illumineret, og i et særlig smukt Transparent paa Kammerjunker von Scholtens Gaard paa Torvet læstes under en Fuldmaane følgende Vers:

„Til den udødelige Napoleon!
Phoebus af Solens Straaler
faar Navn af Lyset;
hos os den uforlignelige Helt
udbreder Glansen af sin Bane.“

I Nyenstad og Skulkenborg, hvor Franskmændene søgte Erobringer paa Kærlighedens Mark, gik det ofte særdeles livligt til. Kvarteret genlød Aften efter Aften af Hyl og Spektakler, ikke mindst naar den civile Befolkning blandede sig i Franskmændenes galante Eventyr. Selv om det vel ikke kom til større Episoder, er det givet, at det fremmede Element prægede Byen, der var bragt ud af den vante

*Sct. Knud — Byens Varlegn, i Dag som
i de suundne Aarhundreder*

Balance. Saaledes blev Graabrødre Hospital anvendt som Lazaret, de mandlige Lemmer flyttedes til Landstingshuset, Kvinderne fik anvist Raadhussalen. Sct. Hans Kirke benyttedes til Værksted, mens et Bageri indrettedes Vestergade Nr. 63. Spaniolerne medbragte deres egen Biskop, og ved Gudstjenesterne paa Torvet dannede Porten i Gaarden Nr. 4 Choret. Sammen med Spaniolerne kom ogsaa de første Cigaretter til Danmark, hvor man først lige var blevet bekendt med Cigaren. Dog ikke alle Steder tillodes Tobaksnydelsen; passeredes f. Eks. den gamle Hovedvagt paa Flakhaven, var det strengeligt forbudt at gaa rygende forbi.

En spansk Soldat, der i Tyrstrup ved

Myndigt tegner Vor Frue Kirketaarn sin markante Profil over Kvarterets maleriske Tage

Horsens havde dræbt en af Franskmændene, blev skudt paa „Heden“ og begravet, hvor nu Kirkegaarden findes. Dermed fik denne — omend uofficielt — sin Indvielse.

Men en Dag var ogsaa dette Kapitel i Byens Historie slut.

I GVERNØRTIDEN

hvor Christian den VIII og Frederik den VII som Kronprinser residerede paa Odense Slot, overvandt Byen efterhaanden den Tilbagegang, der var en Følge af vor ulyksalige Krig mod England og Statsbankerottens Ruin. Langsommeligt gik det imidlertid med at faa sat Hjulet i Gang, og endnu i Midten af Aarhundredet havde Indbyggertallet ikke rundet de 9000.

Derefter bar det *dog* støt og sikkert frem, Tidens voksende Velstand gav Odense en Særstilling blandt de danske Provinsbyer; det var ikke uden Grund, den senere kaldtes „Etatsraadernes By“, da mange af de Handelsmatadorer, der fandtes her, hædredes med hin saa eftertragtede Titel. En vis Reserverethed, der af mange opfattedes som en noget snerpet Indstilling, kunde vel nok gøre sig gældende, men

langt stærkere bør paapeges Byens førende Stilling som den fynske Landsdels kulturelle Midtpunkt.

Dog tilbage til Guvernørtiden, hvor Odense avancerede til Hofby med alle dette Forholds lyse og mørke Sider. For Handelsstanden betød det et kærkomment Plus til Omsætningen, men samtidig florerede Snobberiet paa en lidet tiltalende Maade. Æren er altid Skovens fejreste Træ, og at komme til Fest paa Slottet var den Fjer i Hatten, som udmærkede Byens Embedsmænd i Modsætning til en – i slig Henseende – mindre begunstiget Borgerstand. –

Prins Christian Frederik, der efter sin korte Regeringsperiode i Norge udnævntes til Fyns Guvernør, fik Residens i Frederik den IV.s hvide Slot i den grønne Have. Udnævnelsen var et flagrant Bevis for den Mangel paa Sympati, hvormed Frederik den VI betragtede Prinsens norske Eventyr. Da Følelsen hos de kongelige Fætre var gensidig, skulde Afstanden maaske bidrage til en ønskelig Afspænding.

Ved Nytaarstid 1816 overtog Prinsen, 29 Aar gammel, sin nye Stilling, som han vedblev at beklæde, lige til Frederik den VI.s Død den 3. December 1839. Naturligvis var Kronprins-Guvernøren i dette lange Spand af Aar ikke til Stadighed i Odense, Opholdet var afbrudt af flere Udenlandsrejser, hvoraf en enkelt endog strakte sig over flere Aar. Tillige kaldte Statsraadspligterne, Familien paa Augustenborg samt meget andet. Men naar Kronprinsen og hans Gemalinde, den blide Caroline Amalie, vendte tilbage, blev „det elskede Guvernørpar“ – Datidens staaende Betegnelse – modtaget med al den Pragt, som By og Borger kunde stille paa Benene, samtidig dog med noget mere endnu: sand og virkelig Glæde.

Som Guvernementets Sekretær lige til 1839 fungerede Carl Henrik von Holten, hvis Skuldre ikke tyngedes særligt af Arbejde og Pligt. I nogle Erindringer skildrer han sine Oplevelser fra Odense-Tiden – „Exercertiden“, som hans Frue plejede at kalde nævnte Tidsrum. Da H. C. Andersens Mor en Tid havde Beskæftigelse paa Slottet, har den lille Hans Christian ogsaa haft sin Gang i disse fornemme Omgivelser, hvor hans Fantasi fandt frit Spillerum. I sine Erindringer skriver den gamle Digter:

„En Fastelavnsmandag var jeg med en heel Del af borgerlige Børn med at slaa Katten af Tønden, Prinds Christian sad paa Trappen med nogle af Herrerne, og Prindsessen i Vinduet; jeg havde et gammelt Officersscharf om Livet og bildte mig ind, at jeg var den, der faldt mest i Øjnene; – siden kom Prinds Christian nærmere.

Guldberg talte om mig, og han fik Lyst at se mig; jeg skulde derop en Dag, „dersom Prindsen spørger, hvad du har Lyst til,“ hvidskede han mig — „da sig, du vil gjerne studere.“

Nogle Dage senere fandt Audiensen Sted, der langt fra faldt ud efter Ønske, da Prinsen anbefalede Drengen at lære et nyttigt Haandværk. —

Ogsaa Kronprins Frederik vandt i sin Guvernørtid Befolkningens Hjerte. Jævn og ligefrem kom han alle i Møde, var en elsket Skyttelaugsbroder, Byens Æresborger o. m. m. „Frederiksbroen“, Danmarks ældste Jernbro, som afløste den gamle Møllebro over Aaen, blev opkaldt efter ham, og selv Forbindelsen med Louise Rasmussen, den senere Grevinde Danner (der en Tid boede i Vindegade, det nuværende Nr. 9), gjorde intet særligt Skaar i Populariteten. Da den sidste Oldenborger i 1848 besteg sine Fædres Trone, var Guvernørtiden i Odense uigenkaldeligt forbi.

SLÆGT FULGTE SLÆGT

og Mennesker kom og gik som Personer paa en Scene, hvor enkelte fik en Hovedrolle at spille i Rampelysets stærke Skær, medens Flertallet forblev ubemærket i Baggrundens Mørke.

H. C. Andersen er Verdensnavnet, som aldrig vil dø, det er ham, der har gjort Odense kendt over hele Kloden paa samme Maade, som alle, der har fundet aandelig Berigelse i Goethes og Shakespeares Værker, kender Weimar og Stratford on Avon. Og i det gamle Odense drømte Hans Christian sin Barndoms lykkelige Drømme, her gik han langs sin kære Aa, hvor de mægtige Skræppeblade groede saa frodigt i deres grønne Pragt. Kun faa Skridt herfra havde han sit fattige Hjem i Munkemøllestræde, fattigt vel i ydre Forstand, men ikke i Hjertets Erindring:

„Een Stue, et liden Køkken —
og dog alt var stort og godt.
Der leged jeg Juleaften
som siden paa intet Slot.“

Paa et helt andet Omraade er Odense værdigt repræsenteret med Drengen fra Pogestræde, C. F. Tietgen, den store Pengematador, der 1829 fødtes i det gamle

Hus ved Klingenberg som Søn af Snedkermester Tietgen, der tillige var Tjener i „Klubben“. Privatbanken, Store nordiske Telegrafelskab og Det forenede Dampskibsselskab er blot enkelte af de Resultater, der som stolte Sejre kendetegner C. F. Tietgens Manddomsgerning.

„Jeg vil frem!“ kunde der godt staa som Motto over hans Liv, og med denne Fremdriftsfølelse, som byggedes paa en lynsnar Intelligens samt fænomenal Hukommelse, søgte han ikke sit eget, men først som sidst de Maal, hvorved han blev sit Fædrelands gode Søn, som skrevet staa paa Barndomshjemmets Mindetavle:

„Al hans Gerning var til Fædrelandets Tarv.“

Selv forblev han Livet igennem fuldstændig uimponeret af Karrière og ydre Kaar; beskeden, som de store ofte er, udtalte han engang: „Jeg bilder mig ikke ind, at jeg har siddet inde med nogen særlig Begavelse. Min hele Begavelse har bestaaet i, at jeg har forstaaet, at det, som det gælder om, er ikke at spille Tiden!“

CARL BAGGER

der den 12. November 1836 med Diligencen fra Nyborg holdt sit Indtog i Odense for at overtage Redaktørposten ved „Fyens Stiftstidende“, ejede trods alle Karakterens Brist en Digterbegavelse, der giver ham Plads blandt Musens udvalgte.

Vanskeligt fulgte han Hverdagens afstukne Veje, de konventionelle Hensyn betragtede han som en Skruestik, og i denne Kamp mellem Pligt og naturlige Anlæg var det ofte de sidste, som vandt. Men i denne Forbindelse maa heller ikke glemmes, at det uligevægtige i hans Sind, alt, der kontrasterede Livet igennem, kan finde sin Forklaring i en illegitim Afstamning, der pegede baade nedad og op.

Man skulde derfor tro, at for en saa udpræget Bohème-Natur som Bagger faldt det ikke let at finde sig til Rette i en Stilling, hvor Dagens ensformige Arbejde kunde virke irriterende paa et Sind, der ikke lod sig baste og binde. Alligevel gik det forbavsende godt, mest i den første Tid, og Kancelliraad Søren Hempel, Bladets Udgiver, var tilfreds med sin nye Redaktør og anerkendte fuldtud hans ubetingede Dygtighed. Senere, da Bagger sløjede noget af, kunde Kancelliraaden nok i Utilfredshed paa sit Fynske udbryde: „Hillerup (den foregaaende Redaktør), ha' ville, mæ ha' kutte — Bagger, ha' ka', mæ ha' vitte!“

Uanset en uheldig Trang til at lade Vinen farve Tilværelsen og at finde Selskab i Kredse, der laa langt under det Niveau, hvortil hans rige Evner berettigede, saa tabte Bagger dog aldrig sit Digterkald af Syne, derfor har man da ogsaa paa Mindestenen i Kongens Have med Rette ladet indhugge de Ord, der er Digterens egne:

„Men Æren i skinnende Sølvemor,
Hun svæve ned paa min Grav i Nord,
Hun kæmpe kjækt imod Glemsels Vold
Og sjunge mit Navn for en yngre Old.“

Den 25. Oktober 1846 afgik Carl Bagger ved Døden, kun 39 Aar gammel, og blev begravet paa Odense Kirkegaard sammen med sin eneste Søn, som var død faa Dage i Forvejen. Skuden var løbet paa Grund, det gik ikke, som han selv saa forhaabningsfuldt havde ønsket:

„En lang, en sygelig Drømmervej,
derom, Alfader, jeg beder dig ej;
lad Skibet sejle saa kort, du vil,
naar Fartøjet løber blot muntert til.“

Men naar Fald og Fejl forlængst er glemt, vil hans Digtning leve og lyse.

MED RITORNELLERNES UFORLIGNELIGE MESTER

Emil Aarestrup, der tre Aar efter Baggers Død blev Stiftsfysikus i Odense, fik Byen igen en Digter, men anden Lighed er ikke at finde mellem disse to, der er saa forskellige som muligt og dog havde eet tilfælles: Kærligheden til Versets skønne Kunst.

Aarestrup var en Renaissanceskikkelse, frodig og svulmende, der med legende Lethed vandt Indpas overalt, lige velkommen i Stadens stilfulde Embedshjem som i de velhavende Borgerhuse. I 1850 ansattes han tillige som Læge ved Sindssygeafdelingen paa Graabrødre Hospital, og under Krigen fungerede han en Tid som Overlæge ved det Lazaret, der oprettedes i Komediehussalen. Denne Gerning satte Spor i hans Digtning; ædelt toner Harpens Streng, naar han hilser den danske Soldat og priser dennes Offervilje samt stille Styrke.

„Vær stolt af Eders Ar, I Mænd,
hvem Odins Spyd har mærket;
hver Draabe Blod, som I gav hen,
har Danmarks Arm forstærket!“

Emil Aarestrups Aar i Odense blev ikke mange, han var en Livsnyder, der allerede 1856 „døde af et stadigt øget Velleved“ — som Professor Hans Brix skriver. Paa Stenen, der smykker Graven, mindes han som Stadens værdige Stiftsfysikus, men om Digteren er den tavs.

DET NITTENDE AARHUNDREDE

En Dag kom en ung Mand med friske Øjne til Byen, det var Lorenz Bierfreund, der som Købmand i Nyborg havde tabt et Slag, men i Odense var parat til at vinde et nyt. Hans Indsats her fik blivende Værd, da Fyens Disconto Kasse — Danmarks ældste, private Bank —, hvis Grundlægger og første Direktør han blev, i 1946 rundede 100-Aars Dagen. Da han som gammel saa tilbage over sit indholdsrige Liv, tegnede sig i Erindringen et Billede af Byen, som den saa ud for den unge Mand, der med Vilje og „Gaa-paa-Mod“ bar Marskalstaven i sit Tornyster.

„Indtil 1847 — fortæller han — var her en daarlig Belysning; Vandposte stod paa de offentlige Pladser, og i Gaardene fandtes Brønde, hvortil Vandet lededes gennem mere eller mindre raadne Trærender; næsten ingen Gadebelysning; Kirkerne i samme smagløse Forfatning, som var givet dem gennem de saakaldte Restaurationer i Midten af det 18. Aarhundrede; et Almueskolevæsen, som kun gav det mindst mulige, man kunde slippe med, i spredte Smaaskoler; et Politi, omtrent som paa Christian IV.s Tid; Natvægtere med Morgenstjerner; Arrester, der var sande Huler under Raadhuset; som Sygehus et Par Værelser paa Graabrødre Hospital; og Græsmarker fælles for alle, der ejede Køer.“

Bierfreunds Resumé gør just ikke de saakaldte „gode, gamle Dage“ særlig tillokkende, derimod danner det en virkningsfuld Baggrund for Fremhævelsen af de Fremskridt og Goder, som Samfundet senere har vundet.

I 1836 stiftedes Fyens Stifts Læseforening og tre Aar efter Foreningen „Fruens Bøge“, der begge vandt en speciel Plads i Odenseanernes Hjerter. Skovforenings-

ballerne, hvor Par ved Par adstadigt svang sig paa den aabne Estrade under de grønne Kroners Hvælv, mens Regimentsmusikken spillede, saa det var en Fryd, Hjemturen paa Aaen, naar de morsomme smaa Dampbaade, „Odin“, „Sct. Alban“, „Kvik“, og hvad de nu alle hed, førte Skovforeningsgæsterne forbi hyggelige Haver og side Enge, mens Mosekonen bryggede i den lune Sommeraften, ja, „Sejle op ad Aaen, dejlig Sommerdag“ — som skrevet staar i Sangen —, alt dette er uløselig vævet ind i enhver gammel Odenseaners Erindringer. Hertil hører ogsaa Stemningen fra den gamle Læsehave, hin paradisiske Plet i Byens Hjerter, hvor de berømmelige Onsdags-Koncerter samlede gammel og ung.

Forbi! Forbi! Skovforeningen eksisterer ikke mere, nu søger Borgerne andre Maal for Søndagens Udflugt; ogsaa Læsehaven maatte kapitulere for Udviklingen, men denne Idyl, der før var forbeholdt den ærværdige Forenings Medlemmer, er i Dag under Navnet „Eventyrhaven“ i Byens Eje og tilgængelig for alle. Dog vil sikkert mange af den ældre Generation ved Mindets Klokkelyd udbryde med Digteren:

„Jeg kun Erindringen har nu tilbage;
Gud! Lad mig aldrig, aldrig tabe den!“

Men Odense har langt mere end Stemning og Minder i Behold, den har Haabet plus en grundmuret Tillid til Fremtiden.

Og Havnen, Byens aabne, udstrakte Haand, der knytter Forbindelsen med den store Verden, er selve Symbolet paa den Vilje, hvormed man her møder Vanskelighederne — og overvinder dem.

I DET GAMLE ODENSE'S

ældste Del vil vi først standse ved Oluf Bagers mødrene Gaard i Nørregade — en herlig Bygning. Se blot, hvor stolt og frit den løfter sine festlige Gavle, hvor kongeligt de knejser mellem Naboejendommenes mere nøgterne Række, og Alderen trykker saa sandelig ikke den gamle Gubbe, der dog snart har sine 400 Aar paa Bagen.

Det var i 1586, at den kendte Storkøbmand og Odenseborger Oluf Bager lod sin mødrene Gaard opføre paany „i Faders, Søns oc Helli'ands Naffn“, som en indmuret Tavle over Døren beretter. Ret et pragtfuldt Patricierhus fra Frederik den II.s Tid, med store, tøndehvælvede Kælderrum, hvorigennem Byens Bæk — Rosenbæk-

ODENSE HAVN

*— fjernt fra det aabne Hav —
har placeret Byen i første Række blandt
de danske Søbstæder*

ken kaldet, skønt dens Duft skal have været alt andet end liflig — i mangfoldige Aar havde sit Løb.

Sidelængen er en ren Skønhedsaaftenbaring, vidunderlig at skue, velholdt og restaureret i Forstaaelsens Aand som den er. Her møder vort Blik en Bygning, som rejser sig trende Stokværk høj, smykket med udskaarne Halvrosetter i kunstfærdige Mønstre.

Overgade er Byens oprindelige Strøg, det er Hærstrædet, der fra Hedenold har dannet Rygsøjlen i Stadens vekslende Udviklingstrin. Her findes først og fremmest Møntergaarden, som dominerer hele dette Gadeparti i sin nypudsede Skikkelse med den knaldrøde Farve, og saa bør dog tilføjes, at Gavlen sammen med den lange Længe ud mod Strædet fortjener i særlig Grad vor Beundring. Ikke underligt, at denne Sidefløj stadig har været et yndet Motiv for Kunstnerne.

Lad os blade lidt i den gamle Gaards Historie. Det var Herremanden Falk Gøje til Hvidkilde og hans Hustru, den ædle Karen Bille, der i 1646 lod Bygningen opføre — altsaa to Aar før Fjerde Christian lukkede sine gamle Øjne paa Rosenborg. En skøn, udskaaren Porthammer med Bygherrens og hans Hustrus Vaabenskjolde og slyngede Initialer samt Aarstallet 1646 fortæller herom.

Tyve Aar senere kom Gaarden i Oberst Ulrich von Dewitz' Eje. Obersten, der var gift med Elsebe Hahn, havde en Tid været Kommandant paa Kronborg, men blev forflyttet som Regimentschef til Odense, hvor de begge skulde ende deres Dage. En Gravplads fandt Ægteparret i den nærliggende Vor Frue Kirkes Sakristi, men den pompøse Ligsten, som dækkede deres sidste Hvilested, er nu opsat ved Kirkens Ydermur. En Porthammer, anbragt paa Façaden under den rekonstruerede Karnap, hvor ogsaa Falk Gøjes findes, erindrer med sin Indskrift om denne Ejer.

Slægt fulgte Slægt, men som en gammel Kæmpe, tro mod Fortidens Minder, stod Møntergaarden i gode som onde Dage. Selvfølgelig har Gaarden haft en lang og broget Række Ejere, hvor Adelen og Borgerstanden mødes i skøn Forening. Her skal blot nævnes den Thomas Jacobsen Contrafejer, der menes at have dekoreret Kaminstuen. Efter at Odense Kommune i 1930 erhvervede den gamle Møntergaard, indrettedes Bygningen til Brug for det fynske Folkemuseum, der i disse stemningsfulde Omgivelser skal belyse den gamle Købstads Liv.

Møntestræde er i Dag Byens Museumsgade, derfor har ogsaa Ejler Rønnovs Gaard fra Nørregade fundet Plads i Strædet. Et Par Ord om denne Bygning, der

før „Flyttedagen“ i 1939 stod ved Frelsens Krog, den er det visselig værd. I Rang er den ældst af dem alle, opført allerede 1547 af Lensmanden paa Næsbyhoved, strenge Hr. Ejler Rønnov, der byggede sig en Gaard, sin stolte Slægt og Stand til Ære. Som Portbjælken ud mod Møntestræde oplyser: „Mestermænd Mads Rab, 1547: Sancte Georgij Daj ij Ottense By var jeg opreest af ny Eler Røno.“ Er Oluf Bagers mødrene Gaard præget af Renaissancens svulmende Pragt, ejer denne Gotikens Enkelthed og klare Linier, Knægtene, der bærer smukt udskaarne Bindingsværkskonstruktioner, og hele Façadens ejendommelige Leddeling lader os møde et ægtefødt Barn af Middelalderen.

Paaskestræde, der fører ned til Aaen, er saa absolut i Pagt med den Stemning, som vedblivende lever i Eventyrdigterens By

Trods den Glæde man føler ved Synet af Ejler Rønnovs Gaard i saa værdigt Selskab, saa er det dog Skade, Bygningen ikke findes paa sin oprindelige Plads; dér hørte den til og havde sin dybe Rod. Netop midt i Byens Liv og travle Trafik bør en gammel Bygning staa og give Nutidens Odense Historiens Perspektiv.

Efter dette lille Hjertesuk fortsætter vi vor Vandring over Strædets toppede Sten, behagelige at gaa paa er de just ikke. Fra Møntergaarden og Ejler Rønnovs Herremandsgaard kommer vi til Pernille Lykkes Boder eller Sjæleboderne, som de ogsaa kaldes; disse lave Vaaninger, der med Aarens Patina formaar at give den besøgendes Fantasi Flugt og Fart — og det er jo ikke det mindst væsentlige i en Muscumsgade.

Det var Adelsjomfruen Pernille Lykke, som i Aaret 1617 oprettede en Stiftelse af smaaborgerlig Karakter. Skønt hun tilhørte Familien Lykke, de rige Lykke'r, hvis Magt og Velstand satte sit Topskud med den kendte Cay Lykke (der forøvrigt havde en saare krank Skæbne), saa tilhørte Jomfruen kun en mere beskedent Side-linie, og derfor maatte ogsaa hendes Stiftelse blive af et jævnt Format. Det blev en Bolig, „saalænge Verden staa, for fem fattige Personer, nemlig tre ærlige, nød-

tørftige Kvindfolk og to forældreløse Dreng, som gaa i Latinskolen, der de alle skulde synge tre Salmer hver Aften og tre hver Morgen for Stifterindens Sjæl,“ — som Fundatsen lyder.

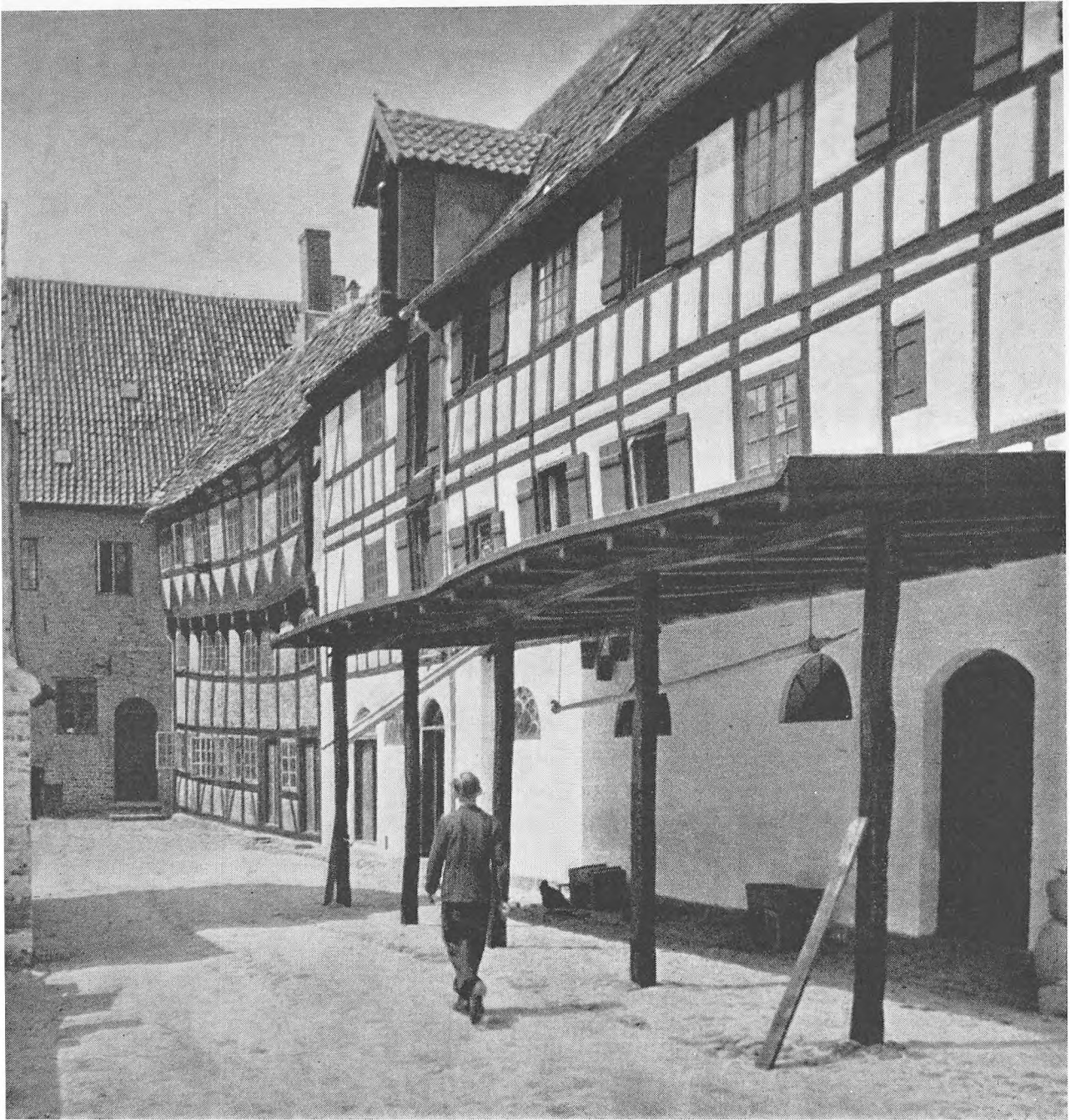
Med Glæde genser man her Østerbyes Gaard fra Vestergade, men maa samtidig beklage den Mangel paa Pietet, der i 1903 tillod dens Nedrivning. Dog er Synden sonet, godt var det, at man dengang omhyggelig gemte og nummererede alt. Østerbyes Gaard, saaledes kaldet, fordi de sidste Ejere bar dette Navn, huskes endnu af mangen ældre Odenseaner, som den stod paa Vestergade med en sort Farverfane vajende for Vinden. Opført 1631 af Sognepræsten til Nørre Lyndelse, velærværdige Hr. Christen Rasmussen (hvis Navnebogstaver og Bomærke ses sammen med Hustruens paa den udskaarne Porthammer) er den i eet og alt en fuldgod Repræsentant for sin Tids Byggekunst og Kultur.

OVERGADE ER EN HEL GULDGRUBE

hvad gamle Huse angaar; i Ejendommen Nr. 41 findes en malerisk Svalegang (den eneste Byen har tilbage). Ved Synet af denne mindes vi Folkevisens Hr. Peder, der „stod paa Svalen og lytted med List“, selvom det vel ikke var her, den smaa Roselil tabte sit Hjerte til den træske Ungersvend. Ja, Gaden er svær at forlade, ogsaa Nr. 11 er en af de Bygninger, som i gamle Dage gav Kvarteret Præg. Skønt Traditionen lader os staa overfor Oluf Bagers fædrene Gaard, er denne Opfattelse ganske fejlagtig, selvom en Stolpe med hans Bomærke samt Aarstallet 1576, som er fundet her, nok kunde tyde paa en vis Tilknytning. Sagnet tillægger ogsaa Ejendommen hin berømmelige Pragtsal, hvor Mester Oluf skal have modtaget Frederik den II.

Omend Sagnet udstyrede nævnte Sal med fantastiske Dimensioner, saa synes et Fund ved en Ombygning 1913 at bekræfte, at der — trods alt — godt kunde være noget om Snakken. Under dette Arbejde kom nemlig et 5 Meter langt og 2½ Meter højt Egetræspanel med Pilastre og Kartoucher, Frugter og Baand, uventet til Syne. Væggenes Udsmykning foruden alt andet, som engang udmærkede dette Rigmands-hjem fremfor mange andre, forklarer, hvorfor Sagnet har fundet Husly her.

Lad nu Sagn og Tradition være, hvad de er, den barokke Sandstenskamin, hvormed en senere Ejer, Borgmesteren Thomas Brodersen Riisbrigh, i Aaret 1634 smykkede Salen (og som i Dag findes paa Dansk Folkemuseum), er derimod rigtig nok.

SAA SKØN ER OLUF BAGERS MØDRENE GAARD

*i Nørregade, der fortæller om Byens store
Søn, der med sit Købmandssnilde
beherskede den odenseanske Handel som
ingen, hverken før eller siden*

Det ene skal svare til det andet, og hvem venter vel at finde et moderne Ringeapparat ved Indgangen til det gamle Jomfrukloster?

Med Overgade 19 „spøger“ Oluf Bager igen, uagtet der ikke er ringeste Forbindelse mellem denne Bygherre og Ejendommen her. Ellers kunde han godt være Fadderskabet bekendt, da Fløjen mod Paaskestræde med sit overdaadige Bindingsværk lader os forstaa, hvor skøn og anseelig denne Renaissancegaard engang har været. Omkring Midten af det 17. Aarhundrede ejedes den af Storkøbmanden Hans Brodersen og hans Hustru, Mette Villumsdatter. Fra hin Periode stammer den barokke Bislagssten, der prydet med Bruskornamentik, Figurer og Niche findes i det fynske Folkemuseum, men som i sin Tid sammen med en anden, der nu er forsvunden, flankerede Husets statelige Indgangstrappe.

En Mindeplade paa Murn fortæller Bygningens Historie i en senere Tid og erindrer tillige om Byens berømteste Søn, H. C. Andersen. Her fandtes nemlig i Begyndelsen af forrige Aarhundrede Odense Fattigskole, hvor den lille Hans Christian fra Munkemøllestræde udstyredes med sine første, saa spartanske Kundskaber. Som han selv fortæller det i et Par Verslinier, indhugget i Tavlen:

„Her løb jeg om med Træsko paa
og gik i Fattigskole.“

Faa Skridt herfra, paa den anden Side „Skjolden“, findes i Nr. 18 en Sidelænge med en Overflod af kunstfærdige Udskæringer. Motiverne er Jagtsener, der garneret med en lang, fynsk Humleranke, tæt besat med Blade og Knopper, viser det flygtende Vildt mellem Træer og Buske. Ved dette Syn fastslaaes paany, hvor fuldendt Datidens Haandværkere forenede teknisk Kunnen med Kunst.

Nær Overgadehjørnet ligger „Jordan“, et Stenhus, trende Etager højt, opført af Oluf Bager i Aaret 1582. I Slutningen af forrige Aarhundrede moderniseredes des-

*Man føler sig sat Aarhunderer tilbage ved Synet af Jomfruklostrets massive Mure.
Her er det, som staar selv Tiden stille*

værre ogsaa denne Ejendom, i hvis Kældervælvinger en Vinstue var indrettet, hvor Stadens brave Borgermænd med Pokalen i Haand har hyldet de Ord: „Der Wein ist Gottes Gabe,“ der paa en udskaaret Fjæl stod at læse i Lokalet.

Lige overfor Fisketorvet ses Simon Haibles Hus, en gammel Bygning, men ældst er Kældrene, der hidrører fra Kong Hans' Regeringsaar.

I FORNEM TILBAGETRUKKENHED

ligger det adelige Jomfrukloster paa Albanitorv, hvor Odense-Bispen, den snu og rænkefulde Jens Andersen Beldenak, Christian den II.s tro Ven og Vaabendrager, havde sin Residens. De spidsbuede Kældervælvinger, der er de samme, som fandtes i salig Bispens Dage, kan fortælle om Grevefejden, hvor Borger og Bonde berendte Borgen, mens den røde Hane galede lysteligt over Gaard og Stad.

Et Aarhundrede gik, saa købte Jørgen Brahe Bygningen, som han forhøjede med en Etage, kronet med takkede Gavle. Senere arvede Sønnedatteren, Karen Brahe,

hele Herligheden, hvor hun fik Plads til sit store Bibliotek, der rummede over 2000 danske Bøger, det halve Antal udenlandske, desuden nogle Folkevisemanuskripter, altsammen Sjældenheder, hvoraf flere i Dag som Unika er uerstattelige.

Karen Brahe, der var en Dame med mange Kundskaber og „af adskillige fremmede Sprog forstod endog Latin saaledes, at hun med temmelig Færdighed deri kunde expediere sig,“ stiftede i Aaret 1716 sit kendte Kloster, en Fribolig for Adels Jomfruer, som her i Bispens gamle Gaard fik et hyggeligt Hjem. I Fundatsen, der er konfirmeret af Kong Frederik den IV, findes følgende Paragraf: „Skienkes og gives til Odense Jomfru Closter mit Danske og Tydske Bibliotek alt efter forfattet Catalogo.“ (Bøgerne er nu flyttet til Fyns Landsarkiv, hvor de opbevares under mere betryggende Forhold.)

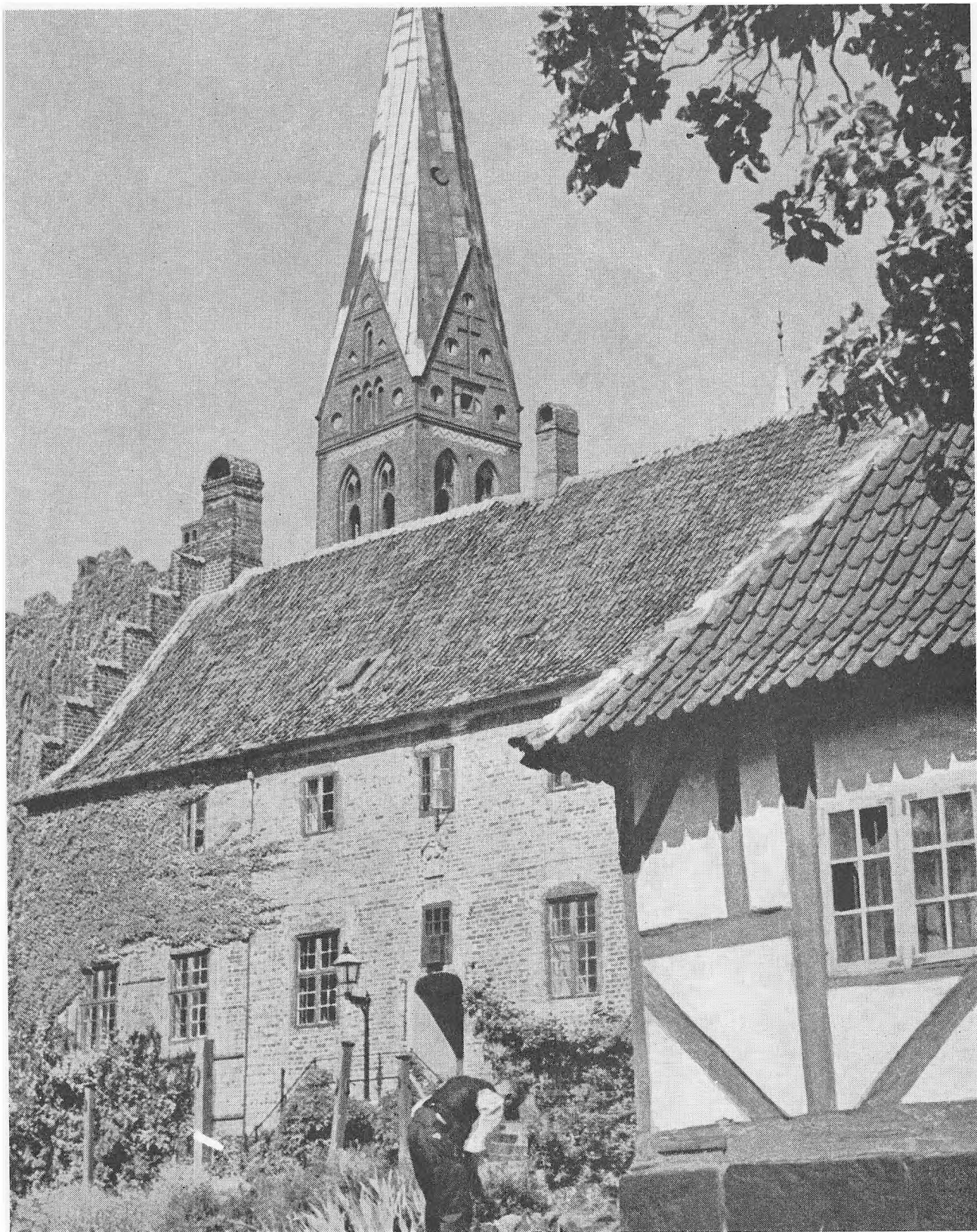
Derfra til Klaregade, hvor vi finder Tvangsarbejdsanstalten, der før hed „Odense Tugt- og Manufactur Hus“, men i daglig Tale — kort og godt — kaldes „Tvungen“. Den lange, hvidgule Længe, som opførtes 1757 af Frederik den V og i Litteraturen er kendt fra H. C. Andersens Roman „O. T.“, ejer ingen arkitektoniske Skønheder, men skaber med sine lige Linier en tiltalende, harmonisk Helhed. (I Dag er „Tvangen“s Dage talte, da den Bygning, der skal være Odense Centralbiblioteks nye Hjem, snart kan ventes opført her.) Paa en Tavle i Muren ses et lille Vers, der erindrer om det gode Formaal:

„Et dobbelt nyttigt Huus, som dobbelt Nytte bringer,
Det lærer Flittighed, og Betleriet tvinger,
Vor store Friderich, vor Konge eyegod,
Paa begge Deele har saa viislig raadet Bod.“

Og dermed fik samtidig Enevoldsmonarken det traditionelle Skrabud.

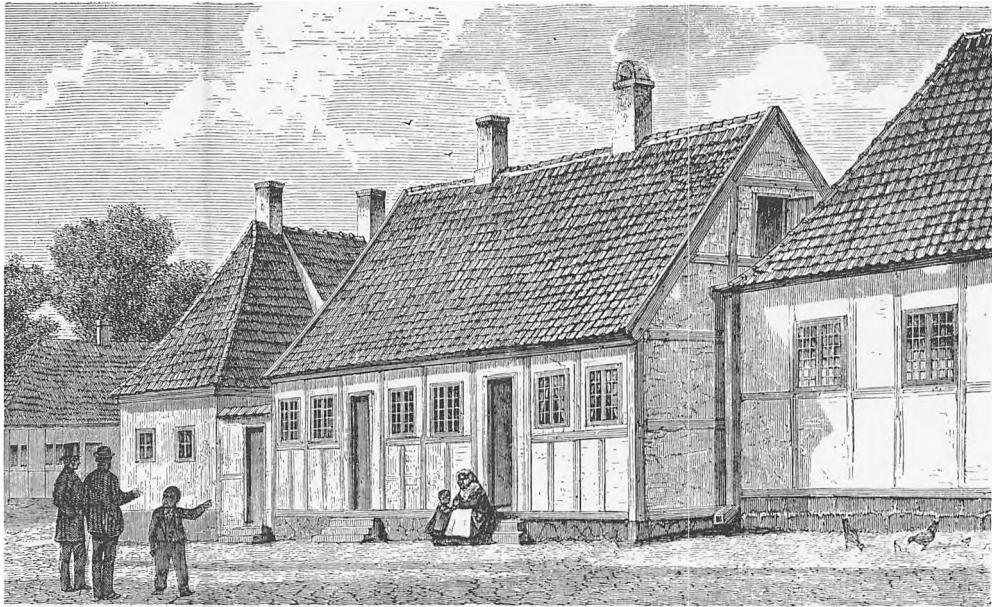
FRA OLUF BAGER TIL H. C. ANDERSEN

Lensmanden paa Næsbyhoved, den myndige Ejler Rønnov, Kriger-Bispen Jens Andersen Beldenak, Falk Gøje, Møntergaardens Bygherre, alle kommer de os i Møde. Sagn og Saga, Drøm og Virkelighed slynger sig ind i hinanden; hvor det ene ender, og det andet begynder, er ikke altid lige let at forklare — men det er vel heller ikke det vigtigste.

DET ADELIGE JOMFRUKLOSTER

*med den katolske Kirkes Spir
i Baggrunden*

H. C. Andersens Barndomshjem i Munkemøllestræde. „Til dette Hus knytte sig Digteren Hans Christian Andersens kjæreste Barndomsminder“, fortæller Marmorpladen paa Gavlén, som Odense Kommune lod opsætte den 2. April 1875, Digterens 70-aarige Fødselsdag

Svalerne flyver ud og ind mellem de gamle Gaardes Tage, Vinden synger om de stærke Mure, synger om svundne Slægter og Byens Historie i fjerne Aar, og hilser den nye Dag, der kommer.

EN BY AF SAA ÆRVÆRDIG ALDER

som Odense har selvfølgelig en fyldig Repræsentation af gamle Gadenavne. En større Gruppe af disse minder om Middelalderens rige Munke- og Klosterliv, derfor behøver Eksempler som Graabrødreplads og -stræde, Sortebrødretorv o. lign. ingen nærmere Forklaring.

I Sct. Annegade og Sct. Gertrudsstræde fandtes et Par Huse, der tilhørte de respektive Helgeninders Altre i Albani Kirke. Klaregade refererer til det Kloster, som Dronning Christine oprettede her ved Aaen, og som to Aar senere toges i Brug. Længe virkede det dog ikke efter Bestemmelsen, Katolicismens Skæbnetime var inde;

allerede i 1538 stod det forladt og øde, mens de sidste Nonner forlod Byen. Derefter kom Lutheranerne med Magister Jørgen Sadolin i Spidsen, og det forhenværende Kloster indrettedes til Bolig for Biskoppen, Sognepræsten og Kapellanen ved Albani Menighed.

Nonnebakken fortæller om „Nonnerne paa Borgen“, fromme Søstre af Benediktinerordenen, der i Tiden mellem 1175—83 tog Ophold paa dette Sted. De havde samme Regel og Orden som Brødrene i det nærliggende Sct. Knuds Kloster, paa hvis Mølle de da ogsaa fik Lov at male Mel en Gang om Ugen. Det var imidlertid kun kort, Nonnerne blev boende her, thi allerede i det følgende Aarhundrede flyttedes Klostret til Dalum, hvor de fandt et langt tryggere Fristed i en vild og urolig Verden. Sct. Jørgensgade har Navn efter det Spedalskhedshospital, som, opkaldt efter Sct. Jørgen, stod her i Byens Periferi; Pjentedamsgade efter den forsvundne Pjentedam, som laa lige udenfor Pjenteporten, der i Modsætning til de øvrige ikke var muret, og hvis Navn maaske kan afledes af Pjente = Pinde. Paaskestræde og Korsgade hører ikke — som man kunde tro — Kirken til.

SIDSTNÆVNTE ER ET UNIKUM

forsaavidt som Gaden, der ikke findes aftegnet paa noget Kort, kun eksisterer i Odenseanernes Bevidsthed. Men uanfægtet af denne Kendsgerning kender dog alle Korsgadehjørnet og taler om Strøget, der fører til Korsgade etc., og saa er Virkeligheden — trods alt — den, at efter selve Gaden kan man godt kigge i Vejviseren — omend med negativt Resultat. Alt har alligevel en Forklaring, og utvivlsomt er Navnet opstaaet paa Grund af, at fire Gader mødes paa dette Sted og danner et Kryds, et Kors. I svunden Tid kaldtes Overgade fra Hjørnet her og til Skjolden for Over-Korsgade, derved synes der at komme lidt Mening i Tingene.

Paaskestræde har intet med Kirkens store Højtid at gøre, men er opkaldt efter en brav gammel Borgermand, Byfogden Laurids Paaske, der omkring 1550 havde til Huse paa dette Sted. Da senere Byfogden ombyttede sin jordiske Tilværelse med den himmelske, blev Navnet tilbage og har bevaret en usvækket Levekraft gennem de følgende Aarhundreder.

Og her staar vi absolut ikke overfor noget isoleret Tilfælde, tværtimod, de gamle Navne forstod paa en rent ud mirakuløs Maade at klare Foranderlighedens Skærs-

ild, selv Middelalderens dramatiske Opgør, hvor hele Husrækker mangan Gang blev lagt øde, var en Prøve, de som Regel bestod.

Samme Forhold gør sig da ogsaa gældende med Bangs Boder og Hans Jensensstræde, som ligeledes bærer Personnavne. I det første Tilfælde er det Sognepræsten til Sørslev, den velærværdige Hr. Hans Nielsen Bang, der her 1772 ejede en større Gaard, som blev Anledning til Gadens Navn, det andet erindrings om hin Raadmand Hans Jensen, der i Midten af det 18. Aarhundrede havde Hus og Hjem i Strædet. Paa lignende Maade har Heltengen i Frue Sogn heller ikke Forbindelse med Helteliv af nogen Art, men Navnet skyldes alene den Doktor Helt, der 1685 fik Skøde paa Arealet.

Ak ja, naar det dengang gik paa bedste Beskub, er det i Dag ikke Tilfældighedernes Spil, som bliver afgørende, men „Daabshandlingen“ foretages højtideligt af Byens vise Raad. Derved opnaas ganske vist Orden og System, men slet saa fornøjeligt og levende som i gamle Dage er Resultatet ikke.

HELVEDE OG PARADISSET

lader derimod intet tilbage at ønske i saa Henseende; det første, der nævnes i det 18. Aarhundrede, er forlængst en Saga blott, men i Paradiset er det stadig let at komme, da dette Kvarter vedblivende bærer sit tillokkende Navn. Vil vi endnu en Gang lade Modsætningerne mødes, findes der næppe bedre Eksempler end Fandens og Frelsens Krog, den første, der antagelig har ligget mellem Marienlund og Tollelund, eksisterer ikke mere, hvorimod Frelsens ved Nørregade fremdeles er en Realitet. Men Virkningen svækkes unægtelig, hvis Frelsen maaske ikke hentyder til Redning i himmelsk Opfattelse, men til en Mand af dette Navn, der skal have haft en Gaard paa Stedet.

Ogsaa om Haandværkerlivet faar vi at høre. I Smedestræde stod saaledes den ene glødende Esse ved Siden af den anden, mens stærke Arme svang den store Hammer, saa det klang mod Amboltens Staal. Endvidere laa Skomagernes Laugshus i Skomagerstræde, det tidligere Albanistræde. Skulkenborg og Vindegade er i Slægt med hinanden, det gamle Ord „skulke“ betyder „kroge“, og Gadens bøjede Form berettiger den Dag i Dag til Navnet; at Vindegade lunefuldt snor sig ud og ind, vil vist alle indrømme.

I Hertet af det gamle Odense ligger H. C. Andersens Hus, en Bygning saa beskeden som mulig og dog Maalet for Turister fra hele Verden

HERMED ER REPERTOIRET DOG IKKE UDTØMT

Flakhaven, Byens Hjerte, hed før „Flakhaug“: en flad Indhegning i hvilken Heste og Stude i en fjern Fortid har græsset. Skjolden, Pladsen hvor Overgade og Nedergade forenes, har Navn efter sin trekantede Form, der — med lidt god Fantasi — kan minde om Riddertidens Skjolde.

Og at Gravene maa sættes i Forbindelse med den Grav, der laa udenfor Byens Indhegning, er baade sikkert og vist. Dansestræde lyder saare fornøjeligt, her boede Byens første Dansemester, Hr. Skade, som lærte Odenseanerne de vanskelige Trin, som Datidens sirlige Danse krævede af sine Udøvere. Holsedore er en slem Nød at knække; om Navnets Oprindelse hersker der Uenighed, maaske skyldes det den Port, der har staaet her, og som i Modsætning til den murede Vesterport var af

Træ. „Holsedore“ er saaledes muligvis en Fordanskning af „Holz-Thor“. Faa Skridt herfra ligger Klingenberg, det beskedne Torv ved Telefonbygningen og Sct. Knuds Kirke. Forklaringen er lidt snørklet, men Løsningen findes i første Stavelse, da Klinge vil sige det samme som Bæk, og en saadan har formodentlig haft sit Udspring fra Bakken, hvor den under munter Rislen har banet sig Vej til den gamle Aa. — Ogsaa i Assens og Faaborg er Navnet konstateret.

Mageløs er virkelig et Navn, som er mageløst. I Dag bæres det af Sidegaden, der forbinder Vestergade med Klaregade, men i 1924 blev en Ejendom med samme Navn, lige overfor Kongensgade, nedrevet. Denne Bygning var opført 1805, men saa tidlig som i 1680 fandtes et „Mageløs“, hvor Bispede Bang havde sit Enkesæde. Staalstræde, det lille Stræde, der rækker fra Korsgadehjørnet til Asylgade, har dog intet med Staal at gøre, men Navnets oprindelige Form „Staldstræde“ kan henføres direkte til de Studestalde, som Bispen Jens Andersen Belde-nak og flere andre havde indrettet i Strædet. Falen, et gammelt Navn til en ny Gade, fortæller om en Fold udenfor Stadens Vesterport.

Men alt skal have en Ende, derfor vil vi slutte med den lille, lukkede Rosengade, hvorunder Byens Bæk, den tidligere omtalte „Rosenbækken“, har sit Leje. Gaden, der før hed Nygade, blev i sin Tid populært kaldet „Fygade“ — det sidste just ikke for sine Dyders Skyld.

Sig saa ikke, at „om hundred' Aar er alting glemt,“ som skrevet staar i Sangen. De gamle Gadenavne skal i alt Fald nok gøre deres, for at dette ikke bliver Tilfældet.

LITTERATUR

- Chr. Behrendt: Fra det gamle Middelfart, Bd. I-II.
C. T. Engelstoft: Odense Bys Historie.
H. St. Holbeck: Odense Bys Historie.
Kr. Kragh: Kerteminde.
J. Lauritzen: Odense og nærmeste Omegn.
T. Løgstrup: Nyborg Kirke.
Lauritz Maaløe: Assens gennem 700 Aar.
H. Mathiassen: Assens Købstad og Baag Herred.
H. P. Mumme: Begivenhederne i Fyen 1808.
Nordvestfyn. Redaktion: Olaf Andersen m. fl.
Johannes Olsen: Svendborg Bys Historie.
Kr. Røsted: Fra Kyst til Kyst.
Aug. Schrøder: Meddelelser om Faaborg Købstad.
Trap: Danmark, Bd. 4. Odense og Svendborg Amter.
Turistforeningens Aarbog 1925: Sydfyn.
— — 1929: Vestfyn.
— — 1934: Nord- og Midtfyn.
— — 1940: Østfyn.
Olaf Wentrup: Gamle Odense.
V. Woll: Fra Kertemindes Fortid, Bd. I-II.

Copyright 1947 by Flensteds Forlag

Papir

De forenede Papirfabrikker

Klichéer og Tryk

Fyens Stifts Reproduktionsanstalt og Fyens Stiftsbogtrykkeri

Bogbinderarbejde

Kgl. Hofbogbinder Carl Petersen's Enke

★

Bogens Billedmateriale er for Hovedpartens Vedkommende velvilligst stillet til Disposition af Assens Turistforening, Bogense Turistforening, Faaborg byhistoriske Arkiv, Kerteminde Haandværker- og Industriforening, Middelfart Folkemuseum, Middelfart Turistforening, Nordfyns Museum, Nyborg Turistforening, Odense Bys offentlige Samlinger, Svendborg Amtsmuseum.

Endvidere bidrager med enkelte historiske Billeder Boghandler Chr. Erichsen, Kerteminde, Fotograferne Herdis og Herman Jacobsen, København, Fotograf Herluf Lykke, Odense, ligesom en Del Nyoptagelser skyldes Redaktør Edv. Andersen, Faaborg, Boghandler Ole Bager, Faaborg, Fotograf Arne Bloch, Odense, Pressefotograf E. Christoffersen, Odense, Boghandler John Hansen, Assens.

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
<i>Forord</i>	9
<i>Nyborg</i>	11
<i>Svendborg</i>	45
<i>Faaborg</i>	77
<i>Assens</i>	101
<i>Middelfart</i>	129
<i>Bogense</i>	159
<i>Kerteminde</i>	183
<i>Odense</i>	213
<i>Litteraturfortegnelse</i>	265
<i>Bogens Billedmateriale</i>	266